STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04310

DER LITVISHER KENIG FUN DI SHNORER

Moses Seiffert

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער

ליטווישער קעניג

פון דיא

שנארער

— פון —

מ. זייפפערט.

פערלאג פון

יהודא קאצענעלענבאגען,

66 קאנאל סטריט, ניו יארק.

תר"ס.

2423

נייע ביכער פון אונזער פערלאג:

נאנא,	פון עמיל זאלא	פרייז 35 סענט
דער טוים שלעגער,	„ „	„ 30 „
דער פערניפטעטער קוס	„ „	„ 25 „
פון חופה צום קבר	„ „	„ 10 „
דיא קאמעליענדאמע,	„ אלכסנדר דיומא (זוהן)	„ 30 „
סאפאָ,	„ אלפאנס דאָדע ;	„ 15 „
דיא אידישע טרילבי,	„ א. טאנענבוים	„ 10 „
דאקטאר און צויבערער,	„ „	„ 10 „
דיא שווארצע קונסט,	„ „	„ 10 „
דיא פליה מאשין,	„ „	„ 10 „
דער יונגער שיפס־קאפיטאן „	„	„ 10 „
אין ווילדען אפריקא	„ „	„ 10 „
א רייזע אין הימעל, פון ד. מ. הערמאלין		„ 10 „
ברוך שפינאזא, נאך אויערבאך פון ב. גארין		„ 20 „
דיא אידישע קרבנות,	פון מאָרדאָוועצעוו „	„ 15 „
דיא טאקסע,	„ ש. י. אבראמאוויץ	„ 15 „
שיילאָק,	„ וויליאם שעקספיר	„ 15 „
נתן דער חכם	„ לעססינג	„ 10 „
תחית המתים	„ ד״ר מאקס נארדוי	„ 05 „
לעבענס בעשרייבונג פון באראָן און באראָנעססע הירש		„ 05 „
לא תרצח, פון א. ה. פריינקעל		„ 10 „
א שפיצעל פון א פורים שפּיעלער, פון א. מ. שארקאנסקי		„ 05 „
דיא אמעריקאנישע הגדה,	„ „ „ „	„ 05 „
פסח אין שניפּעשאק,	„ ב. גארין	„ 05 „
וויצען פון קארט,	„ א הומאריסט	„ 05 „
פיינעלע,	„ ד. מ. הערמאלין	„ 05 „
קאָשינגס האנדבוך,	„ א. טאנענבוים	„ 25 „

דיא אללע פרייזען זיינען אויסער פּאָרטאָ.

פאלגענדע ווערקע ליעגען אין דרוק:

„פאוסט“, פון געטהע ; „קין׳ס צוואה“, פון זאכער מאזאך ;

„דער ליטווישער קעניג פון דיא שנארער“, פון מ. זייפערט ;

א גרויסער וויצען־אלבום, איללוסטרירט, און איינינע עמיל זאלא׳ס נייע ראמאנען.

KATZENELENBOGEN & RABINOWITZ, PUBLISHERS
66 Canal St., New York.

ערסטעס קאפּיטעל.

אז שבתי־טרייטיל ׳דער....

דער וואס ?

זאָלען מיר זאָגען: שבתי־טרייטיל דער קברות־מאַן, וועט דאס געוויס זיין א גרויסע עוולה פון אונז, ווייל שבתי־טרייטיל איז ניט נאָר דער קברות־מאַן פון שטעדטיל געוועזען, ער איז אויך געווען א סופר פון ספרי־תורות, תפילין אונד מזוזות; זאלען מיר זאָגען: שבתי־טרייטיל דער סופר, וועט דאס ווידער א גרויסע עולה זיין (אונד א אידישער שרייבער, אפילו איין אַמעריקאנער אידישער שרייבער, דאַרף זיך היטען פון עולות!!), ווייל שבתי־טרייטעל איז אויך געווען דער אָפפיציעלער עין־הרע־אָפּשפּרעכער פון זיין קליינע קהילה, אונד זאָלען מיר זאגען: שבתי־טרייטעל דער עין־הרע־אָפּשפּרעכער, וועט דאס ווידער ניט גאנץ קאָררעקט זיין, דען לבד מתים מקבר זיין, תפילין אונד מזוזות שרייבען אונד עין־הרע׳ס אָפּשפּרעכען, פלעגט אונזער שבתי־טרייטעל זעהר אָפט פערדיענען א פעטען גראָשען פון שדכנות אונד פון בדחנות.

אכזאָ איז דער בעסטער מיטעל, אז מיר זאָלען גאנץ איינפאך זאָגען: שבתי־טרייטעל אונד זיינע טיטלען בעסער אויסלאָזען.

אונד אזוי הויבען מיר טאקי אָן:

אז שבתי טרייטעל האט זיך ענטשלאָסען צו פאָהרען נאך אמעריקא, האט זיך דיא גאנצע וועלט גע׳חדוש׳ט אונד יעדער איינער האט געוואוסט, אז אויף דעם דאָזיגען ענטשלוס, האבען געוויס גאנץ גרויסע סבות געמוזט איינווירקען.

ווארום אין אמת, צוא וואס האט אזא איד, וויא שבתי־טרייטעל, גענדאַרפט אונטערנעהמען אזא ווייטע נסיעה, אין א לאנד, וואס ליגט מעבר לים אונד וויא דיא חוקרים זאָגען: „פונקט אונטער אונזערע פיס״? וויא פאלט דאס איין אזא אידען, וויא שבתי־טרייטעל, אוועקצוווארפען זיין הויזגעזינד, זיין קלייזעל, זיין בית־עולם, זיינע ווייבער, ביי וועמען דיא קינדער ליידען אזוי אָפט פון בייזע עין־הרע׳ס, אונד זיינע צוויי ציגען, וואס גיבען צוזאמען א קימא־לן איבער צוויי כעפ מילך אין מעת־לעת אונד געהן נע ונד זיין אין א מדינה, וואו תורה אונד יראת־שמים וואל־

נערן זיך, רחמנא לצלן, אין נאס אונד קיינער הויבט עס ניט אויף? האט איהם דען געפעהלט ברויט? פרנסה? חלילהו שבתי־טרייטעל איז ניט געוועז קיין מחוסר לחם, פונקט וויא ער איז ניט געוועז קיין מחוסר־בנים ובנות. זיין האלבער דוצענד פראפעססיאנען האבען איהם אזוי פיעל איינגעטראגען, דאס ער מיט זיין הויזגעזינד האבען דיא גאנצע וואך געהאט ברויט, הערינג מיט קארטאפעל צו זאט אונד א שטיקעל לונג־אונד־לעבער לכבוד שבת.

וואס נאך קען א איד פערלאנגען?

איז דיא וועלט אויך א וועלט? דיא וועלט שטופט מען איבער אבי וויא, אבער אז דער אויבערשטער העלפט אונד מען קומט שוין דארטען, אויף דעם „עולם האמת", טאטע מיינער, אט דא הויבט זיך ערסט אן א לעבען!! אי א חלק לוית, אי א פעטע שטיקעל פון שור־הבר, נוא, אונד דער יין־המשומר איז עפעס א הונד? איז גאר כדאי צו מאכען א וועזען פון אזא נארישע וועלט, וואס איז נישט מעהר וויא א „פארהויז" צו דעם גרויסען פאלאסט, וואס איז מוכן ומזומן פאר אלע צדיקים?

דאס אלעס האט אונזער שבתי־טרייטעל צעהן מאל א טאג געטראכט אונד ניט קוקענדיג אויף דעם, האט ער זיך דאך פעסט ענטשלאסען צוא פאהרען נאך אמעריקא.

דיא גאנצע וועלט האט זיך גע׳חדוש׳ט. קיינער האט ניט געוואוסט דיא וואהרע אורזאכע דערפון אונד שבתי־טרייטעל האט זיך פאר׳עקשנ׳ט אונד האט קיינעם קיין דין וחשבון ניט געוואלט אפגעבען.

— „איך בין א בעל־הבית אויף זיך אליין!" — פלעגט ער זיך צושרייען, ווען דיא בעלי־בתים פון שטעדטעל פלעגען צו איהם צושטעהן מיט שאלות — „איך טהו, וואס מיר געפעלט! איך פרעג קיין עצות ניט אונד בעט ביי קיינעם ניט אויף דער הוצאה!"

— אבער ר׳ שבתי־טרייטעל, וויא האט איהר דאס ניט גאט אין הארצען? וואו וועלען מיר אזוי גיך קריגען א קברות־מאן, א סופר, א שדכן, א בדחן? וויא האט איהר דאס ניט קיין רחמנות אויף אונזערע עופה׳לעך? איהר קוילעט אונז אהן א מעסער, ר׳ שבתי־טרייטעל! איהר לאזט אונז אין רעכטען מיטען בלאטע.

— „טהוט איך וואס איהר ווילט רבותי!.... זוכט אייך איין אנדערן אויף מיין פלאטץ!.... איך מוז פאהרען!"

— קענט איהר אונז ניט זאגען: פאר וואס?

— דאס איז מיין סוד אונד קיינער דארף דאס ניט וויסען!

אָבער מיר ווייסען שבתי-טרייטעל׳ס סוד. וועלכע סודות ווייס דען ניט א אידישער שרייבער? זאָגען דען דיא הונדערטע שונד-ראָמאַנען, וועלכע מיר האבען אויפגעשריעבען, ניט גענוג עדות, אז דיא נגלות און דיא נסתרות געהערען נאָר צו אינז?

אונד מיר זיינען דערצו דשענטעלליים! מיר בעהאלטען חלילה ניט דיא סודות פאר זיך אליין; מיר גיבען זייא איבער אונזערע געדולדיגע לעזער מיט אלע ברעקלאך.

אויך שבתי-טרייטעלס סוד זאלט איהר וויסען.

הערט נאָר אוים מיט א קאָפּ:

דינה׳לע, שבתי-טרייטעלס עלטסטע טאָכטער, האָטש זיא איז שוין געוועזען, ניט פאר קיין אידישע טאָכטער גערעכנט, א בת-שלשים, איז נאך געוועזען א גאנץ שעהנע מיידעל (מויר בלע׳ז). ווען זיא פלעגט זיטצען בייא דעם גרויסען טיש אונד מיט איהר ווייסע פינגער פליקען דיא פעדערן, צוזינגענדיג דיא ליעדער פון שולמית אונד „בר-כוכבא״, איז געוועזען א נחת-רוח איהר אָנצוקוקען. ניט איין בחור פון שטעדטעל פלעגט זיך, פארביי געהענדיג, אויף א ווילע אָפּשטעלען, א ווילע בע-טראַכטען איהרע שעהנע, שווארצע אויגען, א ווילע צוהערן איהר זיסען קול אונד וועקנעהן, איבערלאָזענדיג הינטער זיך א שווערען זיפץ, וואס האט זיך כמעט נאָר ניט ווילענדיג ארויסגעריסען פון זיין פערליעבטע הארץ. אונד דיזע זיפצען זיינען גע-ווען דיא גערעכטעסטע פון דער וועלט, דען דיא שעהנע דינה מיט דיא ווייסע פינ-גער אונד מיט דיא שווארצע אויגען, איז פאר ״יי געוועזען א פעסטונג, וועלכע זייא האבען מיט קיינע תחבולות אונד מיט קיינע „אויבערשפּיטצלעך״ ניט געקענט איינגעהמען. זיא האט זיך אין איהר דרייסיג-יאָהריגען הארצען צוזאמענגעשטעלט א געוויסען אידעאל פון א חתן אונד האט פון דעם דאָזיגען „אידעאל״ א האר ברייט ניט געוואלט אָפּטרעטען, ביז דער „רעכטער״ וועט קומען.

אונד אז ער וועט סוף כל סוף קומען, איז זיא מעהר וויא זיכער געוועזען.

— נישקישה! — פלעגט זיא מיט א שמייכעל אויף איהרע זאפטיגע ליפּען איהרע עלטערן ענטפערן — איך וועל שוין קריגען א חתן. קיין אידישע טאָכטער איז נאך ביז יעצט ניט געבליבען זיטצען א מויד!

— אונד שלום-מענדעל דער לאַנגער? — האט שבתי-טרייטעל רעכט בייז גע-פרעגט — פאר וואס געפעלט ער דיר ניט?

— עט! א לאַנגער לאָקש.... דערצו נאך א שניידער!

— אונד פייוקע האָלאָפּיאטע?.... חלעבען א שעהנער בחור!

— ער רעדט אונטערן נאָז ווי א פראַנצויז!
— אפשר איז בעריל קירבעס אויך א שלעכטער שידוך?.... וואס?
— אזא מזל אויף זיין פנים! זיין ציינענע בערדיל עקעלט מיך!
— אונד שימסקע דער מולער?
— הא! הא! ער קען א וואָרט עברי נישט.... א מוזשיק!
— אבער מנשה-דניאל פון סלוצק? ווייסטו וואס דאס איז פאר א כין אוצר? ער קען דריי הונדערט בלאט גמרא אויסווייניג!
— ווענ ער זיין א מלמד אונד איך וויל קיין מלמד'יכע ניט זיין!
— ווער ביזטו דאס אזוינע? מר ורב אשי'ס א טאָכטער? — האט שבתי-טרייטעל אויפגעקאָכט.
— ווער איך בין, בין איך! אָבער אבי פאר וועמען וועל איך נישט חתונה האבען!
— אפשר דופעסטו אויף נדן? זאלען דאס מיינע שונאים האבען אין זייער קאסטען, וואס איך קען דיר געבען!
— דער „רעכטער" וועט מיך נעהמען אהן נדן!
— איך וואלט נאָר וועלען וויסען, וואס הייסט ביי דיר א רעכטער?
— דאס וויים איך, טאטע, אונד וועסט זעהן, ער וועט שוין קומען!
אונד ער איז טאקע געקומען!....
מיט א חודש צוריק איז ער אראָפּגעקומען פון קאווקאז, וואו ער האט גע-דיענט אלס באראבאנשציק אין נאָוואגאַראָדסקען פּולק אונד האט זיך דערדיענט דעם טשין פון אונטער-אָפּפיציער.
ברוכ'קע קאָסאָלאָפּע איז געוועזען א שעהנער יונג, נאָך גאנץ שעהן מיט זיינע פינף אונד דרייסיג יאָהר אונד מיט זיינע בלאָנדע וואָנצעס, וואס זיינען אזוי פיין פּאָמאדירט אונד שפּיטציג געוועזען, דאס זיי האבען באלד דינה'ס הארץ געטראָפען.
— דאס איז ער! — האט זיא צו זיך געזאָגט—אָט דעם מיין איך!
אונד זיא איז איהם אויך אויף דעם ערסטען בליק געפעלען געווארען.
ער איז באלד געווארען א שטענדיגער גאסט אין שבתי-טרייטעלס הויז אונד ביידע הערצער זיינען צוזאמענגעבונדען געוואָרען מיט דעם שטאַרקסטען באנד פון ליעבע.
קיילע-מנוחה, שבתי-טרייטעלס וויב, האט פון איהם געקוואָלען. ער האט עפּעס אזוי פיין געקענט ריידען, אונד זיינע רוסישע ליעדער—א מחיה נפשות!

אבער שבתי־טרייטעל איז אומגעגאנגען ווי א שאטען אונד האט שטיל פאר זיך געבורטשעט.

— נא דיר א יון! — האט ער צו זיך געזאגט — עפעס גאר ניט קיין אידישע צורה!

ברוכ'קע קאסאלאפע האט מיט איהם געמאכט א רייד, ער האט אבער ניט געוואלט הערן אונד זעהן. ער האט נאר ארומגעווארפען מיט די פיס אונד מיט די הענד אונד האט געשריען.

— ניין, ניין, דאס פאסט פאר מיר ניט!.... זוכט אייך אייער גלייבען!

אונד ער איז באמת געלעבט געוועזען! מיט זכט טאג צוריק, שבת נאך האלבען טאג, ווען ער איז אין דער הינטערסטער שטיבעל אריינגעקומען, האט ער געפונען ברוכ'קען מיט א פאפיראס אין מויל.

ער האט געמאכט א גוואלד ביז זיעבעגטען הימעל, האט געחאפט דעם גוי אונד האט איהם געוואלט ארויסווארפען פון הויז, אבער דא איז דינה צו איהם צוגעגאנגען, אונד האט צו איהם געזאגט:

— טשעפע איהם נישט, טאטע!... ער איז שוין מיין מאן!.... דוא הערסט? ער איז מיין מאן!

שבתי־טרייטלען איז פינסטער געווארען אין די אויגען. ווי איין אונטערגע־האקטער בוים איז ער אויף זיין פלאטץ צוזאמענגעבראכען געווארען.

איהם זאל דאס טרעפען?!.... זיין טאכטער א.... שרעקליך!....

— ניין! איך וועל דא נישט בלייבען! — האט ער געיאמערט — איך וועל געהן וואו מיינע אויגען וועלען מיך טראגען, אבי די חרפה נישט צודערלעבען!

אין יענעם שרעקליכען מאמענט האט ער זיך ענטשלאסען נאך אמעריקא צו פאהרען.

אונד אין יענעם שבת, גלייך נאך הבדלה, האט ער אנגעהויבען מאכען די הכנות צו דער גרויסער נסיעה....

צווייטעם קאפיטעל.

קיין בעזונדער אויסגעדאכטען און אויסגעארבייטען פלאן האט שבתי־טרייטיל ניט געהאט, ווען ער האט זיך אזוי פור־פלאט ענטשלאסען אויסצוואנדערן נאך אמעריקא. ער האט אפילו געלד אויף הוצאות אויך ניט געהאט, האט ניט גע־וואוסט וויפיעל אזא נסיעה דארף קאסטען און זיינע געאגראפישע קענטניסע ווע־

נען אמעריקא זיינען אויך ניט געווען גרויס. ער האט נאר געוואוסט, אז אמעריקא ליעגט פונקט אונטער זיינע פיס און דאס איז שוין פאר איהם די ויותר געוועזען. אז מען פאה־ט, דערפאהרט מען, האט ער ביי זיך געקלעהרט, דיא אידען זיינען פארצייטען פערציג יאהר אין מדבר געגאנגען און האבען אויך ניט פארבלאנדזעט, און וואס עס איז שייך צו דיא הוצאות, וועט מסתמא דער אויבערשטער אויסהעלפען, עס קען דאך ניט זיין, אז דער רבונו־של־עולם, וואס איז איין אל רחום וחנון און וואס האט דיא גאנצע וועלט נאר פון דעם אידענס וועגען בעשאפען, זאל איהם ניט ברייגגען בשלום אין „נאיארק"! איי וואס? פון דיא שעהנע וועלט, וואס נאט האט נאר פון דעם אידענס וועגען בעשאפען, האבען דיא ערלים דיא „ציהונקעס" (אייזענבאהנען) און דיא שיפען אויסגעכאפט און שינדען דיא הויט פון יעדען אידען, וואס דארף מאכען עפעס א שטיקעל נסיעה, דערפאר זיינען אומעטום דא אידען, רחמנים בני רחמנים, וואס שיינקען נדבות, ווען מען שטרעקט נאר צו זיי דיא האנד אוים.

און וויל אונזער שבתי־טרייטעל איז געווען, וויא מיר זעהען, א גרויסער בעל־בטחון, האט ער וועגען חיונה און פרנסה אין „נאיארק" אויך ניט גע'דאגה'ט. פון זיין האלבען דוצענד פראפעסיאנען האט ער גרויס געוויבט געליינט אויף זיין קונסט עין־הרע'ס אפצושפרעכען און האט אין זיינע געדאנקען פאל־ענדעדוויזע קאמבינירט: מה דך דא, אין מיין שטעדטעל קאפוזישאק, וואס איז גרוים דלד אמות אויף דלד אמות אין וואו אחינו בני ישראל זיינען ברוך השם ניט קיין גרויסע הולטאיעס אין דער שטן מקטרג קען אויף זיי ניט אזוי שטארק שולט זיין—פערדין איך פון פופצעהן ביז צוואנציג קאפיקעס א טאג פון עין־הרע'ס אפשפרעכען, על אחת כמה וכמה אין אזא גרויסע שטאט וויא „נאיארק", וואו דיא הולטאיעס, בעונותינו הרבים, וואקסען וויא דיא שוועמלאך אין וואלד, דארטען מוז דאך דער שטן געווים האקען וויא אין קרויט, ולפיכך דארף דארטען איין עין־הרע אפשפרעכער ממש אין גאלד אומגעהן!

אט מיט דיא דאזיגע געדאנקען האט זיך שבתי־טרייטעל גענומען זיין זעקעל מיט זיין פעקעל צוזאמען צו לייגען און קיינער פון זיין הויזגעזינד האט איהם דערביי ניט געשטערט, וויל קיין איינציגער האט געגלייבט, אז ער מיינט דאס ערנסט.

— ער סטראשעט אונז נאר, דער משוגענער, דער הסר־דעה'ניק! האט קיילע־מנוחה דיא בעזארגטע קינדער געטרויסט. ער וועט זיך א פאר וואכען ארומדרעהען אין דיא ארומיגע שטעדטלעך, וועט אויסלעקען א פאר הונדערט פרעמדע טעלער און וועט קומען צוריק, נא, איהר וועט זעהן!

— זאָלסטו אזוי האָבען דיין ראש, ווא דוא ווענסט מיך שוין זעהן! האט שבתי־טרייטעל אין כעס אויפגעקאָכט—סיידען איך וועל דאַרטען ווערען א גביר. דענסטמאָל וועל איך שוין קיין ברירה ניט האָבען און וועל דיך מוזען אראָפּברייני־נען צו מיר.

— אָהאָ! האט קיילע־מנוחה מיט א גרימאסע פון פעראכטונג אויסגערופען. אָט וועל איך טאקע צו דיר לויפען!.......... פששש! קענט איהר עפּעס שבתי־טרייטלען דעם משוגענעם?!

— עה! עה! האָט ער מיט איראָניע געענטפערט, דוא ווענסט זיך גאָר אזוי שטארק ניט לאָזען בעטען!.... לאָם מיך נאָר קרינען דיא ממתקים!

— קרעין ווענסטו קרינען אויף דיין משוגענעם קאָפּ! האט קיילע־מנוחה צו־ריק געדונערט. עפּעס א קליינינקייט שבתי־טרייטקע! מען ווארט דאָרטען אין נאַ־יאָרק אויף איהם וויא אויף משיח'ן! מען קען זיך דאָרטען אהן איהם נישט אויס־קראצען!.... פּלאַקען דוא איינער, למך, אזעלכע שלימעזאלניקעס וויא דוא, קרינט מען דאָך דאָרטען צעהן פאר איינעם!

שבתי־טרייטעל האט איהר געלאזט אויסדונערן און האט איהר גאָר נישט געענטפערט. ער האָט עס געהאלטען פאר א פּחיתת הכבוד מיט איהר אין א דיס־פּוט זיך אריינצולאָזען. וואס וויים א אידענע? האט ער ביי זיך געטראכט. זיא וויים מעהר ניט וויא איהר וואלגערהאָלץ און איהר זאלצבריטעל. אָבער דיא אוי־גען וועל איך איהר אויסשטעכען, ווען דער אויבערשטער וועט מיר מזכה זיין מיט א פּאָר מיליאָן פון דיא אמעריקאנישע אדומים!

אויף זיין פעקיל האט ער, וויא א איד א חכם, מיט גרוים ישוב־הדעת און מיט א קלאָרען חשבון צוזאמענגעלייגט און האט דערביי אזוי געטראכט:

— דעם ספר „רזיאל המלאך‟ מוז איך מיטנעהמען. עס איז ברוק ומנוסה, אז דער דאזיגער ספר איז א גרויסע סגלה פאר אַ אידענע, וואס געהט שווער צו קינד און אין אזא כרך וויא נאיארק געהען דאָך בודאי כמה וכמה מאות ווייבער אין מעת־לעת מוליד זיין, נמצא: אז ווען יעדער געווינערין וועט מיר ככל הפחות צעהן קאפּיקעס פּראקאט געבען פאר דעם ספר, קען איך אין איין יאהר ווערען אן עושר וויא ר' אליעזר בן חרסום. דיא שבת'דיגע קאפּאטע מוז איך דאָך געווים מיטנעהמען! אי וואס? אין אמעריקא האלטען אונזערע אחינו בני ישראל ווייניג פון שבת? וועל איך טאקע זיין דער איינער, וואס וועט וועט יא האלטען שבת און איך וועל מיין זכות מגין זיין אויף דיא רשעים. דער פוטער מיט דעם שמייכענעם קאלנער וועט מיר אויך צוניץ קומען, כאטש לייט זאגען, אז במדינת אמעריקא אין

זעהר הײם. אין אזא פוטער מיט אזא קאלנער קריגט א מענש עפּעס גאר אײן אנדער הדרת־פּנים, ער זעהט אויס בכבוד'ינער און מען מוז פאר איהם דרך־ארץ האָבען. הײנט וויא נעהמט מען דאס ניט עטליכע בינטלעך קנאָבעל? היתכן אז אין אזא זינדיגע לאנד וויא אמעריקא איז וואקסט אזא פּרי יקרה וויא קנאָבעל, וואָס דער רבונו שלם האָט נאר בעשאפען פאר זײן אויסערוועהלטע פאלק?

און אזוי טראכטענדיג איז ער פארטיג געוואָרען מיט דעם „אײנפּאקען,“ אָבער זײן גרויסער פּאק האָט זיך בעקינדעלט מיט א האלבען טוץ קלײנע פּעקלאך, לבד דרײא אלטע רענענשירמס, א זעקעל מיט טרוקענע קעז, א בינטעל אלטע רצועות פון אָפּגעניצטע תפילין און א היבשען פּעקעל מיט פּארמעט, וועלכע ער האָט געדעכענט צו פערקויפען אין וועג מיט א גוטען מקח.

דיא פוהר, וואָס האָט איהם געדאַרפט ברײנגען צו דער „ציהונקע“, האָט ער שוין פריהער בעשטעלט. און אלס זיא איז צו זײן הויז צוגעפאָהרען, האָט ער זיך אויף א װײלע אוועקגעזעצט אויף דער באַנק בײ דעם אויווען, האָט אָפּגעזאָגט דיא „תפילת־הדרך“ און איז אויפגעשטאַנען.

— זײט געזונד! האָט ער קורץ און קאלט אויסגערופען געהענדיג צום טהיר.

— פאָהר געזונד, מ׳זוגענער, חסר־דעה׳ניק, שטיק שלים־מזל! האָט איהם קײלע־מנוחה מיט אײן אומעטיגען שמײכעל אויף איהרע ליפּען געענטפערט.

זיא האָט נאָך אלץ ניט געגלויבט, אז איהר שבתי־טרײטעל פאָהרט נאָך אמעריקא.

אונטער דעם בעל־העגלה׳ס „וויאָ! וויאָ!“ און „פּארשארפּעט זאָלסטו ווערען, דוא אלטע סקאפּע!“ מיט וועלכע ער האָט זײן מאגערן פערד אָנגעטריבען, איז שבתי־טרײטעל אין עטליכע שעה ארום אָנגעקומען צו דער קלײנער אײזענבאהן־סטאַציאָן, וואו דער בעל־העגלה האָט איהם מיט זײנע חפצים אויסגעלאַדען.

— האָט איהר געגוג געלד אויף דער הוצאה, ר׳ שבתי־טרײטעל? האָט איהם דער בעל העגלה מיט א געפיהל פון רחמנות געפרעגט.

— ביז דעם גרענעץ וועט מיר געגוג זײן! האָט שבתי־טרײטעל געענטפערט.

— נוא, און ווײטער?

— ווײטער איז נאָט גוט! עס שטעהט דאָך געשריבען: השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך!

— המ...... מזומן וואָלט שוין בעסער געווען וויא דער פּסוק! האָט דער בעל העגלה מיט א שמײכעל אויסגערופען. אָבער זאָגט מיר, ר׳ שבתי־טרײטעל, צו

וואס נעהמט איהר מיט זיך גאנצע דריי שטיק רענענשירעמס? גלויבט איהר, אז אין אמעריקא רעגענט מעהר וויא ביי אונז?

— חכם מיינער! האט איהם שבתי־טרייטעל געענטפערט. ווייסט איהר דען ניט, אז אמעריקא ליעגט אונטער אונז, פונקט אונטער אונזערע פיס? הייבט שטעלט אייך פאר: אז ביי אונז רעגענט, מוז דאך דאס וואסער אין אמעריקא ארונטער רינען. קענט איהר שוין פערשטעהן, וואס פאר א מין נאסקייט דארטען מוז זיין? איך זאג אייך, דרייא רעגענשירעמס זיינען נאך וויינינ! ווען איך האב געלד, וואלט איך א פאר אלפים רעגענשירעמס מיטגענומען. דיא אמעריקאנער וואלטען געמאכט גרויסע אויגען, זיי וואלטען זיך גע'חדוש'ט און וואלטען עס צר־צוקערט!

ער האט זיך געקויפט א בילעט ביז „ווערזשבאלאווי" און איז אוועקגעפאה־רען.

ביז דעם גרענעץ האט ער ארומגעשנארט אין דיא וואגאנעס און האט איין ערך פון צעהן רובעל צוזאמענגעשנארט....

דריטטעס קאפיטעל.

וויפיעל גלגולים איז אונזער שבתי־טרייטעל מגולגל געווארען ביז עס איז איהם געלונגען דעם גרענעץ אריבערצוגעהן! דיא „מאכערס," וואס פיהרען אריבער דיא ארעמע רוסיש־אידישע נשמות דעם גרענעץ פאר א געוויסען פרייז, האט ער קיין געלד נישט געוואלט געבען, ער האט פאר זיי נאר איין טענה געהאט: אין לי, איך האב נישט! און ביי דיא דאזיגע „מאכערס" עקסיסטירט מקדם קדמתא דער פילאזאפישער פרינציפ: לא נתן בצימבעל לא הלך בטענצעל, אדער: אז מען האט נישט קיין אתרוג, בענשט מען נישט. מיט גרויס שברת הלב האט ער צוגעזעהן וויא דיא „מאכערס" פיהרען אריבער נאכט פאר נאכט צעהנדליגע מענשען פון ווערזשאבאלאוו נאך איידטקוהנען און נאר אויף איהם אליין איז „גאטעס צארן" אויסגעגאסען און ער מוז בלייבען אין ווערזשבאלאווא. עטליכע מאל האט ער מוטה בעקומען און האט זיך אין דער נאכט א לאז געטהאן איינער אליין צום גרענעץ, מיט דער האפנונג, אז א גוטער מלאך וועט איהם דעם גרענעץ אריבערטראגען אויף זיינע פליגלען, קוים אבער האט ער פון וויטען דערהערט דעם יונישען „נא־זאד!" און דער רעהר פון א ביקס האט פאר זיינע אויגען אויפגעבליטשט, האט ער געכאפט דיא פיס אויף דיא פלייצעס און איז אהן א נשמה געלאפען צוריק.

— פלאי פלאים! האט ער ביי זיך געטראכט. פאר וואס לאזט מען מיך נים ארויס פון ווערבאלאוו? עפּעס קנאפּ אידען איז דא א חוץ מיר? דאכט זיך ער האט א קימא־לן פון ששים רבוא אידען, אפשר נאך מעהר, בן ירבי, היינט אז ער וועט האבען מיט א שבת־טרייטעל ווייניגער, וועט ער, חלילה, ארעמער ווערען? וועט איהם דען פעהלען צו א מזומן? אלזא וואו־דען, א גוי ב׳ייבט א גוי! אין א חדר האט ער דאך נישט געלערנט, היינט פון וואנען זאל ער שכל האבען?

ענדליך האט פאר איהם דיא גליקליכע שעה געשלאגען. איינער פון דיא „מאכערס״, וועמען גאט האט ניט געשיינקט דיא „ברכה״ פון קינדער, האט זיך מיט איהם צוזאמענגערעדט און האט צו זיין פרייד אויסגעפונען, אז ער איז א שטי־קעל בעל־שם. ער האט זיך צו איהם געווענדעט מיט דער בקשה פאר איהם „עפּעס וואס צו טהאן״ און שבת־טרייטעל איז מרוצה געווארען איהם א קמע צו געבען, בתנאי, אז ער זאל איהם דערפאר דעם גרענעץ אריבערפיהרען. זעלבסט־פערשטענדליך האט זיך דער „עקר״ אן דעם מיט ביידע הענד אנגעכאפּט, שבתי־טרייטעל האט איהם אנגעשריבען איינע פון יענע שרעקליכע קמיעות, וואס קענען אפילו דיא וואנד ריהרען און דיא „עקרה״ האט איהם נאך דערפאר מיטגעגעבען אויף׳ן וועג א מילכיגען טייגעכץ, פאר איהם עקסטרא געבאקען.

און אין א פאר שטונדען ארום, נאכדעם ווי שבתי־טרייטעל האט דיא אי־דע׳נע דיא קמיע אויף׳ן האלז אויפגעהאנגען, איז ער שוין מיט זיין פּאק און מיט זיינע פעקלעך און מיט דעם מילכיגען טייגעכץ געשטאנען אין איידטקוהנען און האט שוין איינגעאטהעמט דיא דייטשע לופט.

ער האט ניט געמאכט קיין שהיות, האט זיך אויפגעלאדען אויף א דייטשען אייזענבאהנצוג און איז אוועקגעפאהרען ביז קעניגסבערג. וויטער האט ער נישט געקענט פאהרען, ווייל עס איז איהם זיין געלד אויסגעגאנגען.

— ניש־קשה, האט ער ביי זיך געטראכט, אין גינכפריק (קעניגסבערג) וועל איך אם ירצה השם מאכען געלד ווי א שטרויא. דאס איז א שטאדט פון לויטער יראים ותמימים. דיא בעסטע סדורים און מחזורים ווערען געדרוקט אין גינספריק. גינספריקער רבנים האבען א שם אין דער וועלט און גינספריקער חזנים זיינען מרעיש עולם. דיא פיינסטע אידען פון רוסלאנד פאהרען אהער האנדלען און דאר־טען, וואו אידען זיינען דא, בליהט דיא צדקה און וואקסט ווי אויף הייוון!

ער האט זיך אפגעשטעלט ערגעץ־וואו אין א ביליגע אכסניא, וואו מען קריגט א שטיקעל הערינג מיט ברויט און מיט א טעלער מילכיגע לאָקשען פאר צעהן פעניג און האט זיך מכין געווען צו מאכען זיינע „וויזיטען״ אין דיא נגידישע

הייזער. ער האָט אנגעטהאָן זיין שבת׳דיגע קאַפּאָטע, האָט אַ ביסעל ארומגעפּוצט זיין שטריימעל און האָט דערביי געקלערט:

— זאָלען זיי טאַקע זעהן, די דייטשוקעס, אַז איך בין ניט אַבי ווער! שנאָ־רערס זיינע דאָ אַ סך, זיי קומט מען אָפּ מיט אַ פּרוטה. איך בין אָבער קיין שנאָ־רער ניט! איך אין נאָר אַ מקבל. איך נעהם נאָר ביי זיי דעם פּראָצענט פון זייער עולם הבא, דאָס הייסט: איך בין נאָר איינענטליך דער שליח. וואָס קלייבט צונוי־מען דעם פּראָצענט און פאַר אַ שליח בדבר מצוה איז ניט שעהן ארומצוגעהן אין צוריסענע קליידער.

און נאָכדעם וויא ער האָט ביי דעם בעל־הבית פון דער אכסניא חוקר ודורש געווען וועגען די עניים פון „צדקה,״ האָט ער זיך צוזאַמענגעשטעלט אַ מין קאַ־טאַלאָג פון די נגידים, וועלכע ער דאַרף „בעזוכען״ און איז אַוועק אין שטאָט.

אונזער שבת־טרייטעל איז געווען אַ גרויסער פּערעהרער פון אונזערע פּאָר־צייטיגע חכמים און האָט שטאַרק געגלויבט אין דער אונפעהלבאַרקייט פון זייערע רייד. ער איז נאָך ניט דורכגעגאַנגען אַ האַלבע גאַס, און ער האָט ווידער בעקומען אַ לעבעדיגען בעווייז, אַז דאָס וואָס די גמרא זאָגט, איז בדוק ומנוסה ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער. למשל, די גמרא זאָגט: שלוחי מצוה אינם נזקין, די וואָס געהען וועגען אַ מצוה, קענען נישט ניזוק ווערען, און האָט ער פון די גאַסענױנגען געבאַפט מעהר וויא הונדערט שטיינער און קיין איינציגער פון זיי האָט איהם נישט געטראָפען ניט אין קאָפּ, ניט אין אויג און ניט אין נאָז, זיי האָבען נאָר עטליכע מאָל ארונטערגעשאָסען זיין שטריימעל און ווייטער גאָר נישט. איז דאָס ניט קיין קלאָרע ראיה, אַז איינער פון די מלאכי־השרת געהט נאָך יעדען צדיק, וואָס נעהמט טהאָן אַ מצוה און היט איהם אָפּ פון אַ היזק?

און אַז ער איז אַ שליח בדבר מצוה האָט ער גאָר ניט געצווייפעלט, וויא דען אַנדערש? ער געהט דאָך מאַכען, אַז די דייטשע „יהודים״ זאָלען געבען צדקה!..

אָבער וואו געפינט מען דעם רייכען אידען העררמאַן פאַסעלעס, וואָס איז געשטאַנען דער ערשטער אין זיין קאַטאַלאָג?.... אַה, דאָ קומט איינער! דער ער־שטער איז אַלע מאָל דער בעסטער. ביי איהם קען ער פרעגען.

— אַ גוט מאָרגען אייך, ר׳ קרוב! האָט ער זעהר פריינדליך אויסגערופען און האָט זיך אָפּגעשטעלט.

— מאָיען! מאָיען! האָט איהם יענער מיט אַ טיפע באַס־שטימע געענט־פערט און האָט אַ וואָרף געטהאָן אַ פערוואונדערטען בליק אויף זיין שטריימעל וואָס איז ערשט ניט לאַנג אויסגעשטאַנען אַלע שרעקען פון סקילה.

— קענט איהר מיר ניט זאָגען, וואו וואָהנט דער באַנקיער הערמאַן פּאָ־סעלעס?

— זיא מיינען?

— איך מיין גאָר נישט! איך פרעג נאָר גלאַט אַזוי...... אַט! עפּעס האָב איך אַ שטיקעל ענין צו דעם באַנקיער הערמאַן פּאָסטלעס...... הערמאַן איז ניט הירשעל?

— באַראָן הירש, מיינען זיא?

— אַזוי! טשאַ! טשאַ! טשאַ! ער איז אַ באַראָן אויך? דאָס האָב איך אויף מיין הן צדק ניט געוואוסט!

— רעזידענץ וויען, אבער שאָן טאָדו!

— ווייסט איהר ניט, ר׳ קרוב, קען איך איהם איצט טרעפען אין דער היים?

— פאָן וועם שפּרעכען זיא, הערר?

— איהר הערט דאָך! איך דאַרף צו דעם באַנקיער הערמאַן פּאָסעלעס.

— אַה, זאָ!.... הערמאַן פּאָסעלעס!.... ריכטיג. דער וואָהנט פראַנצעזי־שע שטראַסע נומער 121.... געהען זיא גראַדע אויס, דאַן אום דיא עקקע לינקס, קרייצען זיא דיא שטראַסע דורך, ווענדען זיא זיך ווידער רעכטס, דאַן ווידער לינקס, דאַן ווידער צוויי מאַל רעכטס און איינמאַל לינקס, דאַן מיססען זיא דריי־צעהן מינוטען גראַדעאויס געהן ביז זיא אַן דער גרינער בריקע קאָממען און דאָרט ווערדען זיא נאַכפראַגען.... מאָיען!

דער דייטש האָט איהם לאַכענדיג בעגריסט און איז אַוועקגעגאַנגען.

— רעכטס, לינקס, גרינער בריק.... אַלל־דע קראַנקהייט צו זיין קאָפּ! האָט שבתי־טרייטעל אויסגערופען און האָט מיט פינסטערע בליקען דעם דייטש נאָכגע־קוקט. חולה איז ער געווען מיר אַהין אַוועקצופיהרען! אבער וואָס קען מען פער־לאַנגען פון איין ערל טמא? לחלוטין גאָר נישט!

ער האָט ווידער אָנגעהויבען צו געהן און האָט ווידער בעקומען דעם האַ־נעל שטיינער אין זיין שטריימעלע. נאָכפרעגענדיג ביי יעדען איינציגען אויף הער־מאַן פּאָסעלעס, האָט ער פון יעדען איינעם איין אַנדער בעשייד בעקומען. איינער האָט איהם געהייסען געהן ווייטער, דער אַנדערער האָט איהם געהייסען זיך צוריק אומקעהרען, אַ דריטער האָט איהם אָנגעדונערט מיט אַ דייטשען „דאָננערוועטער“ און האָט איהם געלאָזט שטעהן. עס האָט זיך אויך געפונען איינער אַ ליץ, וואָס האָט איהם געוויזען אויף דעם שטאָדט־טהעאַטער, מיט דער בעמערקונג, אַז אין

דער הויז וואהנט הערמאן פאסעלעס, קוים אבער האט ער דיא טהיר געעפענט, האט ער פון איין אונזיכטבארען גייסט בעקומען א רוק אין זייט און איידער ער האט זיך ארומגעזעהן, איז ער שוין ווידער אין דרויסען געווען.

נאר ניט ווילענדיג האט איהם איין אנדער לין א גרויסע טובה געטהאן. אויף זיין נאכפראגע נאך הערמאן פאסעלעס הויז, האט איהם יענער געוויזען אויף דער קעניגסבערגער בערזע קוים איז ער אין דעם גרויסען זאאל אריינגעקומען, איז אונ־טער דיא פאר הונדערט בא:קיערען, קויפלייט און מעקלערס א גרויסע סענזאציאן געווארען. זיין שטריימעל מיט זיין אלטפריינקישע זופעצע, וויא אויך דיא גאנצע אריגינאליטעט פון זיין אויפטרעטען האבען א געוואלדיגען איינדרוק געמאכט.

— דער היסטארישער ראטהשילד! האט איינער אויסגערופען.

— ניין, דאס איז זאנגוויללס לייבהאפטער קעניג פאן דיא שנארערס! האט א צווייטער לאכענדיג בעמערקט. זובען וויר שנעל וויא מעגליך פאן איהם לאז צו ווערדען!

און מיט דיעזע ווערטער האט ער פון שבתי־טרייטעלס קאפ דיא שטריימעלע ארונטערגענומען, האט מיט איהר געמאכט א גאנג דורך דעם זאל און אלס ער איז צוריק געקומען, איז זיא האלב אנגעפיקט געוועזען מיט דייטשע מארקען.

— נעהמען זיא עס, פריי־דבען, און מאכען זיא, דאס זיא פארטקאמען זא־לען! האט דער דייטש געזאגט איהם דיא שטריימעלע איבערגעבענדיג און אויף דער טהיר וויזענדיג.

אין דרויסען האט שבתי־טרייטעל אכט און נייצניג מארק איבערגעצייהלט און עס איז איהם באלד אויף דיא געדאנקען געקומען: אפשר איז גאר א סברה דא צו בלייבען? אמת, דיא דייטשען זיינען גרויסע לצים און ווארפען מיט שטיינער, אבער זיי זיינען דאך גרויסע בעלי צדקות! א צווייטער געדאנקען האט איהם אבער דעם פשט אנדערש געלאזט לערנען: וואס איז קעניגסבערג לגבי נאיארק? א מין קאפויזשאק אנטקעגען א פעטערסבורג! ווען אין „גינספריק" קען מען אין צעהן מינוט צייט „מאכען" אכט און נייצניג מארק, קען מען דאך אין אזא כרך וויא „נאיארק" אין איין רגע „מאכען" כפל כפלים און אין א יאהר צייט קען מען ווע־רען א צווייטער כרבא־שבוע!.... אלזא, דארף מען נאך אלין געהן אויפזוכען דעם גביר הערמאן פאסעלעס און דאן דיא אנדערע גבירים.

ארומבלאנזענדיג פון גאס צו גאס און כאפענדיג א שטיין נאך א שטיין, האט ער דאך געפונען איינעם (שבתי־טרייטעל האט געגלויבט באמונה שלימה, אז

דאס איז געווים א מלאך פון הימעל, וואס האט איהם הערמאן פאסעלעס הויז אנגעוויזען.

מיט גרוים שמחה איז ער צוגעגאנגען צו דער פאראדנער טהיר און האט מיט אלע זיינע כחות דעם גלאק געצויגען.

פיערטעס קאפיטעל.

איין אלטער לאקייא מיט א גלאטגעזירטען פנים און אנגעטהאן אין א רויטען פראק האט האסטיג דיא טהיר אויפגעמאכט.

א ווייל'ע האט ער מיט א צושראקענעם געזיכט שבתי־טרייטלען אנגעקוקט, דאן האט זיין פנים מיט איינמאל אויפגעשטראהלט און אין זעהר א פריינדליכען טאן האט ער אויסגערופען:

— אה!.... געווים דער אנקעל פאן פאלעסטינא!.... מאדאמע ווירד איינע וואהרע פריידע האבען.... ביטטע, קאממען זיא הערויף.

שבתי־טרייטעל האט גאר נישט פערשטאנען, ער האט נאר געשאקעלט מיט'ן קאפ, וואס ער האט דערביי געקלעהרט האט ער אליין ניט געוואוסט.

— ווילקאמען, ווילקאמען! האט דער לאקיי ווידער אויסגערופען. אה, דיעזע איבעראשונג!...... ערשט געסטערן וואר פאן איהנען ביים טיש דיא רעדע.... מאדאמע זאגטע, זיא ווירד איהנען פאם באהנהאף אין איהרע עקיפאזשע אבהאלען, נון זינד זיא זעלבסט געקאמען! הע, הע, איין סורפריז!...... מאדאמע ווירד גראסע אויגען מאכען...... האט איהנען ערשט מארגען מיט דעם קוריערצוג ערווארטעט.... אבער, ביטע, ווערטהעסטע, קאמען זיא.

ער האט איהם גענומען אונטערן ארעם און האט איהם ארויפגעפיהרט דיא טרעפ, וואס זיינען בעשלאגען געוועזען מיט א ווייכען, זיידענעם טעפפיך און פון ביידע זייטען אויסגעפוצט מיט פלאנצען און מיט בראנזענע סטאטוען.

דאן האט ער איהם אריינגעפיהרט אין א גרויסען סאלאן און האט צו איהם געזאגט:

— ביטע, ווארטען זיא איין קליין וועניג אין דיעזען מוזיק־סאלאן, דער הערר פאסעלעס איזט אוינגענבליקליך אבוועזענד, ווירד היער צור בעשטיממטען שטונדע קאמען.... מאדאמע מאכט טואלעטע.... הייטע איזט זשור־פיקס...... וויר ערווארטען גראסע געזעלשאפט...... פאדערעווסקי זאל אונז הייטע איינען קליינען קאנצערט געבען...... איך ווערדע איהנען גלייך מעלדען.

ער האט זיך פאר שבתי־טרייטלען זעהר העפליך פערנייגט און איז ארויסגעגאנגען.

שבתי־טרייטעל איז געשטאנען אין מיטען סאלאָן און האט נעחלום'ט מיט אָפענע אויגען. דיא פראכט און דער גלאנץ פון דיא גרויסע שפיעגלען, פון דיא זיידענע פאָרהאנגען, פון דיא נעגילטע מעבעל און פון דיא בראָנזענע פיגורען, וואס זיינען אין אלע ווינקעלעך געשטאנען, האָבען איהם צומישט. אויף דעם מאַרמאָרנעם קאמין און אויף בראָנזענע עטאזשערקעס זיינען געשטאנען דיא קעפ פון דיא גרויסע קאָמפאָזיטאָרס וויא מאָצארט, בעטהאָווען, מייערבעער, וואגנער, שאָפען, ווערדי, דאָנעצעטטי, שוהמאן און אנדערע פון ווייסען מארמאָר געמאכט. שבתי־טרייטעל האט יעדען איינעם אנגעקוקט און האָט ביי זיך געטראכט:

— דאס זיינען געוויס דיא קרובים פון הערמאן פאסעלעס..... זיידעס, עלטער זיידעס, טאטעס און פעטערס.... א שעהנע משפחה, חלעבען! אבער האבען גאָר קיין דמות פון אידען!....

פלוצלונג איז אויף איהם א פחד געפאלען און איז מיט שרעקען א האלבען ארשין וויט צוריק אָפגעשפרונגען.

ניט וויט פון א גרויסען פענסטער, אין דעם העללען שיין פון דיא זונענשטראהלען, איז געשטאנען דיא לעבענסגרויסע סטאטוע פון דער ווענוס *).

א לאנגע צייט איז ער געשטאנען וויא א פאראליזירטער און זיינע צושראָקענע אויגען האָבען זיך בוכשטעבליך אין דער שטאטוע איינגעגראָבען, דאן האָט זיך זיין נעזיכט אָנגעהויבען לאנגזאם אויסצוגלעטען, זיינע בליקען זיינען געוואָרען ווייכער, פריעדליכער, א שוואכער שיין פון א שמייכעלע האט געשוועבט אויף זיינע ליפען און אויפהייבענדיג דעם צייגעפינגער אין דער הויך, האָט ער אויסגערופען:

— איצט פערשטעה איך שוין! דאס איז דיא שעהנע שולמית, וועלכע שלמה המלך, עליו השלום, דערמאָנט אין זיין שיר השירים. ביי אונז ליטווישע אידען, איז א מנהג שיר השירים אלע פרייטאג צו זאגען. און ביי זיי, דיא דייטשע יהודים נעהמט מען און מען מאכט א שיר השירים פון שטיין און מען האלט עס ביי זיך אין הויז פאר א זכר. אי וואס? עס שטעהט דאָך געשריעבען: לא תעשה לך פסל כל תמונה, דוא זאָלסט ניט מאכען קיינע בילדער, אי: במה דברים אמורים, ווען

---

*) מיט דעם נאמען ווענוס האבען דיא פארצייטיגע גריעכען און רוימער אנגערופען דיא געטטין פון שענהייט און פון ליעבע

מען וויל צו זיי דינען עבודה זרה, אבער ווען מען טהוט דאס לשם שמים, איז געווים מותר!

און ווידער האבען זיינע אויגען אנגעהויבען ארומצובלאנזען ארום דיא שעהנע, נאקעטע גליעדער פון דער שטיינערנער געטין און מיט א מין זיסע בענייסטערונג און מיט דעם בעקאנטען ניגון פון שיר השירים, האט ער אנגעהויבען צו זינגען:

„שררך אגן הסהר אל יחסר המזג"
„בטנך ערמת חטים סוגה בששנים"
„שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה"

ביי דעם „שני שדיך" האט ער פון זיך ארויסגעגעבען א פערשעמטען: „המ! המ! און ווייטער מיט דעמזועלביגען ניגון:

„צוארך כמגדל השן"
„עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים"
„אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק"

ביי דעם „אפך כמגדל הלבנון" האט ער זיך פלוצלונג פון זיין התפעלות אויפגעכאפט.

— איך וויים ניט, האט ער אויסגערופען, וואס האט דער הייליגער משורר מיט דעם געמיינט! היתכן אז דיא שעהנע שולמית האט געהאט א נאז גרוים וויא דער טהורעם פון לבנון, אזוי גרויס, אז מען האט איהם געקענט זעהן אין דמשק? אט למשל: ווען מיין מנוחה-קיילע וואלט געהאט א נאז, וועלכען מען וואלט געקענט זעהן פון קאפוזישאק ביז איישישאק, וואלט זיא דאך געווען נאך א גרעסערע מיאוסקייט וויא זיא איז יעצט און איך וואלט פון איהר געווייכט וויא פון א מגפה!

ער האט זיך ווידער פערטיעפט אין דעם שטודיום פון דער נאקעטער שענהייט, האט אין זיינע געדאנקען געמאכט פערגלייכונגען צווישען זיין קיילע-מנוחה׳ן און דיא שעהנע „שולמית" און האט גאר ניט געהערט דעם גערויש פון זיידענע קליידער ביי דער טהיר, ביז א ווייכע און א זילבער-ריינע פרויענשטימע האט פלוצלונג אין זיינע אויערן אריינגעקלונגען:

— ווילקאמען אנקעל!...... טהייערער, ליעבער אנקעל!

ער האט זיך האסטיג ארומגעקוקט און איז ווידער איבעררשט געווארען.

הינטער איהם איז געשטאנען א צווייטע „שולמית", אבער א „שולמית" פון פלייש און בלוט, מיט א זיסען געזיכט, וואס האט געשטראהלט פון פרייד און אנ־

נעטהאן אין א פעניאר פון ווייסען זייד, פערציערט אויף דער ברוסט מיט זיידענע ראזעבענדער.

זיא האט מיט א זיסען שמייכעלע אויף איהרע רויטהע, זאפטיגע ליפען צו איהם איהר קליינע, מארמארווייסע האנד אויסגעשטרעקט און האט געזוכט זיין האנד צו ערגרייפען.

אבער פלוצלונג, פונקט וויא א בייזע שלאנג וואלט איהם א ביס געטהאן, איז ער אפגעשפרונגען הינטער זיך און האט מיט שרעקען אויסגערופען:

— אט!...... חלילה!

זיא האט זיך צולאכט.

— שאן גוט, שא; גוט, ליעבער אנקעל! האט זיא אויסגערופען. זינד זיא נאך אימער ארטהאדאקס...... נון, נאטירליך! זיא קאממען דאך פאם הייליגעם לאנדע!...... דארט ווייס מאן ניכט פאן אונזערע איירארפעאישע עטיקעטע!.... יעדענפאלס זינד זיא מיר הערצליך ווילקאממען! צוואר ערווארטעטע איך איהנען ערשט מארגען, איך וואלטע זיא אין מיינער עקיפאזשע פאם באהנהאף אבהאלען, אבער זיא וואלטען אונז איינע פריידיגע איבערראשונג בערייטען, הא, הא, דעסטא בעסער, דעסטא בעסער!...... מיין ליעבער הערמאן ווירד איינע וואהרע פריידע האבען!

שבתי-טרייטיל האט איהר אנגעקוקט וויא א האהן אין בני-אדם. ער האט קיין איינציגעס ווארט ניט פערשטאנען. ער האט נאר פערשטאנען, אז זיא איז זעהר א גוטע פרוי מיט א הארץ ווייך וויא פוטער, דערצו נאך קיין שום סימן פון גאוה. „געווים א גרויסע בעל-צדקה!" האט ער ביי זיך געטראכט.

נאר אלס זיא האט דעם נאמען הערמאן ארויסגערעדט, האט ער זיא געפרעגט:

— ווען קומט ר' הערמאן פאסעלעס א היים?

— מיין מאן?.... ער ווירד שאן קאמען!.... אין איינער שטונדע, פיעלייכט באלד!.... אבער, בימטע, נעהמען זיא פלאטץ, ליעבער אנקעל! אונד ערצעהלען זיא מיר גיטטיגסט עטוואס פאן איהרע רייזע...... עס מוס אייכערכט אינטערעסאנט זיין.... זינד זיא איבער איטאליען געפאהרען? אך, איטאליען! איין וואונדער שעהנעס לאנד!...... איין לאנד, וואו דיא זאננע עוויג לייכטעט אונד דיא בלומען עוויג בליהען!

זיא האט דאס מיט זיסער בעגייסטערונג ארויסגערעדט אונד האט איהם

דערביי צוגערוקט א זיידענעם פאָטעל, אויף וועלכען ער האָט זיך מיט איין האלב אונטערדריקטען זיפץ אוועקגעזעטצט.

ער האָט גרויס שברות-הלב געהאט דערפון, וואס ער פערשטעהט איהר נים.

זיא האט אָבער דעם זיפץ געהערט אונד האט איהם אנדערס פערשטאנען.

נעווים מוז ער הונגער האבען! האט זיא ביא זיך געקלערט אונד מיט זעהר איין ערנסטע מינע, האט זיא אויסגערופען:

— פארדאָן, אָנקעל! זיא זינד געווים הונגעריג!...... פערצייהען זיא!.... איך ווערדע אוינענבליקליך מיינע אנאָרדנונגען אין דיזער הינזיכט טרעפען!

זיא איז צוגעגאנגען צו א קליינעם מאַרמאָרנעם טישעל אונד האט א דריק געטאהן דעם קנאָפּ פון א גלעקעל. דער אלטער לאַקייא אין רויטהען פראַק איז אריינגעקומען. זיא איז צוא איהם צוגעגאנגען אונד האט איהם עפּעס וואס אין אויער אריינגעשושקעט.

— זעהר וואָהל! — האט דער לאַקיי געענטפערט, האט געמאכט „נאַלעוואָ קרוגאָם“ אונד איז ארויסגעגאנגען.

— ועהען זיא, ליעבער אָנקעלכען — האט זיא זיך צו איהם ווידער געווענ-דעט — איך וואר נאָך דאמאָלס א קליינעם מעדכען, אלס זיא האבען ווילנא פער-לאסען אונד נאך פּאלעסטינא אויסגעוואנדערט, אבער מיינע גאָטזעליגע מוטטער האט מיר פאָן איהנען זעהר פיעל ערצעהלט אונד האט מיר אימער אייער בילד געצייגט. נאך איהרעם טאדע, אלס איך אונד מיין ליעבער הערמאן האבען זיך היער אין קעניגסבערג בעזעטצט, האבען וויר אייער בילד צום אנדענקען מיטגענאָממען. דיעזעס בילד העננט אין אונזער שלאָפ צימער. וואָלען זיא עס זעהן?

זיא האט געעפענט א טהיר, וואס האט געפיהרט צוא א צווייטען צימער, אונד אריינוויי'זענדיג מיט דעם פינגער אין יענעם צימער, האט זיא אויסגערופען: „ביטטע אָנקעלכען!.... זעהען זיא נור“!

שבתי-טרייטעל איז אויפגעשטאנען, איז צוגעגאנגען אונד האט א ווילע בע-טראַכט דאס בילד, וואס איז אין א גאָלדענעם ראם געהאנגען אויף דער וואנד.

ער האט פאר זיך געזעהן דאס בילד פון א מאן אין א שרטיימעל אונד אין א שווארצע זיידענע זופּיצע.

— צו וואס וויזט זיא מיר דאס? — האט ער ביי זיך געטראכט.

— נאטירליך, אָנקעלכען — האט זיא ווידער אָנגעהויבען — זעהען זיא יעצט עטוואס אנדערס אויס, אבער דיא פּראָספּאנטע (איבערראשענדע) עהנליכקייט איז

נאָך אימער נעבליבען! זיא זינר איין וועניג געאַלטערט, אבער ניכט פיעל.... זאָ־גען זיא, אָנקעלכען, וויא לעבט מאן דאָרט אין דעם היילינען לאַנד?

דיא פראגע איז אזוי דרינגענד אונד דירעקט צוא איהם געריכטעט געוועזען, דאס ער האט פאר נויטהיג געפונען צו פרעגען:

— וויא? איהר קענט גאָר קיין אידעש ניט ריידען?

אין דיזען אוינענבליק האט א יונגע אונד איין עלעגאנט נעקליידעטע קאַ־מער־מיידעל, שעהן וויא דער יצר־הרע אין פרויענגעשטאלט פערקערפערט, אריינגע־טראָגען אויף א זילבערנעם טאץ איינינע שפייזען א פלאש וויין מיט א גלאז, האט עס אוועקגעשטעלט אויף דעם טיש אונד איז ארויסגעגאנגען.

שבתי־טרייטעל האט איהר א וויילע בעטראכט אונד האט ביי זיך נעקלערט:

— דאס איז א דריטע „שולמית”; א הויז פול מיט „שולמית׳ן”!

— ביטטע, אָנקעלכען! — האט דיא מאדאם פאסעגעס צו איהם נעזאגט אונד האט דיא שפייזען פאר איהם סערווירט — עס איזט ניכט פיעל, אבער ביז אבענד־בראָד ווירד עס הינרייכען.... וויר כופפירען געוועהנליך אום צעהן.... אך, יא! — האט זיא זיך פלוצלונג א חאפ געטהאן — זיא האבע מיך נעפראגט, אָב איך יידיש שפרעכע, נאטירליך, עס איזט מיינע מוטערשפראכע. עטוואס האב איך פאָן איהר פערלערנט, אבער מיט איינינע שוועריגקייטען קאן איך עס דאך שפרעכען!

— אונד ווארום רעדט איהר מיט מיר קיין אידעש ניט? — האט ער מיט ביידע באקען אונד מיט א פולען מויל קייענדיג געפרעגט.

— גוט, איך וועל מיט אייך יו.... יי.... אידעש ריידען, פעטער! — האט זיא געענטפערט — אָבער ווארום נעהמט איהר ניט א גלאָז וויין? דער וויין איז גוט!

— וויא הייסט דער וויין?

— שאטאָ־לאַפיט!

— הערט א נאָמען!.... איז ער כשר?

— וואָס דיינקט איהר פון אונז אָנקעל! אייך וועלען מיר געבען ניט קיין כּשר׳ן וויין?

שבתי־טרייטעל האט זיך אָנגעגאסען א פולע גלאָז וויין, האט עס מיט איין ריך אויסגעטרונקען, האט א טשמאַקע געטהאָן מיט דיא ליפפען אונד האט אויס־נערופען:

— הפלא ופלא!.... אביסעל זויערליך, אָבער גוט! אויף מיין הן צדק זעהר גוט!

— וויא הייסט איהר?—האט ער זיך צו דער יונגער דאמע געווענדעט אונד זיין עסס-אפפאראט האט ווידער אנגעהויבען צו ארבייטען.

— „העלענע, אנקעלכען"!—האט זיא געענטפערט.

— העלענע?....נאר ניט קיין אידישער נאמען!.... אין קאפוויזשאק איז דא א גוי'ה, וואס הייסט אויך העלענע.... זיא טראגט אום שבת ארום דיא טשאַ־לענטען, ווען דער עירוב ווערט צוריכען...... אוי, קינדער, קינדער! וואס טראכט איהר אייך? ביז וואנען וועט איהר פעראירדט זיין בהבלי הגוים? ווארום שעמט איהר אייך מיט אייער אידישקייט? איז דען דיא גוי'עשקייט פיינער, בעססער? ווייסט איהר דען ניט, אז מיט דעם זייט איהר נאר מעכב דיא גאולה? אבער איהר זאלט אויף מיר קיין פעראיבעל נישט האבען, וואס איך זאג דאס אייך. איך מוז דאס זאגען, ווייל עס איז א מצוה זיין חבר צו שטראפען, עס שטעהט דאך געשרי־עבען: הוכח תוכיח את עמיתך!

העלענע האט איהר שעהנעם קאפ ארונטערגעלאזען אונד האט נאר נישט געענטפערט. ערווארטענדיג איהר פעטער פון ארץ-ישראל, האט זיא זיך געריכט אויף א ביסעל מוסר פון איהם אונד האט זיך ענטשלאסען, מיט איהם אין קיינע דיספוטען זיך ניט ארייגצולאזען, ווייל זיא האט געוואוסט, דאס ער איז פון אלט־פריינקישען שניט.

— אהא! עס נעהמט! איך בין איהר אריינגעפאהרען אין דיא ביינער!— האט שבתי-טרייטעל ביי זיך געטראכט אונד דערביי דיא דריטע גלאז ווין אויסגע־טרונקען.

אונד דער שטארקער, עכט-פראנצוויזישער שאטא-לאפיט האט זיין ווירקונג ניט פעדפעהלט! ביי אונזער שבתי-טרייטלען זיינען דיא אויגען שפיטציג אונד גלאנ־ציג געווארען, זיין נאז האט אויסגעזעהן וויא דיא פרה-אדומה ער האט אנגעהויבען צו סלוקערצען אונד האט זיך ביסלעכוויים אונטערגעלאכט, ניט ווייסענדיג פאר וואס!

פלוצלונג האט א געדאנקען אין זיין קאפ אויפגעבליטצט.

מיט גרויס מאטערנעס איז ער פון זיין שטוהל אויפגעשטאנען און מיט איין עטוואס הייזעריגער שטימע האט ער אויסגערופען:

— און וואו איז מיין נדבה?

דיא דאמע האט איהם שטארק איבעראשט אנגעקוקט.

— וועלכע נדבה? האט זיא איהם געפרעגט.

— עטייטש וועלכע נדבה? הע, הע, זעהט נאר וויא דיא חכמניות מיינע

מאכט זיך גאר נים ווּיסענדיג! נאר א נעבאכעל!...... זיא קען נעבעך קיין צוּויי נישט צייהלען!.... מען דארף מיט איהר זאגען „ענגר“!

— אָבער איך פערשטעה אייך ווירקליך נים, פעטער!“

שבתי־טרייטעל האט זיך אנגעצונדען וויא א שטיק טרוקענע האָלץ.

— דוא פערשטעהסט מיך נים? האט ער אויסגעשריען. דוא פערשטעהסט מיך זעהר גוט!...... וואס דען האסטו געמיינט? דוא האָסט געמיינט, אז דוא וועסט מיך פטר׳ן מיט א שטיקעל קאלטע פלייש און מיט א גלעזעל משקה?.... וועגען דעם וואָלט איך צו דיר נישט געקומען, שוועסטער לעבען! איך וואלט נעווים נים געמאכט אזא וויטע נסיעה און אויסגעבראכט אזוי פיעל געלד אויף הוצאות!...... איין נאָט וויים, וויא איך האב מיך בדלות געשטעלט.... זיך נעשלעפּט פון דיא הרי חושך אהער...... נוא, נוא, זעהר שעהן האב איך אויסגעפיהרט! אויף מיינע בילעלר געזאגט געווארען! א שטיקעל קאלטע פלייש און א גלעזעל משקה...... יישר כח דיר, מיין צנועה!...... אבער באדאי איך זאל דיא כפּרה ווערען, באדאי איך זאל, שונאי ישראל, קריינקען, איך ריהר מיך נישט פון ארט! אויף מיין הן־צדק, איך געה נישט אוועק, ביז מיין נדבה וועט מיר זיין!

א לאנגע צייט האט דיא דאמע נים פערשטאנען, וואס ער מיינט און וואס ער וויל, ענדליך איז איהר געקומען א געדאנקען און זיא האט געגלויבט, אז זיא האט דאס ריכטיגע געטראפען.

— ער מוז געווים אין האטעל שולדיג זיין און וויל זיך וואס עס איז קויפען! האט זיא ביי זיך געקלערט. וואס קען דא זיין, אז איך וועל איהם דערוויילע עפּעס געלד געבען, ביז מיין מאן וועט קומען?

— איהר דארפט עפּעס געלד, אנקעל? האט זיא איהם געפרעגט.

— א קשיא! ווען דארף איך נים?

— ווילט איהר נים ווארטען ביז מיין מאן וועט קומען? ער וועט אייך געבען וויפיעל איהר דארפט.

— מאן—שמאן!...... דוא קענסט אזוי גוט געבען וויא ער!

זיא איז ארויסגעגאנגען אין צווייטען צימער און איז באלד ווידער אריינגעקומען.

אט האט איהר דערווייל הונדערט מארק, אנקעל, האט זיא צו איהם געזאגט און האט איהם א גאנצען הויפען גאלדמינצען דערלאנגט. נעהט קויפט אייך איין וואס איהר בעדארפט און קומט באלד צוריק, ווייל מיין הערמאן וועט באלד

קומען.... ברײנגט מיט אײערע זאכען אהער! איהר װעט דא בײ אונז װאהנען...
געהט, אנקעל, אבער זאמט זיך ניט.

שבת־טרײטעל האט דיא הונדערט מארק צוגענומען און אהן א דאנק צו זאגען, איז ער אװעק געגאנגען. ער האט נאר בײ זיך געקלערט: „א שעהנע נדבה, חלעבען, מען קען זאגען אויף דיא „דײטשוקעס" װאס מען װיל, אבער בעלי־צדקות זײנען זײ דיא ערשטע אין דער װעלט."

נאכדעם װיא ער האט זיך א ביסעל אויסגעשלאפען, האט ער זיך מיישב געװעזען, אז עס איז שוין נישט כדאי װײטער צו געהן שנארען, דען ער האט שוין געגוג געלד אויף הוצאות ביז האמבורג און ער האט שוין מיט װאס א שיפס־קארטע צו קויפען.

ער האט גענומען זײן פאק מיט דיא פעקלאך און האט זיך אװעקגעשלעפט צום באהנהויף.

ער האט גענומען א בילעט פיערטע קלאסע ביז האמבורג און אין א האלבע שטונדע ארום האט איהם שוין דער דאמפף און דער רויך געטראגען צו דער גרויסער האפענשטאדט.

אויף מארגען אין דער פריה איז ער אין האמבורג אנגעקומען....

פינפטעס קאפיטעל.

אין דער װילהעלם־שטראסע, אײנע פון דיא פײנסטע גאסען אין האמבורג, איז געװען א גרויסער צוזאמענלויף פון מענשען. פײנגעקלײדעטע הערען און עלעגאנטע דאמען, אפילו קלײנע קינדער, זײנען האסטיג געקומען פון אלע זײטען און האבען זיך מיט גרויס אינטערעסע געגרופירט ארום א מין בעשעפענים, אנגעטהאן אין א לאנגע זופיצע מיט א שטרײמעל אויף'ן קאפ, מיט א פאר רעגענשירעמס אונטער'ן ארעם, װאס איז געשטאנען ניט װײט פון א מאגאזין פון גאלד און שמוקזאכען און האט געװײנט אויף'ן קול.

אז דיא דאזיגע בעשעפענים איז אונזער שבת־טרײטעל, פערשטעהט שוין יעדער אײנער פון אונזערע לעזער. אויס הויכער נײגיערדע האט ער זיך אבגעשטעלט בײ דעם גרויסען שפיגעל־פענסטער פון א מאגאזין, אום דיא גאלדענע כלים און דיא בריליאנטענע שמוקזאכען צו בעטראכטען און האט דערבײ געטראכט: „רבונו של עולם! װיא גרויס איז דײן חסד, אז דוא לאזט דיא ערלים אזוי פיעל גוטס פאר אונז אידען אנזאמלען, דען תיכף ומיד װיא דוא װעסט א בלאז

טהאן מיט דיין שופר און משיח בן דוד וועט זיך בעווייזען, וועלען זיי דאס אלעס אונז מוזען אוועקנעבען, אלעס ביז א האאר!"

און ער האט זיך נאך מעהר פערטיעפט אין דער בעטראכטונג פון דיא טהייערע חפצים און האט זיך אנגעמערקט אין זיינע געדאנקען עטליכע ארטיקלען, וועלכע ער וואלט צונעבאפט מיטביידע הענד, ווען דער רבונו של עולם וואלט יעצט „אזוי גיט געוועזען" און א בלאז געטהאן מיט דעם שופר.

— אט דעם שנירעל פערל, האט ער געטראכט, וואלט איך גענומען פאר מיין קיילע-מנוחה'ן...... זיא איז אפילו, צווישען זיך גערעדט, א גרויסע כלב'טע און פלעגט מיר אויסגריזען גאנצע שטיקער הארץ, פלעגט מיר אויך ניט זשאלע׳ווען ווען ניט ווען אפצוניסען מיט א שיסעל ראסעל, אבער אז דאס קאסט קיין געלד ניט, מה רעש? זאל זיא זיך פרייען! אפשר וועט זיא שוין מעהר דרך־ארץ בעקר מען, ווען זיא וועט געהן אויסגעפוצט וויא א שררת׳טע.

וויא דער שטייגער איז ביי אזעלכע מאגאזינען, האבען זיך אבגעשטעלט נאך א פאר ליידינ־גייער און האבען אויך בעטראכט דעם שטראהלענדען רייכטהום. ווארשיינליך האבען זיי זיך מיט ישבתי־טרייטעלס געדאנקען ניט ארומגעטראגען און דיא אלע זאכען איז זייא שוין קיין נייעס געוועזען, דען אין פינף מינוט ארום זיינען זיי ביידע האסטיג אוועקגעגאנגען.

אויך שבתי טרייטעל איז באלד צו דער איבערצייגונג געקומען, אז ער וועט זיך ניט דערווארטען אויף דעם „שופר של משיח" און מיט א שווערען זיפץ האט ער זיך אנגעהויבען צו ריהרען פון ארט.

קוים איז ער צעהן טריט פון מאגאזין אפגעגאנגען, האט ער דיא שרעקליכע ענטדעקונג געמאכט, דאס דיא שיפסקארטע מ׳ט צוואנציג מארק אין באאר זיינען פון זיין קע׳שענע ארויסגענומען געווארען.

ער האט געמאכט א גוואלד ביז דעם זיבענטען הימעל און איז ארומגעלא־פען אהין און אהער וויא א משוגענער וויינענדיג און יאמערנדיג.

טהירען און פענסטער האבען זיך פון ביידע זייטען גאס האסטיג געעפענט, צושראקענע געזיכטער האבען ארויסגעקוקט און יעדער איינער האט געפרעגט:

— נא־נו, וואס גיעבט'ס?

— דאננערוועטטער נאך איינמאל! ווא ברעננט'ס?

אויך עטליכע פאליציסטען זיינען האסטיג געקומען, האבען שבתי־טרייטלען ארומגערינגעלט און איהם טרייסלענדיג נאך אלע זייטען, האבען זיי איהם געפרעגט וואס איז מיט איהם געשעהן?

— וואס זאָל איך אייך זאָגען? האט שבתי טרייטעל געיאָמערט, דא בייא אייך אין האַמבורג איז ערגער וויא אין סדום!........ מען האָט מיך בדלות גע־שטעלט!.... עס איז מיר איצט געקומען פשוט פון בריק אין וואסער!......

נאַטירליך האָט איהם קיין מענש נישט פערשטאַנען, כאָטש ער האָט גערעדט, וויא ער האָט געגלויבט, ריין דייטש און ווייס דער „יודע הכל" וויא לאַנג זיינע בכיות וואָלטען געדויערט, ווען עס וואָלט ענדליך נישט אנגעקומען א פוילישער איד, וואָס האט שוין א לאַנגע צייט אין האַמבורג געוואָהנט און וואס האט נאָך נית פערגעסען דעם זשאַרגאָן.

אויסהערענדיג שבתי־טרייטעלס טענות, האט ער זיך גענומען דעם עולם בע־קאַנט מאַכען מיט דעם, וואס עס איז פאָרגעפאַלען, און ער האָט דאס אין אזעלכע ריהרענדע ווערטער איבערגעגעבען, דאס דיא שילדערונג האט אויף דיא צוהערער א גרויסען רושם געמאַכט.

עס האט זיך באַלד געפונען א פילאַנטראָפּ, וואס האט זיך תיכף ומיד ענט־שלאָסען דעם אונגליקליכען צו העלפען.

— מיינע הערען און דאַמען! האט ער אויסגערופען, היער האבען זיא דיא בעסטע געלעגענהייט איהר מילדעס הערץ שפּרעכען צו לאַסען. זאָל יעדער פון אייך זיין שערפליין בייטראַגען און דעם אָרמען יודען ווירד גניגענד געהאָלפען זיין. איך, מיינערזייטס, געה פאָראַן מיט פינף און צוואַנציג מארק!

מיט דיעזע ווערטער האט ער פון זיין וועסטענטאַש געלד ארויסגענומען, האט אָפּגעציילט פינף און צוואַנציג מארק און האט געמאַכט א רונדגאַנג אונטער דיא פערזאַמעלטע. עס איז כמעט קיין איינציגער נישט געבליבען, וואס האט עפּעס נישט געגעבען, און אין פערלויף פון צוואַנציג מינוט איז דיא סומע אויף פינף הונ־דערט מארק אנגעוואַקסען.

דער פילאַנטראָפּ האָט דעם הויפען געלד דעם איבערגליקליכען שבתי־טריי־טעל איבערגעגעבען און דער פוילישער איד האָט איבערגענומען דיא מצוה פאַר איהם א נייע שיפסקאַרטע צו קויפען און איהם צו בעגלייטען צום דאַמפּפשיף.

פון דעם טאָג אָן, אין וועלכען שבתי־טרייטעל האָט זיך ענטשלאָסען נאָך אמעריקא צו פאָהרען, האט אין איהם געלעבט א פערבאָרגענער שרעק, וועלכען ער האָט געזוכט מיט אלע זיינע קרעפטען אונטערצודריקען און דאס איז געמליך געוועזען דער שרעק פאַר דעם ים, פון וועלכען ער האט אין זיין לעבען אזוי פיעל שרעקליכע געשיכטען זיך אָנגעהערט. שפּעטער, ווען ער איז פון קאַפּוזישאַק ארויסגעפאָהרען און ער איז אריינגעקומען אין דער „גרויסער וועלט", איז דער

פחד פאר דעם ים אין איהם בילעכוויז אויסגעלאָשען געוואָרען און אז ער פלעגט זיך דערמאָנען, פלעגט ער זיך טרייסטען מיט דעם געדאנקען, אז דער בורא עולם, וואס איז א „כל יכול“ און איז דער „הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה,“ וועט איהם געוויס אריבערפיהרען דעם גרויסען ים בשלום און ער וועט אפילו זיינע זאָקען ניט פערנעצען. יעצט אבער, ווען ער האט שוין געדארפט געהן צום שיף, האט יענער שרעק אין איהם ווידער אויפגעוואכט און זיין נשמה איז אין זיינע שיך אריינגעפאלען.

— זאגט מיר, ר' קרוב, האט ער זיך צום פוילישען אידען געווענדעט, מוז מען דאס ניט אנדערש וויא מיט דעם ים פאהרען? היתכן, אז עס איז גאר קיין אנדער וועג נישטא?

— האט גאר קיין טעות ניט, ר' שבתי-טרייטעל, האט איהם יענער געענטפערט, ניט מיט איין ים האט איהר צו פאהרען, גאר מיט גאנצע צוויי ימים!

— הוא האלהים! האט שבתי-טרייטעל אויסגערופען און פאר שרעק זיינען איהם דיא דריי רעגענשירמס פון אונטערן ארעם ארויסגעפאלען. צוויי ימים? וואס הייסט צוויי?

— וואס פשוט איז פשוט!.... אז מען פאהרט נאך אמעריקא מוז מען צוויי ימים אריבערפאהרען! איינער הייסט: דיא „נארד-דייטשע זעע“ און דער אנדערער: דער „אצעאן“!

— א וויי'טאג איז מיר! וויא קען מען דאס אויסהאלטען?

און אין א ווייקע ארום האט ער געפרעגט:

— וועלכער פון דיא צוויי ימים איז דער גרעסערער?

— דער אצעאן, נאטירליך!

— איז ער א סך גרעסער פון דעם ערשטען?

— וויא זאל איך אייך זאגען?.... ווען דער בורא עולם האט געדארפט בעשאפען דעם דייטשען ים, האט ער גענומען א פינגערהוט וואסער און האט עס א גאס געטהאן אויף דער יבשה און אז ער האט געדארפט בעשאפען דעם ים הגדול האט ער אויף דער ערד א גרויסען שפיי געטהאן.

שבתי-טרייטעל האט פאר שרעק געשווידערט, דען ער האט זיך אין זיינע געדאנקען אויסגעמאלט וויא גרויס עס קען זיין דער שפיי פון דעם רבונו של עולם.

דאך האט ער זיך א ביסעל בערוהיגט, ווען ער האט דעם גרויסען אצעאנדאמפפער „אויגוסטא-וויקטאריע“ דערזעהן און האט ביי זיך געטראכט: „רבונו

של עולם! דאס איז דאך גאר ניט קיין שיף, דאס איז דאך א גאנצע שטאדט, א מין קאפּויזשאק מיט דעם שולהויף צוזאמען......

זעקסטעס קאפּיטעל.

— וואס פאר א שוטה איך בין! האט שבתי־טרייטעל ביי זיך געטראכט שטעהענדיג אויף דעם פארדעק פון דער „אויגוסטא־וויקטאריא", ווען זיא איז זיך רוהיג געגאנגען איבער דיא רוהיגע וואסערן פון דער עלבע און געבענדיג סיגנאלען צו דיא קלענערע דאמפף־שיפען כדי זיי זאָלען איהר אויסמיידען. אז מיין קיילע־מנוחה זאגט, אז איך בין א למך, מכתמא בין איך טאקע א למך ככל הדעות.... דיא הויט האט אויף מיר געפלאטערט, ווען איך פלעג מיך דערמאנען, אז איך דארף אריבערפאהרען דעם ים. איז דאס א ים? דער טייצעשער ים? א קלאָג צו דיא טייצען מיט זייער ים! אין זייער וויטען האלז דארפען זיי זיך שעמען מיט זייער ים! ארום און ארום איז ער דאך גאר א ביסעל גרעסער פון דעם קאפּויזשאַקער טייבעל, צו וועלכען מיר פלעגען געהן צום תשליך...... הפנים אז דער פוילישער איד איז גערעכט. דאס איז טאקע מעהר ניט וויא א פינגערהוט וואסער פון דעם רבונו של עולם, און אויב זיין שפיי האט אויך ניט קיין גרעסערע מאָס, בין איך מיט מיין נסיעה תקיף ומתוקף!

שבתי־טרייטעל איז קיין פּאָעטישע נאטור נישט געווזען און פאר דיא שענהייטען פון דער נאטור האט ער קיין הארץ און קיין געפיהל נעהאט. צו דערזעלביגער צייט, ווען דיא עטליכע הונדערט פאסאזשירען פון דער „אויגוסטא־וויקטאריא" זיינען געשטאנען אויף דעם פארדעק און האבען בעוואונדערט דיא פּרעכטיגע נאטור־סצענען צו ביידע זייטען פון דער עלבע, איז ער ארונטערגעקראכען אונטען, אין צווישענדעק, האט זיך אוועקגעזעצט איוף דעם שטרויענעם מאטראץ פון זיין בעט און האט זיך גענומען פארנייהען דיא דריי הונדערט און צוואנציג מארק אין זיין זופּיצע, וואס זיינען איהם נאך אלע הוצאות איבערגעבליבען אין מזומן.

— אשרי אדם מפחד תמיד, האט ער זיך שטיל אין זיין באָרד אריינגעמורמעלט. וואהל איז דעם מענשען, וואס איז תמיד פארזיכטיג. איך פיהר מיט זיך אזא אוצר מיט געלד און דאָ אויף דעם שיף האָבען מיר במה וכמה מאות מענשען, היתכן אז אונטער אזוי פיעל מענשען זאלען זיך ניט געפינען א פאָר גנבים, וויא יענע אין האמבורג, וואס האבען מיך בדלות געשטעלט?... אָבער אז דאס

געלד וועט ביי מיר ליגען אין מיין חאלאט און איך וועל דאס שטענדיג טראגען אויף מיין לייב, וועלען זיי שוין דאס א קדחת געפינען!

נאכדעם וויא ער איז פארטיג געווארען מיט זיין „אוצר", האט ער זיך דער־מאנט אז ער איז א הונגעריגער.—תחילת דארף מען נעהמען א שנעפסעל—האט ער ביי זיך אבגעפסק'ענט.

ער האט ארויסגענומען דיא גרויסע פלאש „קימעל־שנאפס" וועלכע ער אין האמבורג פאר צוויי מארק געקויפט, האט געמאכט דיא ברכה „שהכל" און האט א שטארקען זופ געטהאן.

— הפלא ופלא! האט ער מיט א געוויסען נחת רוח ארויסגערופען, ווען דער שטארקער און זיסער קימעל־שנאפס האט זיך איבער זיין ברוסט און איבער זיינע געדערים צוגאסען. א מחיה נפשות!...... עס איז מיר נאר א קשיא, וויא קומט דאס אז דער נארישער טייץ זאל זיין א מבין אויף משקה?

ער האט פערביסען מיט א פוטער־קיבעל און מיט א שטיקעל טרוקענע קעז, האט געבראכט אין ארדנונג זיין פאק און זיינע פעקלעך און איז צוריק ארויף אויף דעם פארדעק.

דיא פאסאזשירען זיינען נאך אימער געשטאנען אין גרעסערע און אין קלע־נערע גרופען און האבען נאך אימער בעטראכט דיא שעהנע נאטור־סצענען.

— דאס הייסט כתאים! האט ער מיט א געוויסער פעראכטונג אין דער שטיל ארויסגערופען. וואס קוקען זיי דארטען? האבען זיי דען קיין וואסער אין זייער לעבען ניט געזעהן? א ביסעל מעהר, א ביסעל וויינינגער, וואס מאכט עס אויס? וואסער איז וואסער!

א פאר שעה צייט האט ער ארומגעשלענדערט אויף דעם פארדעק אהין און אהער. פאר קיין זאך האט ער קיין אויג ניט געהאט, מעהר נישט וויא פאר דיא הויבע און דיקע מאטראזען מיט זייערע רויטע און פעטע געזיכטער און מיט זייערע אייזערנע הענדע, און קוקענדיג אויף זיי האט ער ביי זיך געקלערט: איך וואלט ניט וועלען פון אזעלכע א פאטש בעקומען!.... פון זייניעם א רייב אין „פרעסער" אריין קען מען אויף דריי יאהר פערגעסען יעלה ויבוא צו זאגען!

ענדליך איז עס אלעס איהם צו לאנגווייליג געווארען.

— לאם איך בעסער געהן כאפען א דרעמעל, האט ער צו זיך געזאגט, כאפט זיי דער רוח מיט זייער „טייצעסען טייבעל" און מיט זייערע אלע גליקען!

ער איז ווידער ארונטער אין „צווישענדעק," האט אויפגעזוכט זיין „מקום

מנוחה" און האט זיך מיט גרויס הרחבת הלב אויסגעצויגען אויף דעם שטרויענעם מאטראץ.

באלד האבען זיך דיא געדאנקען אנגעהויבען צו מישען ביי איהם אין קאפ. אלעס וואס ער האט זיך אנגעזעהן, אנגעהערט און אלעס וואס ער האט דורכגע־לעבט פון דעם טאג אן, איז וועלכען ער איז ארויסגעפאהרען פון קאפויזישאק ביז היינטיגען טאג, זיינען וויא דיא בילדער פון א פאנאראמא פארביי זיינע שלעפעריגע אויגען פארביי געצויגען.

מיט איין מאל האבען זיך זיינע געדאנקען אפגעשטעלט ביי דער „שטיינער־נער שולמית."

א צוקערזיסער שמייכעלע האט זיך אויף זיין שלעפעריגען פנים אויסגעשני־טען און מיט א שלעפעריגע שטימע, מיט דעם ניגון פון „שיר השירים", האט ער אנגעהויבען צו זינגען:

שובי שובי השולמית,

שובי שובי ונהזה בך.

דאן זיינען זיינע אויגען שווער וויא בליי צוגעפאלען און אין פינף מינוטען ארום האט ער שוין געהראפעט וויא א קאזאק אין דער קאזארמע....

אבער וואס איז דאס פאר א „צוקומענעס"?.... ווער איז דאס דער „ארצי מחוצף פנים" וואס רייסט איהם פון מאטראץ?.... הוי, הוי, דרך ארץ!!....... וואס מיינט איהר, יונגאטשעס? עס איז גאר לת דין ולת דיין בישראל?.... זוכט אייך אויס איין אנדערן מיט וועמען חוזק צו מאכען, מיך זאלט איהר לאזען צו רוה!......

דאס האט ער אויסגעשריען פלוצלונג זיינע אויגען עפענענדיג, ווען ער האט מיט איינמאל דערפיהלט וויא אימיצער שלעפט איהם פון זיין „מקום מנוחה" און ווארפט איהם אום אהין און אהער.

מיט דעם פעסטען ענטשלוס זיך צו פערטהיידיגען פון דיא „יונגאטשעס" ביז זיין לעצטען טראפען בלוט, האט ער איך אויפגעכאפט און האט זיך געוואלט וואר־פען אויף זיין „שונא" אבער אין דעמזעלביגען אויגענבליק איז ער צוריק געפלויגען פונקט וויא ער וואלט געווען א גומעלאסטענע פילקע און זיין קאפ האט זיך אן דער אייזערנער וואנד פון שיף אזוי שטארק אפגעשלאגען, דאס עס האבען זיך איהם פון דיא אויגען גאנצע גארבען פונקען געשאטען.

— עה, עה, וואס איז דאס פאר א שכל? האט ער אויסגערופען, מילא א ביסעל חוזק מאכען, מאכטייסע, דאס שאדט ניט, אבער אזא קלאפ געבען א מענ־

שען אין קאפ, דאס איז שוין גאר מעשה סדום!....... דאס, ברידערלעבען, וועל איך אייך נישט שיינקען!

ער האט זיך ווירער א הויב געטהאן פון מאטראץ און האט אנגעהויבען זוכען מיט דיא אויגען דיא „יונגאטשעס".

וויא גרויס איז אבער זיין וואונדער און זיין שרעק געוועזען, אלס ער האט דיא ענטדעקונג געמאכט, דאס אין דעם גאנצען דונקעלען רום געפינט זיך קיין נפש ניט!

נאך מעהר: עפעס דרייהט זיך אלעס ארום איהם ארום..... דיא בעטלעך מיט דיא מאטראצען טאנצען א קאראהאד.... זיין פאק און זיינע פעקלעך שפרינ־גען אום וויא דיא ציגען אויף קאפוזישאקער שולהויף און זיינע רעגענשירמס ליגען אויף דער ערד און טאנצען א קאזאצקע....

אין קאפ מישט זיך איהם וויא ביי זיין קיילט־מנוחה׳ן אין קיך אום ערב שבת עפעס געהט דארטען ארום א רויך, א טשאד....... אין מויל פיהלט ער א טעם, אזוי וויא דער קאפוזישאקער קהל׳שער משרת וואלט דארטען איבערגענעכטיגט נאך דער גרויסער סעודה פון חברה־קדישא און אין בויך פאהרען איהם ארום גאנ־צע קאראוואנען....

— עס קען אנדערש ניט זיין, אז דא אין שיף געפינען זיך שדים, בת־לצנים! האט ער ביי זיך געטראכט און וואס איז דער וואונדער? אזא גרויסער בנין און קיין איינציגע מזוזה!

אבער מען דארף זיי פערטרייבען, איז זיין צווייטער געדאנקען געוועזען און מיט אלע זיינע כחות האט ער אויסגעשריען:

— שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד!

דעם „אחד" האט ער זעהר לאנג אויסגעצויגען: „אחאאאא־אאאד!

אבער עס העלפט ניט!....... עס דרייט זיך ווייטער!....... עס טאנצט וויעדער!

ברררר——א שרעק!

— אבער וואַרט! האט ער אויסגערופען אזוי וויא ער וואלט מיט אימיצען גערעדט פנים אל פנים. איך האב שוין א גוטען מיטעל!....... איהר וועט שוין פון מיר אנטלויפען, וואו פעפער וואקסט!.... וואו איז ער נאר מיין ספר „רזיאל־המלאך"?

ער האט זיך איינגעבויגען זיין פעקעל אויפצוהויבען און דעם ספר „רזיאל־

המלאך" ארויסצונעהמען, אבער אין דיעזען אויגענבליק האט ער אנגעהויבען צו ברעכען מיט נרין און גאל.

ער איז צוזאמענגעבראכען אויף דער ערד און איז געבליבען ליעגען האלב טוידט.

וויא לאנג ער איז אזוי געלעגען, האט ער ניט געוואוסט, ווייל אלע זיינע חושים זיינען איהם פערגאנגען.

— העדא!.... האלא!...... אויפשטעהן און מארש אויף דעם פארדעק! האט פלוצלונג א טיעפע דייטשע ביער־שטימע אין זיינע אויערן אריינגעקלונגען.

ער האט געפיהלט וויא צוויא אייזערנע ארעמס האבען איהם וויא צווי ריע־זענגרויסע צוואנגען ארומגענומען און האבען איהם געטראגען. ער האט אויף א ווילע אויפגעעפענט זיינע האלבאויסגעלאשענע און טיעף און זייערע לעבער איינגעזונקענע אויגען און האט דערזעהן איינעם פון יענע מאטראזען, וועלכע ער האט פריהער געטראפען, אז זיי זיינען די אייניקלעך פון די בני־ענק.

קייכענדיג און שווער אטהעמענדיג האט איהם דער מאטראז געטראגען די טרעפ ארויף, און איהם אוועקלייגענדיג ערגעץ־וואו אין א ווינקעל אויף א שטיק זעגעל־טוך, האט ער צוגעברומט:

— אופפפ, דיעזער יודע איזט פערדאמט שווער!

א שטראם פייכטע און קאלטע לופט האט אונזער שבתי־טרייטלען א קלאפ געטאהן אין פנים, ער האט זיך דערפיהלט וויא ניי געבארען און האט וויעדער זיי־נע אויגען געעפענט.

אבער, אל אלהי ישראל!.... עס איז שרעקליך! נישטא קיין ברעקעל סימן פון לאנד, פון יבשה.... הימעל און וואסער און צווישען זיי דרייהט זיך ארום די שיף וויא א קליינע מולטער!...... אטווארפט זיא זיך אהין, אט ווארפט זיא זיך אהער, אט קלעטערט זיא וויא א קאץ אויף די בערג און אט אט זינקט זיא אין תהום אריין, בפועל ממש אין תהום אריין!.... אוים!.... אלע מוזען דערטרונקען ווערען וויא די מייז!.... אבער ניין!.... אט קאראפקעט זיא זיך ווידער ארויף און קלעטערט שוין ווידער אויף די משונה'דיגע בערג.... און דאס וואסער, דער טייך? זאל דאס שוין זיין דער „טייצעשער ים", דעם רבינו של עלם'ס „פינגערהוט מיט וואסער"? וויא זעהט ער אוים? פלאי פלאים! פריהער העל־גרין וויא געקאכ־טער סצאוויע און איצט זעהט ער אוים וויא א גרויסע שיסעל מיט סצאוויע, וואס איז שטארק פערווייסט מיט שמעטענע...... און די הויכע זענעלבוימער קנאקען, און די זעגעלטיכער הוזשען און רוישען און די וואסערדיגע בערג שפריצען אויף

אין דער הויך און שפּרינגען אריבער איבער די צוויי גרויסע קוימענס פון שיף... שרעקליך!......

און וואו זיינען זיי אלע די פרייליכע און לאכעדיגע מענשען, וואס האָבען ערשט ניט לאנג מיט זייער ,,קונדעסעריי׳׳ שיער די שיף איבערגעקעהרט קאַ־פויר?...... אהא!...... אָט זיינען זיי, די ,,שטרויענע קאַזאקען׳׳! אָט ליעגען זיי ווי די קעלבער און קרעכצען ווי א יולדת!...... אזוי, ברידערלעך? איהר האָט פריהער געלאכט פון א נסיעה איבער׳ן ים? איצט ווייסט איהר פּאַצעמו פונט ליכאַ!....

אָבער וואַרט!...... דאס איז נאך גאר נישט!...... דאס איז ערשט איין אָנהויב!...... איהר וועט נאך מעהר אויסגעריסען ווערען!.... זאל נאר די שיף אוייינקומען אין דעם ,,גרויסען שפּיי׳׳!....

דאס אַלעס איז דורך שבתי־טרייטעלס קאָפּ געגאנגען און ער האָט דערביי געפיהלט דעם טעם פון טויט. זיין קאָפּ איז איהם שווער געוועזן ווי א שטיק בליי און אלע זיינע גליעדער זיינען געוועזן ווי צובראָכען, צוריסען. מיט איינמאָל איז איהם געקומען דער רעיון אין די געדאנקען, אז ער וועט שוין מעהר ניט אויפ־שטעהן, אז ער וועט דאָ שטארבען, די מאַטראָזען וועלען איהם פארנייען אין א זאק און וועלען איהם אריינוואַרפען אין ים.

— רחמנא יצילני! האָט ער אויסגעשריען, אפילו צו קבר ישראל וועל איך נישט קומען!.... אפילו א אידישע לויה וועל איך נישט האבען!...... קיין קבר, קיין מצבה, אפילו קיין ביסעל ארץ־ישראל־זאמד אויך נישט!........ ווי קען עס זיין? ווי איז דאס מעגליך? היתכן?...... מנוחה־קיילע, מנוחה־קיילע! דו ביזט מיין גזלן!.... דו ביזט מיין מלאך המות!.... וואס וועסטו פאַרט ענטפערן דעם רבונו של עולם, ווען ער וועט ביי דיר אָפּנעהמען דין וחשבון?....

ער האָט זיך געמאַטערט אויפצושטעהן, אָבער די שיף האָט זיך ווידער א קעהר געטאָהן. ער האָט ווידער בעקומען א ,,מאַטעפּלאָך׳׳ און איז געבליבען ליגען כאבן רומם....

זיעבעטעס קאַפּיטעל.

דער וואס האָט געזעהן אונזער שבתי־טרייטלען מיט א פּאָר טעג צוריק, ווען דער ריעזענגרויסער אָצעאנדאמפּפער ,,אויגוסטא־וויקטאריא׳׳ האָט דורכגעמאכט דעם שרעקליכען שטורם, דורכקרייצענדיג די נארד־דייטשע זעע, ווען ער איז גע־

לענען כמעט וויא אין „היהנערפלעט" אונטער דיא פליגלען פון דער זעע־קראנק־הייט—האט נעמוזט מאכען דיא ברכה „ברוך משנה הבריות", ווען ער האט אין א פאר טעג ארום ווידער א קוק געטהאן אויף דעמזעלביגען שבתי־טרייטלען.

און דער שנוי איז ווירקליך זעהר גרויס געוועזן!

עפעס האט ער א נייע נשמה בעקומען, עפעס האבען זיינע אויגען איז איין אנדער גלאנץ געשטראהלט, עפעס האבען זיך זיינע אברים פלינקער און לעבעדיגער בעוועגט. נישטא קיין סימן פון בלייכקייט אין זיין פנים און זיינע באקען בליהען פון יענער שעהן־חנ'עוודיגער רויטקייט מיט וועלכע דיא פרישע יוגענד פארבט דיא באקען פון א צוואנציגיאהריגע מיידעל.

וויא א יונגער הירש לויפט ער אום אויף דעם פארדעק פון שיף, רוקט זיך אריין אין דיא געדיכטעסטע גרופען פון דיא פאסאזשירען און אומוואַרפענדיג מיט דיא פיס און מיט דיא הענד, שרייט ער:

— חיים־בעריל! חיים־בעריל! איך האב ברויט, בולקעס, הערינג, קארטאָפעל! איך האב א סך! פינף פעניג א ברויטעל!...... אכט פעניג א ווייצענע בולקע!.... א הערינג מיט קארטאָפעל נאר צעהן פעניג!... ניט טהייער, הלעבען!.. און דיא הערינג א בחיר, אויף מיין הן צדק!...... און דוא כתריאל־נחום? ביזט הונגעריג? ארויס מיט דיא מזומנים!...... זשאלעווע ניט! דוא קריגסט א הערינג, דאס הייסט, א שמאלצהערינג, איינער אין דער וועלט!

און שבתי־טריטעל לויפט וויא א קוועקזילבערנער קייקעל, פערשווינדעט אויף א ווילע אונטען אין צווישענדעק, קומט ווידער צוריק בעלאדען מיט שטיקער ברויט, בולקעס, הערינג און קארטאָפעל, ער קייכט אונטער דיא שווערע לאַסט פון דיא מזונות, טהיילט עס אויס אונטער דיא הונגעריגע פאסאזשירען און קלייבט פון זיי צוזאמען דיא קליינע מטבעות.

און הונגעריגע פאסאזשירען זיינען דאָ אויף דער „אויגוסטא־וויקטאריא" מעהר וויא צוויי הונדערט! דאס זיינען רוסישע פוילישע, גאליציאנישע און רומענישע אידען, וואס פאהרען זוכען זייער „גליק" אין אמעריקא, אין דעם לאנד, וואו דיא זילבערנע דאלארס וואקסען אין דיא גאסען וויא דיא קעפעלעך קרויט אין דיא גערטנער,—אידען וואס וועלען בעסער הונגערן אייער זיך אנריהרען אן דיא טרפה מאכלים, מיט וועלכע עס ווערען געשפייזט דיא יורדי הים באניות.

דיא „אויגוסטא־וויקטאריא" שיסט וויא א פייל פון בויגען איבער דיא בלויע וועלען פון דעם אטלאנטישען אצעאן, יענער גרויסער „שפיי" פון דעם רבונו של עולם, וואס נעהמט ארום כמעט א העלפט פון דעם גאנצען כדור־הארץ, דער וועד

טער איז פרעכטיג, אבער נאך פרעכטיגער איז דער אפעטיט ביי דיא אידישע פא־סאזשירען, וואס זיינען שוין איבערגעשמאנען דיא שרעקען און דיא וויטאגען פון דער זעע־קראנקהייט. עס ווילט זיך עסען. אלע ווילע קנורט דער מאגען, וואו און וואס צו נעהמען איז נישטא, און טרפות עסען?—בעסער שטארבען!....

דאס אלעס זעהט אונזער שבת־טרייטעל און פאלט אויף א קלוגע המצאה: ער זאמעלט! ווען דער פראוויאנט־מייסטער פון שיף טהיילט אויס דיא חלקים שפייז פאר דיא פאסאזשירען, נעהמט ער פאר צעהן, פאר פופצעהן פערזאנען מיט איינמאל און בעהאלט דאס אונטער זיין מאטראץ. דארטען קען מען געפינען א גאנצען מאגאזין פון לעבעדיג ברויט, בולקעס, הערינג און געקאכטע קארטאפעל. ער טהוט נאך בעסער! ער נעהמט תרפה מאכלים און מאכט חלוף מיט די דייטשען אויף כשרה ארטיקלען. ער גיט אוועק א שטיק פלייש פאר א הערינג און א שטיק פודינג פאר א הויפען קארטאפעל און אויף דעם אופן ווערט זיין מאגאזין רייכער פון טאג צו טאג.

און דער משא־ומתן געהט איהם ניט צו זעהר שווער. דיא דייטשען מאכט עס שפאס מיט איהם צו האנדלען. ער קריגט אפילו זעהר אפט א שנעל אין זיין נאז, אדער א צופ אין זיין בארד, אבער ער נעהמט עס צו מיט א שמייכעל און קריגט דערפאר דיא מזונות.

שבתי־טרייטעל האט נושא־חן געווען בייא אלע קריסטליכע פאססאזשירען, והא ראיה: מיט קיין אידישען פאססאזשיר האבען זיי אזוי פיעל „מחזקות" ניט געמאכט וויא מיט איהם. נאר איהם פלעגען זייא „בעעהרען" מיט דעם שעהנעם טיטעל: „יוד'שע יוד!", נאר איהם פלעגען זייא אריינקלעפען א שטיק וואקס אין בארד, ווען ער האט געשלאפען, נאר ער פלעגט אפגעגאסען ווערען מיט המתנה פון דער אויבערשטער בעט און נאר איהם פלעגט מען מכבד זיין מיט א האלבען עמער קאלטע וואסער נאך האלבע נאכט, ווען ער איז פערזונקען געוועזען אין חלומות און וועלכע זיין קיילע־מנוחה האט געשפיעלט דיא הויפטראלע. נאך מעהר „גייט־זעליגקייט" האט ער געהאט אין דיא אויגען פון דיא קוכארעס. זיי פלעגען איהם איבערגעבען גאנצע זעק מיט קארטאפעל, הערינג אונד ברויט, זייא פלעגען איהם אויך ערלויבען דיא קארטאפעל צו יעדער צייט קאכען, אבער דערפאר פלעגט ער מוזען מקבל באהבה זיין, ווען איינער פון זיי פלעגט איהם אריינשפריטצען א לעפעל הייסע זופ אין פנים אריין, אדער ווען איין אנדערער פלעגט איהם אויסשמיערען דיא ליפען מיט א שטיק דבר־אחר.

נאך אזעלכע אָפּעראַציאָנען האט ער אפילו געהאט א האלב שעה לאנג צו שפּייען און צו חראקען, אבער דער שכר פאר דיא „ענוים" איז גענוג גרויס געווען זיין בייטעל פול צו מאכען. ער האט זיך אויף דעם אופן פערשאפט א שפּייז־קרע־מעל אונד האט געמאכט וויא אין טאָג !

— רבונו של עולם ! — פלעגט ער שטענדיג רופען צום הימעל, נאכדעם וויא איינער פון דיא קונדעס האט איהם דעם מויל אויסגעשמיערט מיט א שטיק שוויינשמאלץ — דוא ביזט דאך א יודע מחשבות, ד.א ווייסט דאך, אז איך טהו דאס חלילה ניט במזיד.... א איד איז אין גלות !.... זאל דאס זיין א כפרה אויף מיינע זינד !.... וואס טהוט מען דען ניט וועגען פרנסה !

און זיין פרנסה האט געשטויגען פון טאָג צו טאָג. אלע טאג האט ער בעקו־מען נייען פראָוויאנט און נייע קונים, און אלע נאכט פלעגט ער נייע פופצעהן אָדער צוואנציג מארק איינגייהען אין זיין זופיצע....

אבער דער, וואס גלויבט, אז שבתי־טרייטעל האט נאָר געזאָרגט פאר דיא לייבער פון זיינע מיטרייזענדע, דער האט א טעות גמור ! ער האט אויך געזאָרגט פאר זייערע נשמות, און טאקע געזאָרגט וויא א כשר'ער' פרומער איד !

ער פלעגט אויפשטעהן א בראַזג אויף טאג און פלעגט אויפוועקען אלע אי־דישע פּאססאזשירען צום דאוונען, אויסער דיא, פון וועלכע ער האט בייא זיין ער־סטען איין־שול־רופען בעקומען א שפיי אין פנים, אדער דיא ברכה: א רוח אין דיין טאטען אריין! אָדער א בריק אין בויך. דאן האט ער איבערגענומען דיא ראָלע פון א „שליח ציבור", האט זיך געשמעלט ביי דעם במקום עמוד, וואס איז אויסגעבויט געוועזען פון צוויי דריי קאסטענס מיט א טשעמאָדאן פון אויבען אונד האט מתפלל געוועזען בקול רם, פונקט וויא פריהער אין דער שניידערשער קלייזעל אין קאפּוויישאָק.

דיא קריסטליכע פאססאזשירער האבען אָנגעהויבען זעהר שטארק צו פּראָ־טעסטירען, דיא תפילות בציבור האבען זיי נישט געלאָזט שלאָפען, און האבען זיי־ערע פּראָטעסטען בעגלייטעט מיט א האָגעל פון שטיקער ברויט און קארטאָפליעס אויף דיא קעפּ פון דיא מתפללים, און דאס האט אונ'ער שבתי־טרייטלען געצוואונ־גען זיין פּראָוויזארישען בית־המקדש איבערצוטראָגען אויף דעם פּאָרדעק פון דער אויגוסטא וויקטאריע און מתפלל צו זיין תחת כפת השמים.

דא האט שוין קיין מענש דיא תפילות ניט געשטערט. דער שיפס־קאפּיטיין, דיא אפיציערען און דיא מאַטראָזען זיינען גענוג טאלעראנט געוועזען און האבען אויף דיזער אונארדנונג צוגעדריקט איין אויג, און דיא גרויסע ארוגים פון דער ער־

שטער און צווייטער קאיוטע, פלעגען שטעהן פון ווייטען און דאס מיט א געוויסען רעספעקט צוזעהען און צוהערן.

איינמאל אבער האבען דיזע תפילות א גרויסען רעש אנגעמאכט.

עס איז געווען ראש חודש אלול און שבתי-טרייטעל האט פאר זיינע מיטרייזענדע א גרויסע איבערראשונג אנגעגרייט.

פאר דעם דאווענען האט ער פון זיין גרויסען פּאק א שופר ארויסגענומען און האט איהם אין זיין בוזים בעהאלטען. גלייך נאך דעם דאווענען, האט ער דעם שופר ארויסגענומען און האט אנגעהויבען צו בלאזען מיט אלע זיינע כחות.

די מתפללים זיינען געבליבען שטעהן ווי פערשטיינערטע פאר איבערראשונג.

אבער אויף דער אויגוסטא וויקטאריא איז דורך דעם געווארען א גאנצע סור מאטאכע. אלע איבריגע פאססאזשירען פון צווישענדעק און פון די קאיוטען, דורך די משוגע'דיגע טענער אויפגעוועקט פון שלאף און מיינענדיג, אז די שיף האט איין אונגליק פאסירט, זיינען צושראקענע און האלבנאקעטע פון אלע זייטען צוזאמען געלאפען, האבען זיך ארומגעקוקט נאך אלע זייטען און האבען ניט געקענט אויסגעפינען וואו איינענטליך די געפאהר ליעגט. אויך דער שיפס-קאפיטאן און די אפיציערען זיינען געקומען צו לויפען.

— די רעטונגס-באאטען הערונטערלאסען!...... אבער שנעל!! —האבען די דאמען פון דער ערשטער און פון דער צווייטער קאיוטע אין דער גרעסטער פערצווייפלונג געשריען.

— וויר זינד פערלארען!.... רעטעט זיך, ווער זיך רעטען קאן! — האבען שוואכהערציגע מענער געיאמערט.

— דער דאמפפער זינקט!.... ער געהט אונטער!

— די שווימגירטעל, שנעל, נעהמט די שווימגירטעל און שפרינגט איבער בארד!

— אך יאט, אך יאט, וויר זינד פערלאדען!—האט א בערלינער שוויינהענדלער אויסגערופען ארומווארפענדיג מיט זיינע הענד און פיס — וויר זינד גאנץ פערלארען; עס ייבט קיינע רעטטונג מעהר!

און שבתי-טרייטעל האט זיך פון ארט נישט גערירט און האט מיט אלע זיינע כחות אין דער פרישער מארגענלופט אריינגעבלאזען:

תקיעה, שברים, תרועה!

באלד אָבער איז עס דעם שיפסקאפיטאן געלונגען די צושראָקענע מענגע

צו בערוהיגען. ער האט זיי מיט זיין עהרענוואָרט פערזיכערט, אז דיא שיף איז קאָרעקט און געפינט זיך נישט אין קיין געפאהר. דער גאַנצער רעש שטאמט נאָר פון דער „דומע יורע״.

ער איז צוגעגאנגען צו שבתי־טרייטלען, האט דעם שופר פון זיין האַנד ארויסגעריסען און האט צו איהם מיט א דונערדיגע שטימע געזאגט:

— קיינע סקאַנדאַלען מאַכען, יודע!.... זאָלכע קאַטצענ־מוזיק מאַכען איזט אונערלויבט!

— אָבער מיר דיענען דאָך גאָט, פאָריצעל! — האט שבתי־טרייטעל געזוכט איינצואווענדען — אין אלול מוז מען שופר בלאָזען!

— גאָט דיענען קענען זיא, אבער קיינע מענשען שרעקען!... פאָרט דאמיט!

און מיט דיזע ווערטער האט ער דעם שופר א וואָרף געטהאָן אין ים און ער איז באלד פערשוואונדען געוואָרען אין בלויען תהום.

— ברידער! — האט זיך שבתי־טרייטעל וויא טרויסטענדיג צו דיא אַנדערע אידישע פאססאזשירער געווענדעט — דער אויבערשטער וועט אונזערע תפילות אויך אהן שופר־בלאָזען מקבל באהבה זיין! וויא זאָגט מען עפּעס: אז עס איז ניטאָ קיין אתרוג, בענטשט מען ניט, און אז עס איז ניטאָ קיין שופר בלאָזט מען ניט.... מיר זיינען אין גלות! היינט זיינען זיי, דיא ערלים, דיא תקיפים, אבער לעתיד לבוא, אז משיח וועט קומען, פי־הא־אא! וועלען זיי דאס אביסעל קרענקען!!

אויסער דיזע קלייניגקייטען, איז שבתי־טרייטעל מיט דער גאַנצער נסיעה זעהר צופריעדען געוועזען. מיט דעם ים, פאר וועלכען ער האט פריהער אזוי שטארק מורא געהאַט און וועלכען ער האט פיינט געהאַט שנאת מות, האט ער שלום געשלאָסען ער האט נעמליך אויסגעפונען, אז דער טייוועל איז גאָר ניט אזוי סטראשנע, וויא מען מאָלט איהם אויס. ער האט זיך געפיהלט געזונד און שטארק מיט אלע זיינע אברים, איז געשטאנען אין א הייליגען גרוך ביי זיינע אידישע מיטרייזענדער און געלד האט ער געמאכט וויא בלאָטע.

נאָר איין זאך האט זיינע געדאַנקען דיא גאַנצע צייט שטארק בעשעפטיגט:

— וואו זיינען דאס דיא וואַסער־מענשען, דיא פיינע וואַסער־נקבות, וואס לעבען אין ים, ווייזען זיך ארויס פון וואסער און זינגען אזוי שעהן, אז עס חאפּט ביים הארצען?...... וואו זיינען דאס דיא ים־לייבען, דיא ים־פערד און דיא ים־קעטץ, פון וועלכע ער האט זיך אין קאפּוזישאַקער בית־המדרש הינטערן אויווען אין דיא לאַנגע ווינטער־נעכט אזוי פיעל אנגעהערט? היינט דער עיקר: וואו איז

דאס דער לויתן, וואס ליענט אין ים אוקינוס און רינגעלט ארום דיא גאנצע וועלט? עפעס זעהט מען פון איהם קיין סימן ניט! וואו האט ער זיך בעהאלטען?

שטונדען־לאנג פלעגט ער אָפּשטעהן אויף דעם פאָרדעק פון שיף און פלעגט זוכענדיג ארויסקוקען אויף דער גרויסער וואססערמאססע, אין דער האפפנונג עפּעס א סימן פון דעם לויתן צו ענטדעקען, א שופּ, א פלוססעפעדער, אדער א שפּיטץ פון זיין עק צו דערזעהן, אָבער גאנץ אומזיסט.

— איך פערשטעה שוין!—האט ער ענדליך אין זיינע געדאנקען בעשלאָססען— דער רבונו של עולם האט איהם שוין געוויס צו זיך גענומען און האט איהם שוין איינגעזאלצען פאר זיינע צדיקים, און דאס איז א סימן מובהק, אז דיא גאולה איז שוין ניט ווייט!....

אכטעם קאפּיטעל.

און וועהרענד אונזער שבתי־טרייטעל האט אזעלכע פריילינע חלומות פון א נאָהענטע גאולה שלמה גע'חלומ'ט, וועהרענד זיין זופּיצע איז פון טאג צו טאָג שווערער געוואָרען פון דיא ניי־צוגעקומענע מארקען, וועלכער ער האט יעדע נאכט אין איהר איינגעניית, און וועהרענד ער האט געהאט אזוי פיעל צו זאָרגען פאר דעם גוף און פאר דעם נפש פון יעדען אידישען פאססאזשיר — האט זיך מיט איהם גע־טראָפען אזא מין טרעפענים, וואס טרעפט זיך מיט אזא אידען וויא ער אפשר איין מאָל אין א יובל.

שבתי־טרייטעל האט זיך פערליעבט!!....

און פערליעבט, ניט קוקענדיג אויף דיא זעכציג יאָהר, וואס האבען שוין אזוי שווער געלאגערט אויף זיינע פלייצעס, מיט לייב און לעבען, מיט שיך און זאָקען!...

אין אָנפאנג האט ער געגען דעם יצר־הרע מלחמה געהאלטען מיט אלע זיינע כחות, אבער אויך אזא איד, וויא שבתי־טרייטעל, איז נאָר פון פלייש און בלוט בע־שאפען, און פלייש און בלוט איז, בעונותינו הרבים, א סך שוואכער פון אייזען.

און טאקע נאָר איין אייזערנער מענש, מיט א שטאַרקע הארץ און מיט קו־פּערנע אָדערן האט דאברוסקע דיא סאָלדאטקע געקענט ביישטעהן!......

זיא איז שוין אפילו געווען א ווייבעל פון אכט און דרייסיג יאָהר (אזוי האט זיא געזאָגט!) אבער אין איהר געשטאַלט איז נאך געלעגען יענער זיסער ערב־רב (א שטיקעל פון אבישג השונמית, א האָר פון אסתר המלכה און א הייפעלע פון רחב הזונה), וועלכען דער יצר־הרע שטעלט צוזאמען אין איין פרויענצימער און האַפּט דערמיט אפילו דעם גרעסטען צדיק.

אין פולק אין וועלכען איהר מאן האט געדיענט אלס פליטיסט, האט מען זיא פשוט צוצופערט...... אפילו דער בייזער פאלקאווניק פלעגט אויסשניידען דעם פריינדליכסטען שמייכעלע אויף זיין שנאפס רויטהען פנים. ווען ער פלעגט זיא בעגעגנען אין גאס און פלעגט זאגען: זדראוסטוואוי דאברוסקא !

פלעגט זיא האלב צומאכען איינע פון איהרע נאכטשווארצע אויגען און פלעגט א מאך טהאן מיט איהר קאפ פון לינקס נאך רעכטס, זיינען די סאלדאטען געפאלען וויא די פליעגען....

זיא איז אבער אויך געוועזן א מליץ-יושר פאר דיא ארעמע סאלדאטען און האט זייא זעהר אפט ארויסגעראטעוועט פון דעם בייזען פולקאווניק'ס פייערדיגע שמיטץ. האט איינער פון זיי עפעס פערזינדיגט און איז אין קאזארמע איינגעשלאסען געווארען מיט דער זיכערער אויסזיכט אויף פופציג פייערדיגע.. איז דאברוסקע באלד אריבערגעגאנגען צום פולקאווניק, האט איהם עפעס וואס אריינגעשושקעט אין אויער אריין, דער בייזער אדון איז באלד וויך געווארען וויא פוטער און האט געזאגט: חאראשא !

איהר מאן, דער פליטיסט, האט איהר געהאלטען פאר א מלאך, און וויל ער איז גראדע ניט געוועזן קיין עם-הארץ און האט געוואוסט, אז א מלאך קען נישט טהאן קיין צוויי שליחות, דאס הייסט: זיין פאר איהם א ווייב און א מליץ יושר פאר דעם גאנצען פולק, האט ער פאר בעסער געפונען זיין, מלאכ׳טע אבצושיקען א היים און זיך בענוגענען מיט איהר ליעבע פון ווייטען.

דאס איז פאר איהר געוועזן א צו שטארקער קלאפ. באלד אבער האט זיא אויסגעפונען, אז דיא רוסישע ארמעע איז א סך גרעסער וויא זיא האט אין אנפאנג געגלויבט, אז אין מינסק זיינען אויך דא פולקאווניקעס מיט סאלדאטען און האט זיך געטרויכט.

איהר מאן, פון קאווקאז, האט זיך דערוואוסט, אז זיין מלאכ׳טע אין מינסק טרויסט זיך א ביסעל צו שטארק און האט אנגעהויבען צו פערלאנגען, אז זיא זאל צו איהם צוריק קומען.

דאברוסקען איז אבער דער פלאן ניט געפעלען געווארען. דאס אייביגע ארומוואנדערן פון קאזארמע צו קאזארמע איז איהר צו שווער געוועזן און האט געמאכט א שלעכטע ווירקונג אויף איהר שעהנהייט, דארום האט זיא זיך ענטשלאסען פאר זיך אויסצוזוכען א מקום מנוחה, וואו זיא זאל קענען טרייבען איהר געשעפט בשלום ושלוה און אויך מיט א ביסעל מעהר רוח ...

און נאך איהר חשבון, איז אמעריקא דער בעסטער פלאטץ דערצו.

אין אמעריקא, פערשטעהט איהר מיך, זיינען דא מענשען פון אלע אומות העולם. דארט קען מען קריגען קונדען פון גאנצען כדור־הארץ: אי רוסען, אי דייטשען, אמעריקאנער, פראנצויזען, איטאליענער, אונגארן, ווייסע מענשען, שווארצע, רויטהע, דונקעלע, געלע און אויף דעם אופן קען מען ווערען א וועלטבערימטהייט.

היינט ווער רעדט שוין וועגען דער הכנסה!.... געלד האבען דיא אמעריקאנער וויא מיסט, און א דאלאר האט ביי זיי א פנים וויא א שפיי.

זיא האט אלעס, וואס זיא האט געהאט, געמאכט צו געלד און איז נעפאהרען נאך אמעריקא, און איהר מזל האט גורם געווען, אז זיא זאל זיך מיט אונזער שבתי־טרייטלען צוזאמענטרעפען אויף דער אויגוסטא־וויקטאריא.

איהר אויג האט זיך באלד אויף איהם אבגעשטעלט, אבער זאללען אונזערע לעזער קיין טעות נישט האבען און מיינען, אז זיין יוגענד און זיין שעהנהייט האבען איהר אויג געפאנגען גענומען דיא מאגנעטישע קראפט, וואס האט אויף איהר הארץ און אויף איהר אויג אזא גרויסע ווירקונג געמאכט, האט ארויסגעשטראמט פון זיין זופיצע.

זיא האט גלייך אויסגעפונען, אז זיין זופיצע איז א מין געלד־שראנק, וואו עס ליגען גאנצע אוצרות פערבארגען און האט צוא דיזע „אוצרות" גרוים חשק בעקומען.

זיא איז באלד איינע פון זיינע בעסטע קונדען געווארען און האט איהם געצאהלט גוטע מקחים פאר געקאכטע קארטאפליעס, הערינג און בוקעס.

עס האט ניט לאנג געדויערט און זיא האט איהם שוין אזוי ווייט אין איהר נעטין געהאלטען, דאס ער האט שוין קיין הארץ געהאט פאר זיינע מיני מזונות ביי איהר געלד צו נעהמען.

— נעהמט נאר, נעהמט נאר, דאברוסקעלע!—פלעגט ער צו איהר אין דער שטיל זאגען און פלעגט זיינע ווערטער מיט א בליק ווייך וויא צולאזענע פוטער בעגלייטען—נעהמט וויא פיעל איער הערצעלע געלוסט!.. איך וועל דעו־פון חלילה נישט ארעמער ווערען.... איהר זייט נישט רייך, איך ווייס עס.... נעהמט זאל איך זיין צו געזונד און מיר צו מצוה!

דאברוסקעלע פלעגט עס צונעהמען און פלעגט איהם דערביי מיט אזא הייסען בליק און מיט אזא זיסען שמייכעלע טראקטירען, דאס זיין אלטע און אויסגעטריקענטע הארץ פלעגט זיך אנצינדען וויא א שטיק פעכיגע האלץ און אללע זיינע גליעדער פלעגען ציטטערען וויא דורך דער בעריהרונג פון איין עלעקטרישען שטראם.

אין אנפאנג האט שבתי־טרייטעל גאר ניט פערשטאנען, וואס מיט איהם געהט פאר.

— וואס טהוט זיך דא מיט מיר? פלעגט ער זיך אליין אין דיא געדאנקען פרעגען. וועלכער שווארץ יאהר ציהט מיך צו איהר? וואס פאר עסקים האב איך מיט א פרעמדע ווייבעל? ווארום בין איך צו איהר מעהר בעל צדקה וויא צו אלע אנדערע פאסאזשירען? וואס קימערט דאס מיך אז זיא וועט ניט האבען וואס צו עסען?

אן פלעגט איהם קומען א נייער געדאנקען.

- אהא! איך פערשטעה! דער יצר הרע וויל מיט מיר א שפיעל טהאן.... ער וויל כאפען מיין נשמה און צוליעב דעם האט ער זיך בעהאלטען אין דאברוסקעלעס גוף....... אבער א קריינק איהם אין דיא זייטען! מיך כאפט מען נישט! איך בין ניט וויא היינטיגע יונגע שקאציקעס, וועלכע ער כאפט מיט איין מאך פון זיין האנד...... אט וועל איך איהם וויזען וואס שבתי־טרייטעל קען!

ער האט זיך פעסט ענטשלאסען דאברוסקען אויסצואווייכען מיט אלע מעגליכקייטען, אבער דער ענטשלוס האט אין איהם באלד געפלאצט. קוים זיינען פערגאנגען צעהן מינוט צייט אין וועלכע ער האט זיא נישט געזעהן, איז ער געגאנגען זיא אויפזוכען, נאטירליך מיט איין אויסרייד, מיט א תרוץ, כדי זיא זאל זיינע געפיהלען ניט מערקען.

זיא פלעגט איהם אנקוקען מיט טרויעריגע אויגען און פלעגט דערביי א לאנגען זיפץ פון איהר ברוסט ארויסלאזען.

— אן מיר פערגעסט איהר שוין גאר, ר' שבתי! פלעגט זיא אין א מעלאנכאלישען טאן צו איהם זאגען. נו יא, קיין פרעטענזיעס קען איך צו אייך ניט האבען! ווארום וואס בין איך דען מיט אייך? א לייבליכער גאר נישט! אבער דיא הארץ קען מען ניט איבערמאכען.... דיא הארץ ציהט מיר דאך צו אייך........ זאגט אייך אז דאס איז איין עבירה, א זינד, זאגט אייך וואס איהר ווילט, אבער איך קען מיר ניט העלפען...... עפעס ציעהט מיך צו אייך וויא א מאגנעט..... הכואי זאל דאס נאר זיין צום גוטען!

שבתי־טרייטעל האט פון דיזע ווערטער געציטערט וויא א פיש, וואס ווערט ארויסגעווארפען פון וואסער אויפ'ן ברעג. ער האט זיך דערמאנט, אז מיט פערציג יאהר צוריק, ווען ער האט געבראכט שלח מנות צו דעם קאפוזשאקער גביר ר' שמואל באנדע, האט איהם זעלדעצקע, זיין דיענסטמיידעל, כמעט דיא זעלביגע ווערטער געזאגט און אלס ער האט איהר געפרעגט, וואס זיא מיינט מיט דעם,

האט זיא געענטפערט: „איך ליעב דיך, שבתי-טרייטעלע...... איך ליעב דיך וויא מיין אויג אין קאפ!

— נמצא, האט ער דעם פאדעם פון דעם גדאנקען ווייטער געשפינען, אז דיא שעהנע מינסקער ווייבעל מיט דיא צוויי אויגען וויא ברענענדיגע הבדלות ליבט מיך אויך! איי וואס? איך בין שוין א בן ששים? איז אויך קיין קשיא ניט! זאגט מען דען ניט, אז דיא ליעבע מאכט דעם מענשען בלינד? מיין טאטער דינה פלעגט דאס תמיד זאגען און זיא איז דאך אין אזעלכע זאכען געווים געניט. עס קען זיין, אז דאברוסקעלע זעהט אין מיר גאר א יונגען מאנציג........ אבער וועה איז מיר! זיא איז דאך א פרעמדע, איין אשת איש!...... שבתי-טרייטעל, האלט זיך פעסט!.... לאז זיך ניט כאפען, כאטש דיא נשמה זאל דיר ארויס!.... דערמאן זיך אן דעם גרויסען עונש דארטען אויף יענער וועלט........ דוא וועסט דארטען האבען צו קלאפען און צו בלאזען און קיין זכות-אבות וועט דיר ניט העלפען!

ווער עס וואלט קענען אריינקריכען אין שבתי-טרייטעל'ס נשמה און צוזעהן דעם ווילדען כאאס, וואס האט אין איהר געשטורעמט און דיא שווערע מלחמה, וועלכע ער האט מיט זיינע געפיהלען געפיהרט, דער וואלט מוזען צוגעבען, אז שבתי-טרייטעל איז ניט קיין פשוט'ער מענש און וואלט איהם ארויסגעגעבען א דיפלאם אויף א העלד. וואס האט ער נעבעך ניט געטהאן אום פון דעם יצר-הרע'ס לאפעס זיך ארויסדרייהען, אים פון זיינע הענד א „גאנצער" ארויסצוקומען! ער פלעגט פערמאכען דיא אויגען און אויף דער „זינד" ניט קוקען, ער פלעגט אויס-מיידען ביי נאכט מיט איהר אויף דעם פארדעק פון שיף צו בלייבען, ער פלעגט זיך זוכען איינצורייידען, אז זיא איז גאר ניט אזוי שעהן, זיא איז גאר א ביסעל אינגער פון זיין קיילע-מנוחה'ן, אבער אומזיסט! עס האט קיין זאך נישט געהאלפען. אי-בעראל, וואו ער איז געשטאנען, געזעסען, געלעגען, האבען איהם איהרע „זים-טרפה" אויגען פערפאלגט און האבען איהם ניט געלאזט רוהען.

ענדליך איז ער צו דער פעסטער איבערציייגונג געקומען, אז דאס איז קיין אנדער זאך, וויא נאר כשוף, רחמנא לצלן; זיא מוז קענען דיא „חכמת הכשוף" און האט איהם געוויס בע'כשופ'ט.

און קוים איז איהם דיזער רעטענדער געדאנקען אין קאפ געקומען, איז ער וויא א הירש אויפגעשפרונגען און האט מיט פריידעשטראהלענדע אויגען אויסגע-רופען:

— אויב אזוי, מיין טייבעלע, הער איך דיך וויא דיא קאץ!...... מיט מיר וועסטו קיין כשוף ניט פראווען!........ דערצו האב איך א מיטעל, א סגולה, אז

עס וועט דיך ווארפען דיא דרייצעהניאהריגע קדחת!.. דער ספר „רזיאל המלאך״ וועט דיך פערטרייבען וואו דער פעפער וואקסט און דער ספר „מפעלות אלהים״ וועט פון דיר מאכען אש און בלאטע!

ער האט אין זיין העמד איינגעבונדען א שטיק קנאבעל, וואס דאס איז א סגולה נפלאה געגען דער עבירה פון „לא תחמוד,״ האט יעדען טאג אפגעזאגט דרייצעהן קאפיטעך תהילים, ווייל „אהבה״ האט דעם מספר דרייצעהן און דעם ספר „רזיאל המלאך״ האט ער פון זיינע הענד ניט ארויסגעלאזען.

אבער אלץ אומזיסט! דאברוסקעס אויגען קריכען איהם אין קאפ, אין בוזים, אין הארצען, אין דיא זאקען, זיי קריכען איהם אומעטום!......

וויא א פערצווייפעלטער האט ער דיא הייליגע ספרים פון זיך א שליידער געטהאן און מיט טרעהרען אין דיא אויגען האט ער אויסגערופען:

— רבונו של עולם! אז קנאבעל העלפט ניט, אז תהילים איז אזוי גוט וויא גאר נישט, אז דער ספר „רזיאל המלאך״ מיט זיינע אלע שמות און מלאכים קע־נען מיר ניט ביישטעהן, איז דאך דאס מכתמא דיין ווילען, און געגען דיין ווילען קען איך, שוואבינקער ווערימעל, איך טפה סרוחה ניט געהן!...... זאל שוין געהן וויא עס געהט!...... כן יהי רצון!....

און נאך אין דעמזעלבינגען טאג, אין א מאמענט ווען קיינער האט איהם ניט בעמערקט, האט ער מיט דאברוסקען א „לאנגען שמועס״ געהאט און האט איהר מנכה געווען דעם סוד, אז ער קען אהן איהר ניט לעבען....

אויף מארגען איז דיא שיף אנגעקומען אין נויארק.

ניינטעס קאפיטעל.

שבתי טרייטעל איז גאר ניט נתפעל געווארען ווען ער האט פון ווייטען צום ערשטען מאל דערזעהן דיא שטאדט נויארק, וואס איז פאר זיינע אויגען וויא א גרויסער ים פון הייזער אויסגעשפרייט געוועזען.

דיא „אויגוסטא־וויקטאריא״ איז מיט שוואכען דאמפף געגאנגען איבער דעם „האדסאן ריווער״ און איז אלץ נעהענטער געקומען צו „האבאקען״, וואו עס ליגט איהר לאדונגס־פלאץ און וואו זיא דארף לאנדען. אויף דעם פארדעק זיינען גע־שטאנען אלע פאסאזשירען, האבען דיא שעהנע אמעריקאנישע מעטראפאליע פון ווייטען בעוואונדערט און האבען זייערע געפיהלען אין פערשיעדענע אויסרופונגען אויסגעדריקט.

דער איינציגער אויף וועלכען נויארק האט קיין שום איינדרוק געמאכט, איז געווען אונזער שבתי טרייטעל.

— אט דאס האבען דיא פארצייטיגע מענשען געדארפט זוכען און געפינען? האט ער מיט א מיענע פון פעראכטונג צו זיינע מיטרייזענדע געזאגט. וואס איז אמעריקא? א קעפעל פון א שפיקע?.... היינט וויים איך גאר ניט, צו וואס עס איז אין גאנצען כדאי געוועזן וועגען איהר אזוי פיעל זיך צו מאטערן! ווארום לאמיר זיך ניט נארען, וואס האט מען דא אזוינס אויסגעפונען? וואס האט דא קאלומבוס מחדש געווען? ער האט אויסגעפונען אמעריקא! און וואס איז דיא גאנצע אמעריקא? א שטאדט! עפעס קנאפ שטעדט זיינען דא אויף דער וועלט א חוץ נאיארק? וואס דען? איהר וועט מיר זאגען, אז נאיארק איז א גרויסע שטאדט. צוגעגעבען! זיא איז טאקע א גרויסע שטאדט, אבער פאר „בית־״ איז זיא דאך ניט גרעסער! איהר שפיעלט זיך עפעס מיט ביתר! אין ביתר פלעגען אלע טאג אריינקומען אכציג טויזענד קעמלען בעלאדען מיט פעפער און דער פעפער פלעגט פערקויפט ווערען אין איין טאג. היינט זייט אייך משער: אז פעפער ווערט אזוי וועניג געניצט, ניט מעהר וויא צו פיש און צו פעפער־קיכלעך, וויפיעל מענשען האבען דאס געלעבט אין ביתר, אז זיי האבען געדארפט מדי יום ביומו אויסבריינגען אזוי פיעל פעפער וויפיעל אכציג טויזענד קעמלען קענען טראגען?

דערפאר איז ער שוין א ביסעל ווארעמער געווארען, ווען ער האט דערזעהן דיא טויזענדער שיפען, וואס האבען ארומגעקרייצט דעם ריווער נאך אלע זייטען, דיא פאלאסט־ארטיגע פעררי־באוטס מיט זייערע הויכע קוימענס, דיא גרויסע „מויד״ מיט דעם אויסגעשטרעקטען ארעם אין דער הויך (דיא ליבערטי־סטאטוע), דעם ברוקלין־ברידזש, וואס ווייזט אויס פון ווייטען, דאס ער הייגנט „על בלימה״ און דיא טויזענדער ריעזענגרויסע פאבריקען, וואס ציעהען זיך גלייך וויא א שנור פון ביידע זייטען וואסער. ער האט דערביי געטראכט:

— רבונו של עולם! וואס פאר א גבור וועט דאס מוזען משיח זיין, אז ער וועט דארפען מלחמה האלטען מיט דעם רשע גוג־ומגוג און וועט דאס אלעס דארפען פון איהם אוועקנעהמען און אונז אידען אוועקגעבען?!

דערווייל האט זיך דיא „אויגוסטא־וויקטאריא״ אפגעשטעלט אין האבאקען, וואו דיא קליינע שיפעל פון „באר דזש־אפיס״ האט שוין געווארט מקבל צו זיין דיא „גרינע כהורה״ און עס אריינצופיהרען בסבר פנים יפות אין „סאמע אמעריקא״.

שבתי־טרייטעל האט ניט נאר זייגע „זיעבען זאכען״ האסטיג צוזאמענגענומען און אויפגעלאדען אויף זיינע פלייצעס, ער האט אויך דאברוסקעלעס פעקעל

נעכאפּט און האט עס אלס הכרעה אויף זיין קארק ארויפגעלייגט און אלס דאב־רוסקעלע האט עס איהם מיט א קאקעטישען שמייכעלע געוואלט פערוועהרען, האט ער צו איהר געזאגט:

— נישקשה, דאברוסקעלע!.... מיר איז ניט שווער.... פון אייערט וועגען איז מיר קיין זאך ניט שווער!

אפילו אין „באַרדוש־אפּים,“ וואו עס הערשט שטענדיג דער ווילדעסטער כאָאס, וואו א פאר טויזענד מענשען ריידען אין שבעים לשונות וויא ביי דעם טהור־רעם פון בבל, און וואו יעדער איינוואנדערער הויבט שוין אן זיך אויסצוניכטערן פון זיינע חלומות, וועלכע ער האט אין אנפאנג געהאט און אין זיינע געדאנקען ווערט נעבארען דער ערשטער שרעק פאר זיין צוקונפט— האט דאברוסקעלעס מאגנעטיז־מוס אויף שבתי־טרייטלען ניט אויפגעהערט צו ווירקען און ער האט פון איהר ניט געקענט אפּטרעטען.

— מיר וועלען ביידע צוזאמען אריין אין שטאדט“ האט ער צו איהר געזאגט און דארטען וועט מען מיר שוין זעהן וואס מ׳ר האבען צו טהאן!

— איך וויים שוין, וואס איך האב דארטען צו טהאן, האט זיא איהם גע־ענטפערט. איך האב דארטען א קאזין און ביי איהם וועל איך וואהנען.

שבתי־טרייטעלס נשמה איז אריינגעפאלען אין דיא זאקען.

— איהר האט א קאזין אין נאיארק? האט ער איהר מיט א ציטערנדע שטי־מע געפרעגט.

— געוויס, ר׳ שבתי.... איך האב זיין אדרעס. איך האב זיין אדרעס. איך וועל איהם פון דאנען טעלעגראפירען און ער וועט קומען און וועט מיך נעהמען צו זיך.

שבתי־טרייטעל האט געהאט דעם געפיהל אזוי וויא ער פאלט ארונטער פון דער לבנה גלייך אויף דעם קאפּוויזישאקער שולהויף און פערזינקט ביז האלז אין דער בלאטע, וואס האט דארטען ניט אויסגעטריקענט פון ששת ימי בראשית אן. ער האט נאך אפילו ניט געהאט קיין געפאסטען פלאן וועגען דאברוסקען און דאך האט איהם געשיינט אזוי וויא א גרויסער און א שעהנער בנין וואלט איבער זיין קאפּ צוזאמענגעפאלען.

— אט דער קאזין שטעהט מיר שוין וויא א ביין אין האלז! האט ער ביי זיך געטראכט און אין דער הויך האט ער געפרעגט.

— איז אייער קאזין א בע—וויב—מער?

— ניין, ער איז איין אלמן...... און וויא איך וייס, האט ער ביז יעצט נאך ניט חתונה געהאט.

שבתי-טרייטעלס הארץ האט זיך מיט אזא וויטאג צוזאמענגעפרעסט, דאס ער האט פון זיינע ליפען מעהר ניט געקענט ארויסברייגגען וויא א האלב-שטומען „המן".

דאברוסקע האט אבער באלד בעמערקט וואס פאר א שרעקליכע ווירקונג דיא נאכריכט פון איהר קאזין האט אויף איהם געמאכט און אום דיא ווירקונג עט-וואס אפצואשוואכען, האט זיא זיך געאיילט צוצוגעבען:

— אויב איהר וועט וועלען, ר' שבתי, וועלען מיר קענען אלע דריי צוזאמען וואהנען...... איך וועל עס ביי מיין קאזין בעטען און ער וועט מיר פאלגען.

אין שבתי-טרייטעלס קאפ איז שוין א ביסעל ליכטיגער געווארען.

— וואס איז זיין געשעפט? האט ער געפרעגט.

— ער איז א ברחן...... ער האט פריהער מיט מיין מאן, עליו השלום, געדיענט אין איין פולק...... ער איז געוועזען א טראמפעטש....

— איז ער נאך א יונגער מאן?

— איך וייס וואס איהר מיינט, ר' שבתי, האט זיא איהם מיט א קאקעט-טישען שמייכעלע געענטפערט. אבער זייט רוהיג.... איך וועל מיט איהם ניט חתונה האבען!

שבתי-טרייטעלס הארץ האט געטאנצט פאר פרייד.

— ניט חתונה האבען? האט ער געפרעגט. פאר וואס ניט?

— ער איז אפילו מיינער א לייבליכער קאזין, אבער ער איז מיר ניט נאך מיין הארצען.... ווידער א סאלדאט........ עס עסט זיך צו אלץ איינס און דאס זעלבינע...... עס געלוסט זיך עפעס א נייעס...... אלע טאג צוקער עסען ווערט אויך נמאס..... היינט דארפט איהר ניט פערגעסען, ר' שבתי, אז ווען דיא הארץ ציהט צו איינעם קען מען שוין אויף איין אנדערן ניט קוקען.......

זיא האט דערביי איהרע אויגען ארונטערגעלאזען וויא פערשעמט פונקט וויא א יונגע מיידעל, וואס איז איהר געליעבטען צום ערשטען מאל מודה אז זיא ליעבט איהם.

זיי האבען דעם געשפרעך געמוזט אונטערברעכען, דען זיי זיינען שוין גע-שטאנען פאר דעם קלערק פון „בארדזש-אפיס" וואס שרייבט אין א גרויסען בוך דיא נעמען פון דיא „גרינע".

— וואס'ס יור ניים ?....... וויא הייסט דוא? האט איהם דער קלערק אין ענגליש און אין געבראכענעם דייטש געפרעגט.

— שבתי־טרייטעל ב"ר כתריאל צדוק סג"ל האט ער געענטפערט. זייט מוחל פריצל און פערגעסט נאר ניט דעם „סגל" ווייל איך בין, פערשטעהט איהר מיך, א לוי, דורכאוים געקנאטען פון לוים!

מיט דעם האט זיך דיא פראצעדור געענדיגט און שבתי־טרייטעל איז מיט דאברוסקעלען איבערגעגאנגען אין דעם צווייטען זאל......

און אזוי איז שבתי טרייטעל געקומען אין אמעריקע.

שבתי־טרייטעל אין אמעריקא.

ערשטעס קאפיטעל.

אויף שבתי־טרייטעלס שטערן איז געלעגען א פינסטערער וואלקען און פון דעם קרומען קוק, מיט וועלכען ער האט אלעס ארום זיך בעטראכט, האט מען געקענט פערשטעהן, אז אין זיין הארצען קאכט זיך א גאנצע קאשע פון רגזה און אונצופרידענהייט.

מיר געפינען איהם איינער אליין אין איין ענגען און פינסטערן צימערל „טאפ פלאר" אין שעריף סטריט מיט א האמער אין האנד און אריינקלאפענדיג א צוועק אין דער וואנד.

דאס איז שוין דער פיערטער צוועק, וועלכען ער מאטערט זיך אומזיסט אריינצושלאגען. די צוועקעס ווילען זיך נישט האלטען אין די אמעריקאנישע וועגד, וואס זיינען בעדעקט מיט א טינק פון קאלך און גלייך נאכדעם ווי מען שלאגט זיי אריין פאלען זיי צוריק ארויס.

אויף א ווילע גלעטען זיך אויס די פינסטערע קנייטשען פון זיין שטערן, ווען דער פערטער צוועק. איז שוין אונטער די קלעפ פון דעם האמער מעהר ווי ביז העלפט אריינגעקראכען אין וואנד. ער לייגט אוועק דעם האמער און פרובירט מיט די פינגער אויב דער צוועק זיצט גענוג שטארק, קוים אבער האט ער איהם אנגעריהרט, האט זיך א שטיק פון דעם טינק אפגעברעקעלט און דער צוועק איז ארויסגעפאלען ווי אלע דריי פריהערדיגע צוועקעס.

זיינע אויגען פלאקערן אויף אין א ווילדען כעס און די קנייטשען אויף זיין שטערן ווערען געדיכטער און פינסטערער.

— פאר'שרפ'עט זאל ווערען אזא מדינה מיט אזעלכע הייזער! שילט ער מיט כעס און שליידערט דעם האמער פון זיך אין א ווינקעל. אלעס איז דא קאפויר.... מ'ט'ן קאפ אראפ און מיט די פיס ארויף..... וואו איז דאס געהערט געווארען,

אז מען זאָל נישט קענען א צוועק אין וואנד ארייגשלאָגען?........ וואו זאָל איך מיינע חפצים אויפהיינגען? אמת, אין צווייטען חדר איז אפילו דאָ אַיין אַ־מער, אָבער דאָרטען האָט דאבּרוסקעלע און איהר קאָזין אפרויקע זייערע זאכען אויפ־געהאנגען, אמת זיי זיינען בּילבער, זיי זיינען דאָך דיא בעלי־בתים פון דער דירה און איך ניט מעהר וויא א.... וויא רופען זיי דאס? א...... א ברודער...... ניין, א באָרדער, נו? און אז איך בין יא א באָרדער, דאַרף איך ניט האָבען וואו מיינע זאכען אויפצוהייגגען?.... אין וועלבען ספר־פּראַלניק שטעהט דאס געשריעבען, אז א באָרדערס זאכען דארפען זיך וואלגערן? וואָלט ניט גליבער געוועזן, ווען אמעריקא וואָלט פערשפעט געוואָרען, איידער איך בין צו איהר אָנגעקומען?..... נאָ, וויא איך פערשטעה, וועל איך דאָ קיין האָניג ניט לעקען!

אז אמעריקא איז א לאַנד וואו „מען לעקט קיין האָניג ניט" האָט ער שוין פערשטאַנען אין דעם ערשטען טאָג ווען ער איז פון שיף ארונטער און ווען אפרויקע, דאבּרוסקעלעס „קאָזין", האָט איהר און איהם גענומען צו זיך אין זיין דירה אין שעריף סטרים. ערשטענס איז איהם שטאַרק ניט געפעלען געוואָרען דער קבלת־פנים צווישען אפרויקען און דאבּרוסקען: עפּעס זייער ארייגפאַלען איינער דעם אַנ־דערן אין דיא אָרעמס און דיא הויכקלינגענדיגע קושען, מיט וועלבע זיי האבען זיך עטליבע מאָל נאָך אַנאַנד געטראַקטירט האָט גאַר ניט געקלונגען מעשה־קאָזין. קרובים קושען זיך אזוי נים. צווייטענס, איז איהם שטאַרק ניט געפעלען געוואָרען דער אומשטאַנד, דאס שוין אין דעם זעלבינגען טאָג, האָט איהם אפרויקע מודיע געוועזן, אז „באָרד" דאס הייסט, דירה, מיט קעסט, וועט איהם קאָסטען פיער דאָ־לאַר א וואָך, ניט ווייניגער א פּרוטה!

— פיער דאָלאַר א וואָך? האָט ער מיט שרעק אויסגערופען. וועה איז מיר, דאס איז דאָך א קימאַ־לן פון אַכט רובעל א וואָך!.... וואָס בין איך א גובער־נאַטער? א שני־למלך?...... עפּעס שמידט זיך ביי מיר געלד? אָדער מיינט איהר אפשר אז איך בין ר׳ אליעזר בן חרסום?

— חרסום—שמאַרסום! האָט זיך אפרויקע מיט א גרימאַסע אָפּגערופען. ווילט איהר אזוי, איז רעכט, ווען ניט, איז ניט געצימבעלט, איז יאַכנע ניט קיין כלה...... דאָ איז אמעריקא, ניט אייער קאַפּוזישאַק, וואו מיט צעהן רובעל אייַ־נענס מאַכט מען דעם גאַנצען פסח און מען מאַכט נאָך לכבוד יום־טוב א נייעם דאָך צו דער חאַטקע.... דאָ, אז מען וויל וואָהנען וויא א מענש און עסען וויא א מענש, מוז מען צאָהלען מיט הארטע דאָלאַרס. איהר הערט, ר׳ שעפּסעל? מען מוז צאָהלען!

— אבער, רבונו של עולם, האט שבתי־טרייטעל נעיאָמערט. וואו וועל איך דאס נעהמען? עס איז גרינג צו זאגען אכט רובעל א וואך...... איך פערשטעה גאר ניט וויא אזוי קען איך אזוי פיעל פערדיענען?

— דאנה'ט ניט, ר' שעפסעל! האט איהם אפרויקע מיט א קיין נעלעכ־טערל אויף זיינע ליפען געענטפערט. איהר האט נעווים ניט וואס צו דאנה'ן...... הלואי בין איך איהר!...... פאר אזעלכע מענשען וויא איהר זייט, איז אמעריקא ממש א גן־עדן...... וואס איהר וועט פערדיענען א וואך קען דאס א גאַיש־בראט ניט פערדיענען אין א חודש צייט...... איך קען דא אזעלכע וויא איהר וואס האַ־בען שווערע טויזענדער אין באנק.... אמעריקא איז חלילה ניט אזוי אויסגעלאסען וויא איהר מיינט, דא ווערען דיא גוטע און פרומע אידען פשוט צוצוקערט.... שפעטער, ווען איהר וועט שוין מיט אמעריקא א ביסעל מעהר בעקאנט ווערען, וועט איהר אליין זעהן, אז פיער דאלאר א וואך פאר דירה מיט עסען איז א קטנות שבקטנותים.

— הייסט אז איהר וועט אייך ניט דארפען ארומוואלגערן צווישען פרעמדע און איהר וועט וואהנען מיט אייגענע מענשען, איז דאס ביי אייך גאר נישט ווערטה? האט זיך דאברוסקע ארייגעמישט און האט איהם צוגעווארפען איינעם פון יענע בליקען, מיט וועלכע זיא פלעגט אמאל אנציגדען א ראטע סאלדאטען.

דאס ווארט „אייגענע" מענשען און דאברוסקעלעס פלאמענבליק, אין וועל־כען עס האט זיך אפגעשפיגעלט א גאנצע וועלט מיט „צוזאגעכצען", א גאנצע וועלט מיט בעקאנטע און ניט בעקאנטע פריידען, האט אונזער שבתי־טרייטלען אין גאנצען מנצח געווען.

— וואס זאל איך טהאן! האט ער מיט א זיפץ געענטפערט. אז מען מוז, מוז מען...... מן הכתם וועט דער אויבערשטער העלפען.

דאברוסקע האט אפרויקען א וואונק געגעבען און ער האט דעם וואונק פער־שטאנען.

— און קענט איהר מיר ניט געבען עפעס וואס פאראויס, ר' שעפסעל? האט ער געפרעגט. איך מיין...... פאר א פאר וואכען פאראויס...... איך דארף עס זעהר נויטהיג און אייך איז דאס דאך אלץ איינס...... צוויי מאל וועט איהר חלילה ניט דארפען צאהלען.

— אז איהר דארפט מוז מען אייך געבען.

און ער איז ארויסגעגאנגען אין צווייטען צימער, אום דיא אכט דאלאר

אפצוצאהלען. אין דאברוסקעס און אפרויקעס אוינגן האט ער דאס נים געוואלט טהאן.

— ערשטענס, האט ער ביי זיך געטראכט, דארפען זיי ניט זעהן וויפיעל געלד איך האב, און צווייטענס האב איך טאקע מורא פאר עין הרע.

— דאברוסקעלע, דוא ביזט א מאלאדיעץ! האט זיך אפרויקע אפגערופען, ווען שבתי־טרייטעל איז ארויסגעגאנגען און האט איהר א באפּ געטהאן ביי דער מארדע. דוא האסט געקראגען א העכט פון העכט־לאנד!

— און דוא האסט געמיינט אז איך בין שוין אויסגעוועבט געווארען? האט זיא איהם געפרעגט און האט איהם א ציה געטהאן איינע פון זיינע וואנצעס. דוא ווייסט דאך אז גרעסערע און קליגערע לייט פון דעם קאפּוּווישאקער יאלד האב איך געקענט דעם קאפּ פערדרייהען!........ געדיינקסט דעם אפטייקער פון דיין פולק? גאנצע אוצרות האט ער מיר איבערגעטראגען....... דוא וועסט זעהן וואס איך וועל מיט דעם יאלד מאכען........ ביז איין סענט וועט ביי מיר פון זיין געלד בלייבען!

— און דוא רעכענסט, אז ער האט טאקע זעהר פיעל?

— זיין זופּיצע איז א גאנצע קאזנאציישטווא!

— דיא דארף מען בעקומען!

— פארלאז זיך נאר אויף מיר!...... דוא קוק און שווייג און קלייב עולם־הבא!

— אה, דאס האב איך שוין אויף דער וועלט, מיין זיסע דאברוסקעלע, האט אפרויקע אויסגערופען און האט איהר א קוש געטהאן גלייך אין דיא ליפּען.

— זייא א ביסעל פארזיכטיגער, אפרויקעלע, האט זיא געענטפערט און האט זיך האסטיג פון זיינע ארעמס בעפרייט. דער יאלד פערשטעהט אז דוא ביזט מיר ניט קיין קאזין. ער האט מיר שוין מעהר וויא צעהן מאל געפרעגט, אויב איך בין ווירקליך דיינע א קוזינע.

אין דער מינוט איז שבתי־טרייטעל צוריק אריינגעקומען, האט אפרויקען דער־לאנגט דיא אכט דאלאר און האט זיך א לאז געטהאן צו דער גאס טהיר.

— וואוהין געהט איהר, ר׳ שעפּסעל? האט איהם דאברוסקע געפרעגט.

— עפּעס קויפען אין קרעמעל, האט ער געענטפערט.

— איהר וועט פערבלאנזען!

— פערבלאנזען? וואס בין איך, א קינד?

און ער איז האסטיג ארויסגעגאנגען.

ביידע האָבען זיך צולאכט, דאַן האָט זיך אפרויקע, א גאַנץ ערנסטע מיענע מאַכענדיג, אָפּגערופען:

— דוא ווייסט, ליובטשע מיינע?...... איך וואָלט שוין גערן לויז ווערען פון דיא אָפּגעקלאָפּטע הושענא.... איך קען דאָס ניט צוזעהן וויא ער קוקט אויף דיר וויא אַ קאַץ אויף א שיסעל שמעטענע.

— און דוא, פרויקעלע, ביזט פעפערזיכטיג?

— פעפערזיכטיג, שמעפערזיכטיג!... אָט אזוי גלאַט, איך וואָלט איהם ניט וועלען האָבען אין מיין הויז.... ווער ווייס וואָס עס קען זיך מאַכען......

— וואָס קען זיך מאַכען? האָט זיא אויסגערופען און האָט אויף איהם א פּאָר בייזע אויגען אָנגעשטעלט. וואָס רעדסטו מיט מיר האַלבע ווערטער? רייד מיט מיר קלאָרע דיבורים!

— ביי ווייבער.... איז..... א גרינגע דעה, האָט ער שטאָמלענדיג גענטפּערט. זיי לאָזען זיך...... זעהר גיך....... איינריידען...... מיט דיר, דאַברוס־קעלע, פרעגט זיך דאָס אויך...... טרעפען..... דוא גדיינקסט?.... אמאָל.... און שפּעטער...... אין מינסק אויך...... היינט ביזטו מיט מיר געווען קוטשעניר־מוטשעניו און מאָרגען האָסטו מיר געגעבען א פוהר מיט אַ גלעקיצל, היינט איז פרויקע׳לע פאַר דיר געווען איין עולם ומלואה און מאָרגען האָסטו געהאַט........ אַנאַנדערן!

פון מינוט צו מינוט איז דאַברוסקעס פּנים רויט געוואָרען און איהרע אויגען האָקען פון זיך גאַנצע גאַרבען פונקען געשאָסען.

— אזוי? האָט זיא מיט קייכענדען אָטהעם אויסגערופען. דוא האָסט מיך צוליעב דעם פון מינסק אַראָפּגעבראַכט, מיר מוסר צו זאָגען און מיר דיא אַמאָליגע יאָהרען צו דערמאָנען?....... האַ! האַ!...... איך געפעל דיר ניט!........ דוא ביזט פעפערזיכטיג אויף מיר!...... אָבער זאָג מיר, מיין ליעבהאַרציגער ר׳ קרוב, וואָס פאַר א מחותן ביזטו מיט מיר?......... דוא האָסט עפּעס א חלק אין מיר איינגעלייגט?..... אויב אזוי, אויב דוא מיינסט, אַז דוא וועסט מיך פיהרען פאַר׳ן נאָז און איך וועל מוזען נאָכטאַנצען נאָך דיין דודקע, האָסטו א גרויסען טעות, דוא הערסט? א גאַנץ גרויסען טעות!...... דוא האָסט מיר גאָר נישט צו זאָגען..... מיר זיינען ביידע גאַנץ פרעמדע מענשען...... איך קען מיר טהאָן וואָס איך וויל, איז דיר רעכט אזוי איז גוט, ווען ניט איז יאַכנע ניט קיין כלה......... איך קען אויסקומען אָהן דיר...... ווארום מישטיינס געזאָגט, וואָס פאַר א גליק האָב איך דאָ געכאַפּט?...... פרויקעלע דער אַנטלאָפענער סאָלדאַט און דאָ אין אַמעריקא

א בינ׳לער, פששש, אנרויסע פאראדע! אזעלכע גרויסע אדונים קען איך דא קרינען צעהן פאר איינעם!

און אום איהר פיינעם מאָנאלאָג צו איללוסטרירען און איהם מעהר געוויכט צו געבען, האט זיא מיט א גרימאַסע פון פעראכטונג אויסגעשפּיגען מיט א הויכען „טפו!‟ און האָט זיך אבגעווענדעט.

אפרויקעס נשמה איז איהם פאר שרעק אריינגעפאלען אין דיא זאקען. ער האט זיא זעהר גוט געקענט און האט געוואוסט אז דער ענין פון „געפינען צעהן פאר איינעם‟ איז פאר איהר זעהר א לייכטע זאך. נויארק איז ברוך השם זעהר גרויס און בעלנים אויף געשמאקע און פעטע ביסענס וויא דאברוסקעלע איז, דארף מען דא ניט זוכען ביי טאג מיט ליכט, דארום האט ער זיך גענומען זיא צו בערו־היגען און דעם שלום פון פריהער וויעדער אנצוקניפּען.

— זעה גאר זעה, וויא דוא האסט זיך אנגעצונדען, האט ער מיט א גע־צוואונגענעם געלעכטערל אויסגערופען. וואס האב איך דיר אזוינס געזאָגט?...... מיט וואס האב איך דאס דיין האנאר צוקאשקעט?...... טאר מען דען ניט א ביסעל לצנות טרייבען?...... דוא פערשטעהסט שוין גאר ניט א שפאס?...... פוי, שעמען זא סטו זיך אין דיין ווייטען האלז!........ וויא קען דיר גאר איינפא־לען אז איך וועל דיר הושד זיין מיט אזא חיה וויא דער קאפּוזישער שעפּסעל איז!..... נו, נו, ליובטשע מיינע, קום נאר אהער! זיי מיר ניט בייז און דערלאנג מיר א פּיסקאץ מיט דיינע שעהנע ליפּעלעך!

ער האט זיא א כאפּ געטהאן מיט זיינע צוויי האריגע הענד און האט זיא א ציעה געטהאן צו זיך. דאברוסקע האט זיך ניט געוועהרט, דיא צוויי ווערטער „שעהנע ליפּעלעך‟ וועלכע זיא האט שוין א לאנגע צייט פון קיין מענשען ניט גע־חערט, האבען איהר הארץ ווייך געמאכט אזוי וויא פּוטער און איהר כעס פער־יאגט.

— זעה־שוע! האט זיא צו איהם געזאגט, איך זאל דאס נאך א מאהל פון דיר ניט הערען!........ איך האב דאס פיינד!........ אז איך וואלט דיר נישט ליעב געהאט, וואלט איך צו דיר אזא מהלך־רב נישט געפאהרען....... מיט דעם יאכד וועל איך באלד מאכען א סוף......... זיינע ממתקים מוזען בלייבען ביי מיר.... דוא, פרויקעלע, גרייט מיר נאר אן א פלעשעל קאניק.

— קאָניאק? איך האב עס דאָ אין דערהיים!

— גוט!.... לאָז מיר נאָר מאכען!.... זאָללסט זיך מיר נאָר ניט אריינ־מישען!

— שוין גוט !...... איך וועל שווייגען וויא א קאָטינקע !

ערסט אין א שעה ארום איז שבתי־טרייטעל צוריק געקומען, און גלייך בייא זיין ארייגקומען, האט מען שוין געקענט מערקען, אז אין זיין ברוסט קאָכט א וויל־דער שטורם.

— גאר אומזיסט דיא פיסס אָפּגעשלאָגען לויפענדיג ! — האט ער זעהר בייז אויסגערופען — א מיתה משונה זאָל איינגעהמען אזא מדינה !.... עפּעס א רעכטע זאך קריגט מען דאָ נישט !

וואו זייט איהר געווען, ר' שעפּסעל ? — האט איהם אפרויקע געפרעגט.

— וואו בין איך געוועו ? — האט ער צוריק געברוימט — וואו זאל איך זיין ?... אין דיא קראָמען בין איך געוועו !... . אפשר אין הונדערט קראמען !

— איהר האט עפּעס געוואָלט קויפען ?

— וואס דען ? אומזיסט געהמען ? איך בין ניט פון דיא, וואס פערלאַנגען אומזיסט !

— וואָס האט איהר געוואָלט קויפען ?

— וואס !...... הערט א שאלה !.... א קוואטירעל דושענעכץ האב איך געוואָלט קויפען !

— וואס ?.... דושענעכץ ?.... צו וואס דארפט איהר דושענעכץ ?

— הא ! הא !.... וואס פאר מאָדנע קשיות איהר פרעגט, ר' אפרים !.... אויף א קוגעל מאכען דארף איך קיין דושענעכץ ניט.... איך האב נאָר געוואָלט מיינע שטיוועל מיט דושענעכץ אויסשמירען.... זייא האבען גאר קיין הדרת־פּנים ניט...... זיי זיינען מיר אין וועג צוטרעסקעט געווארען....... אָבער דיא רשעים האבען פון מיר געמאַכט א געלעכטער ביז דעם זיבענטען הימטעל.... לאַכען זאָ־לען זיי טויטערהייד !

— הא ! הא ! הא־א ! — האט יעצט אפרויקע אויסגעשאָסען מיט א גע־לעכטער, אָבער דאַברוסקע האט איהם צוגעוואָרפען א שטרייגגען בליק, וואס האט געמאַכט זיין געלעכטער פּלוצלונג אָבשטארבען, און גאנץ ערנסט האט ער געזאָגט: איהר מוזט וויסען, מיין ליעבער ר' שעפּסעל, אז דאָ ביי אונז אין אַמעריקא, שמי־ערט מען נישט קיין שיך מיט דושענעכטץ !

— וואס דען ! — האט זיך שבתי־טרייטעל ווייטער געקאָכט — זאָל איך ארומ־געהן אין בלאָטיגע שטיוועל וויא יעדער בעל־עגלה ?

— חלילה !.... פאר א ניקעל קריעגט איהר דעם בעסטען שיין !

— וואס קריג איך פאר א ניקעל ?

— א שיין!

— וואס הייסט דאס? אדער איהר מאכט חוזק פון מיר?.... פאלג מיר א גאנג... געה צוא דער זון און זאג איהר: נא דיר א ניקעל און גיב מיר א שיין! און צו וואס טויג מיר דער שיין פון דער זונן? ביי דעם שיין וועט מען נאך גיכער זעהן אז מיינע שטיוועל זיינען בלאטיק!

— איהר פערשטעהט מיך נישט, ר' שעפסעל! א שיין הייסט אויף ענגליש: א גלאנץ אפפוטצען.... אין סך־הכל קאסט דאס ניט מעהר וויא פינף סענט.... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך אוועקפיהרען, און איהר וועט נעהמען א שיין!

אבער שבתי־טרייטעלס כעס האט אלץ העכער געשטיגען.

— טפו זאל דאס ווערען מיט אזא מרינה! — האט ער געליארעמט, ארום־ווארפענדיג מיט זיינע הענד און פיס — עפעס גאר ווילדע מענשען!.... א גאסס הייסט ביי זיי: שעריף, ריד, פיטט, דער שווארץ־יאהר וויים זיי!... ביי אונז הייסט דאס שול גאס באד גאס, יורזדיקע, ברייטע גאס, שמאלע גאס, ווילנער גאס, קאוו־נער גאס, מען הערט גלייך דעם אידישען נאמען!... בייא אונז קען מען אין יעדער וואנד חאטש טויזענד צוועקעס ארייניקלאגען, דא איינעם אויך נישט!... ביי אונז געהען דיא אייזענבאהנען אויף דער ערד, וויא גאט האט געבאטען, דא פליהען זיי א־ום אין דער לופטען, גאר מעשה שדים רחמנא לצלן!... אט הערט א מעשה! אז איך בין נעכטען געקומען אין קאנאל סטריט, טראכט איך מיר: אט דא וועל איך זעהן דעם אמעריקאנער קאנאל! ערסט עס הויבט זיך גאר ניט אן, לא דוב ולא יער!... נישטא קיין קאנאל, קיין טראפען וואסער אויך נישט! איך בין גע־ווען א בעלן און האב א פרעג געטהאן איינעם: זאגט מיר, ר' קרוב, וואו איז דאס דער אמעריקאנער קאנאל? יענער האט מיך א ווײלע אנגעקוקט וויא דער הונד דעם קצב, האט א מאך געטהאן מיט דיא פלייצעס און האט מיר געענטפערט: איך וויס?... דער קאנאל מוז ליעגען זעהר ווייט פון דאנען! היינט זאגט מיר, איך בעט אייך, ווען דער קאנאל ליעגט אויף יענעם זייט סמבטיון, פאר וואס רופען דאס דיא פתאים דיא גאס קאנאל סטריט? דער תירוץ איז: אמעריקא איז אין דרערד מיט איהרע חכמים, מיט איהר גאוה און מיט איהר גאנצער גדולה. איך וועל ניט פערבייטען דעם קליינעם שול הויף פון קאפוזישאק אויף גאנץ אמעריקא, און דעם אמת וועל איך אייך זאגען, אז ווען איך וואלט געהאט אויף הוצאות, וואלט איך אומגעקעהרט דיא האלאבלעס און היידא! צוריק א היים!

— גישקישה, ר' שעפסעל! — האט זיך יעצט דאברוסקע אפגערופען — עס איז גאר ניט אזוי שלעכט, וויא איהר מיינט... צו אמעריקא דארף מען זיך גאר צו

געוואויהנען... אמת, אמעריקא האט זעהר פיעל חסרונות, זיא האט אבער דערפאר א סך מעלות.... איהר וועט זעהן, וויא גוט מיר וועללען דאָ, אם ירצה השם, לעבען!... פאָלגט מיר, ווארפט אוועק דיא פוסטע זאכען!... אָט וועל איך מאכען א גלעזעל ווארעמס, מיר וועלען טרינקען טהייא מיט קאָניאק.. דאס וועט אייך א גראָשען ניט קאָסטען!.... מיין קאָזין וויל אייך איינפאך טראקטירען!

עס איז איבריג צו זאָגען, אז פון דאברוסקעס ווערטער האט דער שטורם אין שבתי־טרייטעלס הארצען איינגעשלאָפען און דער וואלקען איז פון זיין שטערן פערשוואונדען. ער האט באלד מסכים געווען צו דער גלעזעל „ווארעמס" מיט קאָניאק און דאברוסקע איז געגאנגען מאכען טהייא....

צווייטעס קאפיטעל.

— דאס וועט דיר נישט געשאָנקען ווערען, דוא ליידאצקע!... און דיר אויך ניט, דוא עוכר ישראל!... נישקשה, עס איז דאָ א גאט אויף דער וועלט, אפילו אין דער טרפה'ר אמעריקא איז ער אויך דאָ, און ער וועט זיך מיט אייך, רשעים, אָפּרעכענען אויף דער וועלט! — האט שבתי טרייטעל א פאָר שטונדען שפּעטער געשריען און געליארעמט מיט א הייזעריגע, האלב שכור'ע שטימע און האט דערביי מיט זיינע הענד און פיס ארומגעוואָרפען וויא אין איין אנפאל פון חולי נופלים — אזוי גאר? דאס איז אייער כונה געווען? צוליעב דעם האט איהר מיר מכבד געווען מיט דיא פאָר גלעזלעך פאָנס? איהר האט ביי מיר דערשמעקט דיא פאָר גילדען און איהר האט צו זיי גרוים חשק בעקומען... גנב'ענען גאר? א אידען בדלות שטעלען? האט מען דאס געהערט אזא נבלה אין דער גאנצער וועלט?... אבער אוועק פון טייגעכץ!... שבתי־טרייטלען נארט מען ניט אזוי גיך אין זאק אריין!... שבתי טרייטעל איז ברוך השם, נאך ניט אויסגעוועבט געוואָרען!... שבתי־טרייטעל איז קלינער פון אייך; ער קען אייך קויפען און פארקויפען!... הא, הא, איהר שפּיעלט אייך עפּעס מיט שבתי־טרייטלען!... עפּעס מיט גרעסערע אדונים, וויא איהר זייט, האב איך געהאט צו טהאן! ווארום לאמיר זיך נאר נישט נארען, ווער זייט איהר אזוינס און וואס איז מיט אייך דער יחוס? דוא, דאברוסקע, דוא ביזט פון דיא פאנוכעס, אויף וועלכע מען טייטעלט ביי אונז מיט דיא פינגער און ערגעטליכע ווייבער שפּייען אוים מיט א גרויסען „פע"! און דוא, מיין תנא־ברא? ווער ביזטו דו דאס אזוינער? א פראסטער גנב! א גנב מדאורייתא ומדרבנן! א גנב, וועלכען

איך קען בענטשען מיט דער ברכה: ויתן לך און גאט זאל דיר געבען מטל השמים אלע קריינק פון הימעל ומשמני הארץ און אלע צרות פון דער וועלט, אמן ואמן!

— איך וועל געבען פעטש, פייערדיגע פעטש, אז עס וועלען פליעהען פונ־קען! — האט דער קאזין געענטפערט און האט זיך מיטביידע קולאקעס צו איהם אלאז געטהאן.

אבער דאברוסקע האט זיך צווישען זיי געווארפען.

— מאכט ניט קיין סקאנדאל! — האט זיא אויסגערופען — דיא גאנצע גאס וועט צוזאמענלויפען.

— אזוי?... נאך שלאגען אויך? — האט שבתי־טרייטעל מיט גרויס מוטה געשריען — דוא ביזט נאך גערעכט, דוא עובר ישראל?... איך האב דיך דאך גע־חאפט פאר׳ן האנד, ווען דוא האסט געוואלט מיין געלד פון מיין בגד ארויסנעה־מען!.... אזוי שטארק פארשנאשקעט בין איך ניט געוועז.... איך האב גאנץ גוט געהערט, וויא דוא ביזט צו מיר אין חדר אריינגעקומען און וויא דוא האסט מיר אנגעהויבען ארומצוטאפען... זעהסטו, דוא ביזט נאך, בעונותינו הרבים, א גרויסער פארטאטץ, דיא מלאכה דארפסטו זיך א לאנגע צייט לעהרנען, ביז דוא וועסט ווע־רען א לייטישער גנב!

א פרויקע האט זיך מיט א האסטיגען רוק פון דאברוסקעס הענד בעפרייט, האט זיך ווידער אלאז געטהאן צו שבתי טרייטלען און איז איהם אריינגעפאהרען אין באק.

דער קלאנג פון א כפול־שמונה׳דיגען פאטש האט אריינגעקלונגען אין צימער.

— אט אזוי ניט א גנב! — האט א פרויקע אויסגערופען און זיין האנד איז אראפגעזונקען.

אין ערשטען מאמענט איז אונזער ארעמער שבתי־טרייטעל אויף א פאר אר־שין אפגעשפרונגען צוריק און איז שטארק צוטומעלט געווארען, באלד אבער איז ער געקומען צו זיך און גאנץ נאהענט צוגעהענדיג צו אפרויקען, האט ער אויס־גערופען:

— שלאג! שלאג נאך!.... דער הונד איז ווערטה דעם שטעקען! זאל דאס זיין א כפרה אויף מיין זינד...... גאט האט געזאגט: לא תחמוד, און איך, רשע, איך, כפר בעיקר, האב מיינע אויגען אויפגעהויבען אויף א מין מרשעת, אויף א מין כזבי בת צור, אויף א מין רהב הזונה און האב געהאט הרהורים רעים....... דיא גאנצע וועג פון האמבורג ביז נאיארק האב איך זיא געקארמעט, געשטאפט וויא א גענזעלע, איהר דיא בעסטע הערינג און דיא בעסטע קארטאפעל געגעבען, ניט

גענומען א פּרוטה ביי איהר........ נו, אז איך בין אזוי נכשל געווארען, אז איך האב אזוי געקענט דעם יוצר הרע! נאכגעבען, בין איך טאקע ווערטה א גרעסערן עונש........ נו, אפּרוויקעלע גנב, נו, אפּרוויקעלע ממזר, שלאג! האק אין מארדע וויפיעל עס קען ארייניקריכען!

ער איז פאר אפּרוויקען געשטאנען מיט אראפּגעלאזענע הענד, מיט איין ארויסגעשטעלטען פּנים נאך פּארנט, א בעל־תשובה מיט אלע פּיצעלעך און ברעקעלעך וואס איז מוכן ומזומן יעדען עוניש פאר גוט אנצונעהמען און האט געווארט אויף דער פארטזעצונג פון אפּרוויקעס פּעטש.

אבער מערקווירדיג! אפּרוויקע האט קיין שום בעוועגונג געמאכט. זיינע הענד, וואס האבען מיט א פאר מינוט פריהער אזוי שטארק געשמארצט און האבען אזא גרויסען חשק געהאט פּעטש צו געבען, זיינען שלאף ארונטערגעהאנגען און האבען זיך פון ארט ניט געריהרט, וויא דיא הענד פון א פּאראליזירטען. ווען שבתי־טרייטעל וואלט נאר א מיענע געמאכט איהם צוריק צו געבען, אדער זיך צו וועהרען, וואלט ער איהם גע׳ממית׳ט, דעם רוהיגען און געבראכענעם אלטען מאן האט ער שוין א האר ניט געקענט קרימען.

— געהט אייך געזונטערהייד, ר׳ שעפּסעל! האט ער אויסגערופען און האט זיך מיט א געפיהל פון חרטה אפּגעווענדעט. נאכדעם וויא איהר האט אונז אזוי שטארק בעליידיגר און איהר האט אויף אונז מוציא שם רע געוועזען, קענט איהר ביי אונז ניט בלייבען!

— עס האט זיך אייך עפּעס גע׳חלומ׳ט, ר׳ שעפּסעל, האט דאברוסקע פון איהר זייט צוגעגעבען, איהר זייט א ביסעל פערשנאַשקעט געוועזען און עס האט זיך אייך אויסגעדאכט, אז מיר ווילען אייער געלד צונעהמען, נא, זאל דאס זיין א כפּרה אויף אונזערע זינד! איך שווער אייך ביי דעם קבר פון מיין מאמען, עליה השלום, אז דאס איז אונז קיינמאל אין דיא געדאנקען ניט געקומען.

שבתי־טרייטעלען איז זעהר קאלאמוטנע געוואָרען אויף׳ן הארצען. דאברוסקע האָט דאס מיט אזא רחמנות פּנים געזאָגט, איהר שטימע האָט דערביי אזוי וויך געקלונגען און איהרע אויגען, איהרע שעהנע, שווארצע אויגען, האָבען דערביי אזוי עהרליך און אזוי פרום געקוקט, דאס ער האָט פּלוצלונג געפיהלט א ריס אין הארצען. ווער ווייס? אפשר האָט זיך דאָס מיר טאקע געחלומ׳ט? האָט ער ביי זיך געטראכט. איך האב טאקע איבערגעכאפּט דיא מאָס, צופיעל געטרונקען........

ווען דאברוסקע וואלט איהם יעצט געבעטען, אז ער זאל ביי זיי בלייבען וואָהנען וואָלט ער א וואָרט ניט איבערגערעדט און וואלט געבליעבען, ער וואָלט

שוין שפעטער מיט זיי וויא עס איז שלום געשלאָסען, אָבער זיא האָט געשוויגען און דאָס האט איהם זעהר טיעף געקריינקט. ער האָט איינגעזעהן, אז מען קען שוין דאָ בשום אופן ניט בלייבען און מוז זוכען א קווארטיער. נאך איינמאל האט ער געוואָרפען א לאנגען און א טרויעריגען בליק אויף דאבראָסקעס שעהנע געשטאלט און האט זיך אפגעווענדעט מיט א שווערען זיפץ.

לאנגזאם האט ער צוזאמענגעקליבען זיינע זעקלעך מיט זיינע פעקלעך און האט זיי צוזאמענגעפאקט. ער האט נאך אלץ געגלויבט אז דאבראָסקע וועט איהם בעטען צו בלייבען.

זיא האט אבער געשוויגען וויא דיא וואנד. ערשט דאמאלס, ווען ער האט זיינע פעקלעך אויף זיך אויפגעלאדען און האט זיך געווענדעט צום טהיר, האט זיא צו איהם געזאגט:

— פון דעסטוועגען קענען מיר בלייבען גוטע פריינד, ר׳ שעפסעל, און איהר קענט בעזוכען אזוי אפט וויא איהר ווילט.

דאס האט איהם א שטאך געטהאן אין הארצען.—זיא ליעבט מיך טאקע אין אמת!—האט ער ביי זיך געטראכט.—איך האב זיא אומזיסט חושד געווען! און מיט א צובראכענעם הארצען האט ער דיא הויז פערלאזען..........

דריטעס קאפיטעל.

ווען ניט דיא אידישע און דיא איירישע לויפערס פון נויארק, וואס האבען אונזער שבתי־טרייטלען קיין מנוחה געגעבען, וואס האבען איהם אטאקירט מיט שטיינער און מיט ציגעל, גלייך וויא ער האט זיך געוויזען אויף דער גאס און וואס האבען איהם אנגעמאכט גאנצע הורבונות אין זיין זיעבען־עקעדיגער, עכט קאפּוי־זישאקער בארד—וואלט ער מיט אמעריקא העכסט צופרידען געוועזען, כאטש ער האט געוואוסט, אז ער איז פערזונקען געווארען אין דיא מ״ט שערי טומאה.

שוין אין דעמזעלביגען טאג אין וועלכען ער האט פון דאבראָסקען און אפרוי־קען „ארויסגעמופס״ האט ער בעקומען דיא שטעלע פון א ווייטער אין א שניידער־שעפּ אין דיוויזיאן סטריט מיט א געהאלט פון צוויי דאלאר א וואך און מיט דיא ערלויבנים אין שאפּ צו שלאפען. זיין ארבייט איז געווען גרינג. ער האט נאר געדארפט דעם שאפּ צוויי מאל אין טאג אויסקעהרען, מאכען פייער אין דעם גרוי־סען אויוון פאר דיא בינגלער און איינמאל אין טאג ארונטער־טראגען דיא אש. אויף דעם אופן, האט ער פערשפּארט א דירה און רענט צו צאהלען, און ער האט

דאָ אין דעם גרויסען שאַפּ זיין רעזידענץ מיט אַ געוויסען נחת־רוח אויפגעשלאָגען.

פון דיא ארבייטער האָט ער געהערט אז אין אמעריקא איז מען זיך נוהג געלד אין אַ באַנק אוועקצולייגען און דאס דיא געלד איז דאָרטען זיכער וויא ביי זיך אליין. ער האָט דאס בעטראַכט פאַר אַ סיעתה דשמיה און האָט זיך געאיילט זיינע עטליכע הונדערט דאָלאַר אין דער „סיטיזען סייווינגס באַנק" צו דעפּאָנירען.

עטוואָס שפּעטער האָט אין איהם איין „אונטערנעהמונגס־גייסט" ערוואַכט. ער האָט געזעהען אז דיא ארבייטער און ארבייטערינען אין שאַפּ ברייגגען אויס טאג טעגליך זעהר פיעל געלד־אויף עפּעל, בענענעס, ניס, סאָדא וואסער און קענדי און דאס האָט איהם געבראַכט אויף דעם גליקליכען רעיון דאָ אין שאַפּ מין שפּייז־קרעמעל אויפצועפענען.

באַלד איז זיין „שפּייז־קרעמעל" זעהר פּאָפּולער געוואָרען. דיא באָיעס און דיא מיידלעך האָבען זיינע פּראָדוקטען מיט גרויס לוסט געקויפט און האָבען געצאָהלט גוטע מקחים.

און יעדע וואָך האָט אונזער שבתי־טרייטעל שטילערהייד עטליבע דאָלאַר אוועקגעטראָגען אין דער באַנק און האָט זיי איבערגעגעבען דעם קאַסיר.

אָבער ניט דאס אליין האָט ער זיך רערוואוסט אין שאַפּ. ער האָט זיך אויך דאָרטען דערוואוסט, אז כּמעט נאַיאָרק איז אַ „עיר הנדחת", אַ שטאָדט וואס ליעגט ביז האַלז פערזונקען אין טומאה און דער יצר־הרע איז אין איהר אַ מלך בכפה—פון דעסטוועגען געפינען זיך דאָ אַ סך בתי־חסד און עס זיינען דאָ זעהר פיעל בעלי־צדקה, וואס גיבען „גאַנצע הויפענס גאָלד" ווען מען שטרעקט נאָר אויס דיא האַנד צו זיי.

דער עיקר איז נאָר צו געפינען אַ גוטען תירוץ צו דער שנאָררייא!

אָבער שבתי־טרייטעל איז געווען אַ שטיקעל למדן, אַ גמרא־קעפּעל און אין רגע צייט האָט ער שוין געהאַט מעהר וויא צעהן „תירוצים": איך האב נעמאַכט אַ פירוש אויף דעם ספר „חובת נשים", איך זוך דעם מאַן פון מיין טאָכטער, וואס האָט איהר מענן געוועזן, איך קלייב אויף אַ ספר־תורה פאַר דער אָרעמער חברה „אנשי־בליעל", איך דאַרף ארויסנעהמען אַ תפוש, וואס זיצט אין דער תפיסה אַ־בער אַ שקר־בלבול; מיין ווייב איז לא עליכם פון אַ קינפּעט פּאַראַליזירט געוואָרען און קען זיך נעבעך ניט ריהרען מיט דיא הענד און פיס, גנבים האָבען ביי מיר צו גענומען ביז אַ שנירעל, איך וויל פאָהרען קיין ארץ־ישראל שטאַרבען, איך פאָהר ארום קלייבען אויף אַ שוהל אין סמאָרגאָן, ווייל דיא אַלטע שול איז אָפּגעברענט

נעוואָרען, איך דארף מלביש זיין הונדערט תלמוד־תורה אינגלעך וואס געהען נעבעך ארום קרוע ובלועה, א שאנדע פאר גאט און לייטען! איך וועל עפענען א כשרה קיך פאר אָרעמע לייט צו פינף סענט א דינער, איין אָרעמע פאמיליע האט דער לענדלאָרד, דער רשע, ארויסגעזעצט אויף דער גאס מיט דיא בעבעכעס, מען דארף פאר איהם דינגען א דירה; א קראנקער, איין אדם חשוב, א בן תורה, דארף פאָה־רען אין יוראָפּ אין דיא בעדער און האט ניט אויף א טיקעט.

דאס זיינען אלע גוטע „תירוצים", אידען זיינען רחמנים בני רחמנים, אפילו אין אמעריקא אויך און מען קען „מאכען" געלד וויא כעקענע!

און שבתי־טרייטעל האט זיך דערצו א נעהם געטהאָן בכל נפשו וכל מ ודו. ציים האָט ער דערצו גענוג געהאט און זיין שטריימעל מיט זיין אטלעסענע קאפאָ־טע האָבען איהם צו דעם ענין פון שנאָרעריי זעהר גוט געדיענט.

וויא דער כהן־גדול צו דער עבודה, אין דיא בגדי השרד, פלעגט ער ארויס־געהן אין זיין שטריימעל און אין זיין אטלעסענע קאפאָטע, פארגארטעלט מיט א זיידענעם גארטעל און פלעגט זיך אוועקלאָזען צו פוס אין דיא פיינערע גאסען, דאָרטען וואו דיא אידישע מיליאָנערען וואהנען.

און מיט דער זיכערהייט פון איינעם, וואס קלינגט אין זיין אייגענע הויז, פלעגט ער ציעהען דעם גלאָק און פלעגט פרעגען דיא דיענסטמיידעל אָדער דעם שווארצען משרת וואס פלעגט איהם עפענען דיא טהיר:

— איז מיסטער ליוויי אין דער היים?

— יא, אין דער היים...... ווער זייט איהר?........ איך מוז איהם מעל־דען!

— איך בין דער רעוורענד שבתי־טרייטעל פון קאפּוויזשאק.

— האו דו יו ספעלל?

— ספעלל שמעלל!...... צו וואס טויגען אייך דיא המצאות?...... נעהמט, זייט מוחל, און זאגט איהם פשוט: דער רעוורענד שבתי־טרייטעל וויל איהם זעהן!

שבתי־טרייטעל איז אין דער לעצטער צייט געפאלען אויף א קלוגע המצאה, וואס האט איהם געעפענט דיא מהירען פון דיא רייכע הייזער און על פי רוב אויך דיא קעשענעס פון דיא „דייטשע יהודים". ער האט זיך, געמליך, א נאָמען געגע־בען „רעוורענד" ווייל ער האט שוין געוואוסט, אז מיט דעם טיטעל קען ער איבע־ראל אנקלאפען און עפעס פערלאנגען. דערביי האט ער פאלגענדען פשט געלע־רענט:

— מה דאך איצקע, דער סמארגאנער קאניוך, יאנקעצקע דער אשמינער הינד־שלענער, פייוקע דער באלטרימאנצער שׂסטער און ישראלקע דער נעשוויזער בעדער קענען דא אין אמעריקא רעוורענדם זיין און לעבען א גוטען טאג, על אחת כמה וכמה איך, וואס איך בין א ב׳־תורה, א יודע ספר, איך, וואס איך שאקעל זיי אלעמען אוים פון ארבעל, קען איך דאך בודאי א רעווערענד זיין! איי וואס? זיי טראגען גלאנציגע קוימענם (סטאוו־פייפס) אויף זייערע קעפ? אבער ווער ווערט דאס אפלייפענען אז אין א שטריימעל ליגט מעהר קדושה, מעהר אידישקייט וויא אין דעם גויעשקען קוימען?!

דער „דייטשער יהודי" פלעגט ארויסקומען פון זיין קאבינעט, פלעגט שבתי־טרייטלען מיט דער דייטשער העפליכקייט גריסען, פלעגט איהם איינלאדען „פלאץ צו נעהמען" און פאלגענדער שמועס פלעגט זיך צווישען זיי אנקניפען:

— וואס פערשאפט מיר דיא עהרע, ווערטהער הערר רעוורענד?

— איך בין א מהבר, מיסטער ליוויא.

— וואס זינד זיא, ווען איך פראגען דארף?

— א מחבר!...... ווייסט איהר דען ניט וואס א מחבר איז?

— איזט מיר גאנץ אונבעקאנט...... דאך...... ווארטען זיא........ איי נא...... יא, דאס איזט עס!...... איין מחבר איזט עבענזאפיעל וויא איין פער־פאסער...... איזט מיר זעהר אנגענעהם...... פרייט מיך....... אבער, ביטטע, ווערטהער הערר רעוורענד, ערקלעהרען זיא מיר גיטיגסט, וואס אייגענטליך האבען זיא פערפאסט? וועלכע שטאפפע האבען זיא ליטעראריש בעהאנדעלט?

— איך האב געמאכט א פירוש אויף דעם ספר „חובת נשים", מיסטער ליוויי!

— וואס?...... האיבאט נאשים?...... איזט מיר גאנץ אונבעקאנט.

— חובת נשים איז א ספר וואס רעדט איבער דיא דינים, וועלכע יעדע אידענע מוז אפהיטען.

אָה, גראסארטיג!...... קאלאסאל!...... בין הערצליך ערפרייט!........ווירקליך איינע רייכע טהעמא!...... זיא מאכען זיך דאמיט או.שטערבליך, מיין ווערטהער הערר רעוורענד!...... אָבער איך פערשטעה דעננאָך ניכט, וואס קאן זאָ איין געגענשטאנד מיך אינטערעסירען?

— איך דארף עס גאר ניט אינטערעסירען, מיסטער ליוויי, איהר דארפט גאר העלפען!

— העלפען?.... וויא זאָ?

— פערשטעהט איהר מיך, איהר דארפט מזכה את הרבים זיין, אלס עהר־ליכער איד, דאס הייסט: באטש איהר זייט א דייטשער איד, זייט איהר מחויב פאר אונזער הייליגע תורה צו זארגען און מחזיק זיין ידי תלמידי חכמים.

— שור, נעווים, נאטירליך!...... אבער וואלכען זיא מיר ניכט זאגען, וואס איך דאבביי צו טהון האבע?

— איך האב אייך שוין געזאגט, מיסטער ליוויי, איהר דארפט נאר העלפען. אזא ספר, פערשטעהט איהר מיך, קאסט געלד: הוצאות הדפוס, הוצאות הנייר, און איך בין, לא עליכם, פערשטעהט איהר מיך, א איד, וואס זיצט ניט בצל הכסף, אויף פראסט אידיש, א קבצן!

— אי נא!.... דאס הייסט: איך זאל געלד נעבען?

— איהר זייט א חכם, א אידישע קאפ, איהר פערשטעהט א געשעפט!.... דאס מיינט טאקע דער פסוק!

— שיר, נעווים, נאטירליך!.... ווארום זאל איך עס ניכט פערשטעהן?.... דאך מוז איך איהנען, מיין ווערטהער הערר רעווערענד, זאגען דאס איך ווערדע דא־צו קיינען פפעניג געבען!

— ניין? מאי קא משמע לן?

— איך פינדע זאלבע ווערקע, וויא איהר „חאיבאט נאשים" פיר אונזער יודענטהום גאנץ איבערפליסיג. אונזערע יידישע פרויען זאלען מעהר לערנען מוטער און פרויען אלס הייליגער צו זיין. שרייבען זיא עטוואס דאריבער און איך פער־שפרעכע איהנען אלע דרוק־קאסטען צו געבען.

— המ!...... דאס הייסט, איהר האלט פון אזעלכע ניט?

— פא—זי—טיוו ניכט!...... זיא מוזען עס מיר ענטשולדיגען!

— נו, זאל זיין אזוי...... אין וויכוחים וויל איך מיט אייך ניט אריינלאזען זיך, מיסטער ליוויי...... ניין, איז ניין!...... אבער עס ווילט זיך מיר דאך אייך אנבינדען א מצוה!....... איך וויים, אז אפילו דיא דייטשע יהודים זיינען אויך זעהר נערן א מצוה צו טהאן.

— שור, נעווים, נאטירליך!.... איינע מצוה איזט אימער איין אנגענעהמעס דינג.... זאגען זיא מיר, געפעלינסט, וואס וואלכען זיא?

— איך וויל פאהרען אויף מיינע עלטערע יאהרען אין ארץ ישראל און דאר־טען שטארבען!

— נון אלזא...... ווארום פאהרען זיא ניכט?

— איהר פערגעסט, מיסטער ליוויי, אז אזא נסיעה קאסט א הון רב מיט

נעלד און איך בין א דלפון בן דלפון......... פון וואנען זאל איך דאס אזוי פיעל געלד נעהמען?

— און זיא וואללען, דאס איך זאל איהנען דיא רייזעקאסטען געבען?

— געטראפען, וויא איך בין א איד!......... מיסטער ליוויי, איהר זייט א לאנד-חכם!

— שור, געוויס, נאטירליך!...... און דאס איך איין „חוכים" בין, ווערדען זיא זיך שאן דאדורך איבערצייגען, דאס איך ווערדע זיא קיינען איינציגען העללער דאצו געבען!

— דאס אויך ניט?.... נאט איז מיט אייך!...... ווארום?

— וויל מיר איזט איינערליי, אב זיא ווערדען אין פאלעסטינא, אדער היער אין נויארק שטערבען!......... שטערבען זיא נור געטראסט, מאן ווירד זוא שאן בעגראבען!

— הע, הע!....... איהר קענט זאגען גוטע המצאות'לך!...... .. חלעבען, גאר ניט שלעכט; אונזער קאפויזישאקער מארשעלאס דארף זיך ביי אייך לערנען, אבער איך וויים, געבען וועט איהר דאך.

— פעללט מיר גאר ניכט איין! איך געבע גאר ניכטס!

— ניין?........ וויא איך זעה געפעלט אייך דיא מצוה אויך ניט!........ אבער איך האב, חלילה, צו אייך נישט........ יעדער מענש האט זיך זיין גוסט: איינער ליעבט דאס, דער אנדערער אנאנדער זאך...... אבער ווארט....... איך האב פאר אייך א סחורה וואס וועט אייך גלייך א באק טהאן ביים הארצען, עס וועט אייך געבען א בריה וויא פייער!......... זאגט מיר, מיסטער ליוויי, וואלט איהר געוועזען א בעלן מיר אויסצוהעלפען מיט עטליכע דאלאר, ווען איך זאל וועקען, א שטיינער, אויפעפענען איין אמת'ע כשרה קיך פאר אונזערע אידעשע ארעמע ארבייטער, צו פינף סענט א דינער?

— נענוג, מיין חערר!...... וויא איך זעה, זינד זיא איין מייסטער אין איה־רעם פאך, נאן פלוס אולטרא (אין העכסטען גראד)!........ איך ווערדע מיט איהנען נייע פערטיג ווערדען, זיא ווערדען מיר אימער נייע מצוות פארשלאגען, אבער מיין צייט איזט מיר קאסטבאר......... היער האבען זיא צעהן דאלאר און מאכען זיא דאס זיא זאלען פארטקאמען!...... גוטען מארגען!

אינזער שבתי־טרייטעל פלענט גאר ניט מבויש ווערען, ער פלענט דיא צעהנ־דאלארדינע אסיגנאציע גאנץ קאלטבלוטיג צונעהמען און פלענט אוועקנעהן טראב־

טענדיג: דיא גמרא איז טאקע גערעכט, אפילו דיא רשעי ישראל זיינען מלא מצות כרימון.

און אין דעם זעלבען טאג פלעגט ער דיא צעהן דאלאר אוועקטראגען אין באנק.

פיערטעס קאפיטעל.

א קיילעכדיגער יאָהר איז פערגאנגען פון יענעם טאָג אָן, אין וועלכען שבתי־טרייטעל איז אָנגעקומען אין נויאָרק.

אין דער „עוויגקייט” שפּיעלט א יאָהר א גאנץ קליינע ראָלע; דאס איז נאָר א קליינער טראָפּען אין דעם גרויסען ים, וואס מיר רופען אָן: „לעבען”, אבער אין דעם מענשענס לעבען, איז א יאָהר צייט אפּטמאָל א גאנצע פעריאָדע, דער גאנצער יסוד פון זיין חיי עולם הזה.

אויך אויף אונזער שבתי טרייטלען האט דער איינציגער יאָהר פון זיין אמעריקאנישען לעבען א גרויסען רושם געמאכט, און האט איהם כמעט אין גאנצען אומגעארבייט.

ער האט זיך אין דעם משך פון דיא קורצע צוועלף חדשים זעהר פיעל אויסגעגרינט און האט זיך געפּ'הלט אמעריקאנער מיט לייב און לעבען.

אנשטאָט נאָיאָרק, האט ער שוין געזאָגט נעוו־יאָרק. ווען נים ווען האט ער אראָפּגענומען דיא האנד פון הארצען און האט אויסגעגעבען א ניקעל אויף א שיין, על פי רוב אין דיא טעג, ווען ער איז געגאנגען אין „האָפּטאָן” שנאָררען. זיין זיעבענעקקינגע באָרד האט אויך בעקומען אן אנדער געשטאלט, א געשטאלט, וואס איז בייא דיא בארבערס בעקאנט אונטער דעם נאָמען: „בולאנזשע”. זיין זופּיצע האט ער פערבייטען אויף א סורדוט, וואס האט גענייכט אביסעל מעהר איבער דיא קניע, און זיין שטריימעל האט ער פערקויפט מיט א גוטען מקח צו א גארדעראָבער פון אידישען טהעאטער, וואו דיא אַקטיאָרען האבען איהר אָנגענומען בסבר פנים יפות.

א סך צרות און פורעניות האט איהם דיא שטריימעל אין דעם משך פון דעם יאָהר צייט איינגעטראָגען. זיא איז אלע מאָל געווען דער ציעל פאר אלע אידישע און איירישע קויפערס, און זיי האבען איהר שטענדיג פון אלע זייטען געבאמבארדירט מיט שטיינער און מיט ציגעל. זיא האט איהם אויך זעהר פיעל געשטערט אין דעם ענין פון שנאָררען, דען זעהר אָפט פלעגט זיך טרעפען, אז ווען ער פלעגט

אַנקלינגען אין דער הויז פון א רייכען דייטשען יהודי, פלעגט איהם דער משרת, אדער דיא דיענסט-מיידעל מיט איין אויסרוף פון שרעק צוקלאפען דיא טהיר הארט ביי דער נאַז און פלעגט איהם בשום אופן ניט אריינלאָזען.

דיא צייט האט איהם געלערנט, אז אלעי אנשים מכובדים טראגען הויכע גלאנציגע קוימענס (סטאוו-פייפס). ער האט זייא געזעהן אויף דיא קעפ פון דיא רעווערענדס, פון דיא אַקטיאָרען און פון מאנכע אידישע מחברים, לויטער מענטשען מיט א גרונד, און ער האט זיך ענטשלאסען פאר זיך איינעם אזעלכען צו פער־שאפען.

ער איז אבער אָפּגעשפּרונגען צוריק פאר שרעק און איז ארויסגעלאפען ניט טוידט, ניט לעבעדיג פון סטאָר, וואו ער איז געקומען קויפען א גלאנציגען קוימען, ווען דער סיילסמען האט איהם געזאגט, אז אזא הוט קאסט סיקס דאללערס.

אָבער יעדער מענטש האט זיין גליקליכע שעה אין זיין לעבען און א מציאה קריגט מען גאנץ אָפט גאר ניט געריכטערהייד. אין א סעקאָנד־הענד־סטאָר, אין העסטער סטריט, האט אונזער שבתי-טרייטעל געפונען דאס, וואס ער האט אזא לאנגע צייט אומזיסט געזוכט. דאס איז געווען א צילינדערהוט, וואס האט געוויס מיטגעמאכט דעם אמעריקאנישען בירגער קריעג, דיא צייט האט זיינע שווארצע האָר גרינליך געפארבט, דיא ברעגען שטארק אָפּגעשאבען און איין וואנד איינגע־בויגען וויא דער כותל-המערבי אין ירושלים. דערפאר אבער א ווילדע מציאה!.... נישט מעהר וויא פופציג סענט!...

שבתי-טרייטעל האט איהם צוגעהאפט וויא איין אבן טוב, און שוין אין דיא ערסטע טעג נאך דער גליקליכער קניה, האט ער זיך איבערצייגט פון דעם גרויסען כח, וואס ליעגט אין אזא מין הוט: אין דריי הייזער, וואו ער האט אנגעקלונגען מיט זיינע פערשיעדענע תירוצים, האט מען דערלאנגט צוויי, דריי און פינף דאלאר און מען האט איהם גאר נישט פיעל גע'טענה'ט, וויא דאס איז פריהער געווען דער פאל, אין דיא צייטען פון זיין שטרייםעל.

אין שנאָררען האט ער בעקומען א געוויסע השלמה און האט געטריבען דעם עסק מיט א געוויסען סיסטעם. ער איז געווען א גרויסער קינסטלער אין אויסגעפי־נען דיא אדרעסען פון דיא רייכע לייט, האט פון הערן-זאגען געסטודירט זייערע כאראקטערען און זייערע געוואהנהייטען און האט געוואוסט צו וועמען מען דארף צוטרעטען מיט אזא תירוץ און צו וועמען מיט אן אנדער תירוץ.

דעם שניידערשען שאפ מיט זיין שפייז-קרעמעל האט ער שוין לאנג אויפגע־געבען, ווייל דאס האט איהם געשטערט צוא דעם עסק פון שנאָררעריי. ער האט

ארייננעמופט צו איין אלטע פאר פאלק אין לודלאוו סטריט, וואו ער האט פאר צוויי דאלאר א חודש נעקריגען א בעטעל מיט א קיסען צום שלאפען. זיינע מאהל-צייטען פלעגט ער זיך אליין מאכען, און זיי זיינען בעשטאנען פון הערינג, ציבעלע, קנאבעל, רעטעך, עפעל, זויערקרויט, אוגערקעס מיט ברויט. פלייש האט אין זיין מויל נים געטארט קומען, חאטש ער האט נים בעלאנגט צו דער סעקטע פון דיא וועגעטאריאנער, נאר דערפאר, ווייל ער האט נישט געגלויבט אין דער כשרות פון דער אמעריקאנישער שחיטה, און ווען ער פלעגט פערביי געהן פערביי א בוטשער-שאפ, אדער פערביי א אידישען רעסטאראן און האט איבערגעלייענט דיא אויפ-שריפטען אויף דיא פענסטער: „כשר" אדער „בשר כשר", האט ער אלע מאל מיט כעס און כמעט שרייענדיג אויסגערופען:

— לעבען זאלט איהר אזוי!.... אזוי כשר זאלט איהר קומען צום רבונו של עולם אויף יענער וועלט, וויא דא איז ביי אייך כשר!

צו זיין ווייב און צו זיינע קינדער אין קאפּוזישאק, האט ער דיא גאנצע צייט קיין איינציגע שורה נים געשריבען, און ער האט דאס ביי זיך רעכט געמאכט מיט דעם געדאנקען: זיי האבען מיך פערטריעבען אין דער טומאה אריין, זיי האבען פון מיר נים געוואלט וויסען, מסתמא קענען זיי זיער שטעדטעל אליין בעשטעהן!.... וואס? זאל איך הארעווען מבקר עד הערב וויא דער אקס אין דער סאבע און זיי מיינע שווער פערהארעוועטע גראשענס אװעקשיקען? אבער לא מיט איין אתנחתא... אזא טיפּוש וועל איך נים זיין!

א פּאר פון זיינע לאנדסלייט, וואס זיינען שפּעטער פון איהם אנגעקומען אין נויארק, האבען איהם דערצעהלט, אז זיין ווייב קיילע־מנוחה מיט דיא קינדער ליי-דען גרויס דחקות, אז ברוכ'קע קאסעלאפּע האט שוין זיין טאכטער דינה לאנג אוועק-געוואָרפען און איז פון קאפּוזישאק נעלם געווארען, און אז זיי לעבען דארטען פון קצבה, און עס וואלט פון איהם א גרויסער יושר געווען, ווען ער זאל זיי ווען־נים ווען צושיקען עטליכע דאלאר, אדער זייא נעהמען צו זיך און לעבען צוזאמען, וויא גאט האט געבאטען.

דאס האט שבתי־טרייטלען אנגעצונדען וויא א פייער א שטיק פעך, און ארומווארפענדיג מיט דיא פיס און מיט דיא הענד, און ציטערנדיג פאר כעס מיט אלע זיינע אברים, האט ער געשריען:

— היו לא תהיה!.... דאס קען נים זיין און דאס וועט נים זיין!.... און איך וויים באמת נים, וואס פאר א מחויב בין איך דאס צו טהאן?... וואס? איך בין א מאן? א טאטע? אבער וואו איז דאס געהערט געווארען אין דער וועלט, אז

מען זאָל א מאַן, א טאַטען ארויסטרייבען ?... עס איז דאָך פּשוט מעשה סדום מיט מיר געווען ! גענומען און ארויסגעטריבען ! אויס מאַן, אויס טאַטע ! נישטאָ, מען דאַרף נישט ! א כפּרה דעם מאַן, א כפּרה דעם טאַטען !... הע, הע, וואס איז א מאַן ? וואס איז א טאַטע ? א בלאַטע א גאַרנישט, א נעבעכיגער טאָג !.. איצט אז דער שוך קוועטשט, אז דער דלות פּייפּט אין אלע ווינקעלעך, אז עס איז נישטאָ וואס צו פּאַמפּלען, בין איך שוין ווידער א מאַן און א טאַטע, א מאַן און א טאַטע וואס זאָל געבען, אָבער אזוי לאַנג זאָל איך נישט קריינקען !... איך בין גאָר ניט אזא שוטה... קורץ, איך בין נישטאָ, איך בין געשטאָרבען !

— עס איז דאָך אָבער א רחמנות, ר' שעפּסעל !..... עס איז דאָך חרפּות ביושים פאַר גאָט און פאַר לייטען!... עס איז דאָך פאַרט אייער בלוט און פלייש !

— אמת !... אבער אָבער וויא איז דער דין, אז איך האב נישט ?

— אויב איהר האט נישט, זייט איהר געווים ניט מחויב... אָבער... צווישען אונזערע לאַנדסלייט מורמעלט מען גאַנץ שטאַרק, אז... אז איהר האט... א פּיי- נעם גראָשען !

שבתי טרייטעל איז א פאַרצאַפּפּעלטער געוואָרען.

— בייזע דורות זאָל ארויסקומען פון דיא, וואס טראַכטען אויף מיר אזעלכע בלבולים !—האט ער געשריען מיט אַלע זיינע כוחות—זאָלען זייא דאס האָ- בען אין זייער קאָכטען! זאָלען זיי דאס געבען זייערע קינדער נדן!... איך א פיינעם גראָשען? ! הא ! הא !... מען דאַרף אומקומען פאַר געלעכטער !.... וואָס ? איין אוצר האב איך אפשר געפונען? אפשר ארויסגע'גנב'עט א קלויסטער? אָפּגע'ירש'ענט רויטשילדען ? געקריגען א מתנה תרפּ"ט אלפים פון דעם באראָן הירש ?.... נאַ, רבונו של עולם, דוא זאלסט מיך היטען פון איין אמת-בלבול און פון א שקר-בלבול!.. אבער אייך מוז איך זאָגען דעם ריינעם אמת, איהר זייט מיינער א לאַנדסמאַן און דערצו איין עהרליכער איד... איהר זאלט וויסען, אז איך בין א דלפון שבדלפנים, איין אָרעמאַן וויא טיטוס הרשע, און ווען ניט דיא קליינע נדבות, וועלכע איך קריג איינמאָל אין א שמיטה פון אפיקורסים, פון שונאי ישראל און פון גלאַט אזוי בעלי גאוה'ת, וואלט איך שוין לאַנג אויסגעגאַנגען פון הונגער !

וויא מיר זעהען, איז אונזער שבתי-טרייטעל, וויא דאס רוב פון דיא פּראָפע- סיאָנעלע שנאָרער געווען נאָר א „מכניס" און קיין „מוציא", דאס הייסט: ער האט גאָר איינגענומען און ניט אויסגעגעבען און עס איז דארום קיין וואונדער, אז זיין קאַפּיטאַל אין באַנק האט געוואַקסע וויא אויף הייוון און קיין מענשען אין

דער וועלט, וואס האט איהם בענענענט אין זיין אפגעשאבענעם, האלב-פערלאטער-טען, געוועזענעם „פרינץ-אלבערט ראק", אין זיין „מי-שהיה-צילינדער הוט' און אין זיינע „עליהם-השלום-שיך"—איז ניט איינגעפאלען, אז דאס איז א בעשעפענים וואס איז א בעל-מטופל מיט עטליכע הונדערט דאלאר.

אין זיין שנארער-סיסטעם איז געלעגען א וועלט מיט דיפלאמאטישע קונצען און דריידלעך. ער האט אינסטינקטיוו געטראפען, וויא מען דארף צושטעהען וועגען א נדבה צו דעם, און וויא צו דעם אנדערן. ער האט אויך געוואוסט, וויא אזוי צו קומען א צווייטען מאל צו דערזעלביגער פערזאן, פון וועלכע ער האט שוין איינמאל א מתנת-יד בעקומען. האט ער צום ערשטען מאל געשנארעט מיט דער טענה, אז איינער, א יונגאטש האט זיין טאכטער מענן געוועזן," איז ער צום צווייטען מאל נעקומען מיט דער טענה, „אז ער דארף בעצאלען דעם דרוקער וואס דרוקט זיין ספר „חובת נשים" וואס וועט געווים זיין א דבר יקר בישראל."

אבער ניט אלע מאל איז דאס איהם אזוי גרינג צוגעגאנגען. עס האט זיך איהם זעהר אפט געטראפען, אז פון ניין טרעפ און פון ניין טהירען איז ער געפלויגען וויא א פילקע פון פעדערן און הינטער איהם איז נאכגעפלויגען זיין פופציג-סענטיגער צילינדערהוט און איז געבליבען ליעגען מיט איהם צוזאמען אויף דעם סיידוואק, ביז ער האט פערשטאנען אז דאס איז א מין „קאפוליער אנצוהערענעס" אז מען האט דארטען קיין סימפאטהיע ניט צו זיין טאכטער דיא „ענונה" און צו זיין פירוש אויף דעם „ווייבערשען סוואד־זאקאנאו".

אזעלכע קאפוליער אנצוהערענעסען" פלעגען איהם אבער ניט אבשרעקען און האבען דעם עסק פון שנארעריי אפילו במקצת ניט פאראליזירט. ער האט דעם פשט אזוי געלערנט:

— ארויסגעווארפען איז ארויסגעווארפען!....... א דאנה מיר!...... אלץ בעסער וויא אין דער היים....... דארטען פלעג איך בעקומען פון דעם אוריאדניק צעהן מאל מיט דער נאגאיקע איבערן רוקען און דעם עירוב האב איך דאך ניט געקענט מאכען און דא קריג איך פון ניין הייזער ארויסגעווארפען און אין דיא צעהנטע הויז קריג איך א „פינפערל", דאס מחצית חשקל אויף א הויז...... נא, דאס איז נאך גאר ניט אזוי שלעכט!

פינפטעם קאפיטעל.

וואס מעהר זיין קאפיטאל האט געוואקסען, האט שבתי־טרייטעל אלץ מעהר געטראכט וועגען צוריק פאהרען א היים.

אבער דיא דאזיגע מחשבה איז איהם ניט געקומען אין קאפ, ווייל ער האט זיך ארומגעזעהן אז אין דער גרויסער שטאדט נויארק, צווישען מיליאנען מענשען, איז ער דאך עלענד וויא א שטיין אין וואסער, אדער ווייל ער האט אנגעהויבען צו בענקען נאך זיין ווייב און קינדער, ניין, פון דיעזע צוויי געפיהלען איז ביי איהם קיין סימן ניט געוועז, ער האט זיך דורכאויס ניט עלענד געפיהלט, ווייל ער איז שטענדיג געוועזן אין דער לוסטיגער געזעלשאפט פון זיינע צוזאמענגעשנארעטע דאלאר־לעך און דיא געזעלשאפט איז פאר איהם געוועזן איין עולם ומלואה, אויך האט איהם קיין געפיהל צוריק געצויגען צו זיין ווייב און קינדער, ווייל דאס שטענדיגע נאכיאגען נאך דיא אמעריקאנישע דאלארס, האט יעדען אנדערן געפיהל פון זיין ברוסט פערטריבען. ער האט שוין כמעט אין גאנצען פערגעסען אז ער האט ערגעץ וואו אויף דער וועלט א ווייב און קינדער און ווען ער האט זיך אן דעם יא דער־מאנט, האט ער נאר מיט כעס ארויסגעברומט:

— וואס פאר א מחותן בין איך מיט זיי?...... זיי האבען מיר דאך ארויס־געטריבען!....... פריהער האבען זיי פון מיר ניט געוואלט וויסען. איצט וויל איך פון זיי ניט וויסען! במדה שאדם מודד מודדין לו..... וויא איינער בעט זיך אויס, אזוי שלאפט ער...... איי וואס? זיי זיינען פארט מיינע.... נו וועלען מיר שפע־טער זעהן.

דיא לוסט צוריק צו פאהרען א היים האט ביי איהם געשטאמט פון איין גאנץ אנדערן געפיהל, וואס איז אין איהם אויפגעוועקט געווארען אין דעם טאג, ווען ער האט געמאכט א חשבון מיט דעם קאסיר פון באנק און איז צו זיין שמחה געוואהר געווארען, אז דער פועל יוצא פון זיין שנארען איז דער סכום פון אכט הונדערט מיט פינף און זיעבציג דאלאר.

— אכט הונדערט פינף און זיעבציג ראלאר! האט ער ביי זיך געטראכט, דאס איז דאך גאר קרח'ס אוצרות!...... איך בין דאך איין עושר וויא ר' אליעזר בן חרכום און איך ליעג דא אין נעוו־יארק אין דיא מ"ט שערי טומאה און איך זעה זיך גאר ניט ארויס! ווער קען דא מיר און וואס פאר א פנים האב איך דא? עפעס גרעסערע מיליאנערען פון מיר האבען דא קיין צורה ניט...... ווער קען זיי,

ווער ווייס זיי? אבער אין דער היים, אין קאפּוויזשאק, אז מען וועט געוואהר ווע־רען, אז שבתי־טרייטעל האט אזא הון רב וועל איך דאך ממש זיין א קיסר!...... איך וועל דאך אויסשאַקלען פון ארבעל יאשקען דעם האלאַפּוזע מיט זיינע צוויי קראמען, ווינדערקען דיא קוצע־הענטעל מיט זיין בריזעל און מיט דיא צוויי ציגען און רפאַל׳קען דעם שיינקער מיט זיין נייע הויז. אכט הונדערט פינף און זיעבציג דאלאר! דאס איז דאך א קימא־לן פון אכטצעהן הונדערט רוסישע רובעל........ א געוואלד!.... א וועלט מיט געלד!

ער האט זיך אויף א ווײלע פערטראכט און האט דעם פאדים פון דעם גע־דאנקען ווייטער געשפּונען:

און אין אמת גערעדט איז אמעריקא פאר מיר א פלאַץ? אמת געלד קען דא מאכען וויא בלאטע, דערפאר אבער האט מען דא אפילו מיט געלד גאר קיין צורה ניט........ מען ווייס ניט, אז פלוני בן פלוני איז איין עושר, אז גאט האט איהם געבענשט מיט איצרות. אז מען מעג איהם מיט א ביסעל מעהר דרך ארץ בעטראכטען, אז מען דארף איהם נישט רופען „מיסטער" מיט אלע שניידער און שוסטער צו גלייך.... הערט א מין מדינה! איך, שבתי־טרייטעל, א איד א חשוב, א בן־תורה און דערצו אן עושר, בין א מיסטער און זרח׳קע דער אפּרייטער, א גראָ־בער יונג, א בור דאורייתא, וואס מאכט איבער א דונער דיא ברכה „בורא מיני מזונות" איז אויך א מיסטער!......... קען מען לעבען? דארף מען זיך עפּעס א מעשה נים אנטהאן?.... אבער אז איך וועל קומען אהיים, איז דיא גאנצע וועלט פאר מיר!...... ועמען וועט מען אפּגעבען דעם ברייטען גוט־מארגען? ר׳ שבתי־טרייטלען! צו ועמען וועט קומען דער רב גוט־יום־טוב ביטען? צו דעם נגיד ר׳ שבתי־טרייטלען! ווער וועט בעקומען „שלישי" אום יום־כפור און דיא פּתיחה צו נעילה? ר׳ שבתי־טרייטעל דער עושר און דער למדן! היינט סנדק איז א הונד? און גבאי־ראשון אין הברה־קדישא איז גאָר א שמעק־טאבאַק נים ווערנזה? מען וועט דאך מיר פארוואַרפען מיט דיא גרעסטע כבודים, מען וועט דאך מיר ממש צוציקערן!........ שבתי־טרייטעל אהין, שבתי־טרייטעל אהער, וואו נאָר עפּעס א רעכטע זאך, איז שבתי־טרייטעל דער ערשטער און טאקע אויבענאָן!......... און דאָ אין נעוו־יארק, וואָס האב איך דאָ דערלעבט? שטיינער און שטיקער קויהלען; אין קאָפּ און גאנצע חורבונות אין מיין באָרד!........ האָב איך עפּעס א פּנים אַז איך קום אין שול דאוונען? קוקט אימעצער אויף מיר? ווייס הפּנים איינער אז דאָרטען אין ווענקעלע שטעהט א רויטצעלט, א וואנדערבילט און דערצו נאָך אַ למדן און אַ ירא־שמים?........ נעביי וואָלט זיך געפינען איינער וואָס זאָל זאָגען:

„הונד, טייוועל, ר׳ שבתי-טרייטעל, נאָט אייך שלישי״! אָדער „ר׳ שבתי-טרייטעל טהוט מיר אָן דעם כבוד און זייט ביי מיר סנדק!״ טפו אויף אזא מדינה און אויף אזעלבע מענשען!

מיט יעדען טאָג איז זיין ענטשלוס צו פאָהרען אהיים אלץ פעסטער געוואָרען און ער האָט שוין ביסלעכוויין דיא הכנות דערצו געמאכט.

נאָר איין זאַך האָט איהם שטארק געשראָקען: דיא גרויסע הוצאות פון אזא וויטע נסיעה. עפּעס א קליינינקייט קויפען א טיקעט אויף א שיף און דאן נאָך צאָהלען פאר אייזענבאהן פון האמבורג ביז קאפּוויזשאָק!

דאס וועט ביי איהם צונעהמען א האלבע מאה!

— א האלבע מאה!...... הונדערט רובעל!.... שרעקליך!

פלוצלונג האט איהם א געדאנקען אין קאָפּ אריינגעבליצט: דיא „היברו טשאריטעס״ אין דער אכטער סטריט....

— יענע דייטשע יהודים העלפען אויס מיט א טיקעט און זיי האָבען נאָך דיא מעלה, דאָס זיי ריידען מאמע-לשון! האָט ער ביי זיך געטראכט. מיט זי וועל איך שוין פארטיג ווערען!...... פריהער האָבען זיי מיר געגעבען צעהן דאָלאר פאר מיין טאכטער דיא „עגונה,״ איצט וועל איך זיי דערצעהלען, אז איך פאָהר שטאר־בען אין ארץ-ישראל און אויך דעם וועלען זיי מיר גיכער און מעהר געבען.......

אָה, זיי וועלען שוין געבען!...... א ברירה וועלען זיי האָבען?

און אין א געוויסען פריהמאָרגען האָט ער געמאכט א גאנג צו דעם אָפיס פון דיא „היברו טשאריטיס״ אין דער אכטער סטריט.

אָבער אין רעכטען מיטען וועג איז געקומען דער „שטן״ און האָט זיין גאנ־צען פלאן צערשטערט.

אריינקומענדיג אין דער סעקאָנד עווענױ און גיהענדיג טיעף פערטראכט וועגען זיינע טענות אין דעם אָפיס פון דיא „היברו טשאריטיס״ האָט א בעקאנטע שטימע אין זיינע אויערן פלוצלונג אריינגעקלונגען:

— העללאָה, ר׳ שעפּסעל!

ער האָט זיך האסטיג ארומגעקוקט און איז געבליעבען שטעהן ווי פאראלי־זירט מיט איין אפענעם מויל און מיט ווייט אויפגעריסענע אויגען.

— ווער איז דאס דיא שררות׳טע? האָט ער ביי זיך געטראכט, פון וואנען קען זיא ריידען אידעש און פון וואנען קען זיא מיך?...... עפּעס איז זיא גאר וויא איין אויסגעמאלטע........ וויא ווייס דער שטערן....... .. און דיא באקען בּרע־נען........ היינט וויא רייך זיא איז געקליידעט........ דורך און זיידענס......

און אויף דעם הוט אזוי פיעל בלומען! אזוי פיעל—א גאנצער גארטען -...... און אויף דער ברוסט ווידער א פאע מיט בלומען! היינט דיא שעהנע הענדסקעלעך... און דער פיינער פאראסאָנטשיק (זאנענשירם)....... ער קאסט אודאי איין אוצר מיט געלד........ און א ריח שלאגט פון איהרע קליידער וויא פון גן־עדן........ און מיט וועלכע אויגען קוקט זיא אויף איהם......... עפעס גאר אזוי וויא זיא וואלט איהם וועלען איינשלינגען.... ווער זאל דאס זיין?....

דיא „שררות׳טע" האט הפנים געמוזט וויסען וואס עס געהט פאר אין שבתי־טרייטעלס קאפ און דאס האט איהר שפאס געמאכט. זיא האט איהרע לאַ־בעדיגע אויגען נאך טיעפער אין זיין געזיכט איינגעגראבען און האט געשוויגען.

פלוצלונג איז א ציטער דורך זיינע גליעדער דורכגעפלויגען. דער זכרון האט זיך צו איהם אומגעקעהרט.

— מריה דעלמא כולה! האט ער אין דיא געדאנקען אויסגערופען. דאס איז דאך זיא...... דאברוסקע...... דיא שעהנע דאברוסקעלע........ דאברוסקעלע מיט דיא ביינער...... אבער היתכן?........ זיא זעהט דאך עפעס גאר אויס וויא א בת־מלכה און מיט א יאהר צעהן אינגער........ אפשר האב איך א טעות? וויא קען דאס זיין אז א מענש, אנשטאט צו ווערען עלטער, זאל גאר ווערען אינ־גער? און פון האבען זיך צו איהר גענומען דיא טהייערע מלבושים?........ ניין, דאס קען זיא ניט זיין...... און דאך...... איהרע אויגען, איהרע בעקעלעך, איהר געטאקטער נעזעלע, איהר חנ׳עווריגע מארדעצקע, איהר זיסער קול׳כעלע און זיא האט איהם דאך גערופען ביי זיין נאמען....... בפירוש האט זיא „ר׳ שעפסעל" געזאגט......

— וויא?.... איהר דערקענט מיך ניט, ר׳ שעפסעל? האט זיא זיך ווידער אפגערופען און האט זיינע געדאנקען איבערגעשניטען.

— איהר....... דאברוסקעלע....... האט ער ארויסגעשטאמעלט. טאקע איהר...... זאל איך אזוי געזונד זיין!...... אבער שווער....... זעהר שווער צו דערקענען.

— איהר האט מיך ניט דערקענט......... פערשטעהט זיך! האט זיא זיך אפגערופען און איהר פנים האט זיך אין א לייכטען וואלקען פון טרויער פערפינס־טערט. דאס קומט דערפון, ווייל אייערע אמת׳ע פריינד ליענען אייך אפילו אין פיאטע ניט, ווייל איהר ווילט פון מיר ניט וויסען...... זעהט איהר? איך בין שוין אנדערש...... איך האב גאר ניט אויפגעהערט צו טראכטען וועגען אייך........ איהר זייט מיר אויף קיין איינציגע מינוט פון מיין זינען ניט ארויס.......... און

ווייסט איהר פאר וואס?....... עס איז טאקע א חרפה צו זאגען....... מען איז דאך מעהר ניט וויא א פרויענצימער........ אבער א הארץ קען מען ניט איבער־מאכען...... א חרפה אן א זייט....... וואס אמת איז אמת........ איך האב ליעב.......... איהר זייט מיר איינגעבאקען אין הארצען........... איך האב מיינע אויגען אויסגעקוקט אויף אייך.......... איך האב ממש געחלש׳ט אייך צו זעהען.

ווען שבתי־טרייטעלס הארץ וואלט געווען א שטיק אייז, וואלט זיא פון אזעלכע ווארעמע ווערטער אויך צושמאלצען געווארען. גאר דאס בלוט פון זיין קערפער איז איהם ארויין אין זיין פנים, און דער פונק פון תאוה, וואס האט נאך פון אמאל אן אין איהם צו דער שעהנער דאברוסקעלען געברענט, האט יעצט אין העלע פלאמען אויפגעפלאקערט.

— אוי, אוי! — האט ער אויסגערופען און זיין הארץ האט אין איהם גע־טאנצט פאר פרייד — אזוי שטארק האט איהר מיך טאקע ליעב, דאברוסקעלע?

— איך בעט אייך, מיין פריינד, פרעגט דאס מיר ניט!... א פרויענצימער איז דאס זעהר שווער צו זאגען...... א פרויענצימער שעהמט זיך מעהר וויא א מאן.... אבער איהר ווייסט עס שוין פון לאנג... איך האב אייך דאס שוין מעהר וויא צעהן מאל אויסגעוויזען!

ארויסגעוויזען?... ווען?.... וויא אזוי? ער האט זיך דאס בשום אופן ניט געקענט דערמאנען. מיט קיין זאך אין דער וועלט האט זיא איהם ניט בעוויזען, אז זיא ליעבט איהם. אמת, זיא פלעגט זיך לאזען א קניפ טהאן אין באק, זיא פלעגט איבערטראגען זיין גלעט איבער דער מארדע, ווייטער איז ער חלילה נישט געגאנגען חאטש דער יצר־הרע פלעגט איהם רייסען וויא מיט אייזערנע צואנגען.... וויא אזוי? ער איז דאך חלילה נישט קיין הולטאי, קיין אשת־איש׳ניק! אהה, ווען ער וואלט געווען א גרוש, אדער איין אלמן.... מיטביידע הענד וואלט ער זיא צוגע־כאפט!..... און דא רעדט זיא מיט איהם אזוי אפען.... זיא זאגט, אז זיא האט איהם ליעב, אז זיא האט דאס איהם בעוויזען.... מיט וואס?.... אבער צו וואס טויגען דיא פשט׳לעך, דיא חריפות און דיא פלפולים? זיא זאגט דאך דאס בפירוש!.... און אז זיא זאגט, איז געזאגט!......

— עס טהוט מיר הנאה, דאברוסקעלע, אז איהר האט מיך ליעב — האט ער געענטפערט — גרויס הנאה, וויא איהר זעהט מיך א לעבעדיגען מענ׳שען!

און פלוצלונג, אזוי וויא אימיצער וואלט איהם א קויל אין הארצען אריינגע־שאסען, איז ער אפגעשפרונגען א פאר טריט צוריק, און האט אויסגערופען:

— און אפרויקע?....... אייער קאָזין?....... וואס איז מיט איהם?

מיין קאָזין?....... אַט פרעגט מיך בעסער ניט, ר' שעפּסעל!....... די אמעריקאַנישע קאָזינס זאָלען בעסער נישט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט....... זאָלען זיי בעסער אויסגערונען ווערען אין זייער מאַמעס בויך!....... אוי, א לאַנד א קלאָג צו קאָלאָמבוסען!.... א טאַטע איז נישט קיין טאַטע, א ברודער איז ניט קיין ברודער און א קאָזין איז נישט קיין קאָזין!.... ווייסט איהר, ר' שעפּסעל, וואָס אפרויקעלע האָט פון מיר געוואָלט? גאָר א קלייניגקייט!....... ער האָט געוואָלט, אז איך זאָל גענהן ארבייטען און זאָל איהם אוועקגעבען דאָס געלד! האָט איהר געהערט אַזאַ חוצפה, אזא רציחה?.... אָבער ער האָט דאָ נישט געטראָפען דעם אָרט!.... אז יאָ ארבייטען, לאָם-איך דאָס געלד בעסער האָבען פאַר זיך.... מיין נשמה איז אויך נישט קיין ראָזשעק... איך האָב איהם א שפּיי געטהאָן אין פּנים, האָב געזאָגט: זה כפּרתי, זה חליפתי און בין אוועק געגאַנגען.... האָב איך נישט גוט געטהאָן? זאָגט אליין, ר' שעפּסעל!

— געטהאָן וויא א חכמה!.... אָבער זאָגט מיר, דאַברוסקעלע, וואָס-זשע טהוט איהר? פון וואָס לעבט איהר?

עס איז דאָ א גאָט, ר' שעפּסעל, וואָס פאַרלאָזט קיין מענשען נים!.... איך האָב דאָ אויסגעפונען מיינע א מוהמע, וואָס וואויהנט אין מעדיסאָן עוועניו, שוין א גאַנץ אַלטע אידענע, איין אלמנה, אָבער א גביר'טע, אָנגעשלאָגען מיט געלד.... זיא האָט מיך אויף איהרע הוצאות געלאָזט סטודירען אקושערקע.... איך האָב אויסגעסטודירט.... און איצט מאַך איך זעהר פיינע ביזנעס...... איך נעהם צו קינדער ביי דיא רייכסטע ליידיעס פון אַפּ-טוין!

— איצט איז שוין רעכט דער פּסוק!.... עס האָט מיך אַלץ געוואונדערט, פון וואנען האָבען זיך דאָס ביי אייך גענומען אַזעלכע טהייערע מלבושים.... איהר ווייסט, דאַברוסקעלע? איהר זעהט דאָך איצט אוים וויא א גאַנצע שררות'טע.... עס איז פּשוט אין אייער ליכטיגען פּנים נישט אריינצוקוקען!....... אָבער זאָגט מיר דעם אמת: זעהט איהר זיך נאָך ווען עס איז מיט אפרויקען?

— איך?.... מיט דעם גנב? — האָט זיך דאַברוסקע אָנגעצונדען — און אויף מיין שוועל טאָר ער קומען?.... זאָל ער זיך נאָר ווייזען!...... מיט א פאַמוניצע וועל איך איהם אָבגיסען!.. וואָס פאַר געשעפטען קען איך האָבען מיט א גנב?.. יאָ, ער איז א גנב!.... עס איז טאַקע אמת.... ער האָט טאַקע דאַמאָלס אייער געלד געוואָלט ארויסגנב'ענען... וואָס האָב איך געקענט טהאָן?...... איך האָב געמוזט שווייגען.... א קאָזין צו מיינע צרות!.... בלוט איז נים קיין וואַסער....

שנייץ דעם נאָז און שמיר דעם פנים !.... אָבער איצט ? זאָל ער געהן צו אל־דע רוחות !.... איך וויל איהם ניט וויסען און וויל איהם ניט קענען ! אום קאָזין !... געשטאָרבען און בעגראָבען !

דיעזע ווערטער האבען אין שבתי־טרייטעלס הארצען דעם לעצטען פונק חשד אויסגעלאָשען, און ער האט בעקומען דיא קלאָרע איבערצייגונג, אז נאָר אהן מניעות קען ער האָבען דאברוסקעלען אין גאנצען און פאר זיך אליין, ווען ער זאָל נאָר ווען . . . . . .

— און וואו וואוינט איהר, דאברוסקעלע ? — האט ער זיא געפרעגט — ביי אייער מוהמען ?

— ניין איך וואוין מיר פאר זיך אליין !.... איין אקושערקע מוז האבען א דירה פאר זיך.... איך וואוין טאקע דאָ נישט ווייט, אין סעקאנד עווענו.... אבער קומט, מיין פריינד !.... איהר מוזט זעהן מיין דירה !.... איך זאג אייך א פראבט !.... וויא ? — האט זיא מיט א זיסען שמייכעלע אויף איהרע רויטהע און זאפטיגע ליפען אויסגערופען, ווען זיא האט בעמערקט, דאס ער שטעהט וויא א צומישטער און ריהרט זיך נישט פון ארט — איהר האט מורא מיט מיר צו זיין אליין אהן א שומר ?.... הא, הא, שרעקט אייך נישט !.... איך וועל אייך חלילה נישט אויפעסען !.... קומט !

זיא האט זיך א דרייה געטהאן רעכטס, אין א זייטיגע גאס. ער איז איהר נאכגעגאנגען שטום וויא א נאכט־וואנדלער, נאר זיין הארץ האט אין איהם גע־קלאפט וויא מיט האמערס......

— מיט איהר אליין !...... אין א חדר מיוחד !.... האט ער ביי זיך מיט שרעקען געקלערט — העלף מיר, רבונו של עולם !.... שטארק מיר מיין הארץ !

זי איז מיט איהם צוגעגאנגען צו א הויז, האט ארויסגענומען א שליסעל און האט אויפגעעפענט דיא גאס־טהיר.

שבתי־טרייטלען איז נאר אין דיא געדאנקען ניט געקומען נאכצוזעהן, אויב דיא הויז טראגט אויף זיך א סיין פון איין אקושערקע. ער האט נאר געפרעגט:

— וויא הויך וואוינט איהר, דאברוסקעלע ?

— אויף דעם ערסטען פלאָר ! — האט זיא געענטפערט און איז מיט איהם דיא טרעפ, וואס זיינען בעדעקט געוועזען מיט א סאמעטענעם קארפעט, ארויפ־געגאנגען.

המ !.... האט שבתי־טרייטעל ביי זיך געקלערט, דאס שמעקט מיט נגיר'עשאפט !....

אויבען אויף דעם ערסטען פלאר, וואו עס האט זיך ארומגעטראגען דער פיינער גערוך פון פארפומע און וואו עס איז שטיל געוועזען וויא אין א קירכע, איז דאברוסקע צוגעגאנגען צו א טהיר און האט א דריק געטהאן אויף דעם קנאפ פון איין עלעקטרישען גלאק.

דיא טהיר האט זיך באלד געעפענט און א יונגע פרויענצימער אין א לייב־טען מארגענראק, מיט קאקעט צולאזענע האר און מיט נאקעטע פיס, וואס האבען געשטעקט אין פיינע שטעק־שיך, האט זיך געוויעזען אין דער עפפענונג פון דער טהיר.

— אה, דארא! — האט זיא אויסגערופען דאברוסקען דערזעהענדיג — מיסטער סמאליאנסקי איז דא געוועזען.... ער... .

דאברוסקע האט איהר צוגעווארפען א בליק, וועלכען שבתי־טרייטעל האט נאטירליך נים געזעהן און וועלכער עס האט איהר שוויינען געמאכט.

— גיב מיר דעם שליסעל צו מיינע רומס, סערע! — האט דאברוסקע צו איהר געזאגט און האט ווידער צו איהר א וואונק געטהאן מיט דיא אויגען.

סערע האט איהר דערלאנגט א בונד שליסלען און האט הינטער זיך דיא טהיר צוגעמאכט וואָרפענדיג א האלב נייגיעריגען און א האלב לאכעדיגען בליק אויף שבתי־טרייטלען, וואס איז נאך אלץ געשטאנען א צומישטער, וויא איינער, וואס ווייס נים, וואו ער איז אין דער וועלט.

דערווייל האט דאברוסקע אויסגעשלאסען א צווייטע טהיר און האט איהם מיט א שאקעל מיט איהר קאפ איינגעלאדען אריינצוגעהן.

אריינקומענדיג איז ער געבליעבען שטעהן וויא א פערשטיינערטער. דער גרוך פון פארפומע האט איהם א קלאפ געטהאן אין נאז און האט איהם וויא א שטארקער וויין בערוישט. ער האט פאר זיך דערזעהן פיער צימערן, וואס זיינען זעהר שעהן און רייך אויסגעפוצט געוועזען. איבעראל ווייכע, זיידענע קיסעלעך און פאפיערענע בלומען אין פיינע וואזעס. אויף א טישעל ביי דער וואנד, איבער וועלכען עס האט געהאנגען א גרויסער שפיעגעל, איז אויסגעשטעלט געוועזען א גאנצער אפטייק מיט פערשיעדענע פלעשעלעך, פושקעלעך מיט פארבען, קלייניקע בערסטעלעך, פענדעלעך, פערשיעדענע שטיקלעך זייף און נאך אזעלכע זאכען, פון וועלכע ער האט קיין שום בעגריף געהאט. אויף דיא ווענד זיינען געהאנגען בילדער וואס האבען פארגעשטעלט פרויענצימער אין דעם קאסטיום, וועלכען דיא מוטער חוה האט געטראגען איידער נאט האט איהר אויפגענייהט א העמד פון לעדער... ביי דיא פענסטער זיינען געהאנגען שטייגלעך מיט קאנאריקעס, וואס האבען לוס־

טיג ארומגעטאנצט אהין און אהער און האָבען געפּיפּצעט, און ערגעץ וואו אין א ווינקעל, אויף א ביינקעל, איז געשטאנען א גרויסע שטייג מיט א פּאַפּוגאי, וואָס האָט דאָברוסקען ביי איהר אריינקומען בעגריסט מיט זיין הייזעריגע שטימע און האָט אויסגערופען:

— פּאָלי וואָנט׳ס ע קרעקע—קעעעס!

דאָברוסקע האָט אראָפּגענומען איהר הוט מיט דיא הענדשקעס, האָט שבתי־טרייטלען צוגערוקט א שטוהל, אליין האָט זיא זיך געזעצט ניט ווייט פון איהם אויף א ניעדריגע זאָפע, האָט פאַנאַנדער געלאָזען איהרע האָאר און האָט אויסגע־רופען:

— זיצט, ר׳ שעפּסעל!.... מאכט גאָר קיינע מחזקות ניט!.... איהר זייט דאָ ביי מיר פּונקט וויא ביי זיך אין דערהיים!

שבתי־טרייטעל האָט זיך געזעצט און האָט ניט געוואגט דיא אויגען אויפצו־הויבען. עפּעס האָט ער מורא געהאַט צו בעגעגענען איהרע בליקען.

— זייט נישט קיין מלמד און רוקט זיך צו נעהענטער צו מיר! — האָט זיא ווידער אויסגערופען און האָט א ציה געטהאן זיין שטוהל — מיר זיינען נישט קיין פרעמדע מענשען...... אדער, האָט איהר טאקע אין אמת׳ן אזוי מורא פאַר מיר?

— מורא?...... ניין!...... חלילה! האָט ער געענטפערט און האָט זיך מיט זיין שטוהל נעהענטער צו איהר צוגערוקט.

— אט אזוי מיין פריינד!...... איצט זאָגט מיר, וואָס מאכט איהר, וויא געהט דאָס אייך?

— וויא זאָל עס געהן?...... אט מען לעבט וויא עס איז!

— און וואָס קלערט איהר מכח אייער פאַמיליע אין יוראָפּ?...... ווילט איהר אפשר אייער ווייב און קינדער אראָפּברייינגען א הער.

— איך?.... זאָל מיר דערפון דער אויבערשטער משמר ומציל זיין!...... פאַר וואָס?...... נאָך קנאַפּ צרות האָב איך פון מיין קיילע מנוח׳קען געליטען אין דער היים?.... דרייסיג יאָהר בין איך פון איהר פאַרשוואַרצט געוואָרען, ניט געהאַט קיין מנוחה׳דיגע שעה...... פאַר דער צייט גרא און אלט געוואָרען זאָל שוין אמאל זיין גענוג!...... לאָם־איך שוין מיין רעסט יאָהרען אויף וויסען פון א לעבען!...... פאַר וועלכע מעשים רעים קומט עס מיר אייביג צו ליידען?

— איהר זייט גערעכט, מיין פריינד!... איצט זעה איך, אז איהר זייט

א בר־דעת!.... טאקע פאר וואס קומט דאָס אייך אייביג צו חושב'ען? אנדערע מענשען אין אייערע יאָהרען, הייבען ערסט אָן א גוטען טאָג צו לעבען...

— מיר איז אָבער ניט בעשערט, דאַברוסקע, ניט בעשערט!

— בעשערט־שמערט!.... אָט זייט נאָר ניט קיין שלימעזאלניק, קיין פאר־צייטיגער איד, וועט אייך זיין גוט וויא גאָט אין פראַנקרייך!

— וואָס זאָל איך טהאָן?.... וואָס פאַר איין עצה זאָל איך זיך געבען?

— שלאגט מיט איהר כפרות!.... שיקט איהר א גט און אוים מחותנים!

— א גט!.... עס איז זיך גרינג צו זאגען!.... און אז זיא וועט איהם ניט וועלען אַנגעהמען?

— וואס הייסט: זיא וועט נים וועלען?.... זיא מוז וועלען!.... איהר וועט צושיקען דעם גט צו דעם קאפּוויזשאָקער רב און שוין!

— זיא וועט פערלאַנגען כתובה.

— איז וואָס?.... וועט איהר, איהר צו־ווארפען עטליכע צעהנדליג רובעל.. אבי פטור ווערען פון אזא שלאק און ווערען א פרייער מענש.

— הם.... עטליכע צעהנדליג רובעל!.... וואו נעהמט מען דיא ממתקים?

— וויא?... איהר האָט גאָר קיין געלד נישט?.... וואו זיינען דאָס אהינ־געקומען אייערע עטליכע הונדערט דאָללאַר, וועלכע אפרויקע האָט געוואָלט ביי אייך גנב'ענען?...... אָדער, איהר האָט אפשר מורא מיר צו זאגען, אז איהר האָט געלד?

— נו יא, איך האב געלד!.... איך האלט עס אין א באנק.... אבער וויא קען דאס א מענש בלייבען אהן א פרוטה געלד?..... וואס וועל איך דאמאלס טהאן?... דיא נשמה אויסשפּייען?

איהר רעדט גאָר וויא א קינד!... ערסטענס, דאַרפט איהר דאָך ניט אייער ווייב דאָס געלד אין גאנצען אוועק געגעבען, אונד צווייטענס, וועט איהר דאָך מו־זען נעהמען א ווייב... געווים וועט איהר מוזען חתונה האָבען!... איז דען א סברה, אז איהר וועט נעהמען א ווייב גאָר אָהן געלד?

— וואָס וויים איך, דאַברוסקעלע?.... מיינט איהר, אז א ווייבעל מיט געלד, וועט מיך וועלען נעהמען?... יאָ, עס קען זיך געפינען איינע מיט געלד, אָבער דאס וועט זיין א צווייטע קיילע־מנוחה, און איידער אזא ווייב, איז בעסער גאר ניט!

דאַברוסקע האט זיך אויף א ווילע פערטראַכט, דאן, אננעהמענדיג שבתי־טרייטלען פאר'ן האנד, האט זיא צו איהם געזאגט:

— הערט, ר׳ שעפּכעל!...... איך וויל מיט אייך ריידען אָפען... איך מוז דאס טהאָן. ווייל איהר זייט צו מיינע צרות צו קליינשטעטעלדיג, צו שעמעדיג... איך וויים, אז איך געפעל אייך!... וואָס עס איז שייך צו מיר, האב איך אייך שוין געזאָגט, אז איך ליעב אייך!... דער אויבערשטער האט אונז צוזאַמענגעפיהרט...: אפשר איז דאס פון איהם בעשערט, אז מיר זאלען ווערען א פּאר.. צו וואס זאלען מיר נעהן גענען דעם אויבערשטענס ווילען?..... מיין רייכע מוהמע פון מעדיסאָן עוועניו שרייט אין איין קול: דאַבּרוסקעלע האב חתונה!... און אז איך וועל ועלען התונה האבען, וועט זיא מיר געבען א שעהנעם נדן..... וואס פאר א ראלע שפּיעלען ביי אזא מיליאָנסציכע עטליכע טויזענד דאלאר?..... איך וויים, אז איך קען טהאָן זעהר א פיינעם שידוך.... עס דרייהען זיך ארום מיר זעהר פיינע יונגע לייט, אכת׳ע דזשענטעללייט!.. אבער איך וויל נישט פארבינדען מיינע יאה־רען מיט איין אמעריקאַנער פראנט, וואס טויג ניט צו גאט און ניט צו לייטען... איך זוך א היימישען מענשען, א היימישען אידען.... ער מעג זיך זיין עלטער פון מיר.... אזא מענש וועט זיין מיינער און וועט נישט זוכען אנדערע, וויא דא אין אמעריקא איז דיא מאדע... איך גלויב, אז מיט אייך, קען איך גליקליך זיין... נו, ר׳ שעפּסעל, אויב איהר האט לוסט און אויב איהר האט אויף מיר ניט וואס אויס־צוזעצען, קען עס ביי אונז ווערען מיט מזל!

עס איז שווער צו אַנאַליזירען דיא געפיהלען, וועלכע שבתי טרייטעל האט אין זיין הארצען געפיהלט נאך אזא דירעקטען פארשלאָג פון דאַברוסקען. ער האט אין אנפאנג גאר קיין ווערטער נישט געפונען צו ענטפערן. זיא האט איהם דעם פאר־שלאָג אזוי דירעקט, אזוי אונערווארטעט געמאכט, דאס ער האט נאך גאר קיין צייט ניט געהאט זיינע געדאנקען צו זאמלען און אין ארדנונג צוברייננען. פון אלעם וואס זיא האט איהם יעצט געזאגט, האט ער נאר איין זאך פערשטאנען, ער האט פערשטאנען, אז דיא שעהנע דאַברוסקעלע ליעבט איהם טאקע אויף אמת. דער לעצטער פונק פון חשד איז אין איהם אויסגעלאשען געווארען, און אין דעם פארגעשמאק פון א גליקליכעם לעבען מיט אזא שעהנע ווייב וויא זיא איז, האט זיין הארץ אויפגעציטערט.

ער האט אויף איהר נאך אמאל אקוק געטהאן און עס איז איהם ווארעם געווארען אין זיין ברוסט און אין אלע זיינע אברים. וויא שעהן זיא איז!... וואס פאר איין אונטערשיעד צווישען איהר און צווישען דיא אלטע, צוקאָרטשעטע און צו קנייטשטע קייקע־מנוחה׳ן!.... ווער קען ביישטעהן ביי אזא נסיון!.... אזא גליק קען נאָר איינמאל אין טויזענד יאָהר פון הימעל אראָפּפאלען!.... אזא גליק האט

נאָך קיין קאַפּויזשאַקער אידען נישט געטראָפען!.... ניט נאָר ער, אפילו א גראף, א מיניסטער, א שני-למלך וואָלט איהר מיט ביידע הענד צוגעחאַפּט!.... און דערצו נאָך אַזא מלוכה׳דיגע דירה, אזא רייכע ווירטהשאַפט און צוויי טויזענד דאָלאר נדן!...

צוויי טויזענד דאָללאר נדן!... אופפּ!.... עס איז איהם הייס געוואָרען.. עס איז איהם דער מאמר התלמוד אין קאָפּ געקומען: שלשה דברים מרחיבים דעתו של אדם: אשה נאה, דירה נאה, כלי נאה. דריי זאַכען מאַכען דעם מענשען גליקליך: א שעהנע ווייב, א שעהנע דירה און שעהנע כלים.

וויא גליקליך וועט ער זיין, ווען ער וועט אלע דריי זאַכען האָבען אויף איין מאָל!....

און דיא זאַך איז נאר ניט אזוי שווער אויסצופיהרען!... מען געהט צו אראָב מען לאָזט שרייבען א גט און מען שיקט דאס אוועק מיט דער פּאָסט. אין פינף זעקס וואָכען ארום קומט אן דיא ידיעה, אז דער גט איז כדת וכדין איבערגעגעבען און מען איז א פרייער מענש, מען קען טהאָן וואס מען וויל.... איז עפּעס א נייס גט׳ן זיך מיט א ווייב? וויא פיעל פאר פאלק גט׳ן זיך דאס אין דעם משך פון א יאהר צייט אויף דעם גאנצען כדור-הארץ!...

פּלוצלונג איז איהם א ביטערער געדאַנקען אין קאָפּ געקומען: דיא קינדער א רחמנות נעבעך דיא קינדער!.... וואס זיינען זיי נעבעך שולדיג?... פאר וואס זאָל ער זיי אומזיסט און אומנישט אונגליקליך מאַכען?.... באַלד אבער האט ער דיעזען געדאַנקען פון זיך צוריק אפּגעשטויסען מיט א צווייטען געדאַנקען: אז מען ליעבט דעם מאַן, ליעבט מען אויך זיינע קינדער. דיא קינדער קען ער אראָפּברייני-גען צו זיך אונד אויס ליעבע צו איהם, וועט דאַברוסקעלע געווים זיין א גוטע שטיי-עפמוטער צו זיינע קינדער.

ער האט זיך אנגעגאַרטעלט מיט מוטה און האט זיך צו איהר געווענדעט מיט דער פראגע:

— און מיינע קינדער?.... איהר ווייסט, דאַברוסקעלע, אז איך האב פינף קינדער, און איך זיי נייטש לאָזען זיך ארומוואַלגערן אין דחקות און אין נויטה.... דערצו דארף מען זיין איין אכזר און איך בין עס ניט, חלילה ניט!

— וועה איז מיר! — האט זיא אויסגערופען — ווער פערלאַנגט דאס פון אייך?... וואס הייסט איבערלאָזען קינדער אין דער פרעמד? מיר וועלען זיי אראָפּ-בריינגען אהער און מיר וועלען זיי, אם ירצה השם, מאַכען פאר מענשען, אדער גלויבט איהר אפשר, אז איך וועל פאר זיי זיין א שלעכטע שטיעפמאַמע? זאָל מיך

דערפון נאָט אפּהיטען!.... ווער וועט זיי שטעהן אין וועג? מיינע קינדער? איהר ווייסט דאָך, אז איך האָב קיין קינדער ניט! פערקעהרט, זיי וועלען זיין ביי מיר פעררעכענט פאר אייגענע קינדער, איך וועל זיי האלטען וויא דיא אויגען אין קאָפּ!

דיא לעצטע מניעה איז פערשוואונדען. שבתי-טרייטעל האט שוין מעהר קיינע איינוועגדונגען ניט געקענט מאכען. דיא גאנצע צוקונפט זיינע איז פאר איהם געשטאנען ברור כשמש. ער האט נאָר געדארפט זאגען: „אמן״.

פאר איין זאך האָט ער נאָר מורא געהאט: זיא זאָל ניט חרטה האָבען! ביז דער גט וועט אוועקגעהן און ביז דיא ידיעה פון דעם גט וועט צוריק קומען, קען זיא חלילה חרטה האָבען, און דאן וועט עס זיין קרח מכאן וקרח מכאן, צרות און קלעמענים פון ביידע זייטען. און וויא לייכט איז איהר חרטה צו האָבען!... עפּעס א קלייניגקייט אזא יפת תואר, אזא חכמה און אזא פעטער נדן!.. צו אזא שמאלץ גרוב קענען טויזענד אנדערע אויך אפּעטיט בעקומען, און דאס איז דאָך א דבר ידוע, אז נשים דעתן קלה, זיי קען מען זעהר גיינג איבעררייידען... וועט זיא חלילה חרטה האָבען, ווען ער וועט שוין זיין א גרוש, דאן איז ער א פערלאָרענער מענש...

„אשרי אדם מפחד תמיד״, וואויל איז דעם מענשען, וואס איז תמיד פארזיכטיג, האט ער ביי זיך געטראכט און האט זיך צו איהר געווענדעט מיט דער פראגע:

— און וואָס וועל איך טהאָן, דאברוסקעלע, אז איהר וועט חרטה האָבען נאָך איידער דיא ידיעה פון דעם גט וועט אנקומען?

— זייט נישט קיין מלמד, האט קיין פאראיבעל נישט! — האט זיא איהם וויא א בעליידיגטע געענטפערט — וואס בין איך? א קינד? איך זעה נישט, וואס איך טהו? אָדער, אימיצער צווינגט מיך דערצו?.... אז איך וואָלט נישט וועלען, וואָלט איך דאס ניט געטהאָן!

מעהר האט שבתי-טרייטעל קיין טענות נישט געהאט.

— נא, אויב אזוי — האָט ער אויסגערופען — זאָל זיין מיט מזל!

— מיט מזל און מיט ברכה און אויף לאנגע יאהר!

— אמן ואמן!

— און דעם גט זאלט איהר וואכ צום ניכסטען אוועק שיקען, ר׳ שעפּסעל!

— מארגען מאך איך שוין מיט איהם דיא התחלה אין א גוטע שעה.

— און היינט זאלט איהר אריינמופען צו מיר!

א שטראם הייסע בלוט האט שבתי־טריימלען א קלאפּ געטהאן אין הארצען.
ארייגמופען צו איהר? מיט איהר צוזאמען וואוינען? ער האט זיינע אויגען ארונ־
טערגעלאזען וויא א פערשעהמטער זעכצעהניאהריגער בחור׳ל.

— פּאקט דאס, דאברוסקעלע?—האט ער ארויסגעמורמעלט.

הא, הא!.... ווארום ניט?.... מיר זיינען דאך שוין אזוי גוט וויא חתן
און כלה!

— נא, אז איהר זאגט, מוז איך אייך פאלגען!....

זעקסטעס קאפּיטעל.

שבתי־טרייטעל איז געווען דער צופריעדענסטער מענש, וואס האט אמאל
געלעבט אונטער דער זון. ער האט געשוואומען אין א ים פון גליק און פערגניגען,
און אונטער דאברוסקעלעס ווארעמע בליקען און אונטער איהרע נאך ווארעמערע
צערטליכקייטען, מיט וועלכע זיא האט איהם פון צייט צו צייט בעשאנקען, האט ער
זיך געפּיהלט מיט א יאהר צוואנציג איינגער.

ער האט געוואוינט אין א פיינע דירה „וויא א מאגנאט ממש!" ער האט
געשלאפען אין א פיינע און א ווייכע בעט, זיין קערפּער האט זיך געוויעגט, וויא א
קליין קינד אין א וויעגעלע, אויף ווייכע שפּרינג פּעדערן, און אין צווייטען צימער,
איז זיא געלעגען, זיא, וואס איז שוין געווען אזוי גוט וויא זיינע....

א ראיה לדבר אז זיא איז שוין אזוי גוט וויא זיינע און זיא בעטראכט איהם
שוין וויא איהר אייגענעם מאן, איז דער אומשטאנד, דאס זיא האט זיך שוין אין
גאנצען אויפגעהערט פאר איהם צו שעמען, וויא מען שעמט זיך פיר א פרעמדען,
למשל. זיא פלעגט האלב אנגעקליידעט צו איהם אין צימער ארייגקומען, גאר וויא
זיין קיילע מנוחה אין דיא יונגע יאהרען, און דאן פלעגט ער דייטליך קענען זעהן
דיא טהייערע אוצרות, וועלכע זיא האלט פאר איהם מוכן ומזומן לעתיד לבוא....
זיא פלעגט זיך אוועקזעטצען אויף דעם ראנד פון זיין בעט און פלעגט מיט איהם
ריידען וועגען זייער צוקונפט, און דורך דיעזע זיסע פלוידערייען פלעגט ער גאר
פערגעסען, אז עס איז שוין צייט צו דאוונען.

מיט א וויטאג אין הארצען האט ער צוגעזעהן, וויא זיין „יראת שמים" ווערט
ביי איהם פון טאג צו טאג שוואכער און שוואכער, ער האט זיך אבער ניט געקענט
העלפען. דאברוסקעלע האט איהם געהאלטען ארומגענומען וויא מיט א צויבער־
רינג און ער האט זיך ניט געקענט ריהרען.

עד האט שוין קיין סוד ניט געהאלטען פערבארגען פון איהר. זיא האט שוין געוואוסט, וואס עס טהוט זיך ביי איהם אונטערן נאגעל, וויא פיעל געלד ער האט אין באנק און וויפיעל ער שנאָררט צוזאמען יעדען טאָג.

אין אָנפאנג פון זיין צוזאמענוואוינען מיט איהר האט ער גרויס חשק געהאט דאָס געשעפט פון שנאָרעריי אין גאנצען, אדער אויף א געוויסע צייט אויפצוגעבען, דען ער האט נאר קיין לוסט געהאט פון זיין כלה אפצוטרעטען און האט נאר מיט איהר געוואלט פערברייגנען.

— ביז וואס ווען—פלעגט ער צו איהר זאגען—וואלט אפשר כדאי געווען זיך אביסעל אפצירוהען.... שפעטער.... אז איך וועל שוין, אם ירצה השם, זיין א גרויש.... און מיר וועלען.... מיט מזל.... חתונה האבען.... וועלען מיר זעהן עפעס וואס אנדערש צו טהאן..... ווארום אין פלוק איז דאך דיא שנאָרעריי א מלאכה בזויה, און איך גלויב, אז דיין מומע, זאל געזונד זיין, וועט דאס אויך ניט וועלען ליידען.... ניט אזוי, דאברוסקעלע?

אבער דאברוסקעלע האט אנדערע חשבונות אין איהר קאפ געהאט, זיא האט אויך פערשטאנען דעם אמת'ן גרונד פאר וואס שבתי-טרייטעל האט מיט איינמאל דיא שנאָרעריי ממאס געווען, און האט בשום אופן צו דעם ניט מסכים געווען.

— ניין, מיין פריינד!—פלעגט זיא איהם ענטפערן — מען ניסט נישט ארויס דיא אומריינע, ביז מען קריגט ריינע.... ביז אונזער חתונה דארפען מיר זעהן וואס מעהר געלד אפצושפארען.... ניט מיין מומע, און ניט איהר וועלען צולאזען, אז איך זאל מיך נאך דער חתונה בעשעפטיגען אלס אקושערקע.... און אין אמת'ן גערעדט, האב איך אליין דערצו אויך קיין חשק ניט.... האב איך א מאן, דארף ער פאר מיר זאָרגען, אזוי איז דער שטייגער פון דער וועלט.... איהר פערגעסט גאָר מיין פריינד, אז גאָט קען אונז געבען קינדער, און א פרוי, וואָס האט קינדער קען קיין פרנסה נישט זוכען.... אָדער וויא?.... גלויבט איהר, אפשר, אז מיר וועלען קיין קינדער נישט האָבען?

דיא זיסע אויסזיכט אויף קינדער האָבען האָט אונזער שבתי-טרייטלען צר שמאָלצען וויא א שטיק פוטער אויף א פלאם פייער. קינדער האָבען!.... מיט איהר!.... דער געדאנקען איז איהם וויא איין עלעקטרישער שטראָם דורך זיינע גליעדער דורכגעפאָהרען און האָט זיין הארץ אָנגעפיהלט מיט א גאנצען ים פון פערגניגען.

— זיא וויל מיט מיר קינדער האבען!.... אך, טאטע זיסער, וויא דערלעבט מען שוין דיא גוטע שעה!....

ער האט שוין מעהר קיין איינוועגדונגען געמאכט. און וויא שווער עס איז איהם געווען פון איהר זיך צו שיידען, פלעגט ער אלע טאג אין דער פריה דעם דאוונען וויא עס איז אפמורמלען, און פלעגט זיך אוועקלאזען איבער דער שטאדט זיינע קרבנות אויפצוזוכען.

אז דאברוסקעלע מיינט טאקע נאר דיא „הגדה" און ניט דיא „קניידלעך", אז זיא וויל נאר איהם האבען, און ניט זיין געלד, האט ער זיך דערפון איבערצייגט, דאס זיא האט קיינמאל פון איהם קיין געלד נישט פערלאנגט, זיא האט איהם אפילו נישט געפרעגט, וויא פיעל האט ער היינט געמאכט, און אז ער פלעגט פאר נאכט קומען א היים און פלעגט איהר ווייזען דיא אסיגנאציעס, פלעגט זיא גאר ניט נתפעל ווערען און פלעגט צו איהם גאנץ קאלטבלוטיג זאגען:

— גוט, מיין טהייערער!...... טראגט עס מארגען אוועק אין באנק!..... עס וועט צוניטץ קומען!

ער האט אבער אין דער גאנצער צייט אויך זעהר פיעל טרויעריגע שטונדען דורכגעלעבט. זעהר אפט פלעגט זיך טרעפען, אז ער פלעגט פאר נאכט צוריק קו־מען א היים און פלעגט זיין דאברוסקעלען נישט געפינען. אפטמאל פלעגט ער אויף איהר דארפען ווארטען א שטיק נאך האלבע נאכט. עס איז אויך עטליכע מאל פארגעקומען, דאס זיא האט גאר ניט גענעכטיגט אין דער היים.

מיט א פערוואלקענטען פנים פלעגט ער זיא בעגעגענען און מיט א טאן פון רוגזה אין זיין שטימע פלעגט ער זיא פרעגען:

— וואס איז דיא מעשה, דאברוסקעלע?...... וואו ביזטו דאס געווען?

— ביזנעס איז בעפאר פלעזשור, מיין פריינד! — פלעגט זיא איהם ענטפערן — נעשעפט איז געשעפט!.... אפגעהארעוועט א נאכט ביי א קינפעטארין!.... דיא כחות זיינען מיר שיער אויסגעגאנגען, אבער דער פאר פיין פערדיענט!...... אט זעהט!

און דערביי פלעגט זיא פון איהר קעשענע ארויסנעהמען א פעקעל אסיגנא־ציעס און פלעגט עס איהם מיט א געלעכטערל צורוקען הארט אונטער דער נאז.

און אז דיא קינדבעטאר'ן טראגט לאקירטע שיך, העלע הויזען, א פיינעם פרינץ־אלבערט־ראק, א גלאנציגען סטאורפייפ אויפ'ן קאפ, אז זיא הייסט ניט נעחע, אדער קריינע, נאר מייקקלאסקי אדער מייק־קארטהי, אז דיא דאזיגע קינד־בעטאר'ן געהט ארום אין דער פערצעהנטער סטריט און זוכט דארטען מציאות,

לעבעדיגע מציאות — דער פון האט אונזער שבתי-טרייטעל, נאטירליך, ניט געוואוסט.

אין א געוויסען טאג, פארנכט, ווען שבתי-טרייטעל איז זיך געזעסען איינער אליין אין דייניגג-רום, האט זיך געלאָבט מיט א גלאָז טהעע, וועלכע ער פלעגט שטענדיג אליין מאכען, און האט זיינע געדאנקען געלאָזט שוועבען אין זיין צוקינפ־טיגען גן־עדן — האט זיך דיא טהיר פאמעלעך געעפענט און דאברוסקע איז לאַנג־זאם אריינגעקומען אין צימער.

לאַנגזאם האט זיא ארונטערגענומען איהר עלעגאנטען פעדערהוט, האט איהם נאכלעסיג אוואָרף געטהאן אויף א זייטיגען טישעל, האט זיך אוועקגעזעטצט אויף דער לעדערנער זאָפע און האט פון איהר ברוסט ארויסגעלאזען א לאנגען און א שווערען זיפץ.

שבתי טרייטעל האט אוועקגעשטעלט דיא גלאָז טהיי אויף'ן טיש און האט מיט פערוואונדערונג אויף איהר א קוק געטהאן.

אין איינציגער בליק אויף איהר האט איהם געזאָגט, אז זיא געפינט זיך אין א שלעכטען הומאָר.

— וואס איז מיט דיר, דאברוסקעלע? — האט ער זיא בעזאָרגט געפרעגט— ביזט דוא, חלילה, עפעס ניט מיט אלעמען?

— ניין, איך פיהל מיך געזונד! — האט זיא איהם געענטפערט און האט דערביי נאך א לייגגערן און נאך א שווערען זיפץ פון זיך ארויסגעלאזען.

— המ!.... טא וואס־שוע זיפצעסטו אזוי שווער?

— איך קום פון דאון־טאון.... עס איז גרויסע צרות אין שטאדט.... איין איבערקעהרענים...... הונדערטער מענשען ווערן בדיל הדל!

— ווערה איז מיר!.... וואס איז אזוינס געשעהן? אפשר א גרויסע שרפה, חלילה?

— ניין...... ניט דאס!

— וואס דען?.... רייד שוין אמאל!

— אלע באנקען פון נויארק האַלטען ביים ברעכען.... מען זאגט, אז דאס איז צוליעב דיא נייע פרעזידענטען עלעקשאן .... שטעל זיך פאר, שעפסעל, וויא פיעל הונדערטער מענשען עס וועלען דאס בדלות ווערען!.... נא דיר אמעריקא! מען הארעוועט מיט'ן גאל, מען שזאלעוועט זיך אפילו א גלאז סאָדע וואסער פאר א סענט, מען טראגט אוועק דיא בלוטיגע דאלערלעך אין דיא ביינק, מען קווא־

פעט זיך אויף דעם קליינעס פּראצענט, און מיט איינמאל — טראך! נישטא קיין פּראצענט, נישטא קיין קרן!.... א קלאג צו קאלומבוסע מיט זיין לאנד!

ווען שבתי־טרייטעל וואלט פלוצלונג בעקומען א קלאפּ מיט א שייט האלץ אין קאפּ וואלט ער געוויס אזוי צומישט ניט געווארען וויא יעצט, ווען ער האט פון דאברוסקען דערהערט דיא בייזע בשורה פון דיא באנקען. א היבשע צייט איז ער געשטאנען אויף זיין פּלאטץ וויא א פארשאלאמעטער, וויא פּאראליזירט אויף אלע זיינע אברים, מיט וויט אויפגעריסענע אויגען, וויא איינער וואס שטארבט פון א פּלוצלינגען שרעק, דאן, אלס ער איז צו זיך געקומען, האט ער אנגעהויבען אומ־צולויפען אין צימער אהין און צוריק און צו שרייען:

— א קלאג איז מיר געשעהן! א וויטאג איז מיר פערגאנגען!.... מיין געלד! מיין געלד!.... איך בין קאפּוט!...... איך וועל מיר עפּעס א מעשה אנטהאן!

דאברוסקע האט געשוויגען און האט איהם געלאזט זיך אויסטענה'ן.

— וואס טהו איך?.... וואס הויב איך אן צו טהאן? — האט ער ווייטער געיאמערט דיא הענד ברעכענדיג און נאך אלץ ארומלויפענדיג וויא א דערשאסענע חיה—מיין הארעוואניע, מיין פּראצע!.... ניין, איך וועל דאס ניט אויסהאלטען!.. איך וועל דאס ניט איבערטראגען!.... עס איז א סוף פון מיין לעבען!

מיט איינמאל איז ער געבליעבען שטעהן פאר דאברוסקען און האט מיט גרויס ערנסט און מיט א געבראכענע שטימע אויסגערופען:

— דאברוסקעלע, דוא האסט מיך פערלארען!.... איך בין א בר־מינן!.... אוים!.... נישטא מעהר קיין שבתי־טרייטעל!.... געשטארבען און בעגראבען!

— וואס רעדסטו פאר נארישקייטען? — האט זיא אנגעהויבען.

— אז איך זאג דיר געשטארבען, איז געשטארבען! — האט ער איהר האס־טיג און נערוועז אונטערגעבראכען — איך קען נישט לעבען.... איך טאהר מעהר נישט לעבען! דוא הערסט?.... זיעבען הונדערט דאללאר געהען נישט צופּוס.... זיעבען הונדערט אדער האבען אין מיר געפּלאצט.... זיעבען הונדערט מכות האבען זיך מיר געזעטצט אין הארצען.... נוא? קען דאס א לעבעדיגער מענש אויסהאל־טען?

— הער זיך אויף צו קאכען שעפּסעל!.... דוא הערסט דאך: דעם קרן גיבען זיי, נאר דעם פּראצענט ווילען זיי ניט צאהלען.

— חא, חא!.... דעם קרן גיבען זיי! — האט שבתי־טרייטעל ווילד אויפגע־לאכט—א יישר כח זיי אין בויך!.... וואדען? דעם קרן אויך ניט בעצאהלען?....

וואס פאר טענות ותביעות קענען זיי האבען צו דעם געלד, וואס זיי האבען ביי מיר געגומען במזומנים חאפען איז אוים מאדע.... אז מען חאפט, קריענט מען איבער דיא לאפקעס!.... ווענען דעם קרן איז אפגערעדט, דאס מוזען זיי מיר בעצאהלען עד פרוטה אחת! אבער דעם פראצענט וועל איך זיי, דיא רשעים, אויך נישט שיינקען!.... דער פראצענט קומט מיר על פי דין!

— יא, עס קומט דיר!.... אבער זיי ווילען נים צאהלען!

— זיי ווילען נים? זאלען זיי נישט וועלען לעבען! — האט שבתי־טרייטעל אויפגעקאכט—זאלען זיי נאר נישט מיינען, אז איך בין א נרינהארן!.... איך וועל זיי אפזאגען א דרשה, אז עס וועט זיי ווערען פינסטער און ביטער!

פאלג מיך, שעפטעל, קאך זיך נישט אומזיסט!.... דוא וועסט מיט זיי גאר נישט אויספיהרען!.... זיי זיינען מילליאנשציקעס, מטהר תקיפים פון דיר.... דוא נעהם ביי זיי צו דעם קרן, חאפט זיי דער רוח מיט דעם פראצענט!

— ניין, בשום אופן נים!.... באדיי זיי זאלען לאפנען, מוזען זיי מיר אוועקגעבען דעם קרן מיט דעם פראצענט צוזאמען!

— שוין האסט דוא אין דיין לעבען קיינמאל עטליבע רובעל נישט פערלארען?

— פערלארען — פערשמארען, דאס זיינען וויבער׳שע טענות!.... איך וויל נישט און שוין!.... פאר וואס זאל איך זיי שיינקען?.... מיר שיינקט עפעס אי־מיצער?.... זאל זיי אזוי שווער אנקומען דיא גסיסה, וויא שווער עס קומט מיר אן יעדער סענט!.... אבער ווארט דאברוסקעלע!.... דוא וועסט באל זעהן, אז איך בין נישט פון דיא, וואס לאזען זיך שפייען אין דער קאשע!.... אין א שעה ארום וועט זיין איינס פון דיא צוויי: ענטוועדער איך ברייננ דיר מיין געלד צוזאמען מיט דעם פראצענט, בכל אשר לכל ביז דעם לעצטען סענט, אדער דוא וועסט מיך געפינען אין גרענד סטרים ביי דער באנק א בר־מינן!

ער האט מיט גרוים האסט פון דער וואנד אראפגעחאפט זיין ראק און זיין סטאור־פייפ, האט עס האסטיג אנגעטהאן און איז פון צימער ארויסגעשטורמט.

קוים האט זיך דיא טהיר הינטער איהם צוגעמאכט, איז דאברוסקע געפאלען אויף דער זאפע און האט אויסגעשאסען אין א גרויסען געלעכטער.

— הא, הא! — האט זיא לאכענדיג אויסגערופען — יעצט האב איך דעם ביבער אין מיין פאסטקע!.... ענדליך וועל איך מיך זעהן מיט זיינע ממתקים, און גלייך וויא איך וועל עס בעקומען אין מיין לאפע, גיב איך איהם א פוהר מיט א גלעקעל.... עס איז שוין טאקע צייט.... ער האט זיך מיר שוין צוגעגעסען וויא רעטשענע קאשע מיט אייל.... אבער לאם איך געהן אנגרייטען מיין אפרויקע!....

ער וועט עס מאכען רונד און קיילעבדיג.... אויף אזעלכע זאכען איז ער א גרויסער מייסטער!

זיא האט וויעדער אנגעטהאָן איהר עלעגאנטען פעדערהוט, האט זיך אפאר מינוט אין שפיעגעל בעטראכט און איז האסטיג אוועקגעגאנגען.

זיעבעטעס קאפיטעל.

דיא גאַנצע אידישע „געלד-אַריסטאָקראַטיע" פון לואיס סטריט ביז דער בויערי פון איין זייט און פון טשערי סטריט ביז הויסטאָן סטריט פון דער אַנדערער זייט, יענע אויסגעדאַרטע, אויסגעמאָרעטע, בלוט-אָרעמע און חושב'דיגע נפשות, וואָס אַרבייטען שווערער און ביטערער פון דיא קאַטאָרזשניקעס אין סיביר, מיט דעם איינציגען צוועק „עפּעס וואָס" אָפּצושפּאָרען אויף דיא שלעכטע צייטען—איז געשטאַנען אין גרענד סטריט ארום דער באַנק-הויז דאָרטען, וואו זיי האָבען זייערע „אוצרות" אוועקגעלייגט און פון וואַנען זיי ווילען עס יעצט צוריק אַרויסנעהמען, ווייל זיי האָבען געגלויבט, אז דיא באַנק מוז באַנקראָטירען צו ליעב דיא פּרעזידענטען עלעקשאָן.

עס איז אונבעקאַנט געבליעבען ווער עס האָט דאָס אויסגעטראַכט, אז דיא באַנקען זיינען ניט זיכער און ווער עס וועט זיין געלד וואָס פריהער אַרויסנעהמען דער איז א געראַטעוועטער מענש, דער פאַקט איז אָבער געווען דער, דאָס קוים האָט דיא בשורה פון „ברעכען" אין דער אידישער מאַססע אַריינגעדרונגען, איז מיט איינמאָל געוואָרען א שרעקליכע טהומה און יעדער איינער איז געלאָפען צו דער באַנק, אום אַרויסצוראַטעווען דאָס, וואָס מען קען נאָך ראַטעווען.

דער צוזאַמענלויף און דער רעש איז געווען אזוי גרויס, דאָס דיא פּאָליציי האָט פאַר נויטהיג געפונען דיא טויזענדקעפּיגע מאַסע צו בעוואַכען און אָרדנונג צו האַלטען. איינציגווייז, נאָך דער רייהע, האָט מען דיא „דעפּאָזיטאָרס" אַריינגעלאָזען און באַנק און דאָרטען איז צוגעגאַנגען וויא עס געהט צו אין א „פּאָדר/אָד" פון מצה צווישען פּורים און פּסח. דיא בוכהאַלטערס, קאַסירער און דיא קלערקס האָבען געאַרבייט וויא אויף דאַמפּף דיא גרויסע מאַסע שנעל וויא מעגליך אָפּצופאַרטיגען און זייערע „אוצרות" אַרויסגעבען, נאַטירליך אָהן א שום פּראָצענט.

אונזער שבתי-טרייטעל איז געשטאַנען אין דער רייהע, ער איז אָבער געשטאַנען וויא אויף ברענענדיגע קויהלען. עס האָט איהם געפּלאַגט א שרעקליכע אונגע-

דולד. ער האָט שוין געוואלט דערלעבען דעם גליקליכען מאמענט, ווען ער וועט שוין דערזעהן זיין קרן מיט דעם פּראצענט. ער איז פעסט ענטשלאָסען געוועזען פון דעם פּראצענט קיין האלבע פּרוטה איינצוכאזען און האט זיך מבין געווען מלחמה צו האלטען מיט דיא „רשעים,“ מיט דיא „אנזעצערס,“ ביז זיין לעצטען טראפּען בלוט. אבער עס גערויערט עפּעס צו לאנג. דער עולם איז צו גרויס. ביז עס וועט אָנקומען צו איהם, וועט עס נעהמען צו פיעל צייט. און ווער ווייס? אפשר וועט זיך אויסנעהמען דיא קאָסע און פאר איהם וועט חלילה שוין גאָר נישט בלייבען?

— דיא שעה זאָל נישט זיין, רבונו של עולם!—האָט ער מיט שרעק ביי זיך געטראַכט—איך וועל מיך אפשר א מעשה אָנטהאָן!

און זיין אונגעדולד האָט געוואקסען מיט יעדער סעקונדע.

פּלוצלונג איז א קאלטער שוידער דורך זיינע גליעדער דורכגעפלויגען.

עס איז איהם א נייער געדאנקען איינגעפאללען, וואָס האָט איהם ציטטערן געמאַכט.

— אויב איך וועל מיין געלד צוריק נישט בעקומען, ווערט פון מיין שידוך מיט דאברוסקעלען אַש און בלאָטע!—איז איהם דורך זיין קאָפּ געגאנגען—צו וואָס דאַרף דאָס אַזאַ יונגע און שעהנע ווייבעל פערבינדען איהרע יאָהרען מיט א דלפון?.. זיא קען דאָך קריגען אַיין עושר און דערצו נאָך א איינגערן פון מיר!.... און מיט מיין קיילע־מנוחה׳ן בין איך דאָך אוודאי שוין אויך גע׳גט!.... וואָס וועט מיר בלייבען? קרח מכאן וקרח מכאן, צרות פון פאָרנט און יסורים פון הינטען.... איך ווייס גאָר ניט, וועלכער שוטה האָט דאָס אויסגעטראַכט געלד אין א באַנק אווק־צוכיינגען? וואָס הייסט מען נעהמט געלד און מען גיט דאָס אוועק פרעמדע מענשען? מיט וואָס זייגען זיי דאָס אַזעלכע בטוחים?.... איי, א קלאָג צו קאָלאָמבוסען מיט זיין לאַנד און מיט זיינע מנהגים! אין רוסלאַנד וועט אפשר אימיצער בעגעהן אַזאַ שטות און וועט זיין געלד אָנטרויען מענשען, וועלכע ער קען נישט? ביי אונז האלט יעדער זיין געלד ביי זיך, אָדער ער פערלייהט עס אויף גוטע משכנות... איך האָב אמאָל געלד געהאט, אפילו ניט אַזוי פיעל וויא היינט, אָבער הונדערט רובעל איז אויך א מטבע, וואו האָב איך עס געהאלטען? אמאָל אין א מחזור און אמאָל אין א זאַק און קיין ילוד־אשה האָט דערפון ניט געוואוסט, און דאָ אין אמעריקא האָט מיך דער שווארץ־יאָהר אָנגערעדט מיין געלד פרעמדע מענשען אנצוטרויען!

— טיפוס! אקס! בהמה! — האט ער אזוי הויך אויסגערופען, דאס דיא מענשען, וואס זיינען געשטאנען פאר איהם און הינטער איהם, האבען זיך צושראקען ארומגעקוקט.

— איהר מיינט דאס מיך? — האט איהם איינער געפרעגט און האט איהם א ווייכע געמאסטען מיט צארענדיגע בליקען.

— חלילה! — האט זיך שבתי־שרייטעל פערענטפערט — וואס האב איך צו אייך?

— ועמען דען זידעלט איהר דאס, מיסטער?

— קיינעם ניט; אזוי גלאט אין דער וועלט אריין!

— הם!.... זייט פארזיכטיג, מיסטער־לעבען!... דא איז ניט רוסלאנד!... פאר אינסאלטען קען מען חאפען אפאר בלויע אויגען, איהר הערט?

— וואס ווילט איהר?.... האב איך דען קיין רעכט ניט, זיך אליין אקס אנצורופען?

— אה, דאס קענט איהר, מיסטער לעבען!.... איך וואלט נאר וועלען ווי־סען פאר וועלכע מעשים טובים זידעלט איהר זיך אליין?

— ווייל איך בין באמת איין אקס!

— אז איהר זאגט דאס אליין, מוז איך אייך גלויבען, אבער וואס צווינגט אייך דאס פאר דער וועלט צו אדווערטייזען?

— זאגט אליין, איז עס ניט מעשה בהמה געלד פרעמדע מענשען אוועקצוגעבען?

— הם!..— איך געפין דאס גאר ניט פאר אזא גרויסע נארעשקייט!

— און אז דיא באנק וועט ניט וועלען בעצאהלען?

— עקסקיוז מי!.... דיא באנק מוז בעצאהלען!

— און איהר ווארט דא אויף אויף אייער געלד?

— געוויס!.... דעם פראצענט בין איך זיי מוחל!

— אפשר וואלט איהר מיר א טובה געטהאן?

— וואס פאר א טובה?

— איך האב קיין צייט נישט צו ווארטען; לאזט מיר זיך שטעלען אויף אייער פלאטץ.... איהר שטעהט נעהענטער פון מיר צו דער באנק!

— אהא!.... איך ווארט שוין דא מעהר וויא צוויי שעה!

— איך מיין חלילה נישט אומזיסט!

— וועל.... וואס וועט איהר געבען?

— המ.... איך וויס ?.... וואָס ווילט איהר?

— קנאקט אריין א דאָלאר!

— א דאָלאר!.... האָט דאָך גאָט אין הארצען, מיסטער לעבען!

— נוא... א האלבען דאָלאר:.... ווייניגער ניט א סענט!

— איך קען נישט.... אויף מיין הן צדק: איך קען נישט!

— וועלל?.... וויא פיעל דען ניט איהר?

— א קוואָדער!

— ארויף מיט דיא פּיאַטעס!

קרעכצענדיג און זיפצענדיג האָט שבתי-טרייטעל ארויסגענומען א קוואָדער פון קעשענע און האט עס זיין שכן דערלאנגט. יענער האָט צוגענומען דעם קוואָדער און האט זיך געשטעלט הינטער איהם.

— איהר זייט א סוחר, איהר פערשטעהט ביזנעס — האָט ער לאָבענדיג צו איהם געזאָגט—אָבער עס שטעהען נאָך פיער לייט פאר אייך, וואָס וועט איהר מיט זיי טהאָן?

— פיער זיינען ניט פינף!—האָט שבתי-טרייטעל געענטפערט—אלץ נעהענ־טער צו דער גאולה!

און דיא „גאולה" איז אין א האלבע שעה ארום געקומען!

שבתי-טרייטעל איז ענדליך אריינגעקומען אין באנק און איז צוגעגאנגען צום קאַססיר.

— וועעלל ?—האָבען איהם א פּאָאר גרויסע בלאָנדע וואָנצעס און א פּאָאר גאָלדענע שפּאקולען הינטער דער דראָטענער וועגט׳ל זעהר ניט פריינדליך מקבל פנים געוועזן.

אָבער שבתי-טרייטעל האט זיך גאָר ניט דערשראָקען. דער איינגלישער „וועלל" האָט פאר איהם ניט אזוי שרעקליך געקלונגען וויא דער רוססישער „גלה ערות אמך."

— איך וויל מיין געלד צוריק — האט ער געענטפערט מיט דעם מוטה פון א יהודה המכבי.

— דעם באנק-ביכעל אהער!—האבען דיא בלאָנדע וואָנצעס אין געבראָכע־נעם זשארגאָן ווייטער געדונערט.

שבתי-טרייטעל האט זיך יעצט דערשראָקען. דער באנק-ביכעל איז דאָך א מין שטר חוב, וואָס בעווייזט, אז דיא באנק איז איהם שולדיג אזוי פיעל און אזוי פיעל דאָללאר, און וואָס וועט ער טהאָן, ווען דער קאַסיר וועט צונעהמען דעם באנק-ביכעל,

וועט עס צורייסען, און וועט זאגען ר׳ קרוב, מיר האבען אייך אין דרערד; מיר זיינען אייך גאר נישט שולדיג?

— אויב איהר מיינט מיך ארייצונארען אין זאק, האט איהר, פרצ׳ל, א טעות גמור! — האט ער צוזאמענגעהמענדיג זיין גאנצען מוטה גענטפערט — איך בין נישט פון דיא יאלדעס, וואס לאזען זיך שפיעלען אין דער קאשע.... איך וויל מיין געלד, און אויב עס וועט מיר פעהלען א האלבע פּוּטה, בין איך מארגען ביי דעם פּרעזידענט אין וואשינגטאן און וועל דארטען איבערקעהרען דיא וועלט.... קוקט נישט וואס איך זעה אויס וויא א בית־המדרש׳ניק, איך האב אין רוסלאנד פאר גרעסערע אדונים קיין מורא נישט געהאט, און אז איך האב געדארפט אנזידלען א יענעראל, האב איך מיך אויך נישט געפוילט!

שבתי־טרייטעל האט זיך ערלויבט צו זאגען דעם לינען, מיט דער איינציגער האפנונג דעם קאסיר אײנצושרעקען, יענער אבער, וואס האט פון זיין חראברען מאנאלאג אזוי פיעל פערשטאנען וויא פיעל א רוסישער אוריאדניק פערשטעהט אין דער, מעשה מרכבה, האט נאך העפער און נאך בייזער אויסגעשריען:

— דאננערוועטער נאך איינמאל!.... דעם באנק ביכעל אהער, אדער זיא וועררען הערויסגעשמיסען!

„שמייסען?!... א קלאג איז מיר ניט געשעהן!" האט שבתי־טרייטעל מיט שרעק ביי זיך געטראכט פאר מיין געלד שמיטצו! זעהר שעהן אויסגעפיהרט!.... נא דיר אמעריקא א פרייע מדינה!.... פאר זיעבען הונדערט דאללאר קען איך בעקומען על פּי חשבון זיעבען הונדערט פייערדינע.... וועה, ווער קען דאס אויסהאלטען מיט דיא כחות!!

זיין מוטה איז ארונטערגעזונקען אין דיא פּיאטעס. מיט ציטערדינע הענד האט ער דעם קאסיר דעם באנק־ביכעל דערלאנגט.

— זיא בעקאממען זיעבען הונדערט דאללאר! — האט יענער אויסגערופען, נאכדעם וויא ער האט א האלבע סעקונדע לאנג אין באנק־ביכעל ארייגעקוקט.

— נישט מעהר וויא זיעבען הונדערט דאללאר? — האט שבתי־טרייטעל צו פרעגען געוואגט.

— זיעבען הונדערט; קיין פּפעניג מעהר!

— און פּראצענט?

— בעקאממען זיא ניכט!

— מאכט רש״י: ניט זוכה פריץ לעבען.

— וואאאא—אאאס?

— איך מיין: אז פּראָצענט איז אויך געלד!

— שור, געווים, נאַטירליך, סערטענלי!

— דרום, פריצ׳ל, בעט איך איך, איהר זאָלט מיט מיר קיין מחוקות נישט מאכען און איהר זאָלט מיר תיכף ומיד אַרויסגעבען מיין געלד מיט דעם פּראָצענט צוזאַמען!

— זיא בעקאָממען נור איהרע זיעבען הונדערט דאָללאַר און דאַמיט באַסטא, פערשטאַנדען?

און שבתי־טרייטעלס ברוסט האָט עס מיט איינמאָל אויפגעקאָכט.

— רוצחים! גנבים! קוילער! שינדער! אַנזעצערס! בלוטזויגער! — האָט ער אָנגעהויבען צו שרייען אויף דעם העכסטען דיסקאַנט און האָט זיך שוין מכין געווען אָפּצולייענען דעם קאַסיר ביידע תוכחות מיט דקדוק און מיט טראָפּ, יענער אָבער האָט זיך גאָר ניט דערשראָקען און האָט אויסגערופען:

— האַלט מויל, רעב יאָשקאַ, רעב שמולקאַ, אָדער וויא זיא זאָגסט הייסען, זאָגסט ווערדען זיי אוינגעבליקליך העראויסגעשמיסען!

דיא אויסזיכט אויף שמיטץ האָט וויעדער געווירקט. א קשיא אויף אזעלכע סיבירניקעס האָט שבתי־טרייטעל ביי זיך געקלערט וואס וועל איך טהאָן, אז זיי וועלען מיר מאַקע אריינהאַקען ניין מאָל ניין?

— גוט! — האָט ער גאַנץ רוהיג געענטפערט — איך שוויג שוין!.... נישטא קיין לשון!.... אוים!.... שבתי־טרייטעל איז שוין שטום וויא דיא וואַנד!.... וויזט מיר אהער מיינע זיעבען הונדערט דאָללאַר און לאָם־איך געהן!

דער קאַסיר איז אוועקגעגאַנגען פון קליינעם פענסטער׳ל און איז אין א פּאָר מינוט ארום צוריקגעקומען מיט עטליכע זעקלעך זילבער געלד, וועלכע ער האָט פאר שבתי־טרייטלען אויסגעליידיגט אויף אויף דעם ברעט פון פענסטער.

— היער! — האָט ער צו איהם געזאָגט — דאַ האבען זיא איהר געלד! נעה־מען זיא עס שנעל און מוקסען זיא ניכט מעהר!

שבתי־טרייטלען איז פינסטער געוואָרען אין דיא אויגען. אלס ער האָט דעם גרויסען בארג זילבער געלד דערזעהן. עס זיינען דורכאוים קוואָדערס און צעהנ־סענטיגע געווען.

— רחמנא יצילנו! — האָט ער כמעט וויינענדיג אויסגערופען — וואו זאָל איך מיך אהינטהאָן מיט דעם קליינגעלד? ווער האָט דאס כח אזא משא אהיים צו דערטראָגען? איך וועל דאָך פאַלען אין גאַס!.... האָט רחמנות, פריצ׳ל, און גיט מיר פּאַפּיער געלד!

— געהען זיי צום קוקוק !—האט יענער לאבענדיג געענטפערט.

— ניט מיר, לכל הפחות, אייערע זעקלעך!

וואלכען זיא געהן, אדער זאל איך זיא הערויסשמייסען לאססען?

— זאל דא ליעגען מיין געלד, ביז איך וועל ברייגגען א זאק!

— גוט; געהען זיא!

שבתי־טרייטעל איז אוועקגעגאנגען און איז אין א פערטעל שעה צוריק גע־קומען מיט איין אלטען קויהלענזאק, אין וועלכען ער האט זיין געלד צוזאמענ־גענומען.

און אלס ער איז שוין ביי דער טהיר געוועזען, האט ער זיך נאך אמאל אומ־געווענדעט צום לאבעד־גען קאסיר און האט אויסגערופען:

— דעם פראצענט פון מיין געלד זאלט איהר אויסקריינקען!.... איהר זאלט עס אוועקגעבען אויף דאקטוירים!.... ניש־קשה, עס איז דא א גאט!.... ער וועט אייך ניט שווייגען!.... ערווארט לאנג און בעצאהלט גיך!

אכטעם קאפיטעל.

ווען שבתי־טרייטעל איז צוריק א היים געקומען, איז עס שוין פינסטערליך געוועזען.

פערשוויטצט און מיד וויא ער איז געוועזן פון דעם וויטען וועג און פון דער שווערער משא, האט ער דעם זאק אווארף געטהאן אויף דער ערד מיט א לאנגען „אופפפ!"

דאברוסקע איז געזעסען ביי דעם טיש און האט עפעס געניי הט.

בייא דעם קלאנג פון דעם זילבער געלד האט זיא זיך דערשראקען אויפ־געהאפט.

— וואס איז דאס שעפסעל?—האט זיא געפרעגט—וואס קלינגט עס?

— וואס זאל עס קלינגען?—האט ער בייז געענטפערט—געלד!

— געלד?.... וואס פאר געלד?

— הערט א שאלה!.... דוא ווייסט דאך, אז איך בין געגאנגען מיין געלד ארויסנעהמען!

— נוא?

— נוא, נוא!.... האב איך מיין געלד ארויסגענומען!

— וויא?.... דורכאויס אין זילבער?

— א ברירה האב איך געהאט?

— וואס הייסט?.... דוא האסט ניט געדארפט נעהמען!

— אהא!.... איך ויעל זיך ביי דיר לערנען שכל!.... וואס דען? איך האב מיך געדארפט לאזען שמייכען?

— שמייסען?.... שעפסעל! ביזטו שכור, אדער משוגע?

— אויף מיין הן צדק!... איך האב געקענט קריגען גוט ארייננעקאטעוועט!

— נעה שוין נעה!

— וואס חדוש'ט דוא זיך אזוי?.... האבען דען אזעלכע רוצחים נאט אין הארצען?

— און זיי האבען דיר דיא גאנצע זיעבען הינדערט דאללאר אפגעגעבען?

— איך וויים?.... ווער האט דאס צייט געהאט צו צייהלען?

— מסתמא איז עס אין גאנצען!... מיר וועלען עס באלד איבערצייהלען!.. אין דעם פראצענט האבען זיי דיר אויך אוועקגעגעבען?

— עסט זאלען זיי אזוי דיא רשעים!

— וויא?.... גאר אהן פראצענט?

— האפט זיי דער רוח מיט דעם פראצענט!.... איך דאנק גאט, אז איך האב דעם קרן!

— ביזט געדעכט, שעפסעל!.... גאט וועט אונז ממלא זיין!.... וואס מען האפט ארויס פון א שרפה, איז וויא געפונען!.... קום, מיר וועלען איבערצייהלען!

ביידע האבען ארויסגעהויבען דעם זאק אויפ'ן טיש און האבען זיך גענומען צום צייהלען. דאס האט געדויערט מעהר וויא א שעה צייט, און עס זיך ארויסגעוויזען, אז דיא סומע איז אין גאנצען.

— זעהסטו שעפסעל,—האט זיך דאברושקע אפגערופען—ווען ניט איך, וואלט אפשר זיין געלד פערלארען געגאנגען!

— נוא, דאס איז דאך דיין געלד, אזוי גוט וויא מיין געלד!

— מיין געלד?.... וויא אזוי?

— וואס פערשטעהסטו דא ניט?.... מיר זיינען דאך שוין אזוי גוט וויא מאן און ווייב!

— דערוויילע נאך ניט, שעפסעל! — האט זיא מיט א שווערען זיפץ געענטפערט — דער אויבערשטער וויים, ווען מיר וועלען דיא גוטע שעה דערלעבען!.... פון ק.פוזישאק האסטו נאך א.ץ קיין ידיעה ניט און דוא ווייסט ניט, אויב דוא ביזט שוין געג'נט!

— נא, נאר ניט גע׳דאנה׳ט, דאברוסקעלע!.... דיא ידיעה וועט שוין, אם ירצה השם, קומען! אזוי גיך מאכט זיך דאס ניט.... האר אויס, דיא מזל׳דיגע שעה וועט שוין קומען!

— ווארט און ווארט!... עס נעהמט נאר קיין סוף ניט!—האט זיא געענטפערט און האט איהרע אויגען וויא פערשעמט ארונטערגעלאזען.

ער האט דאס בעמערקט און זיין הארץ האט אין איהם געטאנצט פאר פרייד.

„זיא נעהמט אויס נאך מיר!" האט ער ביי זיך געטראכט.

— אזוי שטארק האסטו מיך ליעב, דאברוסקעלע? — האט ער זיא געפרעגט און האט זיינע שמאכטענדע אויגען אין איהר פנים איינגעגראבען.

— לאז מיך צורוה מיט דיינע שאלות! — האט זיא געענטפערט און האט זיך מיט א קאקעטישע בעוועגונג פון איהם אפגעווענדעט - איהר מענער, איהר פערשטעהט גאר ניט, וויא שווער דאס איז פאר א פרויענצימער אויף אזעלכע שאלות צו ענטפערן.... איהר, אז איהר ליעבט, קענט איהר דאס זעהר גרינג ארויסזאגען, אבער מיר....

— גוט, גוט, דאברוסקעלע!... זאג מיר נאר נישט!.... איך ווייס, אז דוא האסט מיך ליעב!.... אבער שעמען דארפסטו זיך פאר מיר לגמרי ניט.... דוא ביזט דאך, חיעבען, קיין יונגע מיידעל.... דוא האסט דאך שוין עפעס א וועלט געזעהן!.. נא! זאל זיין א סוף!.. זאג מיר בעסער, וואו זאלען מיר דיא ממתקים בעהאלטען?

— איך ווייס? — האט זיא וויא א פערטראכטע געענטפערט און האט זיך דערביי וויא זוכענדיג אין צימער ארומגעקוקט — מיינסטו, אז דא אין נויארק קען מען האלטען געלד אין דער היים?.... אלע טאג הערט מען זיך אן שרעקליכע מעשיות פון גנבים.... טפו, דיא שעה זאל ניט זיין! עפעס א קלייניגקייט זיעבען הונדערט דאלאר?.... און מארגען וועט נאך צוקומען מיין געלד אויך, צוזאמען וועט דאס זיין א קימא־לן פון זיעבצען הונדערט דאללאר!

שבתי־בריינעל האט איהר א צייט לאנג מיט ווייט אויפגעריסענע אויגען אנגעקוקט. אז זיא האט טויזענד דאלאר אפגעשפארט פון איהרע „פערדיענסטען," האט ער ניט געוואוסט און זיא האט עס איהם ביז יעצט ניט געזאגט, זיא האט איהם נאר געזאגט פון דיא פאר טויזענד דאלאר, וועלכע איהר רייכע מומע האט איהר צוגעזאגט צו געבען נדן.

— וויא?—האט ער ענדליך אויסגערופען—דוא האסט טויזענד דאלאר?

— געווים האָב איך !.... וואָס וואונדערסטו זיך אזוי ?

— טאקע טויזענד דאָללאַר ?

— זאָלען מיר אזוי ביידע לעבען טויזענד יאָהר אין נחת און אין גדולה !

אין שבת־טרייטעלס ברוסט האט געקאָכט א גאַנצער ים־אוקיאַנוס.

— א חוץ דיין מומעס געלד ? — האָט ער מיט האלב דערשטיקטער שטימע געפרעגט.

— מיין מומעס געלד איז א בעזונדערע סדרה !.... דיא טויזענד דאָללאַר זיינען מיינע אייגענע ; איך האָב זיי אָפּגעשפּאָרט פון מיינע פערדיענסטען !

שבת־טרייטעל האט זיך שווער אָפּגעזיפצעט און האָט געפרעגט :

— און דיא מומע ווייס ניט, אז דוא האָסט געלד ?

— נעה שוין נעה (.... אזא נאַר וועל איך זיין און איך וועל איהר זאָגען, אז איך האָב געלד ? ... ווען איך וואָלט עס איהר געזאָגט, וואָלט זיא מיר אפשר ניט געגעבען !

שבתי־טרייטעל איז פון זיין פּלאַץ אויפגעשפּרונגען. ער האט זיך שוין מעהר ניט געקענט איינהאלטען. זיין האַרץ איז איבערפול געוועזען און דער געדאַנקע, אז אין א קורצע צייט ארום, וועט ער זיין א ניו יאָרקער גביר, האט איהם אין גאַנצען צומישט.

— דאָברוסקעלע ! — האָט ער אויסגערופען און איז צו איהר האסטיג צוגע־גאַנגען—טהייערע דאָברוסקעלע !.... כהו מיט מיר וואס דוא ווילסט.... אָבער.. איך... איך קען מיך נישט איינהאלטען, און... און איך... איך מוז דיר געבען... א.... א קוסס !

ער האט איהר ארומגענומען מיט ביידע הענד, וואָס האָבען איהם געציטערט וויא אין פיעבער און האט געזוכט איהר מויל צו קושען. זיא האט זיך אָנגעהייבען צו וועהרען מיט יענע קאָקעטישע בעוועגונגען, וואָס זיינען מעהר איינלאַדונג אלס צוריק ווייזונג, מיט יענעם חנ׳עוודיגען געלעכטער׳ל, מיט וועלכען דיא פרויען גיבען זייער שטומע הסכמה און וועלכען נאָר איין אידיאָט פערשטעהט ניט.

— פע ! חלשות !.... שעפּסעל !... וואָס איז דער מעהר מיט דיר ?.... וואָס טהוסטו ?.... אוי, לאָז מיך צורוה !.... קוועטש מיך ניט !.... איך האַלט ניט אויס !.... זעה, דוא צרוואָרפּסט מיר דיא האָר !... נא זעה, וואָס דוא האסט פון מיר געמאַכט !... שעמען זאָלסטו זיך אין דיין ווייטען האלז !... הא ! הא !... וויא צוקאָכט, וויא צופרעגעלט דוא ביזט !... נוא ?.... שוין געגעבען א קוס !... זאָל שוין זיין גענוג !

דאָס אלעס האָט זיא שטאמלענדיג ארויסגיצרעדט לאכענדיג און זיך וועהרענדיג, ביז ער האט זיך אנגעזעטיגט מיט קוסען.

— נוא, נוא, שוין ! — האט ער שווער אטהמענדיג ארויסגערופען און האט איהר איינגעלאזען — איז עס אפשר איין עולה פון מיר, הע ?

— איין עולה איז דאס ניט, אָבער עס פאסט ניט ! — האט זיא גענטפערט און האט אנגעהויבען איהרע האָר אין ארדנונג צו ברייגגען.

— עס פאסט ניט !—האט ער איהר מיט איין אונצופריעדענער מינע איבערגעקרימט — ביי דיר איז רק עס פאסט ניט !.... און פאר וואָס פאסט עס ניט ? וואס פאר א שלעכטס טהו איך דאָ ?.... עולם כמנהגו נוהג! אזוי פיהרט זיך דיא וועלט.... מען איז דאָך מעהר ניט וויא א בשר ודם... אגב ביזטו דאָך שוין אזוי גוט וויא מיינע.... חיפיעל וועט עס נאָך געדויערן ? א וואָך, צוויי וואָכען, און מיר וועלען שוין זיין מאן און ווייב אויף לאנגינקע יאהר !

— נו, דאמאלס איז וואס אנדערס !—האט זיא געענטפערט און האט איהם צוגעווארפען איינעם פון איהרע פלאמענדע בליקען, מיט וועלכע זיא פלעגט אמאל עלעקטריזירען א גאנצע באטאליאן גרענאדירען — דאמאלס בין איך אין גאנצען דיינע, מיט לייב און לעבען... כעת עתה זיינען מיר נאָך אזוי גוט וויא פרעמדע מענשען, און דוא ווייסט, שעפסעל ? איך שווער דיר ביי מיין עהרע, אז ביז היינטיגען טאג, האט זיך נאך צו מיין לייב דיא האנד פון א פרעמדען מענשען ניט צוגעריהרט.

— איך גלויב עס דיר אהן א שבועה אויך, דאברוסקעלע ! וואס הייסט: א פרעמדער מענש זאל דיך אנריהרען ? דוא ביזט דאך ניט, חלילה, פון יענע פאסקודסטוועס, פון יענע חצופות, וואס זיינען מטמא דיא ערד מיט זייער טריט !.... איך, אבער, איך בין דיין חתן, און אז א חתן פערלאנגט א קוס פון זיין כלה, איז דאס געוויס קיין עולה ניט !

— איך ווייס נישט.... אפשר ביזטו גערעכט ! — האט זיא געענטפערט ארויסנעהמענדיג א קליינעם שליסעל פון איהר קעשענע, וועלכען זיא האט וויא שפיעלענדיג איינגעוויקעלט אין א שטיקעל פאפיער—איך בין א פראסטע ווייבעל.. דיא שווארצע פינטלעך קען איך ניט.... איך ווייס נאר, אזוי האט מיר מיין מאמע און מיין באבע געלערנט ! אז אהן חופה און אהן קידושין, טאר זיך א פרויענצימער ניט לאזען קוסען !

מיט דיזע ווערטער איז זיא צוגעגאנגען צום פענסטער, האט איהם געעפענט

האט ארויסגעווארפען דעם שליסעל אויפ'ן גאס און נאכדעם ווי זי האט אהוסט געטהאן, האט זי דעם פענסטער צוריק צוגעמאכט.

זי האט דאס ווי שפּיעלענדיג, ווי אהן א שום כונה אויסגעפיהרט און אונזער שבתי טרייטעל האט דאס גאר ניט בעמערקט.

— אזוי ?.... קידושין ?—האט ער זיך אפגערופען— נו יא, דוא ביזט טאקע ניט מעהר ווי א אידענע ! דוא ווייסט אונזערע דינים ניט.... אט וועל איך דיר קלאָר מאכען: ביי אונז אידען מעג מען א ווייב מקדש זיין אויף דריי דרכים.

— אויף דריי דרכים ?

— יא !.... ערסטענס: מיט געלד, צווייטענס מיט א שטר. דאס הייסט: ער גיט איהר א וועקסעל א.ן זי ווערט דערמיט זיין ווייב, און דריטענס... המ... דריטענס....

— נו ?.... וואָס איז די דריטע זאַך ?

ער האט איהר צוגעצויגען צו זיך און האָט איהר עפּעס וואָס אין אויער אריינגעשושקעט

— איך ווייס ניט דעם טייטש פון דעם וואָרט, שעפּסעל ! — האט זי געענטפערט.

ער האט זי ווידער צו זיך צוגעצויגען און האט איהר ווידער עפּעס וואָס אין אויער אריינגעשושקעט.

— גנה שוין גנה ! — האט זי לאַכענדיג אויסגערופען — דאס קען ניט זיין !....

— אויף מיין הן צדק, דאבריוסקעלע, דאָס איז א בפירוש'ער דין !... זעהסטו, מיין טהייערע, נאכדעם ביזטו דען ניט מיין ווייב ?... אם כן, הערצעלע מיינע, הער זיך אויף צו ברעקלען... קום, זעטץ דיך אניעדער דאָ ביי מיר און לאָמיר אביסעל נתת האָבען !.... איצט ווייסט דאַך שוין, אז מיר מעגען !

ער האָט אָנגענומען איהר האנד און האָט איהר געצויגען צו זיך אויף דער זאָפע.

— לאָז אָפּ, שעפּסעל !—האט זי איהם געענטפערט און האט זיך געזוכט פון איהם צו בעפרייען—פאַרג מיר און ווארט בעסער !.... זעה, עס איז שוין גאנץ פינסטער געוואָרען.... עס איז א חרפה פאר גאָט און פאר לייטען !... וואָס וועט מען פון אונז קלערן !.... לאָז מיך ! איך וועל אנצינדען פייער;

זי האט זיך מיט א האסטיגען רוק פון איהם בעפרייט און האט אנגעצונדען

דיא נעז. דאן איז זיא צוגעגאנגען צום שפיגעל און האט ווידער אנגעהויבען איהרע האר אין א בעסערן ארדנונג צו ברייננען.

שבתי טרייטעל איז געבליבען זיצען אויף דער זאפע ווי א צומישטער. ער האט בשום אופן ניט געקענט בעגרייפען, ווארום זיא איז היינט צו איהם קעלטער ווי תמיד.

ער איז אין גאנצען אין זיך צוזאמענגעזונקען און זיין קאפ איז ארונטערגע־האנגען אויף זיין ברוסט, אין וועלכע עס האט געברענט א ווילדע תאוה.

— וואס קען דאס זיין?—האט ער ביי זיך געטראכט — ווארום פיינט זיא מיך?.... היתכן אז זיא נארט מיך?

דאברוסקע האט איהם פון דעם שפיגעל בעטראכט און פונקט ווי זיא וואלט זיינע געדאנקען געוואוסט, איז זיא צו איהם צוגעגאנגען האט איהרע ביידע פלאכע הענד אויף זיינע באקען ארויפגעלייגט און האט אויסגערופען:

— וואס ביזטו אזוי שטיל געווארען, שעפסעל?.... ביזט בייז אויף מיר?

דיא בעריהרונג פון איהרע ווארעמע הענד אויף זיינע באקען האט איהם אין גאנצען צושמאלצען. ער האט געפיהלט, אז ער ברעכט צוזאמען, אז דיא ערד פער־שווינדעט אונטער זיינע פיס.

— בייז?.... אויף דיר?.... חלילה! — האט ער געשטאמעלט — קען איך בייז זיין אויף דיר?.... דו ביזט דאך מיר טהייערער פון מיין לעבען!.... נאר דו האסט קיין רחמנות ניט מיט מיר.... דו פייניגסט מיך.... דו ביזט מיר מקצר ימים!

— איך?.... הא! הא!.... אט וואס א מענש קען אויסטראכטען!.... שוטה! האב איך דיר נאך ווייניג בעוויזען ווי ליעב און טהייער דו ביזט מיר?.. וואס נאך ווילסטו?

— איך וויל.... איך וויל... — האט ער ווייטער געשטאמעלט — אז דו זאלסט מיט מיר קיין מחוקות נישט מאכען.... וואס פשוט איז פשוט.... איך וויל א קוש!

זיא האט זיך האסטיג א דרייה געטהאן צום פענסטער, דורך וועלכען זיא האט פריהער דעם שליסעל ארויסגעווארפען און האט א הויכען הוסט געטהאן.

— איז דאס אלעס, וואס דו פערלאנגסט?— האט זיא איהם געפרעגט און איז גאנץ נאהענט צו איהם צוגעגאנגען.

— איך פערלאנג לעת עתה, חלילה, נישט מעהר!

— נא, אזא קלייניגקייט קענסטו ביי מיר קריגען!

— נוא ?... אדרבה !

זיא האט זיך צו איהם טיעף איינגעבוינען און האט איהם א קוש געטהאן.

— שוין !... ביזטו צופריעדען ? — האט זיא איהם געפרעגט און האט גע־וואלט צוריק טרעטען.

דער קוש איז אבער פאר איהם בוימאייל אויפ'ן פייער געוועזען. ער האט זיך מיט איין מאל אנגעצונדען וויא א טרוקענער פלאקען פון א בליטץ. האסטיג און מיט ציטערדיגע הענד האט ער זיא ארומגענומען און האט איהר א ריס גע־טהאן צו זיך.

— שעפסעל !... מיין טהייערער !... מיין אוצר !—האט זיא אויסגערופען און איז געפאלען אויף זיינע קניע.

ער האט נאר נישט געענטפערט. זיינע ליפען זיינען צוגעפאלען צו איהר מויל און זיינען דארטען וויא פערגליוועדט געווארען....

פלוצלינג איז שבתי־טרייטעל אופגעשפרונגען פון זיין פלאטץ, האט א וויל־דען געשריי פון זיך ארויסגעשטויסען און האט זיך געהאפט מיט ביידע הענד פאר זיין באק.

מיט א סעקונדע פריהער האט דער צימער פון א גוואלדיגען פאטש אפגעהילכט.

שווארצע וואלקענס, דורכגעמישט מיט העלע פונקען, האבען זיך איהם גע־טראגען פאר דיא אויגען און דיא באק האט איהם געברענט וויא א הייסער אייזען.

א מינוט לאנג איז אין צימער שטיל געוועזען וויא אין א קבר, דאן האט א גראבע שטימע וויא א שווערער דונער זיך געלאזט הערן:

— הונד !... אשת־איש־ניק !... אלטער בעל־עבורה'ניק !... איך וועל מיט דיר קערנען בב"ק !

לאנגזאם האט זיך שבתי־טרייטעלס לינקע אויג געעפענט, דיא רעכטע אויג האט זיך בשום אופן ניט געקענט עפענען, וויל זיא איז פון דעם פאטש מיט גע־שווילעכץ פערלאפען, און דאס וואס ער האט יעצט דערזעהן, האט איהם מעהר פערוואונדערט, אלס דערשראקען.

וויא א גאט פון נקמה, מיט פייערדיגע אויגען, מיט ברייטע און ציטערדיגע נאזלעכער און מיט איין אויפגעהויבענעם קוראק, פון וועלכען מען האט קיין גוטעס ניט געקענט ערווארטען, איז פאר איהם געשטאנען — אפרויקע דער קאזין.

— וואס וויל דער ? — איז שבתי־טרייטעלס ערסטער געדאנקען געוועזען, נאכדעם וויא דיא ווירקונג פון דעם כפ"ל־שמונה'דיגען פאטש האט אנגעהויבען

שוואכער צו ווערען — וויא קומט ער אהער?.... וואס איז ער פאר א גואל-הדם? געוויס האט ער זיך ערגעץ-וואו אין א סאלון אָנגעשכורט, וויא זיין שטייגער איז תמיד געווען!

דאן איז איהם געקומען א צווייטער געדאנקען:

— האב איהם אכטציג שווארץ יאהר!.... איך וועל מיך מיט איהם ניט אריינלאָזען אין א געשלעג, ער איז א בויאן און געזינטער פון מיר!... וועלכער עהרליכער איד האפט דאס ניט איין אומזיסטען פאטש אין זיין לעבען?... זאָל דאס זיין א כפרה אויף מיינע זינד!

און דאן נאך א דריטער געדאנקען:

— איך זעה דאך בחוש, אז עס איז מיר בעשע"ט היינט געשלאגען צו ווער-רען! וויא ווייט האט דאס היינט געהאלטען פון געשמיכען צו ווערען דארטען אין באנק? נאר א זכות האט זיך עפעס דערוועקט און דיא שמיטץ זיינען פערקעהרט געווארען אין א פאטש... היינט זעהט מען טאקע, אז גאט איז א בעל-רחמים!

דער געדאנקען, אז ער האט א זכות, האט איהם אין גאנצען בערוהיגט, ער האט אפרויקען דעם פאטש ביי זיך אין הארצען מוחל געוועזען און וואלט קיין ווארט נישט געענטפערט, ווען ער וואלט אפרויקעס אויפגעהויבענעם קו-אק פאר זיך נישט געזעהן מיט דעם גאנץ דייטליכען רצון א צווייטען שפאציערגאנג איבער זיין באק צו מאכען.

— קשיות פרעגען ביי אזא בויא', וועט נישט העלפען! — האט ער ביי זיך געטראכט — מען דארף נאר אויפוועקען זיין יושר!

— זאָג מיר, אפרויקעלע, הארץ קרוין — האט ער זיך ענדליך אפגערופען — איז דאס א יושר, אז דוא פאלסט אן אויף איין עהרליכען אידען וויא א רצח און מאכסט איהם ברוין און בלאָ גאר אהן א פארוואס?

— איין עהרליכער איד זייט איהר? -האט אפרויקע געדונערט און זיין קולאק האט זיך אנגעהויבען צו מאכען משונה'דיגע לופט-קונצען ארום שבתי-טרייטעלס בארד—א הונד זייט איהר!..... איין אשת-איש ניק!... איך וועל אייך קיין איינ-ציגע האר אין אייער בארד נישט לאזען!.... איך וועל אייך... נא, איהר וועט שוין זעהן!

שבתי-טרייטעל האט נאך זיין גלייכגעוויכט נישט פערלארען. ער האט זיך געפיהלט אונשולדיג און דיזער געפיהל האט איהם געהאלטען שטארק אויף דיא פיסס.

— און וואס האסטו אזוינס פון מיר געזעהן ?—האט ער גאנץ רוהיג געפרעגט סתם אויסטראבטען אויף א מענשען, איז קיין קונץ ניט !

— נאך ווייניג האב איך געזעהן ? — האט אפרויקע זיך צאפלענדיג אויסגע־שריען—און דאס, וואס דוא האסט געקוסט מיין ווייב, איז ביי דיר א הונד ?

א וויילע האט איהם שבתי־טרייטעל אנגעקוקט וויא דער האהן דעם בני־אדם.

— איך האב געקוסט — דיין — ווייב ?—האט ער שטאממלענדיג געפרעגט—פאלג מיך, אפרויקעלע, און לייג זיך שלאפען, דוא ביזט עפעס ניט מיט אלעמען... אז דוא וועסט זיך אויסשלאפען, וועסטו זעהן, אז דיר האט זיך א בייזער חלום גע׳חלומ׳ט !

— אלל־דע בייזע חלומית פון היינט און פון א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו דיין קאפ, דוא אלטער אשמדאי !—האט אפרויקע אויסגע׳שריען און האט זיך וויע־דער צו איהם אלאז געטהאן מיט זיין אייזערנעם פויסט—וואס מיינסטו ? איך בין א שכור ?... אמת, איך האב טאקע אפאר גלעזלעך רייא־ווהיסקי ארייננעקנאקט אבער נאר צוליעב קוראזש, איך זאל דיר בעסער קענען דיא ביינער צוברעכען.... מיין נישט, אז איך בין יעקעל נאר !... איך וויס שון פון לאנג, אז דוא מאכסט שורע־מורע מיט מיין ווייב ?

שבתי־טרייטעל האט נאר געקוועטשט מיט דיא פלייצעס.

— אבער טהו מיר א טובה און זאג מיר: ווער איז דיין ווייב ?

— הא ! הא !.... קוקט איהם אן דעם צדיק אין וויסען פעלץ !.... ער מאכט זיך גאר פאר א נעביבעל !.... כלומר׳שט ער וויס ניט, אז דאברוסקע איז מיין ווייב !

ווען דער פלאנעט מארס וואלט פלוצלונג אויף שבתי־טרייטעלס קאפ אונ־טערגעפאלען, וואלט ער זיך געווים ניט אזוי דערשראקען וויא יעצט.

— וואס ?—האט ער נאך א לאנגע פויזע אויסגערופען—דאברוסקע איז.... דיין.... ווייב ?

— וואס דען ?.... אפשר דיינע איז זיא ?

— נאך אמאל !... דאברוסקע איז דיין ווייב ?... דיינע על פי דין ?

— אלל־דע קראנקהייט צו דיין טרפה יארמעלקע !... ווייסטו דען ניט, אז מיט פיער הדשים צוריק האב איך מיט איהר חתונה געהאט ?

— וויא ?... חתונה געהאט ?... און טאקע א חתונה מיט חופה וקידושין ?

— א חתונה מיט אלע יסורים און קריינק וויא גאט האט געבאטען !

— דאברוסקעל!... הארץ־קרוין!—האט זיך ערסט, פון דעם ערסטען פאטש אָן, שבתי־טרייטעל צו איהר גענוועגדעט — דוא הערסט, וואס ער זאָגט?

— איך הער, שעפסעל, איך הער! — האט זיא געענטפערט און האט דיא זילבערנע מטבעות אויפ'ן טיש צוזאַמענגעשארט מיט אזוי פיעל רוה, אזוי וויא דיא גאנצע זאך וואָלט איהר אפילו אין פּיאַטע נישט געלעגען.

— נוא?... איז דאס אמת?

— אמת, שעפסעל, אמת!... איך בין זיין ווייב!

— הוא האלהים! — האט שבתי־טרייטעל אויסגערופען און האט מיט דיא הענד צוזאַמענגעשלאגען—מריה דעלמא כולהו!... ווארום האסטו מיר דאס פריהער נים געזאָגט?

— איך האב גערעכענט, אז אָט אָט קריג איך א גט פון איהם!

א גט?... דוא ווילסט זיך מיט איהם גט'ן?

— יא, איך וויל, אבער ער וויל נים!

.. געוויס וויל איך נים!—האט אפרויקע אויסגעשריען און האט זיך ווידער אנגעהויבען צו צאפּלען מיט אלע זיינע אברים—איך וויל בשום אופן נים, און קיינער קען מיך דערצו נישט צווינגען!... וויא דיא זאך איז, דערווייל איז זיא מיין ווייב, טאָר איהר קיינער נישט אָנריהרען... טהוט דאס איינער, קען ער פארשווארצט ווערען לעולם ועד אין סינג־סינג!

שבתי־טרייטעל האט געהאט דעם געפיהל פון יענעם אונגליקליכען, וועלכען א בליטץ האט מיט איינמאל אנגעצונדען זיין הויז און זיין גאנצע ווירטהשאפט. זיין ערסטער געדאנקען איז געווען צו ראטעווען פון דער שרפה דאס, וואס עס איז נאך מעגליך פון דיא פלאמען ארויסקריגען.

— איהר מוזט מיר מוחל זיין, ר' אפרים! — האט ער גאנץ ניעדערגעשלאגען אויסגערופען — איהר זעהט אליין, אז איך בין דא נישט שולדיג.... אייער ווייב האט מיר געזאגט, אז זיא איז א פנויה און איך האב איהר געגלויבט.... א חוץ דעם, האב איך דא ביי איהר אין הויז קיין איינציגען מאל נישט געזעהן.... וויא אזוי האט עס מיר געקענט קומען אויף דער מחשבה אז זיא איז פערבונדען מיט אייך?... נאר וואס איז געווען איז געווען! איצט וויל איך אייך, חלילה, נישט שטערען!.... איך נעהם צו דאס מייניגע און ציה ארויס!

ער האט אויפגעהויבען דעם זאק פון דער ערד און איז צוגעגאנגען צום טיש מיט דער אבזיכט, דאס געלד צוזאמענצופאקען.

— שטעהט! שטעהט, פעטער־לעבען! וואהין קריכט איהר?—האט אפרויקע אויסגערופען און האט זיך האסטיג א ווארף געטהאן צווישען איהם און צווישען טיש, אויף וועלכען דאברוסקע האט שוין דאס געלד אין א גרויסע קיפע צוזאמענגעשארט—אזוי גלאט, בלי נטילת ידים, וועט איהר דא ניט אפשניידען!.... דאס געלד בלייבט ביי מיר!.... איהר מוזט מיר בעצאהלען צער, פגם און בושת!.... אומזיסט לאז איך מיין ווייב נישט קיסען!... אין אמעריקא איז ניטא אומזיסט!.. ווילט איהר פון ד נען געהן מיט גוטען, אין רעכט, וועט איהר אבער מאכען קרומע הויות, וועט איהר זיך מיט מיר זעהן ביי דעם קירזשנער אויפ'ן פרעקעל!.. ווייסט איהר, ר' שבתי, אין וואס פאר א בלאטע איהר זייט ארייגעקראכען? איהר קענט ביי מיר קריגען א פריע דירה און פריע קעסט אויף גאנצע צעהן יאהר!.... אמעריקא איז ניט רוסלאנד!.... פאר אזעלכע זאכען גיט מען דא איבער די לאפקעס און מען זאגט: „א פסק פון טינעכץ!“.... פערשטעהט איהר שוין?

אבער שבתי־טרייטעל האט גאר נישט פערשטאנען, ער דאט זיך אפילו גאר ניט צוגעהערט צו אפרויקעס לאנגען מאנאלאג. פאר זיינע אויגען איז געשטאנען נאר איין פונקט, ארום וועלכען זיין גאנצעס איך האט זיך יעצט ארומגעדרייהט און דאס איז געוועזען זיין געלד.

— איך וויל האבען מיין געלד!—האט ער מיט א געפיהל פון טויטשרעקענים געשריען און האט זיך געריסען צום טיש—עס איז מיין געלד און איך וויל עס האבען!... איהר האט קיין רעכט אויף מיין געלד!... נעהמט אייך אייער ווייב; איך גיב אייך זיא אוועק בשתי ידים, אבער מיין געלד וועל איך קיינעם ניט שענקען!

ער האט געזוכט אפרויקען פון טיש אפצושטויסען, קוים אבער האט ער זיין האנד דערצו אויסגעשטרעקט, איז ער געפלויגען צוריק מיט דעם אינפעט פון א גוממילאסבענע פיקע און האט זיך איינגעקלעפט אין דער הינטערסטע וואנד. אפרויקע איז אין אזעלכע ענינים געוועזען א מייסטער פערווי סארט. אין די סאלונען און אין די געמבלינג־הייזער, האט קיינער נישט געוואגט מיט איהם זיך אנצוהויבען.

אלע פינף חושים זיינען שבתי־טרייטלען פון דעם קלאפ פערגאנגען. א גאנצע צייט האט זיין נשמה ארומגעשוועבט וויא אין היהנער פלעט, און איז ערסט צו זיך געקומען, אלס ער האט דאברוסקעס שטימע דערהערט.

רעבט אזוי, אפרויקעלע!—האט ער איהר געהערט זאגען—צוקייל איהם און צובייל איהם, דעם אלטען אשמדאי, וויא א זויערען עפעל!... וואס האט ער צו מיר געהאט, דער עוכר ישראל?... ווארום האט ער מיך פערפיהרט? איך בין

געוועז איין אתשולדיגע ווייבעלע וויא א לעמעלע, איך האב קיין צוויי נישט געקענט צייהלען.... וואס האב איך מעהר געוואוסט וויא מיין מאן ?.... מיט איינמאל האט איהם דער שווארץ יאהר אנגעטראגען און האט מיר מיין קאפ פארדרייהט.. האט מיר צוגעזאגט אלערליי גליקען.... נו ? א אידענע בלייבט א אידענע לאנגע האר און קורצער שכל.... איצט זעה איך טאקע, אז מיר איז ניט בעשערט אריינ־צוקריכען אין זינד, עפעס א זכות האט זיך דערוועקט !.... אבער איהם איז א מצוה אנצולערנען, זאל ער ווייטער וויסען, וויא פרעמדע ווייבער צו פערפיהרען... געהם אפרויקעלע, צופראשקע איהם גוט דיא מארדע און שלעפ איהם אוועק אין סטוישע־הויז ! נישקשה, איך וועל מיך נישט שעמען דארטען צו דערצייהלען, אז ער האט מיך פערפיהרט ! עס איז א יושר, אז אזא פיינער יונג זאל עטליבע יאהר אפפוילען אין טורמע.

שבת־טרייטעל האט געפיהלט וויא זיין בלוט פריערט אין זיינע אדערן. זיינע ליפען און זיין מארדע האבען געמאכט משונה׳דיגע בעוועגונגען וויא אין א שטארקע קאנוואולסיע, ער האט אבער קיין איינציגעס ווארט ניט געקענט ארויסברייגגען.

— אשה זונה !.... מכשפה !.... כזבי בת צור !.... לילית ! — האט זיך ענדליך פון זיין פערקלעמטע ברוסט ארויסגעריסען און וויא א צורייצטער טיגער האט ער זיך מיט ביידע קולאקעס אויף איהר א ווארף געטהאן.

אבער אפרויקע האט איהם מקבל פנים געווען מיט א רוסישען „מי שברך״, און דער רעזולטאט פון אפרויקעס „קבלת פנים״ איז געווען דער, דאס אין א האלב שעה ארום, ווען ער איז צו זיך געקומען און האט אנגעהויבען ארומצוטאפען ארום זיך, האט ער אויסגעפונען, אז ער ליע.ט אויף דער גא.ס....

נייענטעס קאפיטעל.

מיר קענען נאר איין איינציגען טשארלז דארווין און איין איינציגען אלכסנדר פאן הומבאלט, עס איז אבער א פאקט, אז אין דער גרויסער מאסע פון דיא מענ־שען ליעגען א סך דארווינס און זעהר פיעל הומבאלדטס.

זעהר פיעל שוניעען ליעגען ביי אונז בעהאלטען, שוניעען, וואס האבען קיין געלעגענהייט ניט געהאט צו דערגרייכען יענע הויכע שטיפע, צו וועלכע דיא גרויסע וועלט־בעריהמטע און אונשטערבליכע חכמים האבען דערגרייכט.

ווען שבתי־טרייטעל וואלט דיא נעלעגענהייט נעהאט וויא אנדערע, וואלט ער גאר אהן א שום ספק א צווייטער דארווין, אדער א צווייטער אלכסנדר פאן ה.מבאלדט געווארען.

לכל הפחות האט ער אין זיך פון יענע צוויי חכמים א ניצוץ נעהאט.

און דאס וועט אונז צוגעבען יעדער איינער, וואס האט אין א פאר וואכען ארום אונזער שבתי־כרייטלען געזעהן ארומלויפענדיג מיט פארקאסערטע פאלעס אין איסט בראדוויי, אדער אין קאנעל סטריט, טראגענדיג א פאר בינדלעך חריין, אדער א קאשיק מיט פיש און שרייענדיג בקול רם:

— שיינקט א נדבה, אידעלעך, ווייבערלעך!.... נאר פינף סענט!.... נישט מעהר וויא פינף סענט אויף דער כשר׳ער גארקיך פאר ארעמע לייט!.... קויפט עולם הבא!.... קויפט אידעלעך, ווייבערלעך!.... קויפט א חלק עולם הבא.... בילליג, חל בען!.... נאר פינף סענט!

און דיא אידעלעך און דיא ווייבערלעך, חאטש זיי זיינען שוין שטארק אמעריקאניזירט און קענען שוין וויא דיא עכטע אמעריקאנער בראווא פאטשען קארבעטען, אדער פיטש־סימאנסאן, און קייען טשו־טאבעקא, פערגעסען דאך ניט, אז זיי שטאמען ארוים פון דיא היסטארישע רחמנים בני רחמנים און ווארפען פינף סענטיגע אין שבתי־טרייטעלס קאשיק.

דער איינפאל צו גרינדען א כשרה און א ביליגע קיך פאר דיא אידישע ארעמע לייט פון דער איסט סייד איז געווען א שעניאלער איינפאל, און שבתי־טרייטעל איז צו דער דאזיגער הערליכער אידעע געקומען גלייך נאכדעם וויא ער האט זיך ארומגעזעהן, אז פון זיין ליעבע צו דער פאלשער דאברוסקען און פון זיין אוצר געלד, איז ער ג בליבען מיט ליידיגע הענד.

נאך יענער קאטאסטראפע זיינען איהם נאר צוויי וועגען געבליבען: ענטוועדער פון בריק אין וואסער, וויא טויזענד אנדערע אין זיין לאגע האבען שוין געטהאן אדער זיך אומקעהרען צוריק אין קאפוויזשאק צו זיין קיילע מנוחה׳ן.

אבער בידע וועגען זיינען איהם פערשטעהלט געוועזען. פון וואסער קען מען ארויסגעצויגען ווערען. דער ניויארקער ריווער, צום פאהיבעל, שוויבבערט און גריבבעלט פון שיפלעך און מאטראזען, און אבי עפעס א פיפס, זיינען זיי דא, וויא דיא מלאכי חבלה, אויפ׳ן פלאטץ. זיי שלעפען ארויס דעם האלבען בר־מינן פאר דיא האר און פיהרען איהם אוועק אין פאליציי. דאס איז גאר קיין תכלית ניט פאר א גרינעם אידען, וואס בעלאנגט ניט צו קיין פאליטישען קלוב.... מען קען פארשווארצט ווערען!.... אויך דער צווייטער וועג, צוריק פאהרען אהיים, נאך

קאפּוזישאַק, צו קיילע־מנוחה׳ן, איז פערבונדען מיט א סך סכנות. ווער ווייס, אדרב קיילע־מנוחה איז נאך זיין קיילע־מנוחה? ער האט איהר ארויסגעשיקט א גט.... וואס פאר א מחותן איז ער יעצט מיט איהר? ער טאָר דאך יעצט מיט איהר אפילו אונטער איין דאך ניט זיין! עס קען אפילו זיין, אז קיילע־מנוחה האט זיך ניט גע־איילט דעם גט צו נעהמען, און טאקע פאר וואס? סתם אזוי נעהמען א גט נאָר אהן כתובה? אזא בהמה איז זיא נאך לאנג ניט! והא ראיה: עד היום הזה איז נאך קיין ידיעה פון דעם גט פון דעם קאפּוזישאקער רב ניט אנגעקומען נמצא; אז קיילע־מנוחה איז נאך זיינע ביז הונדערט און צוואנציג יאהר און ער קען צו איהר פראנק און פריי קומען, אבער במה דברים אמורים, ווען ער זאל קענען צו איהר קומען מיט א פיינע מטבע און זאל איהר קענען פערשטאָפּען איהר האלז. נא, אט האסטו דיא פּותיקא, קיילע מנוחה׳לע און שטום וויא וואנד! וואס זאל ער אבער טהאן, ווען דאברוסקע און אפרויקע האבען ביי איהם צוגענומען דאס לעצטע און האבען איהם אוועק געשטעלט בכלי ריק? וויא אזוי קען ער ווייזען דיא אויגען אין דער היים, נאכדעם וויא ער האט אזעלכע סקאנדאלען אפגעטהאן?...

נאך לאנגע פּלפּולים איז ער געקומען צו דעם פאלגענדען גמר:

— איך מוז קומען אהיים מיט עטליכע הונדערט דאללאר!.... עס שטעהט דאך געשריבען: הכסף יענה את הכל, און אין אן אנדער פלאטץ: בכסף ממהר ממזרים.

עס איז נאר א פראגע: וויא אזוי מאכט מען אין אמעריקא עטליכע הונדערט דאללאר און דערצו נאך אין א קורצע צייט?

אבער ניט אומזיסט איז שבתי־טרייטעל געווען א תלמיד־חכם. אין זיין גמרא קעפּעל האט געברענט א ניצוץ פון דארווינס, אדער פון אלכסנדר פאן הומבאלטס נשמה, און דער דאזיגער ניצוץ האט איהם באלד מגלה געווען דעם סוד פון, געלד מאכען.

אידען האבען ליעב צדקה צו געבען, מען דארף זייא נאר דיא מעגליכקייט דערצו פערשאפען! א איד האט פיינט צו פרעגען, אז מען בעט, גיט ער.

און דיא גמרא זאגט דאך: כל הפושט יד נותנים לו!

נישטא קיין קשיות! ביזטו א איד, מוזטו געבען! דוא מוזט, חאטש צורייס זיך!....

און אויף דעם פונדאמענט האט זיך שבתי־טרייטעל גענומען זיין כשר׳ן נאר־קיך אויסצובויען....

ער האט זיך דערצו גענומען וויא איין עכטער דיפּלאמאט, מיט דיא זעלבינע

דריידלעך און שמד־שטיקלעך וויא לארד ביקאנספיעלד, אדער וויא דער פירסט ביסמארק, להבדיל אלף אלפי הבדלות וואלטען דאס געטהאן. איז ער ארויסגע־גאנגען לצוד ציד, אויף דער יאגד, אויף קאנעל סטריט, אדער אין איסט בראדוויי, האט ער געשניטען טויזענד פנימ׳ער, וויא עס האט איהם געפאסט צום עסק. איינעם, פון וועלכען ער האט געוואלט א נדבה בעקומען, האט ער גע חנפ׳עט מיט זיסע ריידעלעך, דעם אנדערן האט ער געזאגט מוסר און פאר דעם דריטען האט ער זיך געמאכט פאר א משוגענעם, ביז ער האט פון זיי דיא פינף, אדער דיא צעהן סענט געקריגען. עס פלעגט זיך אפילו טרעפען זעהר אפט, דאס אנ־שטאט א נדבה פלעגט ער קריגען ארונטערגעשליידערט פון דיא טרעפ, אבער שבתי טרייטעל איז געווען פון דיא נעלבים ואינם עולבים, ער פ ענט יענעם דיא בעליידיגונג מוחל זיין מחילה גמורה און פלעגט אויף מארגען ווידער קומען. דער חיבון זיינער איז דער ביי גאר פשוט געווען: א איד ווארפט זיך און שליידערט זיך אזוי לאנג, ביז עס ווערט איהם נמאס און צום סוף דערמאנט ער זיך, אז ער איז א יוצא ירך אברהם אבינו און שיינקט א נדבה.

אז ער פלעגט אריינקומען צו איינעם, פון וועלכען ער האט געוואוסט, אז יענער האט ליעב כבוד, פלעגט ער אנהויבען אזוי:

— א גאט העלף אייך, ר׳ זיסעל!... וואס מאכט איהר? וויא געהט עס?... הא, הא! שטענדיג פארשמייעט, נישטא קיין צייט פאר זיך אליין... אלץ פאר דעם כלל ישראל!.... נו יא, וואו נעהמט נאך אזוינע וויא איהר זייט, ר׳ זיס־סעל?... ווען ניט איהר, וויא פיעל ארעמע אידען וואלטען דאס, בעוונותינו הרבים אויסגעגאנגען פון הונגער! וויפיעל ארעמע אידישע פאמיליעס וואלכען דאס געזעסען אהן קויהלען! און וויפיעל ארעמע אידישע בתולות וואלטען דאס פארזעסען געוואר־רען ביז גרויען צאפ!.... עך! חע! חע! עס שטעהט שלעכט מיט אונזער אידיש־קייט אין אמעריקא!.... זעהר שלעכט!.... אבער וואס טהוט דער בורא ברוך הוא? ער בעשאפט צדיקים! ער שיקט אין דער זי דיגער אמעריקא אזעלכע אידען וויא ר׳ זיסעל!.... הא—הא! גאט איז א חכם! ער וויס, אז אזא איד וויא ר׳ זיסעל, וועט ניט רוהען און וועט ניט ראַשען, ביז ער וועט דעם הונגעריגען זאט מאכען און דעם געפאלענעם שטעיען אויף דיא פיס... וואס לאזט איהר אראפ דיא אוי־גען, ר׳ זיסעל?.... איהר האט אייך חלילה נישט צו שעמען! אדער מיינט איהר אפשר, אז דאס איז א סוד אין שטעדטעל? מען וויים ניט פון אייערע צדקות?... הימעל און ערד האבען געשווארען, אז קיין פארבארגענע זאכען זאלען נישט זיין... עס שווימט אלץ ארויף פון אויבען, וויא בוימאויל אויפ׳ן וואסער.... מען וויים וואס

וואס איהר טהוט! עס קלינגט מיט אייך דיא שטאדט.... וואו מען געהט און וואו מען שטעהט, הערט מען נאָר: ר׳ זיסעל האָט דאס געטהאָן! ר׳ זיסעל האט דעם און דעם געהאָלפען!.... רבונו של עולם! איך וואלט מיך נאר געוואונשען, אז מיין קאפּ זאל ליעגען דאָרטען, וואו אייערע פים וועלען ליעגען נאך הונדערט און צוואנציג יאָהר!.... וואס זאל איך זאגען? איך בין חלילה קיין חונף ניט, אבער וואס אמת, איז אמת: איהר זייט, ר׳ זיסעל, דער מנין — הדור, מיט אייער זכות לעבט אמעריקא!.... ווען ניט איהר, וואלט אמעריקא שוין לאנג געהאט דעם סוף פון סדום ועמורה, עפּעס א קליינינקייט אזא אויסגעלאסענהייט! ווער וויים דאָ פון אידישקייט? דאָ ליעגען מיר דאך בפּועל ממש אין דיא מ״ט שערי טומאה!.... אט קוקט מיך אן!.... וויא איהר זעהט מיך, דאכט זיך א פּראָסטער אידעל, א למך, א לאָקש, אבער א חוש הריח האב איך א שטארקען!.... נאך איידער איך בין אריינגעגאנגען צו אייך אין סטאר, האב שוין געוואוסט, אז דאָ וועל איך קריגען א נדבה אויף מיין גאָרקיך.... ווער עס וועט ניט געבען, אבער ר׳ זיסעל, הא־הא, ר׳ זיסעל! ר׳ זיסעל פרעגט נישט קיין שאלות; אויף א דבר מצוה, איז ר׳ זיסעל דער ערשטער! אוז איך קען מיך וועטען וואס איהר ווילט אין דער וועלט, אז איהר וועט מיך פון דאנען ניט ארויסלאזען אהן א נדבה!

נאך אזא שטארקען מאססאזש מיט אזוי פיעל פעטס, האט שוין ר׳ זיסעל קיין ברירה נישט געהאט און איז ארויסגעפאהרען מיט א קוואדער.

האט ער געהאט צו טהאן מיט איינעם, פון וועלכען ער האט געוואוסט, אז ער איז געחאפּט אין דער מעשה, דאס הייסט: זיין אידישקייט שטעהט א פּאאר גראד ניעדריגער פון דעם נולל — האט ער אנגעהויבען אויף אזא אופן:

— ש!.... שלאגט מיך נישט איבער, מיסטער ציבולסקי!.... הערט מיך אויס ביז סוף.... איך בין צו אייך נישט געקומען זיך מתוכח זיין אין דיא ענינים פון אמונה!.... איך בין נישט גאטס א סטראפּציע! גאט קען זיין שטערטעל בע־שטעהן אהן מיר אויך!.... וואס קיממערט דאס מיך צו זייט איהר יא פרום, צו צו נישט פרום? איך וועל אייער שכר נישט האבען פאר אייערע מצוות און איך וועל אויך נישט ליידען פאר אייערע עבירות.... חלעבען, יעדער מענש וועט דאר־טען האבען זיין אייגענעם פעקעל!.... איינס אבער מוזט איהר מיר צוגעבען, מי־סטער ציבולסקי, א איד זייט איהר דאך!.... איא איהר זייט א איד?.... נוא? וואס נאך דארף איך? גענוג! איהר זייט א איד ביז הונדערט און צוואנציג יאהר, און קום זייט איהר א איד, בין איך שוין מיט אייך פארטיג, איך האלט אייך שוין פאר׳ן גאָרגעל, איהר מעגט אייך צאפּלען אהין און אהער, דעם אידען וועט איהר

פון זיך בשום אופן נישט ארויסקוועטשען!.... איהר וועט אריינרוקען דיא האנד אין קעשענע און איהר וועט פון דארטען ארויסנעהמען א שעהנע נדבה פאר מיין גאר קיך!.... איהר לאכט?.... נוא, נוא, מיר וועלען שוין זעהן!.... איהר לייקענט דאך ניט, אז איהר זייט א איד, און אונזערע אידען זיינען געשטעמפעלט מיט דיא דריי שעהנע מדות: ביישנים, רחמנים און גומלי חסדים.... איינס פון דיא דריי זייט איהר דאך געוויס!.... ואם תאמר, אז איהר זייט איינער פון דיא דריי אויך נישט, בין איך נאך אלץ בטוח, אז איהר וועט מיר געבען א נדבה!.... און ווייסט איהר פאר וואס? און טאקע נאר פון ספק וועגען!.... איהר וועט זיך ביי זיך טראכטען: טאמער איז טאקע דא א גיהנום מיט א גן עדן?.... טאמער מוז מען טאקע אפגעבען דין וחשבון אויף יענער וועלט?.... טאמער שמייסט מען דאך מיט פייערדיגע ריטער? לאם־מיך עפעס אנגרייטען פון ספק וועגען!.. מה רעש?.. אין גאנצען האנדעלט זיך דא וועגען א קוואדער, זאל איך איבער אזא קליינע מטבע פערשפיעלען מיין יענע וועלט?.... וואס?.... איהר לאכט שוין ווידער, מיסטער ציבולסקי? זאלט איהר לאכען מיט פירעשקעס!.... נוא!.... האלט מיך נישט אויף און ארויף מיט דיא פיאטעס!

מיסטער ציבולסקי האט זיך געקאטשעט פאר געלעכטער, האט לאכענדיג ארויסגענומען א מטבע און האט עס לאכענדיג שבתי־טרייטלען דערלאנגט.

גאר אויף אן אנדער אופן פלעגט ער פיהרען זיין אטאקע, ווען ער פלעגט אריינקומען צו איינעם, פון וועלכען ער האט געוואוסט, אז יענער איז ניט פליישיג און ניט מילכיג, דאס הייסט: אזא סוביעקט, וואס אויף איהם ווירקט נישט קיין חניפה און קיין מוסר. א סוביעקט, וואס האט דיא גאנצע וועלט אין דרערד און לעבט נאר פאר זיין אייגענעם בויך.

ער פלעגט צו איהם אריינפליעהען אין הויז, אדער אין סטאר, מיט כלומרשט א צוהיצטען פנים מיט א צושויבערטע באָרד און מיט א האסטיגען אטהעם, פלעגט זיך א ווארף טהאן אויף א ביינקעל, פלעגט ארויסלאזען א פאר קרעכצען פון זיין ברוסט און א פאר פייפענדיגע טענער פון זיין נאז, און פלעגט אנהויבען בזה הלשון:

— איהר זייט א חכם, ר' נחמיה! א חריון גדול, וויא איך בין א איד!....

אין דיא ענינים פון צדקה געבען דארפען זיך איט ביי אייך לערנען. מען טאר טאקע נישט האבען א צו אפענע האנד!.... וואס הייסט, גלאט אזוי געבען? צדקה געבען איז גלייך צו זייהען א פעלד: יעדער קערנדל מוז ארויסגעראצען און ברייגנען א פרי, קיין קערנדעל טאר נישט פערלארען געהן! מיט צדקה איז אויך אזוי: יעדע פרוטה, אפילו יעדער פחות פון א פרוטה, וואס א איד איז מנדב, מוז האבען

א קיום און מוז ברייננען עפעס א פעולה אויף דער וועלט, ווען ניט, איז דיא צדקה א נזנות, א מערדעריי, א מין שפיכות דמים, רחמנא לצלן, זיא פלאָדזעט נאר אָן איבריגע ארעמע לייט!.... אמת, דיא גמרא זאָגט: כל הפושט יד נותנים לו, ווער ער שטרעקט אויס זיין האנד, דעם דארף מען געבען, אָבער דאס איז נאָר געזאָגט געוואָרען אויף דיא פרעצייטיגע צייטען, ווען דיא אחינו בני ישראל זיינען געווען גבירים אדירים, למשל, וויא אין דער שטאָדט ביתר, וואו אונזערע אידעלעך, קיין עין הרע זאל זיי ניט זיין! פלעגען אויפעסען פעפער אליין וויפיעל אכטציג טויזענד קעמלען האבען געקענט טראָגען, היינט אבער, ווען דער איד איז אין גלות און דער דלות שווימצעט ביי איהם אין אלע קעלער, אין אויפ'ן בוידים, זיינען מיר מחויב דעם סכום פון דיא אביונים מקצר צו זיין, און בלי שבתי חנף, גאר אהן חניפה — דיא מדה פון חניפה האב איך פיינט וויא דעם טוידט! — מוז איך אייך זאגען, ר' נחמיה, אז קיינער טהוט דאס ניט אזוי גוט וויא איהר!.... ביי אייך איז נישטא גלאט געבען אהן א טאלק.... אז איהר גיט, מוזט איהר וויסען ברחל בתך הקטנה, אז דיא נדבה וועט אנקומען אויף דעם ריכטיגען מקום און אז זיא וועט מאכען א רושם און א פעולה.... אמת, אין שטאָדט זאגען זיי, אז איהר זייט א קמצן, איין אכזר, א איד אהן א פונק רחמנות, אבער דאס זאגען נאר שונאים, אדער אינגעלכע, וואס האבען ניט קיין ריכטיגע השגה אין דיא ענינים פון צדקה. איך וויים, וואס פאר א פיינע הארץ איהר האט!.... קוקט נישט, ר' נחמיה, וואס איך בין א פרעמדער, דאכט זיך גאר איין אונבעקאנטער, אבער איך בין א איד, וואס האט ליעב חקירה און דורך חקירה האב איך אויסגעפונען, אז איהר זייט א צדיק תמים, א גרויסער בעל צדקה בכתר, און וויל איך קען אייך אזוי גוט, האב איך גאר קיין מורא ניט געהאט מיט מאטע מענדלען דעם שוחט זיך צו ווטען אין צוויי דאלאר קעש.... ווילט איהר וויסען, ר' נחמיה, וואס דאס איז פאר א מין וועט? אט וועל איך עס אייך אין קורצען דערציילען: איך בין היינט אריינגעגאנגען צו מאטע מענדעל דעם שוחט לייהען א ספר.... גוט מארגען, גוט יאהר!.... זיצט ר' שבתי טרייטעל!.. וויא געהט עס? וואס מאכט איהר? וואס הערט זיך עפעס אין שטאָדט?.... עט נאר נישט! פוסטע זאכע!.... מען רעדט אין פון דרייפוסען, מיט איין ווארט: דברים בטלים!.... א ווארט נאך א ווארט, זיינען מיר ארויפגעקומען אויף דעם ענין פון צדקה.... געשמועסט אהין, געשמועסט אהער, ביז מיר זיינען ארויפגעקומען אויף מיין נארקיך.. איהר האט דאך געווים געהערט, ר' נחמיה, אז איך האב געעפענט א גארקיך פאר אידישע ארעמע לייט?.... דא האט זיך מיין מאטע-מענדעל צוקאכט!.... איהר זייט א שוטה, ר' שבתי-טרייטעל, האט ער געשריען,

איהר ווערט בפועל ממש נארנישט אויספיהרען!.... אליין זייט איהר א דלפון בן דלפון און מיט לייטישע נדבות קענט איהר אזא דבר מצוה נישט אויספיהרען.... ביי אונז אין ניו יארק זיינען נישטא אזעלכע בעלי צדקות וויא אין רוסלאנד, דא זיי־נען אונזערע אידעלאך חיות רעית!.... וויא זאגט איהר, ר׳ נהמיה, האב איך מיך געקענט איינהאלטען?.. אזא חילול השם!.. איהר האט א טעות גמור, ר׳ נחמיה, האב איך איהם געענטפערט. איהר זייט מציא שם רע אויף א גרויסע עדה אידען, איהר קענט נישט גאנץ נעוויארק!.... עס זיינען, ברוך השם, דא א סך רב, וואס גיבען אין דער שטיל!.... אדרבה ווייזט מיר חאטש איינעם, האט מיין מאטע־מענדעל געשריען, חאטש איינעם אויף א רפואה!.... נוא, האב איך איהם אנגע־וויזען אויף אייך, ר׳ נחמיה!.... מאטע זיסער!... איהר האט נאר געדארפט זעהען, וויא מיין מאטע מעגדעל האט זיך צוקאטשעט פאר געלעכטער!.... אך האב געמיינט, אז דיא נכפה האט איהם רחמנה לצלן, געחאפט!.... וויא? האט ער געהירזשעט וויא א פערד איבער דעם האבער, אט דער? אט דער שטיינער קמצן, אט דער עוכר ישראל, אט דער מיט זיין קופערנע הארץ וועט אייך געבען א נדבה אויף אייער נארקיך? גיכער וועלען ארויסגעהן דיא פיש פון ים אויף דער יבשה און וועלען ארומשפאצירען אין דזשעקסאן פארק!.... גיכער וועט דער ברוקלין ברידזש איינפאלען!.... אט דער וועט מיר געווים געבען! האב איך איהם גאנץ קאלטבליטיג, וויא מיין שטיינער איז, געענטפערט.. און מיט וואס זייט איהר דאס אזוי זיכער, ר׳ שבתי־טרייטעל?.... מיט דעם, ווייל איך קען איהם בעסער פון אייך, ר׳ מאטע מענדעל!.... ווילט איהר זיך מיט מיר וועטען, ר׳ שבתי טריי־טעל, אז ער וועט אייך אפילו א שוה פרוטה נישט געבען?.... יא, איך וויל מיך מיט אייך וועטען אין וואס איהר ווילט, ר׳ מאטע מענדעל!.... גוט, אין צוויא דאללאר!.... מסכים, אין צוויא דאללאר!.... זעהט איהר, ר׳ נחמיה, וויא זי־בער איך בין מיט אייך, אז איך האב נאר קיין מורא נישט געהאט מיינע צוויא דאללאר צו ריזיקירען?.... אט דאס הייסט: קענען א מענשען! היינט שטעלט אייך פאר, ר׳ נחמיה, וואס פאר א שטיק הארץ מיין מאטע מענדעל וועט זיך אויפעסען, ווען איך וועל צו איהם קומען און וועל איהם ווייזען אייער נדבה!.... איך זאג אייך: ער וועט ווערן אזש גרין און געל.

אזעלכע קונציגע אטאקעם אויף דער קעשענע פלעגען פון הונדערט, ניין און ניינציג מאל געלינגען און שבתי טרייטעל פלעגט שוין נישט אוועקגעהן א ליידיגער. זיין פראסטער פערשטאנד פלעגט איהם זאגען, אז ווען נחמיה וועט נישט געבען צוליעב רחמנות, אדער צוליעב יראת שמים, וועט ער געבען נאר צוליעב דעם, כדי

מאַטע מענדעל דער שוחט זאָל נרין און געל ווערען, ווארום וועלכער איד וועט דאס זשאַ:עווען א קוואָדער, אָדער א האלבען דאָלאר, ווען ער וועט וויסען, אז זיין שונא וועט דורך דעם גרין ווערען וויא איין אתרוג און געל ווערען וויא א וועקסע יום־כפור־ליכט ?

נמצא: אז אונזער שבתי טרייטעל איז טאקע נישט געווען קיין פשוט'ער מענש און אין זיין מוח האָט געברענט א ניצוץ פון א דארווין, אָדער פון איין אלכסנדר פאָן הומבאָלדט !

און מיט דעם כח פון דעם ניצוץ האט ער מאסף ממון געווען ! קיין מענש אין ניו יאָרק האט ניט געוואוסט, וואו זיין נאָרקיך געפינט זיך און עס איז יעדען איינעם גלייכגילטיג געוועזען, אויב זיין נאָרקיך געפינט זיך אין ניו יאָרק, אָדער אין ארם נהריים, אין ברוקלין, אָדער אין האָנאָלולו. יעדער איינער האָט נאָר געוואוסט אז דאַרף געבען א נדבה צוליעב כבוד, צוליעב נאוה, אָדער טאקע צוליעב יראת שמים. און אונזער שבתי טרייטעל האט געוואוסט, אז ער דאַרף נעהמען און מצרף זיין די פינפסענטיגע, די צעהנסענטיגע, אָדער די קוואָדערס צו צעהנדאָלאַר־דיגע אססיגנאציעס און זיי אייננייהען אין זיין קאַפּאָטע אָקער זופיצע.

אין א באנק האט ער שוין מורא געהאט זיין געלד צו דעפּאָניערען.

דער איינציגער געדאנקען, וואָס האט איהם געגעבען ענערגיע און קראפט זיינע שנאָרער געשעפטען מיט געדולד און מיט די גרעסטע סבלנות צו פיהרען, איז געווען צוריק נאָך קאַפּוזישאָק צו קומען און זיין קיילע מנוחה'ן, אויב זיא איז נאָך ניט גע'גט, מיט דעם פּעקעל אססיגנאציעס מפצה צו זיין. ער האָט פאר איהר פאָר בלויע ליפען מורא געהאט וויא פאר פייער, אָבער ער האָט געוואוסט, אז קיים ויעט ער איהר דעם פּאַק געלד אריינוואַרפען אין פארטוך און וועט זאָגען: מ:וחה קיילינקע, זיי מיר מוחל ! וועט זיך אויסשניידען א פריינדליכער שמייכעלע אויף איהר פנים, און זיא וועט ענטפערן: סלחתי בדבריך !....

און דאמאָלס וועט ער א לעב טהאָן וויא גאָט אין פראנקרייך !....

צעהענטעס קאפּיטעל.

אז שבתי טרייטעל האָט מורא געהאט פאר זיין ווייב קיילע מנוחה'ן איז ער גערעכט געוועזען לכל הדעות.

קיילע מנוחה האט געהאט א מ:יל (אין קאַפּוזישאָק האבען איהם די

שטאדט—לצים גערופען: „מיילבעלי"), איין אמת'ר פערפעטום מאָבילע,*) און א פאָר ליפען בלוי וויא מילץ.

האָט איהר וואונדערבארער מויל־אפפאראט אָנגעהויבען צו ארבייטען, און דאס פלעגט זעהר אפט געשעהן, פלעגט זיך אין קאפּוזישאק טהאן חשך ואפלה.

דיא קרעמערקעס, ביי וועלכע זיא פלעגט קויפען קעראָסין מיט הערינג, אָדער דיא בעקערקעס, ביי וועלכע זיא פלעגט קויפען א לעבעל ברויט און איינמאָל אין א שמיטה א פאָר ביינעל, פלעגען שטענדיג ביי דעם אל רחום וחנון בעטען דיא גענאָד, אין קיילע מנוח'ס מיילכעל ניט ארייצופאלען.

דיא זעלבינע תפילות האבען געשיקט צום הימעל אלע קאפּוזישאָקער קצבים שניידער, שוסטער, מלמדים און דער חוכר פון בית המרחץ.

— רבונו של עולם! גוטער גאָט!—האבען אלע כמעט מיט איין נוסח מתפלל געווען — אויב איך האב נאך ביי דיר עפעס א שטיקעל זכות, לאז מיך נישט אריינפאלען אין קיילע מנוחה'ס מויל!

שבתי טרייטעל פלעגט שטענדיג אין קאפּוזישאָקער בית המדרש פאר דיא עשרה בטלנים זאגען א וויטץ.

— ווען דער רבונו של עולם וואלט מיין קיילע מנוחה'ן מיט איהר פאר בלאָע ליפעלעך אנגעשיקט אויף דיא מצריים — האט ער געזאגט — וואלט ער זיי פער־שפארען צו שלאגען מיט דיא המישים ומאתיים מכות!

און א צווייטען מאל האט ער נאך א בעסערן וויטץ געזאגט:

— ווען משה רבינו וואלט מיין קיילע מנוחה'ן מיט איהר מיילכעל געשיקט צו דעם שטיין, וואלט ער איהם פארשפארט צו שלאגען, כדי ער זאל געבען וואסער!

און דאך איז נאך קיין פרויענצימער, פון ששת ימי בראשית אן, אזוי ניט בערעכטינט געוועזען אויף א בעוועגליכען מויל און אויף אפאר בלויע ליפען, וויא קיילע מנוחה!

---

*) פערפעטום מאָבילע הייסט אין דער טעכנישער קונסט אזא מין אפפאראט, אָדער מאַשינע, וואָס בעוועגט זיך אייביג פון זיך אליין. דיא גרעסטע געלעהרטע טעכניקער פון אַלע דורות האבען זיך געמאטערט אזא מין אפפאראט צו מאכען, אבער עד היום הזה איז דאס נאך קיינעם ניט געלונגען.

איהר גאנצעס לעבען, פון דעם טאג אן, אין וועלכען זיא האט שבתי טרייט־לען איהר הארץ און איהר האנד אויף איביג אוועקגעגעבען, איז געווען א לאנגע קייט, וואס יעדער רינגעלע פון איהם איז געווען א בעזונדערע מכה, א בעזונדערע צרה און א בעזונדרע פיין.

ער איז, נאך איהר מיינונג, געווען א שלימעזאלניק מכף רגלו עד קדקדו, א למך בן למך, וואס טויג נישט אפילו א קאץ דעם עק צו פערבינדען, זיין שלימע־זאלניקעריי האט איהם געבראכט דערצו, דאס ער האט זיך געמוזט חאפען צו צעהן פרנסות, און פון דיא אלע צעהן פרנסות, האט זיא געדארט און געקווארט מיט איהרע קינדער.

— רבונו של עולם! — פלעגט זיא שטענדיג מיט א צובראכענע הארץ זאָגען — מיט וואָס האָב איך דאס אזוי פערזינדיגט, דאָס דוא האָסט מיר אזא צרה א מאן געגעבען? בין איך דען אזא שלאק געוועזען? דאכט זיך א מויד וויא א ריב.... הונדערט שטיק גרעט אין איין טאָג צו וואשען, איז ביי מיר געווען א גע־לעכטער.... דריי קיה צו מעלקען, א גארנישט.... א גאָב צו דער חתונה — ניט צו פארזינדיגען! יעבציג רובעל מזומנים נדן.. אויך! נוא? וואס האב איך בע־קומען? א שלימעזאלניק, א למך, א שנאָרער, א לא יוצלח, א באנק־קוועטשער, א טעקער לעקער, א ק בהיניק, א קולע שטרויא, א דארמאָיעדניק, א בלאָטע, א גאָר נישט, א נעבטינען טאג!

און צו איהרע שכנות, מיט וועלכע זיא איז אביסעל אינטימער געוועזען, פלעגט זיא נאָך צוגעבען א בעזונדערן פרק צו איהר דרשה.

מיינט איהר אפשר, אז דאָס איז שוין נאר? — פלעגט זיא זיי ארייננשרשקען אין דיא אויערען — אוי, קרייגעלעך, הארצעלעך, קיינער וויים ניט דיא וואונדען פון מיין הארצען!.... נעחיי וואלט ער שוין געוועזען, וויא ער איז, וואלט איך שוין געטראגען מיין פעקעל צרות. אז עס איז בעשערט פון גאט פארשווארצט צו ווערען, וואס זאל מען טהאן? טראגט מען דיא צרות און מען שווייגט!.... אבער, שטעלט אייך פאר, הארצעלעך, קרוינעלעך, אז אזא מין פאסקודניק, אזא מין תּ־ח, אזא לא יוצלח ווארפט נאך אויגעלעך אויף פרעמדע ווייבער!.... נוא? דארף מען שינאי ישראל, ניט אומקומען?... איך, קיילע מוחה, בין איהם ניט גוט גענוג!.. פארשווארצט זיינען מיינע פאדעשוועס!.... אלע טאג האט ער עפעס וואס אויס־צוזעצען.... דא בין איך איהם צו מאגער, און דא בין איך איהם צו קליין געוואק־סען, דא געפעלט איהם ניט מיין האר באנד, און דא מיין קורטקע.... און זעל־דעצקע דיא ליבטמאכערקע איז ביי איהם גאר דיא אויבעשטע פון חריין!.... דער־

זעהט ער זיא, דיא לײדאצקע, חאפּט איהם דיא נכפה.... האָ! האָ!.... עס איז פּשוט קריעה צו רײסען!... זעלדעצקע איז בעסער פון מיר!... הײנט חנה צירקע דיא פעל קרעמערקע?.... פאר איהר װאלט ער גאר א כפּרה געװארען!.... ער שײנט איהר פּשוט מיט דיא אויגען!.... נו? װאס זאגט איהר, הארצעלעך, קרוינעלעך?.... דאכט זיך גאר א געביבעל, א באנק קװעטשער.... אוי, א קלאג צו מײנע מעשים!

— עס איז בעונותינו הרבים, גאר קײן נוטס אויף דער װעלט נישטא! — פּלענט איהר אײנע פון דיא שכנות אין א פילאזאפישען טאן ענטפערן — אלע מאנסבילען זײנען אזוי, קײלע מנוחינקע!... נישטא אײנער א רעכטער!.... אט ניט א קוק, מײן ישראל—װעלװעל, װער װעט דאס העזה האבען איהם עפּעס װאס חושד צו זײן? דאכט זיך א איד א למדן, א ירא שמים, פאסט הפסקות, זיטצט אין בית המדרש נאכ'ן דאװנען צװײא שעה װיא א גלאָק איבער דער גמרא, אונד שפּעטער א גאנצען טאג פארהאװעט, פארשמאיעט װעגען פּרנסה, אָבער קוים דערזעהט ער מיכלע-בײלקען דיא שײנקערקע, הי — האָ! מײן ישראל-װעלװיל װערט שוין א פערברענטער, א צוצונטערכערן עס הויבען זיך איהם אָן צו דרײהען דיא אויגען אין קאָפּ אוי ער װײס שוין ניט פון ארור המן ביז ברוך מרדכי... אוים!... נישטא קײן ישראל-װעלװיל!... א כפּרה דיא װעלט, א כפּרה, שינאי ישראל, דיא װײב און דיא קינדער!... נו?... זאלט איהר נחת האבען! קען מען לעבען? װער איז זיא דאס א זיגע מיכלע-בײלקע?... דאכט זיך, עס נעהמט אָן א נודא אויף איהר צו קוקען.... קײלעכדיג װיא א פאסס, אָנגעלאָדען מיט פלײש און דערצו נאך א קאסאָקע... אײן אויג קוקט אין װאלאזען און דיא אנדערע אין סמארגאָן?... טפו זאל דאס װערין, עפּעס א קופּערנעם יצר-הרע דארף מען צו איהר האבען!... אָבער דיא מאנסבילען זײנען אלע גרויסע פּאסקודניקעס, בײ זײ איז נאר פלײש דער עיקר, פאר א דיקע װײב װאלטען זײ זיך אװעקגעשמד'ט... נו? קען מען לעבען? —

— װאס רעדט איהר? װאס טענה'ט איהר? איחר זינדיגט, חלעב'ן, טאמארע-נעחע! — פּלענט איהר קלײנע-מנוחה ענטפערן — קענט איהר פערגלײכען מײן באק צו אײער ישראל װעלװלען, זאל געזונד זײן?... אײער ישראל-װעלװיל איז דאך עפּעס א שטיקעל מענש!... א בעל פּרנסה, א סוחר א פארדינער!.... ער קען רײדען מיט א פּאריץ, מיט א שררה, מיט א נאטשאלניק... אזעלכע װיא װיא מײן שבתי-טרײטעל, קען ער אויסשאקלען פון ארבעל צעהן פאר אײנעם! אזעלבער, אז ער ניט אמאל אין א שמיטה א קוק אויף א פרעמדע, איז נאך דער

נוואלד ניט אזוי גרויס, אבער מיינער, א קלאג צו מיינע יאהרען! אזא שברי כלי! אזא אויסגעבלאזענע איי! אזא פוסטע ווינדמיהל! וויא קומט אזעלכער נאר א יצר־הרע צו האבען?... אוועק פון טייגעלך!... ארעמאן זופ יוך!... האסט א ווייב ניט ערגער פון אנדערע, האלט זיך מיט איהר ביז הונדערט און צוואנציג יאהר און גיב אפ א שבח והודיה צום רבינו של עולם דערפאר, וואס ער האט דיר אזא זיווג בעשערט, ניט אזוי?

נאך שבתי־טרייטעלס אוועקפאהרען נאך אמעריקא, האט קיילע־מנוחה דעם נוסח פון איהר „מענה־לשון" אין גאנצען איבערגעביטען. זיא האט בשום אופן ניט געקענט בעגרייפען, וויא אזוי קען דאס א מאנן פון איהר אוועקפאהרען.

— „איהר וועט מיר נישט איינריידען!" — פלעגט זיא תמיד צו איהרע שכנות זאגען — „דאס וואס ער האט געזאגט, אז מיין דינהילעס שידוך איז איהם נישט געפעלען, איז ביי איהם נאר איין אויסרייד געווען, צוליעב אזא קליינינגקייט, ווארפט מען ניט אוועק א ווייב אונד קינדער אונד מען גייט נע ונד זיין א יף יענעם זייט סמבטיון!... איך זאג אייך, קרוינעלעך, הארצעלעך, אין איהם איז אריין א קליפה רחמנא לצלן, עפעס א בייזע שעה איז אויף איהם געקומען, אונד וויים דער גוטער, וואס מיט איהם וועט דארטען ווערין.... עפעס א קליינינגקייט אמעריקא!... איך האב געהערט, אז דארטען טראגט מען, יאקבי, פאפירענע זאקען אונד פון א מוזזה ווייס מען א האר ניט.... נוא? האט ער גדאפט געהן אהין? איז דאס ניט מעשה שטן?... נאר זאל ער נאר צוריק קומען!... זאל איך קריינקען, אויב עס וועט איהם בלייבען א האר אין זיין בארד!"

אונד פלוצלונג, וויא א דונער אין מיטען העלען טאג, איז אין קאפוזישאק אריינגעלאפען דיא בשורה, אז שבתי־טרייטעל האט זיין ווייב פון אמעריקא א גט צוגעשיקט.

אין אנהויב האט דאס קיינער ניט געוואלט גלויבען, אבער אז דער קאפוזישאקער רב האט קיילע־מנוחה'ן געשיקט רופען אונד האט איהר געוויזען דעם גט, האט דיא גאנצע שטעדטיל אויפגעקאכט וויא א קעסיל.

אונד נאך מעהר פון אלעמען האט זיך קיילע־מנוחה צוקאכט.

— „וואס א גט האט ער מיר געשיקט? האט זיא זיך אויף דעם אלטען רב צושריען, פונקט אזוי וויא ער וואלט דער שולדיגער געוועזען —" האט קיין פאראיבעל נישט רבי'ניו, דאס איז פון אייך א גרויסע שטות!... וואס הייסט א גט? אונד דיא דרייסיג יאהר וואס איך האב מיט דעם עבברש געלעבט, אין ביי אייך

א הונד?... עס איז זיך גרינג צו זאָגען: דרייסיג יאהר; אָט פּרובירט איהר רבי'ניו, לעבען מיט א מאַנן דרייסיג יאהר אונד פּלוצלונג, גלאט אזוי, פּור־פּלאָט נאַ־דיר א גט!... פאר וועלכע מעשים רעים, הא? וואסערע חטאים האט ער ביי מיר געפונען, הא? מיט וואס האָב איך דאס צוקאָשקעט זיין האנאר, הא?.... אָה, איך וויים! מיר דארף מען ניט ארייגקליינען א פינגער אין מויל, איך וויים וואו דער הונד ליעגט בעגראבען, שבתי-טרייטקען האט זיך אויף דער עלטער פארגענ־זעלט א מויד, אָבער אזוי לאַנג זאל ער זיך קייקלען אין קרעטץ, וויא לאַנג איך וועל קיין גט נישט נעהמען!.... זאָגט עס איהם, רבי'נקע, זאָגט עס איהם ברחל בתך הנאקעטע!... קיילע־מנוחה פערשטעהט איין עסק, קיילע־מנוחה לאָזט זיך ניט אָפּיאָלדעיווען, קיילע־מנוחה איז נאָך, ברוך השם, ניט אויסגעוועבט! וואס איך האָב שכל אין מיין פּאַדעשווע, דאס האט ער קיינמאָל אין זיין פּיסטען מוח ניט געהאט!... אונד אייך, רבי, מוז איך זאָגען, אז עס איז פון אייך א גרויסע עולה מיר אזא זאך אנצוטוהען.... וואס האָט איהר זיך א־יינצומישען צווישען מאַנן אונד ווייב? ווארום מיש איך מיך ניט אריין צווישען אייך אונד די רבי'צען? איהר נעהמט ביי אונז שכירות, דארפט איהר נאָר פּסק'ענען שאלות אונד ישוין, אין פרעמדע טעפּלעך דארפט איהר נישט ארייגקוקען פערשטעהט איהר מיך?

— „אָבער נאָט איז מיט אייך, קיילע־מנוחה!" — האט זיך דער רב פאר איהר פערענטפערט, פּונקט וויא קאַפּיטיין דרייפוס פאר דעם קריעגס-גערינכט — „וואס ווילט איהר פון מיר? ווארום האָט איהר אייך צושריען וויא אין א יאטקע? צווינג איך אייך דען דעם גט צו נעהמען? דיא ברירה איז ביי אייך: ווילט איהר, איז רעכט, ווילט איהר ניט, איז מיר אויך רעכט. איך טהו נאָר וויא דער דין הייסט, אויף דעם בין איך א רב!"

— „יא, א רב זייט איהר טאַקי, ביז הונדערט און צוואנציג יאָהר, אָבער א רב דארף דאך שכל האָבען.... אדרבה, זאָגט איהר אליין, פאר וואס זאָל איך דאס גט נעהמען?... אונד אז שוין יא גט, וואו איז מיין כתובה?... וואו זאָל איך מיך א הינטאהן מיט מיינע עופהיכלעך? ווער וועט פאר מיר זארגען? ער, דער גאַ־אמניק, ער וועט דארט לעבען א גוטען טאג, אונד איך מיט די קינדער, מיט זיינע קינדער, זאָלען דא אויסגעהען פון הונגער?... רבונו של עולם! דוא ביזט דאך עפּעס איין אל קנא ונוקם, דוא קענסט דאך עפּעס בעווייזען וואונדער, מאך א נס און שיק איהם דארטען צו אזעלכע צרות און ווייטאָגען, אז ער זאָל אַן מיר פער־געסען, אָבער דאס בלייבט פעסט, דעם גט נעהם איך ניט, באָדיי ער זאָל דארטען א כפּרה ווערין!"

זיא איז האסטיג ארויסגעגאנגען אונד האט דיא טהיר מיט אזא כעס צוגע־קלאפט, דאס דיא ווענד האבען געציטערט.

קומענדיג צוריק צו זיך א היים, האט זיא דארטען אלע איהרע שכנות גע־פונען, וואס האבען שוין אהן איהר אפגעהאלטען א „מיטינג״ אויף וועלכען עס איז איינשטימיג בעשלאסען געווארען, אז דעם גט דארף זיא בשום אופן נישט נעהמען, זיא מוז מיט דיא קינדער פאהרען נאך אמעריקא און מוט דעם „שייגעץ״ א ביסעל „בלק״ לערנען.

— „קיילע־מנוחה׳נקע! איהר זאלט דעם שייגעץ נים שווייגען!״ — האט צו איהר דיא „פרעזידענטיכע״ פון מיטינג געזאגט — „איהר מוזט דיא קינדער מיטנעהמען און א פאהר טהאן צו איהם.... איהר זאלט איהם דארטען געבען, וויפיעל עס וועט אין איהם אריינקריכען!.... וואו איז דאס געהערט געווארען אזא נבלה צו גבין א ווייב, מיט וועלכע מען האט דרייסיג יאהר אפגעלעבט? איהר קענט איהם דארטען אנמאכען צרות אייפן פוד, זיים נאר קיין נארר נישט אונד ווייסט, וואס איהר האט צו טהאן!״

קיילע־מנוחה האט דערצו באלד מסכים געוועזן.

— „געוויס פאהר איך!״ האט זיא געענטפערט — „נוא, נוא, ער וועט שוין ביי מיר האבען צו קלאפען אונד צו בלאזען!״

— „עס איז נאר א שאלה: מיט וואס? דערצו דארפט איהר דאך האבען א הון מיט געלד!״

— „אונד קהל איז קראנק מיר אויף דער הוצאה צו געבען?״ —האט קיילע־מנוחה אויסגעשריען — „אויף וואס דען דארף קהל דיא קהל׳שע געלד? אויף סעודות? אויף וועטשערינקעס?... לאם־איך נאר זעהן וויא מען וועט מיר אויף דער הוצאה נים געבען, איז מיין נאמען נים קיילע־מנוחה, אויב עס וועט ביי זיי בלייבען א האר אין בארד!... צעהן שבתים נאך אנאנד וועל איך מיך אוועק־שטעלען ביי דעם ארון־קודש און וועל נים לאזען לייענען. עס זאל טיר ווערין געלד אויף הוצאות, חאטש פון אונטער דרערד!״

דאס איז געוועזן קיילע־מנוחת פעסטער ענטשלוס, אבער, גליקליכער ווייזע, איז דערצו נישט געקומען דיא בעלי־בתים פון קאפוזישאק האבען אליין אויסגע־פונען, אז עס איז א „יושר גדול״ קיילע־מנוח׳ן אונטערצושטיצען אונד בהסכם כולם איז מען געקומען צו דעם גמר איהר הונדערט אונד פופציג רובעל פון קהל׳־שען געלד צו געבען.

קיילע־מנוחה האט בעקומען דיא סומע, האט דערצו נאך פערקויפט אלע

יענע חפצים, וועלכע זיא האט ניט געקענט מיטנעהמען, אונד איז אין א געוויסען טאָג מיט איהרע קינדער אוועקגעפאהרען נאך אמעריקא.

דער קאפוזישאקער רב האט איהר מיטגעגעבען א בריף צו דעם נויארקער רב־הכולל, אין וועלכען ער האט געבעטען, קיילע־מנוחה׳ן צו העלפען מיט וואס ער וועט קענען. אין דעם בריף האט ער איהר פארנעשטעלט פאר אין אשה כשרה וחשובה, וואס האט איהר גלייכען ניט אין דער גאנצער וועלט....

11טעס קאפיטעל.

אונזער שבתי־טרייטעל, וויא מיר ווייסען שוין, איז ניט נאָר געווען א מדינה־חכם אין אלע חכמות שבעולם, ער איז אויך געווען א גרויסער געשעפטסמאנן (אין דער לעצטער צייט פלעגט ער מיט א געוויסען שטאָלץ זאָגען: „איך בין א ביזנעס־מאן !") און וואס ער האָט געטאן, האט ער געטאָן מיט איין אויסרעכנונג, מיט א חשבון, וויא עס פאסט פאר א קלוגען סוחר.

אלס עס איז שוין ביי איהם נמנה וגמרו געווען צוריק נאך רוסלאנד צו פאָהרען, האט זיך דיא מאטהעמאטיק אין זיין גמרא קעפ׳ל באלד א ריהר געטהאָן און פון דעם דאָזיגען „ריהר", איז ער געקומען צו דער סברה, אז א איד דארף ניט ווארפען זיין געלד אין בלאָטע, על אחת כמה וכמה ווען דאס געלד איז „צדקה־געלד", און אויב מען קען מאכען אזא נסיעה ביליגער, דארף מען דאס מאכען על צד היותר טוב.

אָבער וואס הייסט „ביליגער" ? אונזערע לעזער וועלען אונזער שבת־טרייטעלען געוויס ניט חושד זיין, אז עס איז איהם ווען עס איז געקומען אין זיינע רעיונות דער זינדינער געדאנקען פון א נסיעה מיט דער ערסטער, אָדער לכל הפחות מיט דער צווייטער קאיוטע, וואס דאס קאָסט אָפּ, בעונותינו הרבים, ממון קורח. ער איז פון אזעלכע הרהורים רע׳ם ווייט געוועזען וויפיעל איין אידישער ניויארקער אידישער הערויסגעבער פון א ציימונג איז ווייט פון דער פאָליטישער עקאָנאָמיע. אויך אויף דעם „צווישענדעק" פלעגט ער אויסגיעסען כל המתו און פלעגט תמיד שרייען, אז דיא בעלי בתים פון דיא שיפען האבען נאר ניט נאָט אין הארצען און שינדען דעם אָרימאן דיא פעל. היתכן, אז ווען דיא רשעים וואָלטען אין זיך געהאט א ניצוץ פון רחמנות, וואלטען זיי דאך געמאכט נאך א צווייטען צווישענדעק, א שטיינער : דרייא — פיער קלאפטער טיעפער, כדי דעם אָרימאן זאל נאך ביליגער קאָסטען.

דער רעיון, אז ער וועט דארפען אָבצאָהלען דרייסיג דאָלאר (איין ערך פון זעכציג רובעל) פאר א שיפסקארטע, האט זיין בלוט אין זיינע אָדערען געמאכט פריהרען.

— דאס איז הוילער ראזבויא! דאס איז שפיכת דמים! — פלעגט ער מיט גרויס רוגזה שרייען — אזוי לאנג קריינקען זיי דיא רשעים, וויא לאנג זיי וועלען ביי מיר אזא מקח נישט בעקומען!

ער האט אבער באלד איינגעזעהן, אז מיט זיין שרייען וועט ער גאָרנישט אויספיהרען און האט אנגעהויבען האָפען אויף א סיעתא דשמיא.

— פאר וואס זאל דער בורא ברוך הוא מיט מיר קיין נס נישט טאָהן? לעבט דען דער איד אנדערש וויא נאר מיט נסים?

און דער בורא ברוך הוא האט מיט איהם ווירקליך א נס געטהאָן!

געהענדיג, אמאָל, א פארצאָרענדיגער, א פאר־דראָנה׳טער, דורך קאנעל סטריט, וואו עס געפינען זיך דיא קאנטאָרען, אין וועלכע מען פערקויפט שיפס־קארטען, האט ער דערזעהן א גרויסען טאָוועל, אויף וועלכען עס איז אויפגעשריבען געוועזען מיט קלאָפטער־גרויסע אותיות: „פינף דאָלאר נאך יוראָפ.

„פינף דאָלאר נאך יוראָפ!“ — האט שבתי־טרייטעל אויסגעשריען מיט דער זעלביגער שמחה, מיט וועלכע דיא ששים רבוא אידען האבען אין דעם מדבר צום ערסטען בעגריסט דעם מן — „אין זאת, עס קען אנדערש ניט זיין, אז דער בעל הבית פון דעם דאָזיגען קאנטאָר איז א פערשטעלטער אליהו הנביא; אין זאת, עס קען אנדערש נישט זיין, אז יענער קאנטאָריסט איז א נינגול פון ר׳ אליעזר בן חרסום, דערצו נאך א גרויסער בעל צדקה, וואס ווילל מהנה זיין דיא אידישע קבצנים מיט וואָלוועלע שיפסקארטען; אין זאת, עס קען אנדערש ניט זיין, אז דער פערקויפער פון דיא דאָזיגע שיפסקארטען איז א מאבד עצמו לדעת, רחמנא לצלן, אדער גאר א׳ן אנטלאָפענער פון משוגעים הויז!

אז אין ניויארק געפינען זיך צווישען הונדערט באנקירעלעך פון דעם מין מעהר וויא פופציג שווינדלער, וואס זוכען דאס פובליקום אריינצונארען אין זאק מיט אלערליי המצאות, האט אונזער שבתי טרייטעל ניט געוואוסט אונד האט ניט געקענט וויסען, וויא טויזענד אנדערע, וואס זיינען מיט זייא אין בעריהרונג ניט געקומען.

א פארכאָפּעטער און א פארחראָפּעטער איז שבתי טרייטעל אריינגעפלויגען אין קאנטאָר (דיא קאנטאָרען מוזען מיר מוחל זיין וואס איך רוף אָן א הינטישע

קאַנורע פון דלת על דלת אמות מיט דעם נאמען „קאַנטאָר״) און האט זיך גלייך געווענדעט צו א קלערק, וועלכער האט געשיינט צו זיין דער בעל הבית.

— וואס קאָסט ביי אייך א שיפסקארטע?

— וואוהין ווילט איהר פאָהרען.

— א שעהנע פראגע וואוהין!.... וואוהין זאָל א איד פאָהרען?

נאך שבתי טרייטעלס השגה האט קיין איד קיין אנדער נסיעה נאר ניט געקענט מאַכען וויא פון רוסלאַנד נאך אמעריקא, אָדער פערקעהרט.

— איך וויס וואוהין? — האט זיך דער קלערק אָפּגערופען — מיר פערקויפען שיפסקארטען נאך רוסלאַנד, ענגלאנד, דייטשלאַנד, פראנקרייך, איטאליען, האָלאנד שוועדען, טירקייא, אזוי אויך נאך אפריקא, נאך כינא, יאפאַן, סינגאפור, האָנאָלולו, יאָקאָהאמא, באָמבייא, מאדראס, ציילאָן, א. ז. וו.

— אין יענע מקומות דארף איך נישט!

— אלזאָ נאך רוסלאַנד פאָהרט איהר?

— וואס מיר רוסלאַנד, ווען מיר רוסלאנד! איך בין א קאפּוויזשאָקער נכתב און אהין פאָהר איך! פערשטעהט איהר מיך שוין?

— אָבער קאפּוויזשאָק ליעגט דאָך אין רוסלאנד?

— וואו דען זאָל זיא ליעגען, אויף דיא הרי חושך? אויף יענעם זייט סמבטיון? אָדער אפשר נאר אין דער סביבה פון לחלח וחבר? אדער סמוך לק״ק פומפּדיתא?

— איהר מוזט מיר מוחל זיין. דעם נאמען „קאפּוויזשאָק״ הער איך צום ערסטען מאָל!

— הא, הא, — האט זיך שבתי טרייטעל מיט אלע זיינע צווייא און דרייסיג ציינער צולאַכט — איהר האט פון קאפּוויזשאק ניט געהערט? א שעהנער איד זייט איהר, האט אויף מיר קיין פאראיבעל ניט! ווער מאחינו בני ישראל וויס דאס ניט פון קאפּוויזשאָק? וויא? האט איהר פון קאפּוויזשאָקער בית־עולם נישט געהערט? אויף איהם ליעגען צדיקים, מופלגים, גאוני עולם, איהר מעגט אייך ווינשען, אז אייער קאָפּ זאל דאָרטען ליעגען, וואו זייערע פיס רוהען, צו יענע הייליגע קברים פאָהרט מען צוזאמען מארבע כנפות הארץ..... ר׳ איסערקע, זכר צדיק לברכה, איז אויך מקובר געווארן אויף יענעם הייליגען אָרט. ווייסט איהר ווער ר׳ איסער׳קע איז געווען? דער גרעסטער צדיק הדור! דער גרעסטע בעל מקובל, וואס האט געמאכט א גולם מיט׳ן שם המפורש, א גולם וואס האט געגעסען מילכיגע פארפעל וויא א פשוטער מענש! היינט דיא אלטע הדסה, דיא וועלט־צדקניות, וואס פלעגט

פערזאָרגען איבער הונדערט תלמוד-תורה-אינגלעך מיט ווארעמע זאַקען, איז אויך געוועזן א געבאָרענע קאפּוזישאַקערין! היינט שמולקע באַנדע, דער גרויסער שבּאַט־מזור, ימח שמו וזכרו, וועלכען מען האט געפונען א דערשטיקטען אין בית הכסא, איז אויך געוועזן א קאפּוזישאַקער נכתב! און מיין זיידע ר׳ רפאל גדליה......

— געגוגו, איך וויים שוין! — האט איהם דער קלערק איבערגעשלאָגען — אלזאָ, איהר פאָהרט צוריק נאך קאפּוזישאַק!

— געוויס, בלי שום פקפוק!.... וואס קאָסט א שיפסקארטע אהין?

— אהין.... קאָסט.... פערציג דאלאר....

— הוא האלהים! — האט שבתי טרייטעל אויסגערופען א דערשראָקענער און איז אפּגעשפּרונגען הינטער זיך, פּונקט וויא מען וואלט פלוצלונג איין עמער קאלטע וואסער אין פּנים אריינגעגאָסען — פערציג דאלאר? און נאך אמאָל: פערציג דאָלאר? זייט איהר שיכור, משוגע, אָדער חסר דעה?

— איך בין ניט שיכור און ניט משוגע, ליעבער פריינד; איך רעד מיט אייך קלאָרע דיבורים.

— אבער איהר זאָגט דאך אויף אייער בּרעטעל אין דרויסען בּפירוש: „פינף דאלאר נאך יוראָפּ“?

— נוא יא, אזוי איז עס טאקי! נאך יוראָפּ קאָסט טאקי נישט מעהר וויא פינף דאלאר. אויב איהר ווילט פאָהרען נאך יוראָפּ, קריעגט איהר בייא מיר א שיפסקארטע פאר פינף דאָלער.

— אבער איך דארף נישט אייער יוראָפּ! איך האב אייער יוראָפּ אין דרערד! — האט שבתי טרייטעל ציטערענדיג פאר פּעס געשריען — איך בין א קאפּווישאַקער און אהין וויל איך פאָהרען!

— פון מיינעטוועגען?.... אבער אויב אזוי מוזט איהר פערציג דאללאר בעצאָהלען.

— רחמנא יצילנו! דאס איז דאך ריינער גאזלעוואַי, אמת׳ער שפיכות דמים! פאר וואס דארף דאס אזא הון רב קאָסטען?

— אז איהר וועט אייך אויפהערען צו קאָכען, וועל איך עס אייך ערקלערן!

— אדרבה! דאס בין איך טאקי א בעקן צו וויסען!

— פערשטעהט איהר מיך, ר׳ איד, נאך יוראָפּ געהען נאר דיא פראָסטע שיפען, יענע שיפען, אויף וועלכע מען פיהרט אָקסען און חזירים. אָט דיא דאָזיגע שיפען געהען פון דאנען נאך יוראָפּ א קיימאלן פון זיעבען ביז אכט וואָכען, און דיא פּאסאזשירען מוזען דיא מאטראָזען העלפען ארבייטען, א שטיינער-נויא דיא חזירים

פיטערען און דיא בהמות מעלקען און רייניגען. זיי ווערען נעביך פערשווארצט און אויסגעריסען פאר זייער ביסעל געלד, עס איז אויף זיי א גאטס רחמנות!.... נאך קאפויזישאק אבער געהען דיא ערסטע קלאסע שיפען.... וואס זאג איך שיפען? פאלאצען זיינען דאס!.... פאלאצען במקוא מובן המלה. ראשית געהט אזא שיף נישט מעהר וויא פינף טעג.... וואס זאג איך געהן? זיא פליהט זיא טאנצט, זיא שפרינגט, איבערן וואסער, ממש זיא שפרינגט! שנית פאהרען מיט אזא פאלאץ דיא גרעסטע אדונים פון דער וועלט, ווייל דיא איינריכטונג איז גרויסארטיג: זילבערנע בעטען, זיידענע קישענס, סאמעטענע קאלדרעס, א בית הכסא פון מירמעל־שטיין און נאך און נאך!.... און דער עיקר איז: פאר עהרליכע אידען איז אזא שיף א וואהרער גן עדן! ערסטענס אין דארטען פאר אידען איינגעריכטעט א חדר מיוחד, א מין שוהל, וואו זיי קענען דריי מאל אין טאג מתפלל זיין בציבור, טאקי אין אמת'ע שול מיט איין ארון קודש, מיט איין עמוד און מיט אלע הצטרכות.... און צווייטענס: דאס כשרה עסען. וואס זאג איך עסען? אונזערע אחינו בני ישראל בעקומען דארט אמת'ע מעדני מלכים, וואס שטעהען דארט אונטער דער השגחה פון א שוחט מפורסם, א שוחט, וואס בעקומט זיין געהאלט פון דער ממשלה, אז ער זאל השגחה האבען אויף די מאכלים, און מיינט איהר אפשר א קליין געהאלט? ער בעקומט צוויי טויזענד מארק יעהרליך! טויזענד מארק פאר זיין שחיטה און טויזענד מארק פאר זיין השגחה, וויא איהר זעהט מיך א כשר'ן אידען! אבער ווארט, דאס איז נאך גארנישט, נאך גאר קיין אנהויב ניט!...... אז מען גיט אויף יענע שיפען כשר עסען, איז גאר קיין קשיא ניט, וואס דען, זאל א איד חלילה עסען טרפות פאר זיין געלד? דאס האבען שוין אפילו די גוים איינגעזעהן. אז דאס איז בכתי אפשר, א וואונדער איז נאר דאס, דאס אויף יענע שיפען גילט וויא פארצייטען בייא אחשורוש'ן דער „אין אונס"! דאס הייסט: מען צווינגט חלילה ניט דעם אידע צו עסען דוקא דאס, וואס מען קאכט פאר דעם גאנצען כלל פאסאשירען, און יעדער איינער קען זיך אויסקלייבען וואס ער וויל א שטייגער אז נער וויל האבען א'ן אנגעפילטע קישקע מיט קאשע, דארף ער נאר זאגען און ער קריגט דאס תיכף ומיד! דער אנדערער וויל א ראסעל פלייש מיט קנאבל, דארף ער נאר א פיפס טאהן! א כלל: וואס איינער וויל און וואס זיין הארץ געלוסט קריגט ער דאס בלי שום טענה ומענה, אזוי איז עס דארט איינגעפיהרט פון דער ממשלה! היינט פרעג איך אייך, איך זעה דאך, אז איהר זייט א איד א למדן, א חכם, איז פערציג דאלאר ניט א ווילדע מציאה פאר א שיפסקארטע צו פאהרען מיט אזא שיף.... וואס זאג איך א שיף? מיט אזא פאלאץ?.... אבער ווארט! דאס איז

נאך אויף ניט אלעס! איך מוז אייך זאגען, אז אין אנדערע קאנטארען, וועט איהר טאקי בילוגער קריגען, עס קען זיין, אז מען וועט אייך געבען א שיפסקארטע טאקי פאר פינף דאלאר, אבער מען וועט אייך אפנארען, ווייל יענע זיינען שווינדלער און האבען נאר ניט דיא שיפסקארטען פון דיא כשרה שיפען. אין אונזער קאנטאר בעשווינדעלט מען חלילה קיין אידען נישט, ביי אונז איז ראיעל, איהר מעגט אייך נאכפרעגען אין אלע אידישע קהלות.

שבתי טרייטעל איז געשטאנען א פערזונקענער אין א גאנצען ים פון טיפע רעיונות. דיא שאלה פון פערציג דאלאר איז פערשוואונדען געווארען און האט מיט איין מאל אויפגעהערט א שאלה צו זיין. יעצט איז ער געשטאנען אונבעוועגליך און האט געחלומט פון דעם זיסען גן עדן, וועלכען דער קלערק פון קאנטאר האט איהם מיט דיא בעסטע פארבען אויסגעמאלט. ער האט שוין געפיהלט בחוש, וויא ער ליגט אין דער זילבענער בעט אויף דיא זיידענע קיסענס, צוגעדעקט מיט דיא סאמעטענע קאלדרע און דער „פאלאץ" פליהט, טאנצט און שפרינגט איבער'ן וואסער. און נאך האט איהם געקיצעלט דער ריח פון דער אנגעפילטע קישקע מיט קאשע און דער ראסעל-פלייש מיט קנאבעל האט איהם געמאכט רינען דאס שפייעכץ פון מויל.

— מציאה, א ווילדע מציאה, וויא איך בין א איד! — האט ער זיך אין זיינע געדאנקען ארומגעטראגען.

אויף א קורצע צייט נאר איז ביי איהם אין קאפ געבארען געווארען דיא שאלה: ווארום זיינען דאס דיא „ערלים" מיט איינמאל אזוי גוט געווארען און האבען אנגעהויבען דעם אידען צו פערזארגען מיט כשרה „שיפען" און מיט כשרה מאכלים? אבער באלד איז ביי איהם אין קאפ אויך געבארען געווארען א תירוץ מספיק.

— אהא! — האט ער אין זיינע געדאנקען יענע שאלה פערענטפערט — ביי דיא גוים זיינען דיא קעפ נאך ניט אויסגעדארט. זייא ווייסען, וואס עס שטעהט זיי פאר אין א קורצע צייט. געוויס האבען זייא געהערט, אז מיר געהען אבקויפען גאנץ ארץ ישראל ביי דעם תוגר און מיר מאכען דארט א מלוכה בפני עצמו, א מלוכה ממש מיט א אידישען מלך, מיט א אידישען שני למלך, מיט אידישע מיניסטארען מיט אידישע יענעראלען, מיט אידישע גיבערנאטארס און מיט אידישע דעסאטניקעס, בכל מכל כל וויא פארצייטען אין דיא גוטע יאהרען, לכן הויבען זיי אונז שוין אן בעצייטענס צו חנפה'נען, וכפיבך זשאלעווען זיי קיין געלד ניט אונז מיט יעדע זאך מפצה צו זיין, כדי מיר זאלען אויף זיי קיין שנאה ניט טראגען פאר

זייערע רדיפות, וואס מיר זיינען פון זיי אויסגעשטאנען, און מיר זאלן מיט זייא קיין מלחמה נישט האלטען, ווען מיר וועלען שוין האבען איינענע סאלדאטען און איינענע הארמאטען!.... נא, דאכט־זיך דער גוי האט א גראבע קאפ, ער האט קיינמאל קיין גמרא ניט געלערנט און פערשטעהט דאך!...... א הידוש נפלא, וויא איך בין א איד!

אויך איז איהם קיין שום ספק אין דעם קלערקס הבטחות אין דיא געדאנקען ניט געקומען, דען דער קלערק האט געטראגען יענע זיבענרעהרינדיגע בארד, דיא אמת'ע, ספעציעל־אידישע בארד, וואס דיענט אזוי אפט אלס דיא בעסטע רעקלאמע פאר אידעשע שווינדלער און בייטעל־שניידער. דערצו נאך האט ער מיט איהם גערעדט דעם „ריינעם אידיש" און האט געוואוסט זיינע רייד צוצוזאלצען מיט א סך לשון־קודש'דיגע און תלמודישע ווערטער.

— אזא איד קען בשום אופן קיין שווינדלער ניט זיין — האט ער זיך געטראכט.

ער האט שוין זיין האנד אריינגערוקט אין זיין קעשענע, מיט דער אבזיכט דיא פערציג דאללאר פון דארטען ארויסצונעמען, אבער פלוצלונג האט א נייער געדאנקען אין זיין קאפ אויפגעבליצט און זיין האנד איז געבליבען שטעקען אין דער קעשענע.

דער געבארענער שנארער האט זיך מיט איינמאל אין איהם א ריהר געטהאן.

— אז איך גיב איהם שוין יא צו לייזען אזא הון רב — האט ער ביי זיך געקלערט — ווארום זאל ער מיר ניט געבען א נדבה?

און שבתי טרייטעל האט אנגעהויבען צו קנייטשען דעם שטערען, אום אויסצוגעפונען איין אויסרייד פאר א נדבה.

און באלד האט ער געפונען וואס ער האט געזוכט.

— איך זעה, אז איהר זייט א איד א חשוב און דערצו נאך א בן תורה, וואס דאס איז יקר במציאות דא אין אמעריקא — האט ער דיפלאמאטיש זיין אטטאקע אנגעהויבען — כבן קען איך מיט אייך רעדען א פאר ווערטער כאשר ידבר איש אל רעהו. אט רעד איך שוין מיט אייך, מה שמיכם, אין מחשבות'ן?

— יצחק קאפוצינסקי — האט איהם יענער געענטפערט.

— אט רעד איך שוין מיט אייך, ר' יצחק א קיימא לן פון א האלבע שעה, און עס איז מיר א חידוש נפלא דאס איהר פרעגט מיר גאר ניט, ווארום איך פאהר צוריק נאך קאפוזישאק?

זאָלט איהר נחת האָבען — האָט זיך דער קלערק אָפּגערופען — ערכטענס וואָס איז דאָס מיין דאגה, וואָס איהר פאָרט צוריק נאָך קאָפּוויזשאָק? אַז איהר פאָהרט מסתמא דאַרפט איהר דאָך פאָהרען! און צווייטענס, ווער האָט דאָס צייט מיט יעדען קאָסטימער (קונד), וואָס קומט אין אונזער קאָנטאָר קויפען א שיפס־קאַרטע מאריך בדרוש זיין? איהר זייט דאָך קיין גרינהאָרען ניט און איהר ווייסט דאָך וואָס דער אמעריקאנער זאָגט: טיים איס מאָני (צייט איז געלד)!

— נאָ אויב אזוי, טאָ הערט מיך אויס: מיינער א לאנדסמאַן פון קאָפּוויזשאָק האָט מיט עטליכע יאָהר צוריק מעגן געוועזן זיין ווייב און איז אוועק נאָך אמעריקא. דאָס ווייבעל איז מיינע א ווייטע קרובה און פשוט אויס הוילען רחמנות האָב איך מיך פאַרגענומען דעם יונגאַטש אויסצוגעפינען און פון איהם א גט צו בעקומען. איך האָב פאַרקויפט בכל אשר לכל, איך האָב מיך ממש ברכות גע־שטעלט און בין געקומען אהער דעם יונגאַטש זוכען. מיט א פּאָר וואָכען צוריק האָב איך דעם שעהנעם מענשען געפונען אין ברוקלין און מיט גרוים מאַטערנעס האָב איך ביי איהם דעם גט בּ.קומען. וואָס זאָגט איהר, ר' יצחק, איז דאָס ניט א דבר גדול א יונגע עגונה צו ראַטעווען? אבער דאָס איז נאָך גאָרנישט! דער פּושע ישראל האָט אנדערש ניט געוואָלט געבען קיין גט, סיידען איך וועל איהם געבען פופציג דאָלאר במזומנים. מיינט איהר אפשר אז איך האָב א סך געקלערט? חלילה! איך האָב איהם אפּגעציילט דיא חמישים שקלים אויפ'ן האַנד, זאָל ער אזוי, דער עבבּרש, פופציג יאהר ליעגען אין בויכווייטאַג! אבער דאָס איז נאָך אויך גאָרנישט! איך וויל דער שליח מצוה זיין און מיט מיינע אייגענע הענד דיא אָרעמע עגונה דעם גט איבערגעבען און מאַקי נאר צוליעב דעם פאָהר איך נאָך קאָ־פּוויזשאָק.

— המ!.... איהר זייט א גרויסער ירא שמים!...... אויף אייך מעג מען טאָקי זאָגען: ירבו כמותך בישראל!

— ירבו כמותך היינט, ירבו כמותך מאָרגען! דערווייל קאָסט מיר דיא מצוה א קימא קן פון א פּאָר הונדערט דאָלאר און איך בין לא עליכם א קבצן מיט אונטערשלאָק, איין עני ואביון מגוזלו, איך קען אזעלכע גרויסע צדקות ניט טראָגען, ווייל, פּערשטעהט איהר מיך, איך האָב אויך א ווייב מיט קינדער וועלכע איך דאַרף מפרנס זיין, לכן איז א גרויסער יושר, אַז היות וויא איך בין אייערער א קאָסטימער און גיב אייך צו לייזען פערציג דאָלאר פאר א שיפסקאַרטע, זאָלט איהר מיר געבען א שעהנע נדבה!

— המ!.... וואָס הייסט ביי אייך א שעהנע נדבה?

— איך מיין טאקי פשוט עטליכע דאלאר! זעהט איהר? עס זיינען דא א סך אידישע קאנטארען, וואו מען פערקויפט שיפסקארטען. און אויף אזא דבר מצוה וואלט יעדער איינער געגעבען. נאר כאפט זיי דער רוח, איך וויל מיט זייא נים האנדלען, יענע זיינען מיר צופיל טייטשמעריש. רעומת זה, זייט איהר, וויא איך זעה, א איד מיט אלע מעלות, א איד, וואס מען דארף טאקי זוכען מיט ליכט אין אמעריקא, לכן וויל איך, אז איהר זאלט מיר געבען דיא נדבה און טאקי איהר זאלט פערדינען דיא מצוה, איך פערגין איך עס מיט'ן גאנצען הארצען!

— איך וועל איך זאגען דעם אמת — האט זיך דער קלערק אפגערופען — עטליכע דאלאר א נדבה איז א סך געלד, בפרט נאך, אז אזעלכע מצות, זאל נים אויסגערערט זיין, האט מען אלע וויילע, אבער וואס זאל מען טהאן? ערכטענס, איז מען דאך א שטיקעל איד מיט דיא מדה פון רחמנות און צווייטענס, זייט איהר א יוצא מן הכלל. עס איז טאקי ווייט צו זוכען א אידען, וואס איז זיך פשוט מוסר נפש פאר איין ארעמע ענוגה, היינט וויא נים מען נים? נא, זאל מיר זיין צו מצוה און איך צו געזונד!...... איהר וועט מיר געבען, ר' קרוב, פינף און דרייסיג דאלאר פאר דער שיפסקארטע און פינף דאלאר האט איהר פאר איך!...... זייט איהר צופריעדען?

— א ברירה האב איך?.... איך מוז צופריעדען זיין! — האט שבתי טרייטעל געענטפערט.

ער האט זיך אבגעקעהרט אין א ווינקעל און האט פון א גאנצען פאק שמאטעס ארויסגעוויקעלט די פינף און דרייסיג דאלאר, וועלכע ער האט דעם קלערק דערלאנגט.

און יענער האט איהם באלד א רעסיט איבערגעגעבען.

ביידע זיינען מיט דעם „מסחר" צופריעדען געוועו.......

שמח וטוב לב, וויא יעדער מענ'ש נאכדעם וויא ער האט אפגעשלאסען א גוטען געשעפט, איז זיך שבתי טרייטעל אוועקגעגאנגען צו זיך אהיים, אין דעם נחת רוח'דיגען בעוואוסטזיין, דאס מהיום והלאה איז ער שוין מעהר קיין „אמעריקאנער" נים און דאס ער פאהרט שוין אהיים.

ווען דאס הארץ האט איהם א ריס געטאן אויף דיא פינף און דרייסיג דאלאר, וועלכע ער האט אבגעצאהלט פאר דיא שיפסקארטע, האט ער זיך באלד געטרויסט מיט דעם זיסען געדאנקען, דאס אויף דער שיף, דאס הייסט, אויף דעם „פאלאץ", אויף וועלכען ער וועט פאהרען אהיים און מיט וועלכען עס פאהרען געוויס זעהר

פיעל אדונים ועשירים, וועט ער קענען צוזאמענשנארען א היבשע „סומע געלד און די פינף און דרייסיג דאלאר וועלען איהם ארויסקומען קוסענדיג....

ער האט זיך מיט גרויס איילענים גענומען מכין זיין צו דער נסיעה, ווייל ער האט געפיהלט, אז ניו־יארק איז שוין פאר איהם צו ענג און יעדע מינוט האט זיך פאר איהם אויסגעצויגען וויא א גאנץ יאהר. צום ערסטען מאל אין זיין לעבען האט ער דערפיהלט אז ער איז א „טאטע" און א „מאנן" און ווייל ער איז דאס, דארף ער צו זיין ווייב און קינדער ניט קומען מיט ליידיגע הענד.

ער האט פאר זיין קיילע מנוחה'ן און פאר זיינע קינדער אנגעקויפט פערשיעדענע מתנות.

— אי, וועלען זייא זיך אביסעל פרייען! — האט ער אויסגערופען דיא מתנות אין איין אלטען טשעמאדאן פארפאקענדיג — און וועלען מיך אננעהמען פאר א גוטען גאסט.

דער וויכטיגסטער ענין איז פאר איהם געוועזען זיין געלד אויף אזא אופן צו בעהאלטען, דאס קיין מענש אין דער וועלט זאל נישט מערקען, דאס ער פיהרט געלד מיט זיך. דיא אונגליקליכע „סבות", וועלכע ער האט ביז היינט געהאט און וועלכע עס האבען איהם בדלות געשטעלט, האבען איהם אויסגעלערנט פארזיכטיג צו זיין.

נאך לאנגען טראכטען און איבערליינען, האט ער זיך ענדליך ענטשלאסען זיין געלד אין זיין חאלאט איינצונייהען און דעם דאזיגען חאלאט פון זיין קערפער ניט אויסצוטאהן סיי ביי טאג, סיי ביי נאכט.

— אשרי אדם מפחד תמיד! — האט ער צו זיך געזאגט און האט זיין געלד אין זיין חאלאט. אונטער דיא וואטע איינגענייהט.

12טעס קאפיטעל.

אלס שבתי טרייטעל איז ארויפגעקומען אויפ'ן „פאלאץ", וואס איז הווישענדיג און פייפענדיג מיט זיינע אייזערנע מאשינעס געשטאנען מוכן ומזומן איהם צו פיהרען נאך קאפוזישאק, האט ער זיך תיכף ומיד אנגעהויבען צו חרוש'ן, און האט זיך טאקי גע'חרוש'ט מכמה טעמים.

ערשטענס האט דער „פאלאץ" גאר ניט אויסגעזעהן וויא א פאלאץ כרבעי, נאר וויא א געוועהנליכע שיף, וועלכע ער האט שוין מעהר וויא הונדערט מאל געזעהן

אין ניויארק שווימענדיג אויף דעם וואסער, וואס ריינגעלט ארום דיא שטאדט פון אלע זייטען. דאן איהם קשה געווארען דער ענין, דאס גלייך וויא ער איז ארויף אויפ'ן שיף, האט ער אזוי וויא פון דער ערד דערהערט דעם בלעקען פון בהמות און דאס גרונצען פון א כך הזירים. ווייטער האט ער זיך גע'חרוש'ט, דאס ער האט אויף דעם פארדעק פון שיף דערזעהן גאנצע קופות פון יענע „בשמים" מיט וועלכע יחזקאל הנביא האט נאך נאטס געבאט געבאקט זיינע וואונדער־שעהנע קובען *) און קיין איינציגע פון יענע „אדונים", פון וועלכע ער האט געהאפט דיא שעהנסטע נדבות צו בעקומען.

שטעהענדיג מיט דעם אלטען טשעמאדאן אין דער רעכטער האנד און צו־דריקענדיג יענעם פלאטץ פון זיין חאלאט, וואו זיין געלד איז איינגענייט געוועזען, האבען זיינע אויגען מיט איין אויסדרוק פון גרויס פערוואונדערונג ארומגעוואנדערט פון איין פלאטץ אויף דעם אנדערן, מיט דעם האפפנונג ענדליך צו געפינען א פתרון צו דיא פיעלע חידות, וואס האבען זיך ביי איהם אין קאפ ארומגעדרעהט. ער האט אבער נישט געפונען דאס, וואס ער האט געזוכט. ער האט מעהר נישט געזעהן וויא א גרויסער טהייל פון דיא מאטראזען מאכען דיא לעצטע הכנות צום אבפאהרען און וויא אנדערע פון דיא מאטראזען טראגען ארונטער גרויסע בינדלעך שטרוי אונטען, פון וואנען דאס בלעקען פון דיא בהמות און דאס גרונצען פון דיא חזרים האט זיך געלאזט הערען.

— וואו זיינען דאס דיא אידישע פאסאזשירען ? — האט ער זיך אליין שוין צום צעהנטען מאל געפרעגט.

און ווייל עס איז נעווען ארום אכט דעם זייגער אין דער פריה, האט ער מיט זיין שכל הישר דערגאנגען, אז דיא אידישע פאסאזשירען זיינען יעצט אין שוהל ביי דעם דאווענען.

אבער וואו איז דיא שול ? אויבען אויפ'ן פארדעק זעהט מען זיא עפעס נים.... זאל זיא זיין אונטען ? הערט א שכל פון גוים ! מאכען א שול גאר אונטען ! נא, צו זייערע קעפ ! צו זייער לייב און לעבען ! צו זייער האר און נאר ! האט עס עפעס א טעם א אידישע שול פינף קלאפטער אונטערן דאך ? וואס זאג איך „דאך", דאס איז דאך גאר אונטער דער פארלאגע !

---

*) ויאמר אלי ראה נתתי לך את צפיעי הבקר תחת גללי האדם ועשית את לחמך עליהם. (יחזקאל ד. טו.)

ער האט זיך א לאָז געטאָן מיט דעם פעסטען ענטשלוס דיא שול אויסצוגע־פינען און געהענדיג האט ער געטרעטען איבער גרויסע שטריק און גראָבע זאגלען, וואס זיינען אין אונאָרדנונג געלעגען צושפרייט אויף דעם פאָרדעק.

— כּאָם איך נאר מיינע אידעלאך געפינען — האט ביי זיך געטראכט — זיי וועלען מיר שוין אלעס ערקלערן!

ער האט דערזעהן דיא טיהר, וואס פיהרט צום צווישענדעק און איז צו איהר צוגעגאנגען.

א מאטראָז גרויס און שטארק וויא גליות הפלישתי האט איהם פערטרעטען דעם וועג און מיט טיפע באס־שטימע האט ער ארויסגעדונערט:

— צוריק יודע!

— נאָ, נאָ, נאָר ניט אזוי מחוצפ'דיג, מיין ליעבער דייטש! — האט איהם שבתי טרייטעל געענטפערט און האט זיך ווייטער געררוקט.

קוים אָבער האָט ער דעם צווייטען טריט געמאכט, האט ער דערזעהן וויא א שטיק פלייש, פּאָהדזשע אויף א מענשליכע האנד, האט זיך אויפגעהויבען אין דער לופטען, א רגע שפּעטער האט זיך דער שטיק פלייש ווידער אראָבגעלאָזען און איז איהם אריינגעפאָהרען מיט'ן דיקסעל אין דיא צייהן אריין מיט אזא מאכט און מיט אזא געשווינדיגקייט, דאס ער איז הינטער זיך געפאלען און א שטראָם בלוט האט מיט איינמאָל פון זיין מויל ארויסגעשאָסען.

— הוא האלהים! — האט ער אויסגערופען זיין בלוטיגען מויל אבווישענדיג, נאכדעם וויא דיא פונקען, וואס זיינען איהם פון דיא אויגען געפלויגען, זיינען אויס־געלאָשען געוואָרען — דאס איז דאך גאָר עפּעס מעשה סדום!

ער האט זיך ווידער אנגעהויבען צו חידוש'ען און ער האט זיך אזוי לאנג גע־חידוש'ט, ביז ער איז געקומען צו דער סברה, דאס ער האט געוויס פערבלאנדזשעט און אנשטאָט אויף דעם „פּאלאץ", האט ער געטראָפען, על פי טעות, אויף איין אנדער שיף.

אבער דעם פעהלער צו פערריכטען איז שוין צו שפּעט געוועזן. דיא מאטראָ־זען האבען שוין דיא אנקערס אויפגעהויבען און דיא שיף איז שוין אָבגעגאנגען פון ברעג.

זיין עגמת נפש איז געוועזן אונבעשרייבליך. וואס טהוט מען? וואס פאר איין עצה גיט מען זיך? וויס גאָט, וואס פאר א שיף דאס איז און וואוהין זיא וועט איהם זיינע ביינער פערטראָגען!......

אויף איין מינוט האט איהם אריינגעבליצט דער געדאנקען דעם שיפסקאפיטאַן אויפצוזוכען און איהם זיין טעות אויפקלערען מיט דער בקשה: דיא שיף אומצוקעהרען און איהם אראפצולאַזען, באלד אָבער האט ער זיך דערמאָהנט אַן יענעם כפול שמונה׳דיגען פאטש און דיא אבזיכט, דעם שיפסקאפיטאַן אויפצוזוכען, איז אין איהם אבגעשטאָרבען.

— נעה מאך עפעס מיט אזעלכע סדום׳ניקעס! — האט ער ביי זיך געטראכט — אזעלכע רשעים קענען פשוט א מענשען אומברייננגען.

מיט איינמאָל איז איהם ליכטיג געוואָרען אין דיא אויגען. זיצענדיג אויף איין אַנקער א פאר׳ראנה׳טער און אלץ ווישענדיג זיין בלוטיגען מויל, האט ער פון דער וויטען דערזעהן א מענשען, אין וועלכען ער האט תיכף ומיד א אידען דערקענט.

יענער איד איז פון צווישענדעק ארויפגעקומען, האט זיך געזעצט אויף א ראָלל פון גראָבע שטריק, און האט גענעסען שווארצען ברויט מיט קנאָבעל.

דאס איז געווען א קליינגעוויקסיגער מענשעלע, א דארינקער, א שוואַ־צינקער, מיט א ציגענע בערדעל, מיט שפיציגע, אונרוהיגע אייגעלאך און אָנגעטאָהן האלב חסיד און האלב בינלער.

שבתי טרייטעל האט זיך צו איהם א לאָז געטהאָן מיט אזא שמחה, אזוי וויא ער וואָלט פלוצלונג דערזעהן זיין טאטען פון יענער וועלט.

— שלום עליכם א אידען! — האט ער גאנץ פרייליך אויסגערופען און האט איהם זיין האנד אויסגעשטרעקט.

— אלאיכעם שולעם! — האט איהם יענער אין גאליציאנישען דיאלעקט און קייענדיג מיט ביידע באקען געענטפערט.

— פון וואנען איז דאס א איד?

— א גאליציאנער!

— מה שמיכם?

— הערשעל זאמזומסקי!

— וואוהין פאָהרט א איד?

— יאך פוהר נאך טשערנאָוויטץ!

— איהר האט געוואָהנט אין ניויאָרק?

— יאך הוב געוויינט אין ניויאָרק פארצעהן יוהר!

— מיט וואס האט איהר איך בעשעפטיגט?

— מיט וואועס? יאך בין געוועין א בינלער! פארשטאיהט איהר מעך?

— און ווארום פאָהרט איהר אהיים ?

— גיניג מיך צו חאָיישעכען אין אמעריקא. פאַרצען יוהר דיא וועלט נישט געזעהן.... געארביים וויא א שקלאף, פאַרשטאַיהט איהר מעך !

— נאָ, אין פערצעהן יאָהר האט איהר געוויס א היבשען גראָשען געמאַכט ?

— בע מע ! א מול בעסער, א מול ערגער.. איהר וואיסט דוך אמעריקא.. ווען נישט פאַרדינען, הוב איך גאַנץ אמעריקא אין קאַיווער !

— איך זעה שוין, ר׳ הערשעל, אז איהר פיהרט אהיים א היבשען גראָשען. זאָל עס אייך וואויל בעקומען ! איך פערגין עס אייך פון גאַנצען הארצען, איך שווער עס אייך ביי מיין באָרד און פאות.

שבתי טרייטעל האט דאס זעהר פריינדליך ארויסגערעדט און האט דערביי געטראַכט איך מוז ביי דעם גאַלעציאַנער חזיר קריגען א נדבה !

— ניא יאָ, עפּעס פיהר יאָך אהאים ! — האט יענער געענטפערט — דער־מונט אאָך פאַרצעהן יוהר א בינלער ! א קלאַינינקאַיט ?

— האט איהר עפּעס א פאַמיליע אין דער היים ר׳ הערשעלע ?

— יאָך הוב אין טשערנאָוויטץ א וואַב מיט א געשעפט !

— וואס פאר א געשעפט ?

— וואוס פאר א געשעפט זאָל האָבען א אידענע ? א וואַבערישען געשעפט, נאַטירליך ! זיא באַקט יעקאָך און טאָרכען פאר דיא ראַבע לאַט !

— נאָ, וויא איך זעה, האט איהר ר׳ הערשיל ניט וואס צו זאָרגען ! א חוץ אייער שאָרען, הכואי אויף מיר געזאָגט !

דער גאַליציאַנער האט איהם א מינוט לאַנג מיט זיינע קליינצינגע און שפּי־ציגע אייגעלעך פאָרשענד אנגעקוקט.

און איהר, ר׳ קוריב ? — האט ער שבתי טרייטלען געפרעגט — איהר זענט מיט אמעריקא נישט צופריעדען ?.... איהר האט גאָרנישט געמאַכט ?

— גאָרנישט, מיין פריינד ! נאָך וויינינער פון גאָרנישט ! — האט שבתי־טרייטעל מיט א שווערען זיפץ געענטפערט.

— נע, נע !.... שמעכט אייך נור נישט אזאָי ! — האט דער גאַליציאַנער מיט א האַלבען שמייכעל ארויסגערופען — מער קענען אאָך לוטוואַקעס !.... אז אז איהר זוגט „גורנישט”, איז דוס א קלורער סימן, אז איהר הוט א פעטט באַטעלע !

א שוידער איז דורך שבתי טרייטעלס קערפּער אריבערגעפּיוינען. עס האט זיך איהם אויסגעדאַכט, אז דער גאַליציאַנער וויים פון זיין ביסעל מזומן, וואס ער

טראַנט איינגענייהט אין זיין חאלאט און נאַר ניט ווילענדיג האט ער זיך א חאפ געטהאַן צו יענעם פלאַטץ, וואו זיין אוצר איז געלעגען.

דער גאליציאַנער האט דיזע בעוועגונג בעמערקט און זיינע אויגען האבען אויפגעבליצט.

— ניין, ניין, ר׳ הערשיל — האט זיך שבתי טרייטעל האסטיג אב־ערופען — איהר האט, מחילה, א טעות גמור! איך האב אין אמעריקא גאַרנישט געמאכט.. מעהר האב איך נישט, וויא דאס, וואס איהר זעהט אויף מיין לייב.... נישטאָ קיין מזל, ניט פאר אייך געדאַכט! ווארף זיך אהין, ווארף זיך אהער, אלץ דער אייגענער קבצן!

— אויב אזוי, איז טאקי א רחמנות אויף אייך! — האט דער גאַליציאַנער מיט א רחמנות־פּנעמ׳ל אויסגערופען — אבער איהר לוטוואַקעס, איהר הוט גאר קיין שאיכעל ניט. איהר ווייסט נישט וויא צו מאַכען דעם גרושען.... יאך אויף אייער פלאַטץ וואָלט נישט געפוהרען א האים מיט לאַידיגע הענד!

שבתי טרייטעל איז זעהר אויפמערקזאם געוואָרען.

— וואס האב איך געקענט טהאָן? — האט ער געפרעגט.

— יאך וואָלט נישט געפוהרען אהאים מיט איין אָקסענשיף; יאך וואָלט געפוהרען מיט א גראַיסע שיף, אויף וועלכע עס פוהרען ראבע לאט און וואָלט ציזאַמענגענימען נדובות.

שבתי טרייטעלס אויגען זיינען פון סעקונדע צו סעקונדע גרעסער געוואָרען.

— וואס זאָגט איהר? — האט ער אויסגערופען — איהר וואָלט נישט גע־פאָהרען מיט קיין אָקסענשיף? איז דען אונזער שיף איין אָקסענשיף?

— וויא?.... איהר ווייסט עס ניט?

— נעהט!.... איהר מאַכט חוזק פון מיר!

— חאַיזעק?.... זולען מער אזוי אלע באַידע לייבען אין אַישער און אין כובד, וויא אונזער שיף איז איין אָקסענשיף!.... שאַט! זוגט מיר נור, וויפיעל הוט איהר בעצוהלט פאר דער שיפסקאַרטע?

— פערציג דאָ־אר!

— פאַרציג טולער?.... איי וואי געשרייען!.... פאַרציג טולער! פאַרציג יוהר זולען זיי זיך דאַרט קאַקלען אויף צייה־ווייטאַג, דיא רשועים!.... זייא הובען גור קיין יודיש הארץ דיא לאַבושעס. וויא גארט מען דוס אופ איין אָרעמען יודען, וואי געשריגען!

— וואס הייסט, זיי האבען מיך אָפּגענאַרט ? — האט שבתי טרייטעל ווייא א צומישטער געפּרעגט — וויפיעל דען האב איך פאר דער שיפסקארטע געדארפט בעצאָהלען ?

— פינף טולער ; אזוי הוב יאך אויך בעצוהלט.

— איהר זייט א ליץ, ר' קרוב, איהר לאַכט פון מיר ! וואו איז דאס געהערט געוואָרען אין דער וועלט, אז א שיפסקארטע זאָל מעהר נישט קאָסטען וויא פינף דאָלאר ?

— אויב איהר גלאַיבט מעך נישט, קען יאך אײַך נישט העלפען !

— און איהר האט נאר פינף דאלאר בעצאָהלט ?

— זאָלען מער אזוי אלע באיידע לייבען, נור פינעף טולער !

— אבער וויא קען דאס זיין ? וואס זיינע זיי דאָרט, אָנזעצערס ? פאר וועלכע מעשים טובים וועלען זיי אונז געבען א שיף צו פאָהרען אהיים און דערצו נאך אונז קאָרמען מיט כשרה מאכלים כיד המלך ?

— כּושערע מאכולים ? ווער הוט דוס אײַך געזוגט ?

— דער מאַן וואס האט מיר דיא שיפסקארטע פערקויפט !

— הי, הי ! — האט זיך דער גאליציאנער צולאַכט — יענער מאַן הוט אײַך אראָנגעלאיגט ! ער איז א שווינדלער, זולען מער אזוי אלע באירדע לייבען ! אז זייא דערטאַפּען א יאָלד וויא איהר זאגט, ראַסען זיי פון איהם גאַנצע פּאַסען. מעך אובער הובען זיי נישט געקענט אראָנלאיגען. יאך בין קליגער פון זיי. יאך הוב זיי אין קאַיוּוער !

א לאַנגע צייט איז שבתי טרייטעל געזעסען פערזונקען אין טיעפע געדאנקען. ער האט נאך אלץ נים געוואָלט גלויבען, דאס מען האט איהם אָבגענאַררט.

— אָבער וויא קען דאס זיין ? — האט ער ווידער אנגעהויבען — וויא קוינט דאס זיי פאר זינדיגע פינף דאלאר מענשען אזא מהלך רב צו פיהרען ?

— און אייער ארבייט איז בא אאך א הינד ? — האט איהם דער גאַליציא־נער געפרעגט.

— ארבייט ?.... וועלכע ארבייט ?

— וויא ? איהר וואיסט עס נים ? וואי געשריגען ! איהר זאגט דאָך איין אכתּ'ר יאָלד ! איהר וועט מיזען פיבערן דיא אָקסען און וואשען דיא חזירים, זולען מיר אלעביידע לייבען !

— היו לא תהיה ! — האט שבתי טרייטעל אויפגעקאָכט פאר כעס — וואס

איז דאס עפּעס? הפקר פּעטרושקע? איז דען לית דין ולית דיין בּישראל? וואס הייסט: מען וועט מיך צווינגען חוירים צו וואַשען; און וואס וועט מען מיר טהאָן, אז איך וועל ניט וועלען?

— אז איהר וועט נישט וועלען, ר׳ קורעוו, וועט איהר כאַפּען דיא טהייערע פּעטש; די מאַטראָזען וועלען אײַך מאַכען ברוין און בלאָ וויא א פּוילישען ראָסע־פּלאַיש!

— נישקאָשע, אונזערע אידישע פּאַסאַזשירען וועלען צו אזא נבלה נישט צולאָזען!

— וועלכע יודישע פּאַסאַזשירען מיינט איהר?

— אָט דיא, וואס פאָהרען מיט אונז צוזאַמען?

— הו, הו! איהר הוט א גאַנצען טועת! קיין יוד פוהט נישט מיט אונז. דיא איינציגע יודישע פּאַסאַזשירען זאַנען מער אלע בּאָירע.

דיעזע נאַכריכט איז פאר שבתי טרייטלען געוען דער צווייטער דונערשלאַג. אויף זיין האָפפנונג א שעהנעם גראָשען פון דיא רייכע פּאַסאַזשירען צוזאַמען צו שנאָררען, איז געוואָרען צו וואסער.

— וואס טהוט מען? וואס האב איך געטהאָן? — האט ער כמעט וויינענדיג געמעה׳ט — וויא אזוי וועל איך דערפאָהרען אהיים? איך האב דאָך נישט קיין צובראָכענעם גראָשען.... עס וועט מיר אויסקומען מחזיר על הפּתחים צו זיין, נדבות קלייבען.... וועה געשריען, צו וואס א מענש קען געפּרובט ווערען! אין מיין לעבען האב איך ביי קיינעם קיין נדבה ניט גענומען, און איצט, אויף דער עלטער, ווער נאָר א שנאָרער!...... איך זאָג אייך, מיין ליעבער ר׳ קרוב — האט ער זיך מיט איינמאָל צו דעם גאַליציאַנער געווענדעט — א פרעמדער גראָשען איז ביי מיר אסור־חזיר געוועזען, אבער אז עס קומט, ניט פאר אייך געדאַכט דיא בייזע שעה, העלפען קיין טענות נישט...... דרעה זיך אהין, דרעה זיך אהער, דוא מוזט בעטען!

דער גאַליציאַנער האט דעם אנצוהערעס גאַנץ גוט פערשטאַנען.

— ניע, וואועס איז דו פאר א באַיז? — האט ער געענטפערט — דאַרויף איז מען דאָך יודען! וואועס זול מען טהין? זול מען לאזען א יודען אוים־געהן פאר צער? כול ישראל חאוואירים, זוגט מען דאָך!.... יאָך בין אפילו נישט קיין ראַבער מאָן, אבער עפּעס קען יאָך גיבען מאַנעם איין איגענעם ברידער!...... נישקשה׳ דער ריבאָינו של אייכאָם וועט מיר אופגיבען כאַיפל כפליים?

מיט דיזע ווערטער האט ער פון זיין בוזים־קעשענע ארויסגענומען א קליין פעקיל אמעריקאנישע אסיגנאצעס און האט שבתי טרייטלען אבגעציילט פינף דאלאר.

— דו הוט איהר פינעף טולער — האט ער צו איהם געזאגט — יאך געב עס אאך גערן. אויף מעהר הוט קאן פאראיבעל נישט. יאך בין אלאין דעם קבצנ'ס א שוואוגער.

— זאל אייך טאקי דער בורא ברוך הוא אבגעבען כופל כפליים! האט איהם שבתי טרייטעל געענטפערט — איהר זאלט זוכה זיין צו געבען צדקה אייערע גע־פאלענע ברידער. נישקשה, דער אויבערשטער וועט אייך ממלא זיין!

ער האט זיך מיט דעם גאליציאנערס נדבה געפרייט וויא מיט א גרויסען גע־ווינס און אין הארצען ביי זיך האט ער געטראכט: ארויסקריגען פינף דאלאר א נדבה פון א גאליציאנער דבר־אחר איז אזא קונץ, וויא שלאגען א שטיין, אז ער זאל געבען וואסער.

זיין פרייד האט אבער ניט לאנג געדויערט.

קוים איז ניויארק מיט איהר גרויסען האפען פערשוואונדען און דיא שיף איז שוין אריין אין דעם אפענעם אטלאנטיק, וואו מען האט שוין מעהר נישט געזעהען וויא הימעל און וואסער — איז צו זייביידען צוגעגאנגען א מאטראז, איינער פון דיא בני ענק, און האט מיט זיין באס־שטימע אויסגערופען:

— האללא, יודישע יודען! קאמען זיא, אבער שנעל!

— וואס וויל דער ערל? — האט שבתי טרייטעל דעם גאליציאנער גע־פרעגט.

— ער ריפט אינז שאין! האט דער גאליציאנער געענטפערט.

— וואס הייסט ער רופט אונז? וואוהין?

— וויא, איהר פארשטאיט ניט? ארבייטען ריפט ער אינז?

— ארבייטען? זאל ער ארבייטען מיט דער נשמה!.... איך געה נישט!

— נע, נע, איהר וועט בעסער ווערן! פאלגט מעך און שפיצלט אאך נישט מיט דעם מלאך המות.

— וואס בין איך זיינער, א פאראבאק?

— ווירד עס באלד? — האט דער דייטשער עוג מלך הבשן אויסגערופען אין אין זיין שטימע האט זיך שוין געלאזט הערען דער נאהענטער „דאנערוועטער".

— יאך גאי שאין. — האט דער גאליציאנער געענטפערט און איז האסטיג אויפגעשטאנען.

שבתי טרייטעל האט זיך נים געריהרט פון ארט.

— קרייץ־מילליאן־שאק־דאננערוועטטער, נאך איינמאל! — האט דער מאָט־ראָז ארויסגעדונערט און האט זיין דיקע און האָריגע האנד איבער שבתי טרייטעלס קאָפּ אויפגעהויבען — איך שלאָגע דיך ווייך צו איינען ענגלישען פודינג, דוא יוד'שער יוד!

— מאכט נישט קיין מחזוקות און קיממ! — האט דער גאליציאנער אויס־געריפען.

— מאכט רש"י נישט זוכה! — האט שבתי טרייטעל קאלטבליטיג געענט־פערט — זאל ער נאר שלאגען, איך וועל מאכען א גוואלד ביז'ן זיעבענטען הימעל!

— אבער איהר זעהט דאך, יאך גאיה אויך!

— נוא יא, איהר האט פינף דאלאר בעצאהלט פאר דער שיפסקארטע, איך האב פערציג דאלאר בעצאהלט, פערציג יאהר זאל ער ליגען א געשוואָלענער דער עוכר ישראל!

— מאָטץ־באָמבען־אונד־גראנאטען, שטריק־אונד־זאנעל! ביים בארד דעס פראפעטען, איך בענעה איין הונדס־מארד אן דיזען יודען! — האט דער מאָטראָז שוימענדיג פאר כעס געזאָגט צו א צווייטען מאטראָז. וואס איז איהם גראדע גע־קומען אין וועג — פערדינאנד ווילסט דוא צוגרייפען? וויר טראגען דיזע בעסטיע צום שוויינענרוים!

און איידער שבתי טרייטעל האט זיך ארומגעזעהן, האבען איהם צוויי פּאָאר אייזערנע הענד, גראדע נים זעהר צערטליך ארומגענומען און האבען איהם ארונ־טערגעטראָגען אין א האלב דונקעלען קעלער. מיט א פּאָר כּפול־שמונה'דיגע רוקעס אין זייט האבען זיי איהם אוועקגעשטעלט אויף דיא פיס און איינער פון זיי האט אריינגעדונערט אין אויער אריין:

— ארבייטען, יודע, זאָנסט ניעבט'ס הויע!

דער גאליציאנער איז אזוי פריינדליך געווען און האט איהם געגעבען צו פער־שטעהן דעם פירוש המילות פון „הויע".

— הויע, מאינט דער דאטש פּושעט קלייפּ. וואוּעס זול מען טיהן? מען מיז לאדען. דערפאר זאנען מער יודען דאך אין גולת!

שבתי טרייטעל האט געשוויצט וויא א קליינשטעטעלדיגער חזן ביי א יום־כפור'דיגען מוסף. ער האט געשלעפּט גרויסע ביינטלעך שטרוי פאר דיא אָקסען,

האט אויסגעראמט דיא שמוציגע שטרוי פון אונטער דיא בהמות און האט זיי גע־געבען וואסער צ ם טרינקען.

צו דער זעלבינער צייט, ווען זיין גאליציאנער חבר האט דיזעלבינע ארבייט שוויינענדיג און געדולדיג געטהאן, האט ער געזעגענט מיט קללות און מיט חרמות אויף אלע דייטשען פון דער וועלט און אויף אלע קלערקס פון דיא קאנטארען, וואו מען פערקויפט שיפס־קארטען.

און שפעטער איז ער נאך מעהר ארויס פון דיא כלים, ווען מען האט איהם מכבד געווען א פאר צעהנדליג פעטע חזירים אפצוואשען.

— דיא אנשי סדום זיינען הינד געגען דיא דייטשען! האט ער געשריען און האט זיך געצאפעלט וויא אין דער נכפה — וואו איז דאס געהערט געוואָרען אין דער וועלט פון ששת ימי בראשית אן, אז מען זאל אוועקשטעלען א אידען, וואס האט זיין גאנצען לעבען פערבראכט על התורה ועל העבודה, וואשען חזירים? וואשען זאל מען זיי, דיא רשעים, טוטערהייד!

און ביי אלעם דעם, האט ער זיין חלאט דאך ניט פערגעסען, דעם חלאט אין וועלכען זיין געלד איז איינגענייהט געווען. ער האט איהם פון זיין לייב ניט אויסגעטאן אויף קיין איינציגע מינוט. ער האט אין איהם געארבייט, געגעסען און געשלאפען.

— איהר מאכט א תל פון אער מלביש, ר' שבתי טרייטעל! — האט צו איהם דער גאליציאנער א פאר מאל געזאגט — קאן ראבער יוד זאגט איהר נישט. איהר דארפט אער בגד א ביסעל מעהר שאנען. ניט א אי גען וועט איהר אך מאכען איין אנדערן!

— המ! מיסטיינס געזאגט, אלץ דער זעלבער קבצן! האט שבתי טרייטעל אויסוויכענדיג געענטפערט — ווען איך האב דעם חלאט אויף מיין לייב פיהל איך מיך עפעס לייטישער!

עס איז געווען א טאג רייזע פון ליווערפול, וואו דיא שיף האט בעדארפט איבערגעבען דעם גרעסטען טהייל פון איהר לאדונג און פון דארטען געהן נאך שטע.ין.

שוין מיט א נאכט פריהער האבען דיא מאטראזען שבתי טרייטלען און דעם גאליציאנער געגעבען צו וויסען, דאס זיי דארפען שוין מעהר נישט ארבייטען, ווייל דיא בהמות און דיא חזירים ווערען מארגען אין דער פריה אפגעליפערט אין ליווערפול.

שבתי טרייטעל האט זיך געפרענעלט פאר נחת און האט זיך מיט גרויס נחת רוח גענומען צורעכטמאכען זיין שלאָפלאַגער.

— נאַ, היינט וועל איך שוין האבען א רוהיגע נאכט! — האט ער אויסגערופען — איך וועל מיר אָפּלייענען קריאת שמע און וועל כאַפּען א חראָפּ כרבעי!

— נע, נע, איילט אייך נישט, ר׳ שבתי טרייטעל! — האט איהם דער גאַליציאַנער געענטפערט מיט שמייכעל אויף זיין פנים — האנט איז בא אינז א יום־טעוו, פוטער געוואורען פון דיא חזירשע ארבייט און מער מוזען געהמען צו קאַפּעצקעס!

— אויב איהר האט, מהיכא תיתא! האט איהר עפּעס רעכטס?

— וואיה געשריגען! א ביסעל בראַנפּען איז אויך א זאך?

ער האט פון זיין טשעמאָדאן ארויסגענומען א פלאַש קאָניאק מיט א גרעגאדירסקען רביעית.

— פּלאי פלאים! — האט זיך שבתי טרייטעל גע׳חידוש׳ט — פון וואנען האט איהר דאס אזא אוצר?

— פרעגט נישט קיין קשיות און מאכט ברוכ׳ע! — האט דער גאַליציאַנער געענטפערט און האט דעם רביעית פול אָנגעגאָסען.

שבתי טרייטעל האט זיך פיעל נים געלאָזט בעטען.

— לחיים, גוטער ברודער!

— לחאַם, לשולעם! טרינקט געזונדערהייט!

אוןביידע האבען געטרונקען.

— נאך אינס? יאָ?

— נאַ, אויב איהר ווילט?

— זאגט נישט קאן מלמד! טרינקט, כל זמן עס איז דו אין פליישעל!

— אויב אזוי, לחיים!

— לחאָם ולשולעם!

שבתי טרייטעל האט דערפיהלט וויא עס איז איהם ווארעם געוואָרען אין אלע זיינע גליעדער. ער האט מיט איינמאָל גרויס קוסט בעקומען עפּעס וועמען עס איז צו קוסען, און וויל ער האט קיין אנדערן פאר זיך ניט געהאט, האט ער זיך אלע ווייכע א וואָרף געטהאָן צום גאַליציאַנער און האט איהם מכבד געווען מיט זיינע האָריגע און הייסע ליפּען.

עטוואס שפעטער האט ער שוין דיא היטץ מעהר ניט געקענט אויסהאלטען, ער האט פון זיך זיין חאלאט ארונטערגעווארפען, האט זיך געזעצט אויף זיין בעט און האט אנגעהויבען זינגען א בעקאנטען „שוכן־עד" פון דעם לאמזער חזן.

און אין א שעה ארום האט ער שוין געשלאפען וויא דער שמש פון חברה קדישא נאך דער גרויסער סעודה פון ט"ו כסליו.

....

שבתי טרייטעל האט אנגעהויבען צו פינטלען מיט נאך צוגעמאכטע אויגען, א סימן, אז זיין בלייענער שלאף איז שוין געבראכען און זיינע איינגעשלעפערטע חושים שטעהן שוין ווידער אונטער דער ווירקונג פון דער אויסענוועלט. דיא שנאפס־וואלקענס, וואס זיינען געלעגען שווער וויא בליי אויף זיין מ ח, האבען אנגעהויבען זיך צו פערציעהען און ער האט ווידער אנגעהויבען ביסלעכווייז צו פיהלען.

דריי־פיער מאל האט ער זיך אויסגענעצט מיט'ן פוללען מויל, א פאאר מאל האט ער א שלוקערץ געטאן און האט געעפענט זיינע האלב־פערשלאפענע אויגען.

עפעס וואס איז איהם אונטערגעלאפען צום גארגעל. עס איז איהם ניט גוט געווארען צום ברעכען, און אין מויל האט ער געפיהלט אזא טעם, פונקט וויא א אידענע וואלט דארטען ביי איהם געקענען מיט א צווילינג.

ער האט צוריק בעקומען זיין גאנצען זכרון.

— חרפות ביושים! — האט ער פאר זיך געמורמעלט — געטרונקען וויא א דבר־אחר.

מיט איינמאל האט ער דערפיהלט, אז דיא שיף שטעהט רוהיג אויף איין אין פלאטץ. ער האט דערהערט דאס פייפען פון דאמפף שיפען, קולות פון מענשען, דעם גערויש פון לאסטוועגע׳, געזאנג פון שיכור׳ע מאטראזען און דעם קלאנג פון א גלאק פון א ווייטע קירכע.

— אהא! — האט ער ביי זיך געקלערט — מיר זיינען שוין אין ליווערפול!

— ר׳ הערשיל! ר׳ הערשיל! — האט ער נאך אלץ ליגענדיג אנגעהויבען צו רופען — א יא מיר זיינען שוין אין ליווערפול? אפשר איז שוין צייט צו דאווענען?

קיין ענטפער.

— וואו איז ער דארט איינגעזונקען געווארען, דער פארשיווער גאליציאנער?

מיט איינמאָל האט ער דערפיהלט, אז עס איז זעהר קאלט. ער האט געמאכט א בעוועגונג, אום דיא פּאָלעס פון זיין חאַלאט צוזאמען צו נעהמען......

— וואס איז דאס ?.... וואו איז דאס מיין חאלאט ?....

א שרעקליכער געדאנקען האט איהם אריינגעשאָסען אין קאָפּ. ניט כויט, ניט לעבעדיג איז ער אראָבגעשפּרונגען פון זיין לאגער.

אונטען אויפ'ן פּאָל, איז געלעגען דער חאלאט.

מיט ציטערדיגע הענד האט ער איהם א טאפּ געטאָן אהין און אהער.... דער נאָטה איז געווען אויפגעטרענט.... קיין סימן פון געלד....

— דאס איז זיין מלאכה !...... דער פּארשיווער גאליציאנער האט מיך בע'גנב'עט !

און שנעל וויא א בליטץ, שרייענדיג און וויינענדיג, האט ער זיך א וואָרף געטהאָן אויף דעם פּאָרדעק פון שיף.... נישטאָ דער גאליציאנער ! ער בעהאלט זיך ערגעץ וואו אין שטאָדט !....

אבער איך וועל איהם קריגען !.... איך וועל איהם ממית'ן !

ער האט זיך א לאָז געטאָן איבער'ן בריקעל פון שיף. קיינער האט איהם ניט אויפגעהאלטען, און באלד איז ער פערשוואונדען געווארען אין איינע פון דיא ליווערפּולער גאסען....

13טעם קאפּיטעל.

דעם חאלאט זיינעם האט ער פון גרוים איילענעס און שרעק נאר פּאספּייעט אריבערצו־ווארפען איבער איין אַקסעל, זיינע לאנגע פּאלעס האבען זיך געבאמבעלט צווישען זיינע פיס, דער לאנגער און פערשמאָלצענער טלית־קטן מיט דיא שטארק אינוואליד־געוואָרענע ציצית האט געפּאטעו־ט אין דער לופט, דערצו נאָך זיין ניט אויסגעשלאָפענערפּנים מיט דיא צושויבערטע האָר, זיינע דעפעקטע תחתונים, וועלכע ער האט ניט פּאשפּייעט אין אָרדנונג צו ברייגגען, דאס אלעס האט ארויסגעוואָרפען א שרעק אויף דיא ליווערפּולער פריע ליבע בירגער, דורך וועלכע ער איז דורכגעלאָפען וויינענדיג און שרייענדיג און ארומפעכענדיג מיט דיא הענד אין דער לופטען וויא א בעזעסענער.

— הערשקע ! גנב ! כל־בויניק ! מיין געלד ! מיין בלוט ! האט ער אהן אויפהער געשריען און איז ווייטער געלאָפען.

פוןביידע זייטען נאס האבען זיך געבילדעט רעדלעך פון מענשען, וועלכע האבען זיך אבגעשטעלט און האבען איהם פערוואונדערט און צושראקען נאכגעקוקט.

פלוצלונג האט זיך אויף זיין אקסעל אוועקגעלייגט איין אייזערנע האנד אונד אלס ער האט זיך אומגעדרעהט, האט ער פאר זיך דערזעהן דאס שטרייינגע געזיכט פון איין ענגלישען פאליסמאן.

— מה פרצת? — האט ער פאר זיך געקוועטשט — וואס פאר א מחותן ביזמו מיט מיר?.... טוביה חטא וזיגור מיננוד? הערשקע האט גע׳גנב׳עט און מיר ווילסטו ארייגשטעקען אין לאך? בתמיה!

אבער דער פאליסמאן האט איהם קיין צייט ניט געגעבען צו געפינען תירוצים אויף זיינע קלאמץ קשיות און האט איהם אוועקגעפיהרט און פאליציי־הויז.

א גרויסע צאהל פון נייגיעריגע מענשען איז איהם נאכגעגאנגען. יעדער איינער האט געוואלט וויסען, ווער דער פערברעכער איז און אין וואס בעשטעהט זיין פערברעכען.

דער גרויסער און האלב דונקעלער צימער איז פולגעפאקט געוועזען.

שבתי טרייטעל האט אויף קיין איינציגע מינוט ניט אייפגעהערט צו וויינען און האט געבאמבארדירט מיט שווערע קללות אויף הערשקעס קאפ.

ענדליך איז געקומען דער פאליציי קאפיטאן און האט פערנומען זיין פלאטץ אויבענאן ביי דעם גרינעם טיש.

דער פאליסמאן האט צו איהם שבתי טרייטלען צוגעפיהרט און האט איהם אבגעגעבען זיין ראפארט.

דער פאליציי קאפיטאן האט איהם א ווייל בעטראכט מיט שטרייינגע אויגען, דאן האט ער איהם געשטעלט א פאר פראגען.

שבתי טרייטעל האט איהם גארנישט געענטפער־ט. ער איז געשטאנען צוזאמענגעזונקען וויא א׳ן אלטע סוכה און האט נאר געגלאצט מיט דיא אויגען.

דער בעאמטער האט פערשטאנען, אז דער אנגעקלאגטער פערשטעהט ניט דיא ענגלישע שפראך אונ. האט זיך צום פובליקום געווענדעט מיט דער פראגע, אויב עס געפינט זיך דא איינער, וואס קען זיך מיט דעם געפאנגענעם צוזאממענריידען.

הערט א שאלה! צו איז דא אין פובליקום איינער, וואס זאל זיך קענען צוזאמענריידען מיט דעם געפאנגענעם.

א נוי בלייבט א נוי און מיט זיין נוי׳עשקײט קאָפּ פערשטעהט ער גאָר ניט דאָס, וואס דיא חכמים זאָגען, אז ווען דיא וועלט וועט ווידער ווערן תהו ובוהו וויא פאַרצייטען און עס וועט אויף דער גאַנצער וועלט נישט בלייבען קיין לעבעדיגע נשמה, וועט א ליטוואַק נאָך אלץ בלייבען.

עס איז א גרויסע סברא אז אדם הראשון איז געוועזען א ליטוואַק.

ווען דער גרויסער העלד האנניבאל (218 יאהר פאר קריסטוס) איז מיט איין ארמעע פון 90 000 סאָלדאַטען דיא אלפען-בערג אריבערגעגאנגען, אום זיין פיינד צו שלאָגען, זיינען איהם עטליכע ליטוואַקעס (ויש אומרים: א גאַנצער מנין) מיט א ספר תורה ארויסגעקומען אנטקעגען.

עס איז אויך גלוי וידוע צו אלע גרויסע היסטאָריקער, אז ווען קריסטאָפער קאָלומבוס האט צום ערסטען מאָל ארויפגעטרעטען אויף דעם אמעריקאַנישען באָדען, האט ער געקריגען דעם ערסטען „שלום עליכם" פון א פאָלקבליטיגען ליטוואַק.

און מיר קענען וועטען הונדערט געגען איינס, אז ווען א געלעהרטער פראָפעסאָר וועט שוין א מאָל יא דערגרייכען דעם נאָרד פאָל מיט א לופט באַלאָן, אָדער מיט איין אנדער מאַשינע — וועט געוויס זיין א ליטוואַק דער ערסטער, וואס וועט איהם מקבל פנים זיין בתופים ובמחולות.

נמצא: איז עפּעס א חידוש אז אין ליווערפּול האט זיך אויך געפונען א ליטוואַק?

או נאָך וואס פאר א ליטוואַק! א ליטוואַק כדבעי מיט אלע פּיטצלעך און ברעקלעך. א ליטוואַק, ביי וועלכען דער ליטוויציזמוס איז נאָך ניט אויסגעוועבט געוואָרען אין דעם משך פון דיא צעהן יאָהר, וואס ער האט דא אין ליווערפּול פערלעבט.

פונקט וויא אמאל אין סמאַרגאָן האט ראובן שמעון דאָ אין ליווערפּול אויך געמאכט מילכיגע שבתים. וויל אייך דאָ אין ליווערפּול וויא א מאל אין סמאַרגאָן, האט ער ניט געהאט מיט וואס צו קויפען א חלק פלייש אויף שבת.

פונקט וויא אמאל אין סמאַרגאָן, האט ער דא אין ליווערפּול אויך „געלעבט" (געחושב׳ט בלע״ז) פון א האלבען טוץ פרנסות און אזוי וויא דאָרטען, אזוי אויך דא איז ער געוועזען דער פיינסטער בירגער פון דער שטאָדט ג ו ז כ ו (עני ואביון מגוזכו).

און פונקט ווי א מאל אין סמאַרגאָן, איז ער אויך דא אין ליווערפּול געוועזען א גאַנצער כל ולך ביי די עטליכע אידישע געמיינדען, איבערהויפּט ביי דיא דייטשע

יהודים, און ער האט זיך בעגועגט מיט די אבגעגריזעטעביינדלעך, וואס זיי האבען איהם פון צייט צו צייט צוגעוואָרפען.

מ״מ איין וואָרט: א ליטוואק לכל משפטיו וחוקותיו!....

א״ס ער האט דערהערט די איינלאדונג פון דעם פּאָליצייא קאפּיטאן, האט ער זיך פריהער בעוואפענט מיט א שטארקען שמעק טאבאק, איז צוגעגאנגען צו שבתי טרייטלען, האט איהם אריינגערוקט א ווארעמען ״שלום עליכם״ און האט איהם אויסגעפרעגט אויף אלע זייטען.

— וואס זאל איך אייך זאָגען, ליעבער פריינד — האט שבתי טרייטעל אנגעהויבען צו האקען לינענס אונטער גרויסע בכיות, חליפּענדיג און שטאמלענדיג ווי א געשמיסענער חדר איננעל — אויף מיר איז לא עליכם אויסגעגאָסען געוואָרען נאטס צאָרן.... וואו עפּעס א ״ויהי״, א צרה, רחמנא לצלן, בין איך די כפּרה.... מיר טרעפט עס!.... אט האב איך אבגעחושחב׳ט עטליכע יאהר אין ניויאָרק, געזעסען אין בית דמדרש, זאל ניט אויסגערעט זיין, על התורה ועל העבודה, געווען א שטיקעל פּרוש, דעם אמת זאָגענדיג: דער אייגציגער פּרוש אין יענער זינדיגער שטאָדט, אבער טאקי א פּרוש גמור, א פּרוש ניט אויף צו פּלייסען, ניט געזעהן די ליכטיגע וועלט, געדארט און געקווארט לשם שמים, אויסגעטריקענט געוואָרען, ווי איהר זעהט, פון די תעניתים.... נוא, האט זיך דאָרט אָבגעפונען מיינער א קרוב, א איד א׳ן עושר דערצו נאך א גרויסער ירא שמים.... זאָגט ער צו מיר, שבתי טרייטעל, האט ער געזאָגט, דוא האסט שוין, חלעבען, גענוג געטאָן פאר יענער וועלט, הלואי האב איך א צעהנטיל פון דיין עולם הבא! די וועלט איז אויך א וועלט, ווי די חכמים זאָגען: אם אין קמח אין תורה, אז עס איז ניטא וואס צו קייען, איז די תורה קיין תורה ניט, אָט פאָהר בעסער אהיים און לעב שוין א לעבען ווי גאט האט געבאָטען. איך וועל דיר מיטגעבען עטליכע הונדערט דאלאר, דוא וועסט קענען דיין עלסטע טאָכטער דיין דינה׳לען חתונה מאכען און מיט די איבעריגע געלד וועסטו אנהויבען עפּעס א שטיקעל עסק..... נוא, ווי טהוט מען דאס ניט אזא גלייכע זאך? אמת קיין שנאָרער בין איך אין מיין לעבען ניט געווען און מיין אייציגע בקשה צו גאָט איז, איך זאל חלילה ניט דארפען אנקומען לידי מתנת בשר ודם, ווארום נעהמען נדבות איז א מדה מגונה, אבער ער איז צו מיר צוגעשטאנען ווי א פּעך! נוא, האב איך מיר געקלערט: איך נעהם חלילה ניט פון מיינטוועגען, איך נעהם פאר מיין ארעמע פאמיליע.... מיין דינה׳לע, זאל געזונד זיין, איז א בת שלשים ומעלה, ווי לאנג נאך זאל א אידישע טאָכטער זיצען א פּנויה?...... נוא, האב איך די עטליכע הונדערט

דאלאר צוגענומען און בין אוועקגעפאהרען :.... אך־חא־חא, מיין שלים־מזל אבער איז מיט מיר מיטגעפאהרען !... אויפ׳ן שיף האט זיך צו זיך מתחבר געווען עפעס א גאליציאנער אידליק, למראה עין האט ער אויסגעזעהן איין עהרליכער איד צו זיין, אדרבה, ער האט זיך צו מיר זעהר פריינדליך געוויעזען און ווער האט דאס געקענט וויסען, אז שבע תועבות בלבו, אז ער טראגט ארום דעם יצר הרע אין זיין הארצען ?.... היינט ביי דער נאכט, ווען איך האב געשלאפען, האט ער בייא מיר מיין געלד ארויסגע׳גנב׳עט און איז נעלם געווארען !

א נייער אויסברוך פון בכיות, א נייער שטראם פון הייסע טרערען און נאכדעם וויא ער האט אויסגעשנייצט דיא נאז מיט א שברים תרועה, האט ער וויעדער אנגעהויבען :

— איצט איז מיר געקומען, וויא מען זאגט, פון בריק אין וואסער !.. אהיים קען איך ניט פאהרען און צוריק נאך ניויארק אויך ניט.... מעהר האב איך ניט ביי זיך וויא דאס, וואס איהר זעהט אויף מיין ארעמען לייב.... איין אנדערער אויף מיין ארט, וואלט זיך געוואוסט וויא צו העלפען. וואס טהוט מען דען ניט אין איין עת צרה ? און אידען זיינען תמיד רחמנים בני רחמנים ! מע געהט, מע בעט און מען קריעגט עפעס ! אבער איך בין א געשטראפטער מאן מיט מיין פרעקליאטע נאטור ! איך קען נישט בעטען, כאטש נעהמט און קוילעט מיך, א נדבה איז ביי מיר מזריף וו א חזיר. איך פערשטעה נאר ניט מיט מיין פראסטען שכל, וויא נעהמט מען דאס פרעמדע ? נוא, וואס וועט ווערען פון מיר ?

ראובן שמעון האט אבער אין די ענינים פון „נדבות נעהמען" גאנץ אנדערע אנזיכטען געהאט און נאך א לייגנערן וויכוח מיט שבתי טרייטעלען, איז איהם ענדליך געלונגען זיין לאנדסמאן איבערצוציינען, אז נעהמען א נדבה איז גאר ניט אזא גוואלד, פערקעהרט, מען טהוט נאך דערמיט א טובה דעם געבער, מען נעמט ביי איהם א קליינינקייט, און מען עפענט דערפאר פאר איהם אויף אלע שערי רחמים.... און נאכדעם וויא ער האט ביי שבתי טרייטלען גע׳פועל׳ט פאר איהם עפעס וואס צו טאהן, איז ער צוגעגאנגען צום פאליציי־קאפיטאן און האט איהם אין געבראכענעם ענגליש קלאר געמאכט, אום וואס עס האנדעלט זיך דא.

א מיתה משונה זאל קומען אויף דיא אפיקורסים, וואס גלויבען נישט, אז דיא ענגלענדער זיינען דיא אור־אור ענינקלעך פון דיא עשרת השבטים, וואס זיינען פערטריעבען געווארען אין חלח וחבור אין אז דיא קעניגין וויקטאריע האט יחוס־בריעף, וואס גרייכען ביז נחבי בן ופסי, וויא דאס האט בעוויעזען דער גרויסער היסטאריקער און ארבעאלאג יאקעל ב״ר טודרוס הכוי מיט א האלב יאהר פריהער

איידער מען האט איהם צונעמען אין משוגעים הויז! ווען דיא רשעים וואלטען געזעהן דעם פנים של חסד ושל רחמים, וועלכען דער ענגלישער פאליציי קאפיטאן האט אויסגעשניטען קוקענדיג אויף אונזער שבתי טרייטעלען, נאכ־עם וויא ראובן שמעון האט איהם קלאר געמאכט אין וואס פאר א צרה זיין לאנדסמאן געפינט זיך — וואלטען זיי פאר בושה געווים פערקראכען אין דיא מייזלעכער.

היתכן, אז א גוי גמור זאל רחמנות האבען מיט א אידען, ווען אין זיינע אדערן זאל ניט רינען כאטש א קאפעצקע בלוט פון דיא זרע עם קדושים, ווען אין זיין הארצען זאל ניט ברענען א ניצוץ פון דיא רחמנים בני רחמנים?

ווער ווייס? אפשר איז יענער פאליציי קאפיטאן איין אור־אור אייניקעל פון ר' הלל הזקן, אדער פון חוני המעגל?

עטליכע מינוט לאנג האט ער אונזער שבתי טרייטלען שווייגענדיג אנגעקוקט אבער דיא וואס האבען א שטיקעל ידיעה אין חכמת הפרצוף, האבען גלייך פערשטאנען, אז דער שטרענגער בעאמטער איז שוין ווייך וויא דער אבגעבראטענער קיכן פסח און דער ארעמער שבתי טרייטעל וועט פון איהם ארויסקומען אהן א שום שטראף.

דאן האט ער זיך געווענדעט צום פיבליקים און האט געזאגט בזה הלשון:

— דזשענטעלמען! (רבותי בלע"ז) — האט ער געזאגט מיט א נעבעך קולי־כעלע — : מת אז דער אנגעקלאגטער איז א גרויסער חוטא, ער האט, פערשטעהט איהר מיך, מיט זיין שרייען און וויינען געשטערט דיא מנוחה פון ק"ק ליווערפול ת"ב"ב, און דאס איז א זינד וואס דארף בעשטראפט ווערען נאך דיא הוקים ומשפטים פון אונזער מלכה וויקטאריע, ירום הודה, אבער דער אלטער מאן וואס שטעהט דא פאר אונז, איז היוצא מן הכלל. איהם האט נעבעך געטראפען לא עלינו א גרויסער אונגליק: איינער א סאנעווע־גאן האט ביי איהם צונעמען זיין גאנצעס פערמעגען. ער איז נעבעך געבליבען א יורד מנכסיו. ביי אזא אונגליק קען יעדער איינער ארויסמופען פון דיא דישעס (ארויסגעהן פון דיא כלים בלע"ז). לכן, דזשענטעלמען, איז א מצוה גדולה אזא געבראכענעם מענשען צו העלפען און איך אליין וויל אייך ווייזען אויף וועלכען אופן!

מיט דיזע ווערטער האט ער פון זיין קעשינע ארויסגענומען א גאלדענעם צוואנציג־שילינג־שטיק און האט עס אוועקגעלייגט אויפ'ן טיש.

נוא, דארף זיי ניט כאפען א נכפה דיא אפיקורסים? איז דאס ניט א מופת חותך, אז דיא עלטער־עלטער־באבע פון דיא קעניגען וויקטאריא האט געשטריקט וואלענע סקארפעטקעס פאר יחזקיהו המלך?

אבער זייא גלויבען נאך אלץ ניט, חאָטש וואַרפט זייא א קאַטץ אין פּנים אריין! אפילו גרעסערע זאכען גלויבען זיי אויך ניט. אט זאָגען זיי גאָר, אז דער צווייטער יקום פּורקן איז גאר איין איבעריגער! נוא, קען מען לעבען?

א ווײלע איז שטיל געוועזען אין צימער, דאן האבען זיך פון אלע זייטען אנ־געהויבען צו שיטען זילבערנע און גאָלדענע ממבעות אויפ'ן טיש, און אין עטליכע מינוט ארום איז שוין אויסגעוואקסען געוואָרען א היבשע קופּקע.

דער איינציגער וואס האט ניט געגעבען איז געווען דער מליץ יושר — ר' ראובן שמעון.

דאס איז שוין אפילו גאָר ניט מעשה ליטוואַק, אבער ווער ווייס? אפשר שטאמט ער ארויס פון דיא ערב רב?

אונטער אונזערע ליטווישע אידען איז דא א גרויסער מספּר פון דיזע פּאַ־ראַזיטען!......

מלא שמחה וששון איז אונזער שבתי טרייטעל ארויסגעגאנגען פון פּאָליציי. עס האט זיך איהם אויסגעדוכט, אז ליווערפּול איז א צווייטע ירושלים און איהרע איינוואָהנער זיינען אלע פון דיא אנשי כנסת הגדולה.

ווען ער וואָלט קיין מורא ניט געהאט, אדער ווען ער וואָלט זיך ניט געשעמט וואלט ער זיך געוואָרפען יעדען איירישען טרעמפּ אויפ'ן האלז און וואלט איהם אויסגעקושט דיא גליעדער.

ראובן שמעון האט איהם אוועקגעפיהרט צו זיך אהיים, וואו זיין וויב האט איהם אויפגענומען בּסבר פּנים יפות און האט באלד געגרייט צום טיש. עסענדיג, האט איהם ראובי שמעון געהאלטען א וויסענשאפטליכען פּאַרטראג איבער דיא ענגלישע יהודים בכלל און איבער זייערע צדקות בפרט. ער האט זיין לאנדסמאן זעהר קונציג געגעבען צו פערשטעהן, אז ווען ער וועט קיין „מלמד" ניט זיין און וועט דיא חרפּה אוועקלייגען אן א זייט, קען ער דא פון די גרויסע אידישע עשירים (וואס האלטען אין איין געבען) מאסף ממון זיין.

— דעם אמת זאָגענדיג — האט ראובן שמעון זיין פּאַרטראג געשלאָסען — האב איך עס פריהער אויך געטאָן און טאקי מיט מזל ברכה, עס איז מיר געגאנגען וויא מען זאָגט, פון טהירען און טהויערן, אבער א לאנגע צייט נאך אנאנד קען מען אפילו דעם גרעסטען בעל צדקה ניט דאקוטשען; מען ווערט ביי איהם מאוס ונמאס, און דעריבער האב איך עס אוועקגעוואָרפען, איהר אבער, ר' שבתי טרייטעל, מיט אייך שטעהט דיא זאך אנדערש: איהר זייט דא א פּנים חדשות, א גאַסט, איהר קענט דא רייך ווערען!

עס איז ממילא מובן, אז שבתי טרייטעל, וואס איז געווען א ספעציאליסט אין דיא ענינים פון שנארעריי, האט זיך לאנג ניט געלאזט בעטען. ער האט ביי זיין לאנדסמאן גענומען דיא אדרעסען פון דיא ליווערפולער עשירים וויא דער הייר שעריק איבער א פעלד פון קארן.

ער האט מאסף ממון געווען.

פון ליווערפול האט ער געשפרייט זיין נעטץ איבער לאנדאן, איבער מאנטשעסטער, איבער לידז און איבער אנדערע מקומות, וואו ער האט נאר א אידישע קהילה דערשמעקט. אומעטום האט ער איין אנדער אויסרייד געפונען און איבעראל האט ער בעקומען.

זיין חאלאט איז ווידער זיין געלדשראנק געווארען.

— אה! אה! — האט ער זיך געפרייט — מיין קיילע מנוחה וועט זיך פרעגלען; פאר נחת און זיא וועט ישוין ניט זאגען, אז איך בין שלימעזאלניק, א לא־יוצלח!

ווען ער איז, ווייטער פאהרענדיג פון ענגלאנד, אנגעקומען אין דייטשלאנד, האט ער גרויס חשק געהאט א שנארר צו טאן ביי דיא אשכנזים, ער האט זיך אבער זעהר געאיילט און איז געפאהרען דירעקט צום רוסישען גרענעץ.

ער האט זיך נאר בעגנוגענט מיט דיא קליינע נדבות, וועלכע ער האט צוזאמענגעשנארעט פון דיא פאסאזשירען און דיא וואגאנעס.

יש אומרים, אז פון דעם סאלדאט, וואס האט איהם אריבערגעפיהרט דעם גרענעץ, האט ער אויך בעקומען א נדבה. שטארק מסופק זיינען מיר אין דעם ניט.

14טעס קאפיטעל.

דער בינעזער, וואס רויכערט זיך אן מיט אפיום, זעהט געוויס ניט קיין שעהנערע חלומות פון דיא, וועלבע שבתי טרייטעל האט געזעהן זיצענדיג אויף דער הארטער באנק פון דעם רוסישען וואגאן דריטער קלאסע און פאהרענדיג דיא לעצטע סטאציאן פאר קאפוזישאק.

דיא גאנצע נסיעה פון גרענעץ אן, איז פאר איהם געווען א מין טריאומפצוג. ער האט געהאט אי כבוד, אי נחת, אי געוויסע כבודים פון דיא אידישע פא־

סאַזשירעז, וואס האבען איהם מיט גרויס רעספעקט בעהאַנדעלט, גלייך וויא זייא האבען זיך דערוואוסט, אז ער פאָהרט פון אמעריקא.

ווארום וועלכער מענש (און בפרט נאך א איד), וואס קומט צוריק פון אמע־ריקא, פיהרט דאס ניט מיט זיך, לכל הפחות, א שי"ן אלף קערבלעך?

און אפילו דער גרויסער תנא רבי האט אויך אבגעגעבען כבוד צו דיא עשירים!....

שבתי טרייטעל האט זיך אפילו פעכט ענטשלאָסען אין רוסלאַנד שוין מעהר ניט צו שנאָררען, אבער א גלעזעל משקה, א פוטער קיכעל, א ציגאר וכדומה, מיט וועלכע דיא אידישע פאסאזשירען האבען דעם אמעריקאנער ר' אליעזר בן חרסום מכבד געווען, מיט א דאנקבארען שמייכעלע אנגענומען.

און אזוי האט ער דיא גאנצע וועג געלעבט על הוצאות הקהל.

נוא, אָט פאהרט ער שוין דיא לעצטע סטאַציאָן מיט'ן אייזענבאהן. עס בלייבט איהם נאך דיא צוועלף וויאָרסט, וועלכע ער וועט דארפען פאָהרען מיט א בעל עגלה'שע פוהר ביז קאפוזישאַק און היינט, פרייטאג אין דער פריה, וועט ער אנקומען בשלום אהיים.

אהיים!.... וואס פאר א ים פּאָעזיע עס ליעגט אין דעם איינציגען וואָרט: „אהיים!" דער זיסער געדאנקען פון דיא „היים" האט אפילו דיא פּראָזאאיש־טרוקענע הארץ פון שבתי טרייטלען מיט זיינע צוקערדיגע פלינקען בעריהרט.

געדאנקען, בילדער און חלומות וויא ראָזענפארביגע וואָלקענס אויף דעם בלויען הימעל אין א שעהנעם מאי־טאג, האבען זיך ארומגעטראָגען אין זיין קאָפּ.

אהיים!.... און מיט אזוי פיעל געלד! כבוד און גדולה וועט איבער איהם רעגענען פון אלע זייטען! וויפיעל מענשען וועלען איהם דאס מקנא זיין! היינט זיין קיילע מנוחה? אוהא, זיא וועט זיך גאר פרעגלען פאר נחת! וויא וועט בלישצען איהרע אויגען, ווען ער וועט ארויסנעהמען דעם גרויסען פאק אסיגנאציעס און וועט עס איהר אריינווארפען אין פארטעך מיט דיא ווערטער: נא, אָט האסטו, און זאג שוין נישט מעהר, אז איך בין א שלימעזאלניק, א לא יוצלח! און דיא קינדער? וויא לוסטיג זיי וועלען ארומטאנצען ארום דעם רייכען טאטען! און דיא שכנים פון ארום? אה, דיא וועלען שטעהן פון ווייטען ביראה ופחד, פונקט וויא זייא וואָלטען פאר זיך געזעהן דעם ספּראַווניק, דעם בלוטזויגער, דעם צורר היהודים!

און גראד אויף שבת קומט ער אהיים! וואס פאר א שבת וועט ער דאס האבען! מיט אפולע קעשענע קליינגעלט וועט זיין קיילע מנוחה לויפען אין מארק,

אין יאטקע, אין קראם. „ניט מיר דעם בעסטען העכט, דעם בעסטען חלק פלייש, אפשר גאר א הוהן?.... איך דינג זיך מיט אייך ניט! זאָל היינט מיינע איבער־נעהן!.... איך האב דאך א״א ליעבען גאסט!!“ און א גאנצען טאג וועט עס הוזשען אין שטוב ממש ווי א אין א בינשטאק. דיא פענדלעך וועלען ריידען, דיא טעפלעך וועלען זינגען, דיא געשמאקע ריחות פון געקאָכטע פיש און פון דער גע־בראָטענער פישנאָגע, וועלען זיך ארומטראָגען פון ווינקעל צו ווינקעל, פונקט וויא אין א גן עדן!....

אָט קומט ער צו קבלת שבת אין גרויסען בית המדרש...... עס האַגלען שלום עליכם׳ס פון אלע זייטען.... ברוך הבא, ר׳ שבתי טרייטעל!.... א גאסט אין שטעדטעל, ברוכים הבאים!.... אפילו דער רב, אפילו דיא קצינים רוקען איהם אריין זייערע הענד מיט א ווארעמען שלום עליכם!....

פלאי פלאים!.... וויא דאס איז, אז מען האט דיא קליינערס!....

און ער האט זיי טאקע, און קיילע מנוחה האט שוין דרייא מאָל געפרובט איבערציייהלען און איז געבליבען שטעהן אין מיטען!...... עס איז אזוי פיעל, אזוי פיעל, אָהן עין הרע, און דאָ איז ערב שבת, נישטאָ קיין צייט איבערצוציייהלען!.... זאָל זיין איין אנדערס מאָל!....

אָט קומט ער אהיים צוריק פון קבלת שבת ... דיא ליעבע היים! עס איז ליכטיג און ציכטיג און ווארעם אין אלע ווינקעלעך. דער היינגלייכטער מיט דיא שבת׳דיגע ליכט ווארפט טויזענד ליכטיגע שטראהלען אויף דעם געדעקטען טיש מיט דעם ווייסען טישטוך און מיט דיא נייע טעלער, ארום וועלכען עס זיצען דיא קינדער מיט פרייליכע, עכט שבת׳דיגע פנים׳ער.

קיילע מנוחה איז נישטאָ......

— קינדער, וואו איז דאס דיא מאמע?

— נישטאָ, אוועקגעגאנגען!

— עס ווערט איהם קשה. וואס הייסט אוועקגעגאנגען? איצט? פאר קידוש און וועטשערע?....

אָבער אָט קומט זיא שוין! עפעס זיינען איהרע באקען רויטלעך.... עפעס שטעהט א ווארעמער שוויס אויף איהר שטערן און זיא זעהט עפעס אזוי רייז אויס;

זיא ווארפט איהם צו א בליק האלב פערשעהמט און האלב פריינדליך....

אהא, ער פערשטעהט שוין! ער הערט זיך אייף;! חידוש׳ן.... זיא פלעגט איהם תמיד צרוווארפען אָט דעם דאָזיגען בליק, ווען זיא פלעגט קומען פון דאָרטען....

אויף א ווייכע שרומפפט זיך זיין הארץ צוזאמען אין א זיסען געפיהל, עס לויפט איהם אריבער וויא א קאלטער שוידער איבער דיא גליעדער, דאן גנב'עט זיך ארויס א שטילער זיפץ פון זיין ברוסט.

ווען זיא זאל לכל הפחות מיט פופצעהן אדער צוואנציג יאהר איננער זיין! פלוצלונג זיינען זיינע געדאנקען איבערגעריסען געווארן און דיא זיסע חלומות זיינען מיט איינמאל פערשוואונדען.

דער קאנדוקטאר האט אויסגערופען דיא סטאנציע.

ער מוז אויסשטייגען.

ער האלט זיינע טשעמאדאנעס און דיא פעקלאך אין דיא הענד און קוקט זיך וויא זוכענדיג ארום. איז דא גאר קיין קאפוזישאקער בעל עגלה ניטא?

אהא! אט רוקט זיך עפעס א גרויסער חאלאט, א גרויסער גארטעל, א געלע בארד, צוויי פאות וויא פראפענציהערס און א לאנגער בייטש.

און אלעס צוזאמען איז דאס ניט זוסיע דער בעל העגלה?

— אי, אי, אי, כאר א גאסט?! — רופט אויס זוסיע און קוקט איהם אריין אין פנים מיט זיינע קליינינקע, פערשמאלצענע און תמיד פרייליכע אויגעלעך — שבתי כרייטעל, וויא איך בין א איד! שבתי טרייטעל זאל איך אזוי לעבען! ברוכים הבאים, ר' שבתי טרייטעל!

— שלום עליכם, ר' זוסיע! וויא געהען עפעס דיא געשעפטען?

— געשעפטען, שמעפטען! הע! הע! וואסערע געשעפטען קען מאכען א זינדיגער בעל עגלה? היינט א גניאדע קליאטשע, מארגען א דערעסאוואטע, אלץ איינס א נבלה! שווער, מיין פריינד, זעהר שווער צו לעבען פון בעל עגלה'רייא! היא איז מיט זאפרען צו גלייך און צו האבער איז זיך בפועל ממש גאר ניט צו צוריהרען.... עך־חע־חע! נישטא אמאליגע יאהרען! דיא ציהונקע (אייזענבאהן), אין עקירה זאל אויף איהר קומען, זיא האט בייא מיר אוועקגענומען דעם ברויט......

ער האט זיך וויא זוכענדיג ארומגעקוקט און האט שוין אין איין אנדער טאן אויסגערופען

— עפעס זעה איך ניט אייער קיילע מנוחה'ן און אייערע קינדער! וואס טהוען זיי דארטען אין וואגאן? דער צונג וועט דאך באלד אוועקגעהן!

שבתי טרייטעל איז פון דער פראגע גאר ניט נתפעל געווארען. ער האט נאר בייז זיך געקלערט: ער איז נאך אלץ דערזעלבינער שיכור! עס איז ערסט אכט דער זייגער אין דער פריה און ער איז שוין אנגעטרונקען וויא א פיאווקע!

און אין דער הויף האט ער געענטפערט:

— איהר טרייבט קאטאוועס, ר' זוסיע!.... מיין קיילע מנוחה ליגט נאך א וודאי אויפ'ן לינקען זייט און חראפעט אויף וואס דיא וועלט שטעהט. ווען זיא זאָל נאר וויסען, אז איך קום היינט אהיים, וואלט זיא געווים אויפ:עשטאנען מיט דיא הענער צוגלייך!.... אבער קאטאוועס אן א זייט! זאגט מיר, ר' זוסיע, וואס מאכט זיא עפעס מיין קיילע מנוחה? אלט געוואָרען, הע?

— דאס מוזט איהר דאך בעסער וויסען, ר' שבתי טרייטעל! וואס דען האט איהר געמיינט? פון יאָהרען און פון צרות ווערט מען אינגער? אפילו א פערד, להבדיל אלף הבדלות, וועלבען מען קאָרמעט מיט ריינעם הייא און האָבער און וואס ווייס ניט פון דאגות פרנסה, ווערט אויך אלט...... אדרבה, זאגט אליין, ר' שבתי טרייטעל, האט אייער קיילע מנוחה זאָל לעבען, געקענט אינגער ווערען, ווען דער רב, זאל געזונד און לעבען זיין, האט איהר געשיקט רופען און האט איהר א זאָג געטהאָן: „קיילע מנוחה, זייט וויסען אז אייער מאן שבתי טרייטעל האט אייך פון אמעריקא צוגעשיקט א גט!“ א אידענע אין איהרע יאָהרען, ווערט פון אזא בשורה רעה מיט איינמאָל גראה און אלט. היינט דיא חרפה, דיא בושה, דיא בזיונות פאר דער וועלט. א אידענע איז דאך ניט קיין קלאָטשקע; א אידענע איז דאָך אויך עפעס א שטיקעל מענש!

שבתי טרייטעל'ס קאָפּ איז פון זוסיע דעם בעל העגלה'ס ארגומענטען אלץ ניעדריגער און ניעדריגער אראָפּגעזונקען און האט ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן.

— עס איז נאך אייער גליק — האט זוסיע ווידער אָנגעהויבען — וואס אייער קיילע מנוחה איז א כוואטסקע אידענע, א אידענע א ברען, א סם, ניט פון יענע לעפציבעס, וואס לאָזען זיך אריינגאָרען אין זאק. וויא זיא האט דערהערט פון דעם גט, זאגט זיא: „רבי'ניו, לא מיט א שלשלת! טהוט אייך רבי'ניו וואס איהר ווילט, איך נעהם דעם גט ניט!“ און כך הוה, זיא האט דעם גט טאקע ניט גענומען! איך זאג אייך, ר' שבתי טרייטעל, איהר האט אהן עין הרע עפעס נאר ניט קיין אידישען גליק, ווארום ווען זיא וואלט חלילה דעם גט יא גענומען, וואלט איהר דאך איצט געווען אויף גרויסע צרות!

הפנים, אז זוסיען אליין איז שטארק געפעלען געוואָרען זיין דרשה און האט ניט געוואָלט אזוי גיך מסיים זיין.

און וואו איז דאס געהערט געוואָרען אזא אין דער וועלט! — האט ער ווידער אנגעהויבען זיין דרוש — דאכט זיך א איד א בן ששים, דאס הייסט; א

בן ישׁשים ס'חוואָסטיקאָם, א איד א בן תורה און א ירא שמים, א איד, וואס עס דאַרף איהם שוין ניט ליגען אין קאָפּ אָט דיא אלע הבלים, זאל טהאן אזא עילה! מילא אז מען איז נאך יונג און דער האָבער שטעכט, מאַכטייסע, אין דער יוגענד טהוט מען א סך עולות, יונגע פערד בריקען מיט דיא פיס א סך מעהר פון אלטע סקאַפּעס, אבער איין אלטער מאַן, פוי, חרפות ביושים! אדרבה, זאָגט מיר, זאָלט איהר געזונד זיין, וואס האט איהר געמיינט מיט דעם גט? האט איהר געמיינט אייער קיילע מנוחה'ן אָפּגעטין און חתונה האבען מיט א יונגע פאַנענקע, איך מיין מיט דיא היינטיגע טאַלאַליקעס, וואס זיינען פּיטש־מיטש און נארנישט? אָי, ר' שבתי טרייטעל, ר' שבתי טרייטעל! עס וואָלט אייך געווען אז אָך און אז וועה ווען איהר וואלט אריינגעפאַלען אין דיא הענד פון אזא שטיק עבודה זרה, רחמנא לצלן, זיא וואלט פון אייך געמאכט א דריי־עקעדיגען קאַפּעלוש. ווארום דיא היינטיגע מיידלעך און ווייבלעך האבען בייא מיר א פּנים וויא דיא נאַראָווסטע קליאַטשעם; איהר קענט זייא ניט שפּאַנען ניט אין דייסקעל און ניט אויף'ן דראָזשעק. זיי קעהרען איבער דעם וואָגען מיט דיא פּאַסאַזשירען און מיט דעם פוהרמאַן צוזאמען. טפוי אויף זייא!

ער האט א שטאַרקען שפּיי געטאָן און מיט דעם דאָזיגען שפּיי האט ער געוויס מכוון געווען דיא גאַנצע היינטיגע וועלט מיט דיא היינטיגע טאַלאַליקעס צו דערטרינקען.

אין דעם מאָמענט האט דער לאָקאָמאָטיוו פון זיך ארויסגעגעבען א לאַנגען פּיף און דער צוג האט זיך אנגעהויבען ריהרען פון אָרט.

זוסיע דער בעל עגלה איז א פערצאַפּעלטער געוואָרען.

— א קלאָג איז מיר ניט געשעהן! — האט ער אויסגעשריען און האט זיך א וואָרף געטאָן צו דעם אייזענבאַהן צוג, אזוי וויא ער וואלט איהם וועלען אָפּהאַלטען — וואס שטעהט איהר, ר' שבתי טרייטעל וויא א פערד איבער'ן האָבער? דער צוג גייט דאָך אוועק און אייער קיילע מנוחה מיט דיא קינדער זיינען נאך אין וואַגאָן?

שבתי טרייטעל איז נאך מעהר נתפעל געוואָרען. וואס טהוט זיך דא מיט איהם? דאַכט זיך רעדען רעדט ער גאָר ניט וויא א שיכור'ער. וואס פּטורט ער דאָ איהם פון זיין קיילע מנוחה'ן און פון זיינע קינדער? פון וואס איז דאס בייא איהם געדרונגען, אז זייא זיינען אין וואַגאָן?

— איך פערשטעה אייך ניט ר' זוסיע! — האט ער געענטפערט — נאָך

אייערע רייד קומט עס אויס, אז מיין ווייב און קינדער זיינען נעקומען צופאהרען מיט מיר צוזאמען, ניט אזוי ?

— ווי דען ? אדער אפשר האט איהר זיי נאר איבערגעלאזען אין אמעריקא? א שעהנע מעשה הלעבען!

— וואס פלוידערט איהר ? שומר ישראל איז מיט אייך, ר' זוסיע! וויא קומט מיין ווייב אין אמעריקא ?

— וואס הייסט: וויא קומט זיא אין אמעריקא ? זיא איז דאך מיט עטליבע וואכען צוריק אוועקגעפאהרען צו אייך אין אמעריקא!

— זיא אין אמעריקא ? זאל איך אזוי ניט וויסען פון קיין צרות!

— הערסטו לייזער, דיא גויה חראפעט! וואדען ? א נארר איז זיא ? זיא האט זיך פון אייער גט אויסגעלאכט, האט גענומען הקק און פאק און היידא צו איהר „צוהערסטו" אין אמעריקא!...... א חכמה א אידענע, הלעבען! א גוטע קליאטשע, זיא וויים וואו איהר זשרעביעץ צו געפינען, הא, הא!

ער האט זיך צולאכט מיט פולען מויל און האט גאר ניט בעמערקט דעם גוואלדיגען רושם, וואס זיינע ווערטער האבען געמאכט אויף שבתי טרייטעלען.

יענער איז געשטאנען וויא א פערטויבטער פון א שטארקען דונער.

באלד אבער איז איהם אלעס קלאר געווארען. זוסיע דער בעל עגלה האט איהם אונטער לאכען און בעל עגלה'שע קאטאוועסיעך דערצייהלט וויא עס אין מיט קיילע מנוחה'ן צוגעגאנגען נאכדעם וויא דער גט איז פון אמעריקא אנגעקומען, וויא מען האט איהר פון שטאט געגעבען אויף הוצאות און וויא זיא איז אוועק-געפאהרען.

אויף א ווייל האט שבתי טרייטעל געהאט דעם געפיהל אזוי וויא א שווע-רער שטיין וואלט איהם אראפ פון הארצען. דיא מורא פאר דעם „ערסטען שטורם", וואס ער וואלט מוזען אויסשטיין פון זיין קיילע מנוחה'ן איז פער-שוואונדען.

— אי וואס וועט שפעטער זיין ?...... נא, אויף דעם שפעטער זאל גאטט זארגען!

אזוי האט שבתי טרייטעל, וויא יעדער איד, וואס איז שוין פון געבורטה אן א שטיקעל בעל בטחון, ביי זיך געטראכט און איז פרייליכער געווארען.

און פונקט וויא זוסיע דער בעל עגלה וואלט זיינע געדאנקען געטראפען!

— נאר ניט פערליערען דעם בטחון, ר' שבתי טרייטעל! — האט ער אויס-גערופען אראבגעהמענדיג דיא טארבע מיט האבער פון זיין פערד'ס קאפ און

מאַכענדיג דיא לעצטע הכנות צים אָפּפאָהרען – א מענש איז ניט קיין לאָקשען־קוגעל; פון צרות ווערט ער ניט צוקראָכען. ניש־קשה, פערעקרוטשיטסיא, פערע־מיליטסיא, מוקא בודעט!.... איהר זייט איצט, ברוך השם, א בעל יכולת, איהר האט דעם גראָשען. דערווייל וועט איהר פּערפאָהרען אין אָן אכסניא...... אויב איהר האט חשק, קענט איהר איינשטעהן ביי מיר. מיין ווייב וועט אייך האלטען בכבוד גדול און וועט אייך אָפּהיטען וויא א פייגעלע אין נעסט. איהר מעגט אייך אויף איהר זאָגען וואס איהר ווילט, אבער איין עהרליכע אידענע איז זיא, א שטילע קיאטשע, בריקעט ניט, הע, הע!...... איהר וועט שרייבען צו אייער ווייב זיא זאָל קומען און אז זיא וועט קומען, וועט איהר לעבען וויא גאָט אין דאנציג. דער־ווייל וועט איהר אייך ארומזעהן וואס איהר האט צו טאָהן, איהר וועט אייך איסנעפינען עפּעס א שטיקעל עסק. ניש־קשה, מיט געלט איז מען ביי אונז אויף א שררה! אהאָ געלד! עפּעס א קלייניגקייט געלד?! וויא זאָגט עפּעס שמואלקע דער בדחן? יא! ממזר מטהר בכף, ניין פערקעהרט! כסף מטהר ממזרים. גע־הרג'עט זאָל ער ווערען, א מויל, חאָטש ניס אין איהם פעך און שוועבעל! יא, אין מהשבות'ן! היינט זיינען ביי אונז שוועמליך עולה למעלה געוואָרען, פשוט מיט גאָר צוגלייך. פייווקע באָנדע האט פון געטריקענטע שוועמליך אין א קורצע צייט א חאַפּ געטאָן א קיימא לן פון א זעקיל רובעל, און שלמה מילכיקער, זאָגט מען, איז נאָך נתעשר געוואָרען. וואס מיינט איהר, ר' שבתי טרייטעל, א שטיינער, ווען איהר זאָלט אייך נעהמען צו דיא געטריקענטע שוועמליך? אויב ניט שוועמליך, איז איין אנדער עסק אויף רעכט, א דאנה עפּעס עסקים, אז מען האט דיא פּיתיקא? אט, למשל, פאָהרען אויף דיא ירידים און אויפקויפען יונגע זשערעב־כשעק־עך.... א גליק, בנאמנות, א שמאַלץ גרוב! מען קויפט זייא בחינֵי חנם און ניט א קוק, אין א האַלב יאָהר ארום, האט איהר יונגע פערד און מען פער־קויפט זייא צו הונדערט אדער צו הונדערט פופציג רובעל א שטיק!.... עהע, ווען איך האב אייער געלד! איך וואלט אייך וויזען וויא מען ווערט א מיליאָנ־שטשיק;

— מיר וועלען זיך זעגנען דעם מישב זיין, ר' זוסיע! — האט שבתי טרייטיל געענטפערט און האט זיך אריינגעזעצט אין וואָגען — עס איז שוין צייט צו פאָהרען!

— יא, יא, שוין צייט! היינט איז ערב שבת...... וויא!...... מיר מוזען קומען א ביסעל פריהער כדי מיר זאָלען נאָך כאַפּען א שטיקעל מרחץ.... וויא!

וויא !...... א פגירה אויף זיין קאפ... ווייל זיך פון ארט ניט ריהרען ! וויא !.... א האלב מעססעל האבער האט דאס ערסט איינגעשלונגען !.... וויא !.... נא ! און נא !.... אהא, עס נעהמט ?... וואדען האסטו געמיינט, איך וועל דיר קוקען אין דיא צייהן ?.... וויא !.... וויא !....

15טעס קאפיטעל.

דיא מדה פון גאוה האט שבתי טרייטעל קיין מאל ניט געהאט און דאך האט ער זיך געפיהלט עפעס גרעסער, עפעס חשוב'ער, נאכדעם וויא מען האט איהם אין קאפויזשאקער בית המדרש צוויי שבתים נאך אנאנד מכבד געווען מיט שלישי. אמת, אלס א איד א בן תורה האט איהם פריהער אויך ניט געפעהלט קיין פעטע עליה, אבער איצט האט ער גיפיהלט דעם אונטערשיעד פון אמאל און היינט. עפעס האט דער קול פון דעם שמש גאנץ אנדערס געקלונגען, ווען ער פלעגט אויסרופען: „יעמוד ר' שבתי טרייטעל שלישי !", עפעס האט דער בעל קורא בעסער געדרעט דעם פזר, אדער דעם שלשלת, ווען ער האט פאר געלייענט דיא סדרה און דער „טייטלער" האט איהם צוגעטייטעלט מיט דעם זילבערנעם טייטעל מיט אזא חשק און מיט אזא הידור הכבוד, אז עס פשוט געווען א מהיה נפש.

יעדער איינער פון דיא כלי קודש האט געוואוסט, אז ער האט צו טהאן מיט ניט קיין פשוט'ען מענשען; אז ער האט דא צו טהאן מיט ר' שבתי טרייטלען דעם נגיד.

וכפיכך, ווייל ר' שבתי טרייטעל איז א נגיד, האט שוין קיינער צו איהם קיין שנאה אין הארצען געטראגען דערפאר וואס ער האט זיין ווייב און קינדער איבער־געלאזען בעירום ובחוסר כל אין קאפויזשאק און איז אוועק „לעבען א גוטען טאג" אין אמעריקא, און מען האט עס שוין געפונען גאנץ נאטירליך, וואס ער האט זיין ווייב נעוואלט אבגעטען. נאר פונצלינג האט שוין יעדער איד אין אידענע אין ק"ק קאפויזשאק אויסגעפונען, אז קייכע מנוחה איז טאקע א נגע צרעת, א לילית, רחמנא ליצלן, און פאסט טאקע ניט פאר אזא איש נכבד וויא שבתי טרייטעל איז געווען.

מען האט אנגעהויבען בלעטערן אין דעם קאפּוויזישאַקער ספר הזכרונות און מען האט אויסגעפונען קיילע מנוחה׳ס אלע עבירות.

— זאל איך אזוי מחיים זיין — האט זיך ירוחם דער קצב געשוואָרען — וויא קיילע מנוחה האט ביי מיר אין יאטקע א לונג-און-לעבער גע׳גנב׳עט!

— ווער? זיא? קיילע מנוח׳קע? א ווייסעל פון אויג! — האט פריידע דיא שניט-קרעמערקע צוגעבאמקעט — זעקס איילען דרילך האט זיא בייא מיר, דיא גאנאמניצע, גענגב׳עט!

— וויא קומט זיא צו איהם? — האט עמיל דיא טוקערין פון איהר זייט צוגעגעבען — הערט א גלייבענים! ר׳ שבתי טרייטעל און קיילע מנוח׳קע.... טאָג צו נאכט!

אבער מעהר פאר אלעמען האט זיך פאר איהם אנגענומען ש מ ע ו ן ק א פּ אָ ט ק ע, וואס האט געהאלטען א קליין בשמים קרעמעל אין רעכטען מיטען מארק.

דער דאָזיגער שמעון קאפּאָטע איז אמאל געווען איינער פון דיא עלויים פון מירער ישיבה און איז געוואָרען דער איידעם פון א קאפּויזישאַקער נגיד. גלייך נאך דער חתונה האט ער אוועקגעוואָרפען דיא תורה מיט דיא עבודה פאר וועלכע ער האט בעקומען דיא ווייב מיט טויזענד רובעל נדן און האט זיך גענומען צו מסחור. האנדלענדיג מיט טויזענד פערשיעדענע זאכען, האט ער נאך געגוג צייט געהאט זיך אריינצומישען אין קהל׳שע זאכען און איז געוואָרען א גאנצער קאָכלעפעל אין שטעדטעל.

עס האט זיך אבער באלד ארויסגעוויזען, אז ער טהוט דאס ניט פון מצוה וועגען ער זוכט נאר זיין פּראָפיט, זיך אליין נוצען בריינגען, ער זוכט נאר פון דעם קהל׳שען טייגעכץ דעם גרעסטען חלק צו בעקומען, און ער פלעגט ווירקליך קריעגען דעם גרעסטען חלק אמאל מיט גוטען און אמאל מיט בייזען, דורך תקיפות, אדער דורך א קליינע מסירה׳לע.

א פּאָר גרעסערע מסירות, דורך וועלכע עטליכע קאפּויזישאַקער בעלי בתים האבען שטארק געליטען, האבען איהם געקרוינט צום תקיף פון שטעדטעל און יעדער איינער האט פאר איהם מורא געהאט וויא פאר פייער.

נאכדעם וויא זיין ערשטע ווייב איז געשטאָרבען, האט ער חתונה געהאט מיט א צווייטע, אבער אויך דיא צווייטע איז קיין לאנגיאָהריגע ניט געווען און איז באלד אוועקגעגאנגען צו דיא אבות. פון דאמאָלס אָן האט ער אנגעהויבען א

מסחור מיט ווייבער. ער האט כמעט אלע יאהר חתונה געהאט מיט איין אנדערע און האט יעדע אבגעגעט כדת משה וישראל.

פון דיזען אומשטאנד שטאמט זיין צונאמען „קאפאטע". האט מען געזעהן אז שמעון טהוט אן זיין קאפאטע וואס האט געשטאמט פון זיינע ערשטע חתונה-קליידער, האט מען שוין אין קאפוויזישאק געוואוסט, אז שמעון געהט היינט חתונה האבען מיט א נייע ווייב.

— אהא!.... שמעון האט שוין אנגעטהאן זיין קאפאטע פון מלך סאבעצ-קעס יאהרען. מזל טוב אונז! שמעון ווערט ווידער א בעל-הבית׳ל!

מיט א פאר יאהר צוריק, נאכדעם וויא ער האט זיך געג׳גט מיט זיין דריטער ווייב (א יש אומרים: מיט דיא פינפטע), האט ער געמאכט א לאנגע פויזע אין דעם ענין פון נשואין, דאס הייסט: ער האט שוין פון קיין שדוך מעהר ניט גע-וואלט וויסען, האט צו זיך אראבגעליפערט ניטקען זיין שוועסטער פון ווילנא, זיא זאל פיהרען דיאווירטהשאפט אין זיין הויז און ער אליין האט אויפגעעפענט א בשמים קרעמעל אין רעכטען מיטען מארק.

אט דיא ניטקע איז געווען א מיידעל, אדער א ווייבעל (ריכטיג האט מען אין קאפוויזישאק ניט געוואוסט) א פלאם פייער, א ברען. אין שטעדטיל האט מען זיא גערופען: „ניטקע דער יצר הרע". א שעהנע ברונעטקע מיט צוויא שווארצע אויגען, וואס האבען ארום זיך געשמייכעט וויא א בליטץ. זיא פלעגט שטענדיג געהן מאדיש געקליידעט און פלעגט זינגען רוסישע ליעדער, און דאס האט אלע קאפוויזישאקער מבינים און יודעי חן דיא קעפ פערדרעהט. מען האט געוואוסט אז זיא פערמעגט עטליכע הונדערט רובעל, אבער וועגען איהר פערמעגען איז געווען הלוקי דעות. א טהייל האט געזאגט אז איהר מאן האט איהר אבגע׳גט און דאס געלד האט זיא בעקומען כתובה; און א טהייל האט זיא בעקומען אלס „לא יחרץ-געלד" פון דעם ווילנער נגיד, ביי וועלכען זיא האט געדיענט און וואס איז דורך איהר, לא כנו, נכשל געווארען אין יענער עבירה, פאר וועלכע מען פלעגט פאר-צייטען ווייבער געבען טרינקען דיא מים-המאררים...... וויא דיא זאך איז, ווייסען מיר ניט אויף קלאר, מיר ווייסען נאר, אז ניטקע איז געווען א פעטער און געשמא-קער ביסען פאר אלע הייראטהס-לוסטיגע זכרים, און דיא איינציגע סבה וואס ניטקע איז ביז יעצט געבליעבען א פנויה, איז נאר איהר דונקעלע פערגאנגענהייט. עטעס האבען דיא הייראטהס-לוסטיגע זכרים פאר איהר מורא געהאט, איהרע רוסישע ליעדער און איהר שטענדיגער לאבען האבען אויף זיך צופיעל געטראגע

דעם שטעמפעל פון „חיינטיגער וועלט“, און דאס האט יענע זכרים פעהר געשראָקען וויא אנגעצויגען.

ווען אזא וויכטיגער אויטאָריטעט, וויא שמעון קאפּאָטע, האט זיך פאר אונזער שבתי טרייטלען אזוי וואָרעם אנגענומען, האט שוין אין קאפּוויזשאָק קיין ילוד־איש ניט געשמייעט אויף איהם א שלעכט וואָרט צו ריידען.

— הערט זיי אלעמען וויא דיא גראָע קאָטץ, ר׳ שבתי טרייטעל! — האט ער עטליכע מאָל צו איהם געזאגט — וואס האט איהר דא אזוי חוטא בעגל געווען? איהר האט געוואלט פּטור ווערען פון א צרה? און אין וועלכען ספר פּראלניק שטעהט דאס געשריעבען, אז א איד א בן תורה, א למדן, מוז אויסלעבען זיינע יאָהרען מיט א ווייב א שלאָק? דאכט זיך אברהם אבינו איז געווען א גרעסערער מענש פון אונז, עפּעס א קלייניגקייט אברהם אבינו?! פון דעסטוועגען האט ער געזאָגט צו זיין ווייב הגר „נעהם דיין זעקעל מיט דיין פּעקעל און מַארש!“...... עס איז חליעבען נאר א שאָדען, וואס אייער קייכע מנוחה האט אייך איבערגעחיטרעוועט און האט דעם גט ניט גענומען. ווייסט איהר, וואס פאר א שידוך איהר האט געקענט טהאָן? איינעם אין דער וועלט!

אָט דיא דאָזיגע ווערטער און דערצו נאך פון אזא גרויסען אויטאָריטעט וויא שמעון קאפּאָטע, האבען אויף שבתי טרייטלען א גרויסען רושם געמאכט. קיילע מנוחה׳ס פּרצוף האט זיך אלץ ווייטער און ווייטער פון זיינע געדאנקען אָבגערוקט און אין א קורצע צייט האט ער זיא שוין כמעט אין גאנצען פערגעסען. ער האט אנגעהויבען צו חלום׳ען פון א גוטען שידוך און אין זיין קאָפּ האבען זיך אנגעהויבען ארומצורעהען פערשיעדענע דאברוסקעלעך און גיטעלעך מיט שווארצע אויגעלעך, מיט רויטהע בעקעלעך און מיט פּאָנסאָווע ליפּעלעך, וואס זיינען נור בעשאפען געוואָרען דעם מענשען צו יעדער צייט דאס לעבען צו פערזיססען.

— און טאקע פאר וואס ניט? — האט ער בייא זיך געטראכט — איז דען מיין נשמה א ראָזשעק? אָבגע׳חושכט א שלל מיט יאָהרען מיט א נבלה סרוחה, געגוג! וויפיעל איז דער שיעור? מה רעש? וואס בין איך דא אין גאנצען אזוי אלט? איך פיהל נאך אין מיר ברוך השם אלע חושים. איך האב נאך דיא גאנצע כח גברא.... עפּעס עלטערע פון מיר נעהמען יונגע ווייבער און האבען הנאה פון זייער לעבען! און פעגינען מעג איך מיר אויך אזא שטיקעל נחת! איך בין גאט צו דאנקען א איד א בעל יכולת! איך האב מיט וואס!.... צו וואס דארף מען

נאר געלד, ווען ניט מקבל נחת צו זיין? און וואס פאר א נחת קען איך האבען, ווען איך וועל דארפען ווידער לעבען מיט מיין אלטע ארורה?

ער האט זיך שוין ארומגעטראָגען מיט דעם גערדאנקען זיין קיילע מנוחה׳ן פון קאפוויזישאָק א גט ארויסצושיקען, ער האט דאס אבער נאך מורא געהאט צו טהאָן, ער האט אויך ניט געוואוסט וויא דעם דאָזיגען פּלאַן אויסצופיהרען און מיט וועמען זיך וועגען דעם צו בעראטהען, האט ער ניט געהאט.

איינמאָל, א שבת צו נאכט, ווען שבתי טרייטעל איז נאך מעריב צוריק-געגאנגען פון בית המדרש, האט ער אנגעטראָפען זיין פריינד שמעון קאפּאָטע?

— גוט-וואָך אייך, ר׳ שבתי טרייטעל! — האט איהם יענער געגריסט.

— גוט-וואָך גוט-יאָהר, ר׳ שמעון!

— וואוהין געהט דאס א איד?

— איך וויס?.... אַט מען געהט!

— אפשר וועגען איין עסק?

— וואָסערע עסקים האב איך? איך זיץ ניט פאר אייך געדאַכט, אָהן א שטאָך מלאכה. איך בייט דעם רובעל און עסס.

— אויב אזוי, טא קומט אריין צו מיר אויף א גלעזעל טהייא. מיין גיטעלע וועט זיך באמת פרייען. זיא האט ליעב קאמפּאניע. זיא וויל פון אייך הערען עפּעס וואס איבער אמעריקא. מיר וועלען טרינקען טהייא און דערביא אביסעל שמועסען.

— איך געה! ביא אייך איז א מצוה טהייא צו טרינקען; אייער טהייא איז מן המובחר.

— ניט צו פערזינדיגען, ר׳ שבתי טרייטעל, איך האב פיינד מיר צו זשאלעווען!

אין וועג האט איהם שמעון פּלוצלונג א פרעג געטהאָן:

— יאָ, אין מחשבות׳ן, האט איהר שוין צו אייער ווייב א בריעף געשריעבען?

— נאך אלץ ניט, ר, שמעון! איך וויס אליין ניט אויב....

— זעהר גוט געטהאָן, ר׳ שבתי טרייטעל! צו וואס זאָלט איהר צו איהר שרייבען, זיא זאָל קומען? האט זיא דען ביי אייך געפרעגט, אויב זיא זאָל פאָהרען נאך אמעריקא?

— אזוי איז עס טאַקי, ר׳ שמעון, אבער לייטעשע רייד....

— האט זיי אלעמען אין דר׳ערד, דיא חמורים! וואס קימערט אייך וואס זייא ריידען? איהר דארפט טאָן וואס פאר אייך איז גוט, און דאס איז ברור

כשמש, אז מיט אזא שלאק, וויא אייער קיילע מנוחה איז, טארט איהר ווייטער ניט לעבען!

— אמת, אמת, ר׳ שמעון! אבער מיינט איהר, אז עס איז גרינג אויף דער עלטער זיך ארומצואוואלגערן אהן א ווייב? היינט דיא קינדער? עס איז דאך א ביטערער צער אויף זייא!

— ווער זאגט דאס, אז איהר זאלט חלילה זיצען אהן א ווייב? לפי דעת הגאונים טאר א איד קיין איינציגען מעת לעת ניט זיצען אהן א ווייב. דיא ערסטע זאך וואס איהר מוזט מהאן איז, פון דאגען אייער ווייב א גט ארויסצושיקען. אז זיא וועט פון אייך צום צווייטען מאל א גט בעקומען, וועט זיא שוין פערשטעהן, אז איהר מיינט ניט קיין לצנות און וועט איהם נעהמען. וויא באלד איהר וועט ווערען א פרייער מענש, וועלען אייך דיא שדכנים בעפאלען פון אלע זייטען. מען וועט אייך בעפאלען פון אלע זייטען. מען וועט אייך פארשלאגען ענינים פערוויסארט. היינט וואו בין איך אין דער וועלט? וועל איך דען צולאזען מען זאל אייך פערשלייערען מיט אבי ווען? אז איך בין אימעצען א גוטער פריינד בין איך בפועל ממש מוכן ומזומן פאר איהם אין פייער צו געהן, און אז איך בין אייך א גוטער פריינד, דאס מוזט איהר דאך וויסען. און וואס עס איז שייך צו אייערע קינדער, זעה איך נאר גאר ניט, וואס פאר א׳ן אונגליק דא איז. אז איהר וועט אם ירצה השם א גוטען שידוך טהאן, וועט איהר נאך זיי שיקען און איהר וועט לעבען מיט זיי צוזאמען וויא גאט האט געבאטען!

— יא, דאס קען מען טאקי מאכען, ר׳ שמעון! אבער עס בלייבט נאך אלץ א שאלה, אויב דיא יונגע (ווענען איין אלטע האט ער גאר ניט געקלערט!) ווייב וועט וועלען אנקומען אויף קינדער?

— שטות! וועט ניט זיין טריינע, וועט זיין ברייגע! מיר וועלען זוכען אזוינע, וואס וועט יא וועלען אנקומען אויף קינדער. און גלויבט מיר, ר׳ שבתי טרייטעל, אין דער וועלט זיינען דא א סך מיידלעך, אדער יונגע ווייבלעך, וואס ווילען בעסער זיין שטיפמאמעס אלס מאמעס, איבערהויפט אין היינטיגע צייטען, ווען דיא יונגע ווייבלעך קוקען נאר אויפ׳ן פוטץ און ווילען אייביג יונג בלייבען. אט למשל מיין שוועסטער גיטעלע: זיא האט פיינד דיא יונגע פראנטלעך וויא דיא עבודה זרה, און ווען עס זאל זיך איהר מאכען א שידוך מיט איין עלטערן מענשען, וואס זאל איהר קענען גוט פערזארגען, א שטייגער א מאן וויא איהר, ר׳ שבתי טרייטעל, וואלט זיא עס צוגעכאפט בשתי ידים;

— וואס רעדט איהר ר׳ שמעון?.... אייער גיטעלע וואלט....

— אָט דאָס וואָס איהר הערט ר' טרייטעל! מיין ניטעל איז, פערשטעהט איהר מיך, א גרויס שטאָטיגע, א שטיקעל פילאָזאָפקע. זיא פערשטעהט דיא עניני נשואין אנדערס וויא דיא קליין־שטעדטעלדיגע. זיא זאגט, אז איין עלטערער מענש איז א גאנצער מענש, דיא בחורים, אדער דיא יונגע מאנציקעס טויגען אלע אויפ'ן פייער. ביי זיי איז ניטא קיין אמת'ע ליעבע און קיין אמת'ע פריינדשאפט צו א ווייב, ביי זייא איז רעכט היינט דיא און מאָרגען יענע, אביער איין עלטערער מענש וויים צו סאנעווען דאס, וואס ער האט, בייא איין עלטערן מענשען לעבט א ווייב וויא תחת כנפי השכינה, און דעריבער האט זיא נאך ביז יעצט קיין שידוך ניט געטהאן, כאָטש דיא שדכנים שלאָגען ביי אונז אב דיא שוועלען. זיא זוכט נאר איין עלטערן מענשען!

ביי שבתי טרייטלען האט זיך דיא הויט פאר פרייד צוזאמענגעלייגט אין חדודין חדודין, פונקט וויא פאר צייטען ביי יתרו'ן.

עפעס א קלייניגקייט ניטעלע? מען שפיעלט זיך עפעס מיט ניטעלען? קען מען געפינען נאך אזא יפת תואר וויא ניטעלע, ווען מען זאל אפילו בודק זיין דיא גאנצע וועלט פון הודו ביז כוש? היינט איהר זינגען, איהר לאכען, איהר ארומ־ווארפען מיט דיא שווארצינקע אויגעלעך! היינט איהר שעהנער גאנג! וואס גאנג? זיא געהט דאך גאר ניט, זיא שוועבט, זיא טאנצט! און ווען זיא זיצט זיך אין א ווארעמען פאר־נאכט אין אָפענעם פענסטער מיט איהרע צולאָזענע שווארצע האָאר אויפ'ן ווייסען נאקען, מיט'ן פאפיראָס אין דעם רויטהען מיילכעלע און בלאָזט פון זיך בלאָע ריגגעלעך — איז זיא ניט א פאנענקע, איין אמת'ע פאנענקע?....

א קאלטער שוידער איז איבערגעלאָפען איבער זיינע אויסגעטריקענטע גליעדער.

אָט דאס הייסט א ווייב! אָט דאס הייסט א גאָטס־בענשונג, ווען מען איז זוכה אזעלכע צו זיך אין הויז ארייננצופיהרען!

מיט דיעזע גדאנקען איז ער אין שמעון קאפאָטעס הויז אריינגעקומען.

אין הויז האט זיך נאך געהערט דער גרוך פון שבת, דאס הייסט: אין דער לופט האט מען נאך געשפיערט דעם ריח פון ציבעלע, קנאָבעל און רעטעך, וואס אָהן זיי איז דער שבת ביי א פרומען אידען קיין שבת ניט. דער ווייסער טישטוך איז נאך געלעגען אויפ'ן טיש, און א חוץ דעם קעראָסינלאָמפ, וואס האט געברענט אויפ'ן טיש, האבען גאנצע דריי חלב'נע ליכט געברענט אין דעם מעשענעם הייננ־לייכטער.

אין א צווייטען צימער האט מען געהערט דעם קופערנעם סאמאוואר הוזשענ־דיג און בלאזענדיג פון זיך לאנגע און ווייסע שטראהלען דאמפף.

אָבער גיטעל האט שוין איהרע שבת׳דיגע קליידער אויסגעטאָן און האט זייא פערביטען מיט א פיינע בלוזשע פון א געבלימטען שטאָף. דיא טאַליע איז פעסט געשנירט געוועזן מיט א גארטעל פון גלאנץ־לעדער און פון פאָרענט איז דיא בלוזע אויסגעשניטען עד שאול תחתיה....

דיא לצים פון קאפּוזישאַק האבען דיעזען אויסשניט א נאָמען געגעבען „אבדון”, ווייל דיא וואס האבען איהם דערזעהן, האבען על פי רוב זייערע קעפּ פערלאָרען.

זיא איז ערשט ארויסגעקומען פון א צווייטען צימער זינגענדיג „זאפּריאַנו יא טראיקא באָרזיך, טיאָמנאָ־קאַריך לאָשאדעי!”, און האט מיט דיא פינגער צוזאמענ־געדרעהט א פּאפּיראָס.

— א גוט וואָך אייך, גיטעלע! — האט איהר שבתי טרייטעל געריכט און נאָר ניט ווילענדיג האבען זיך זיינע אויגען ארײַנגעגלימשט אין דעם ווייסען „אבדון”.

— אָ.... אאאה!.... סא־רא־גאסט! מען דארף אויסשלאָגען א קאַבלע פון אויוועז! — האט גיטעלע מיט איהר זיסען קול׳כעלע אויסגערופען — עפּעס א בעזר אין וואלד גע׳פגר׳ט!.... וויא קומט דאס ר׳ שבתי (זיא פלעגט איהם נאָר מיט איין נאָמען אנרופען), אז איהר זאָלט אונז פּראָסטע מענשעלעך בעזוכען?...

מיר זיינען מיט אייך אדרבה ואדרבה און איהר זייט מיט אונז קידער־ווידער! און אז מיר זיינען ניט אזוי רייך וויא איהר, אָהן עין הרע, איז שוין דיא וועלט קיין וועלט ניט, טאָרען מיר פון דעסטוועגען ניט זיין גוטע פריינד? איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, ר׳ שבתי, איך האב שוין שיעור מיינע אויגען אויף אייך אויס־געקוקט!

שבתי טרייטעלס הארץ איז פולל געוואָרען מיט פרייד וויא דער כוס צו הבדלה.

— איהר האט מיך געגארט צו זעהן? הע, הע, צו וואס טויג אייך איין אלטער מאַן? — האט ער נאָך געפּרובט וויצלען.

— לאָזט מיך צורוה מיט אייערע קאטאָוועסלעך, ר׳ שבתי — האט זיא אין א טאָן פון אונצופריעדענהייט אויסגערופען — א מאַנסביל ווערט קיינמאָל ניט אלט. אָט מיר, ווייבער, מיר ווערען פער׳חושב׳ט, מיר ווערען אלט פאר דער צייט, אויף אונז קומט דער עלטער גאר ניט געריכטערהייד.... זעהט איהר? זעהט

איהר, איך בין ערסט פינף־און־צוואנציג יאהר אלט (שמעון קאַפּאָטע האט דערביי א שמאַרקען הוסט געטהאָן), נאַט, און ציילט איבער, זייט מוחל, פיעל גראָע האָר איך האב שוין אין מיין קאָפּ!

זיא האט דערביי איינגעבויגען איהר קאָפּ און האט א קאָקעטען טרייסעל געטהאָן איהרע פעך־שווארצע צעפּ.

— און ווייסט איהר פון וואַנען דאס קומט? — האט זיא ווידער אנגעהויבען נאכדעם וויא שבתי טרייטעל האט איהר געשוואָרען על אמונתו, אז ער זעהט ניט איין גראָען האָר אין איהר קאָפּ — דאס קומט פון ניט גלייכע שדוכים!.... אָט האב איך ניט פאר אייך געדאכט, אָפּגעהאָליעט גאנצע דרייא יאהר בייא א מאַן א פּיאַניצע, א לאָטרע, איין אויסוואורף פון דער וועלט!.... דיא גאנצע מציאה מיט איהם איז געוועזן זיין יוגענד, א מאָלאָקאסאס, זאל מען דאס ניט זעהן און הערן! נאך א שטיקעל גליק, וואס ער האט מיר גט געגעבען און דערצו נאך עטליכע הונדערט רובעל כתובה.... היינט וועל איך שוין א צעהנטען פערזאָגען מיט א יונגען שקאָציק חתונה צו האָבען.. ניין, איך וועל גאר ניט חתונה האבען!.. בשום אופן ניט!...... חיבע...... חיבע עס וועט זיך מיר מאכען איין עלטערער מענש!......

— אָבער וואס דרעה איך אייך א קאפּטור מיט מיינע עסקים? — האט זיא זיך אליין איבערגעשלאָגען — זיצט, ר' שבתי, איהר זייט בייא אונז א טהייערער גאסט! מיר זיינען דאָ עלענד וויא דיא שטיינער אין וואסער, א חוץ מיט אייך האבען מיר דאָ מיט קיינעם קיין עסקים ניט.... זיצט! זעצט אייך צום טיש!... אָט גלייך דערלאנגען טהייא!

און זאָגענדיג: „ניע בראני מניע ראדנאיא, טשטאָ יא יעוואָ טאק ליובליו“, איז זיא ארויסגעפלויגען פון צימער, און באלד האט מען דערהערט דעם קלאנג פון גלעזער און טעצלעך אין דעם צווייטען צימער.

— נו, וואס זאגט איהר ר' שבתי טרייטעל! — האט זיך שמעון קאַפּאָטע אבגערופען — האב איך אייך ניט געזאגט?.... זיא וויל נאר איין עלטערן מענשען און לפי דעתי איז זיא טאקע גערעכט! אויב עס איז בעשערט פון דעם השם יתברך און אויב איהר וועט וויסען וואס איהר האט צו טאָהן, קען נאך זעהר מעגליך זיין, אז מיר זאָלען ווערן מחותנים.... דער עיקר איז, איהר זאָלט געניג שכל האבען און פערשטעהן דעם ענין.... וויא זאגט מען עפּעס?.... יא! דער וואס האט שכל, דער זיצט אין סוכה!

פון דיא פיעלע געדאנקע;, וואס זיינען בייא שבתי־טרייטלען ארום געגאנגען אין קאפ, האט ער זיך בשום אופן נישט געקענט ארויספלאנטערן און האט נישט געקענט געבען קיין דירעקטע תשובה. ער האט פון זיך נאר ארויסגעברומט אן אונדייטליכען „הם!" וועלכען מען קען דרש'ענען אויף אלערלייא אופנים.

שמעון קאפאטע אבער האט אין זיך געהאט א ניצוץ פון ביסמארק'ס נשמה, פון שבתי־טרייטעל'ס „הם!" האט ער באלד פערשטאנען, דאס דער „יאלד" איז נאך רוי צו זיין פלאן און רויערהייד קען ער איהם נישט „אויפעסען", וויא ער האט זיך פארגענומען. ער האט זיך דארום ענטשלאסען איהם אביסעל מעהר צו „קאכען", איהם לאזען אביסעל לענגער „זידען", ביז עס וועט פון איהם ווערן דער ריכטיגער „מאכל......".

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת, ר' שבתי־טרייטעל! — האט ער איהם פון דאס נייא אנגעפאנגען צו אטאקירען — איך פון מיין זייט, וואלט אפשר נישט שטארק מסכים געווען, דאס מיין שוועסטער גיטעלע זאל געהן פערברענגען איהרע יאהרען מיט אן עלטערן מענשען וויא איהר זייט, אבער איך ווייס זעהר גוט, אז אין דעם ענין וועט זיא מיך נישט הערען!

שבתי־טרייטעל האט זיך געפיהלט וויא בעליידיגט.

— און פאר וואס וואלט איהר נישט מסכים געווען? איז דאס א מניעה וואס איך בין עלטער פון איהר? — האט ער געפרעגט אביסעל ברוגז'לעך.

— א מניעה לכל הדעות! —האט שמעון געענטפערט פעררויכענדיג זיין לולקע.

— אדרבה, ערקלערט עס מיר!

— דיא זאך איז גאנץ פשוט! — האט שמעון געענטפערט און האט פון זיין מויל ארויסגעבלאזען א גאנצען וואלקען פון רויך — מיין שוועסטער, גיטעלע, וויא איהר זעהט, איז א געבילדעטע.... וואס הייסט: א געבילדעטע? זיא איז דאך א מושלמת בבל המעלות!.... הפנים מיר פראסטע, קליינשטעדטעלדיגע אידען פערשטעהען זיא? מיר קוקען זיא דאך אן פשוט וויא דער האהן דעם בני־אדם! נו? דאכט זיך, אז דאס איז א מעלה, אבער איך זאג אייך, אז דאס איז א חסרון, א גרויסער חסרון!

— א חסרון?.... הע! הע!.... א חסרון, וואס זיא איז געבילדעט?

— פערשטעהט מיך נאר מיט א קאפ, ר' שבתי־טרייטעל!... דאס איז יא א חסרון און ניט קיין חסרון! ווארט, איך וועל אייך דאס מבאר זיין: ווען מיין גיטעלע זאל געהן חתונה האבען מיט א יונגען, היינט־וועלטיגען מענשען, וואלט איהר בילדונג געווען א מעלה. איהר טאן וואלט געוואוסט וויא צו שעטצען איהר בילדונג

אָבער לאָמיר זיך נישט נאַרען, ר׳ שבתי־טרייטעל, וואָס פאַר א ווערטה קען האָבען איהר בילדונג אין דיא אויגען פון אָן עלטערן און פארצייטיגען אידען, וויא איהר זייט ? פאַר אייך וועט איהר השׂכּלה נאָר א פינפטער ראָד צום וואָגען זיין. ווילט איהר א ראיה ? נאָט אָט האָט איהר ! זאָגט מיר, ר׳ שבתי־טרייטעל, וואָס וועט איהר, א שטיינער, מהאָן, ווען גיטעלע וועט נאָך דער חתונה מיט אייך פערלאַנגען, אַז זיא זאָל פיהרען אייערע עסקים, אַז זיא זאָל זיין דיא גאַנצע בעל־הבית׳טע אין געשעפט, אַז אין איהרע הענד זאָל ליגען גאָר דאָס געלד ? איהר ווייסט דאָך, דיא געבילדעטע קענען אַלץ. זייא זאָגען, אַז זייא זיינען קליגער פאַר אונז. היתכן, אַז איהר וועט דערצו מסכים זיין ? האַ ?

אין דער מינוט האָט גיטעלע אריינגעבראַכט א טאַץ מיט דריי גלעזער טהעע. דיא ערסטע גלאָז האָט זיא דערלאַנגט שבתי־טרייטלען, אום צו ווייזען, אַז ער איז דער „ליעבער“ גאַסט. קוים אָבער האָט שבתי־טרייטעל געוואָלט אָנהויבען צו טרינקען, האָט זיא אויסגערופען:

— וואַרט, ר׳ שבתי !.... האָט צייט !.... איך בין נאָך נישט פאַרטיג ! אַזא גאַסט, וויא איהר, טרינקט בייא מיר נישט קיין וואָכעדיגען טהעע. פאַר אַזא ליעבען גאַסט האָב איך געפּרעגעלטע קערשלעך אין קעלער ! איך דאַרף עס אפילו געהן ברענגען, אָבער איך קען שוין מטריח זיין מיין עלטער !

— צו וואָס דאַרפט איהר דיא טרחה, גיטעלע ? — האָט זיך שבתי־טרייטעל אָבגערופען — איך קען מיך בעגעהן אָהן קערשלעך !

— נישט גערעדט, ר׳ שבתי ! פאַר אייך איז מיר קיין זאַך נישט שווער !

זיא האָט דאָס מיט גרויס ערנסט אַרויסגערעדט און איז אַרויס פון צימער.

— האַ ! האַ ! — האָט זיך שמעון קאַפּאָטע צולאַכט — ר׳ שבתי־טרייטעל, איהר זייט בנאמנות, א מכשף !.... איהר האָט גיטעלען צוגעטרונקען, איינגעגעבען א מין ליבעזניק, רחמנא לצלן !... זיא איז דאָך פאַר אייך גאָר בפועל ממש פייער און פלאַם !.... עס קומען דאָך עפּיס אריין צו מיר אין שטוב יונגע לייטלעך, זייא שלאָגען בייא מיר פשוט אָפּ דיא שוועלען, און זיא ? זיא קוקט אפילו נישט אין זייער ווינקעל, און מיט אייך איז זיא קוטשעניו־מוטשעניו... חאַ ! חאַ ! חאַ !

— אַלעס איז פון דעם השם יתברך, ר׳ שמעון ! — האָט שבתי־טרייטעל געענטפערט — ניט מיר מענשען, נאָר דער רבונו של עולם בעשאַפט דעם חן ! ווען ניט דער חן, וואָלט דיא וועלט נישט געקענט האָבען קיין קיום. זעהען מיר דען ניט, אַז יונגע מיידלעך האָבען חתונה מיט אַלטע אידען און לעבען אויף זייערע יאָהרען אין שלום און אין שלוה ? דאָס מאַכט דער חן ! דער חן קנעפּעלט זייא

צוזאמען. אבער נחזור לענינינו! איהר האט מיך פריהער געפרעגט, אויב איך וואלט מסכים געווען, דאס גיטעלע, ווען זיא זאל ווערן מיין ווייב, זאל פיהרען מיינע עסקים און זיין דיא גאנצע בעל־דעה אין מיין געשעפט, פרעגט איך אייך, ר׳ שמעון, פאר וואס נים? ווען זיא איז אזא בר־דעת, אזא מושלמת, ווען זיא וועט מיר זיין א געטרייע ווייב, וויא דיא תורה הקדושה זאגט: והיו לבשר אחד, מאן און ווייב — איין ליב, פאר וואס זאל איך איהר ניט אוועק געבען דיא גאנצע דעה איבער מיינע עסקים און איבער מיין געלד? לבד זה דארפט איהר נישט פערגעסען, אז איך בין שוין נישט קיין יונגער מאנטשיק. עס ווילט זיך אביסעל אפרוהען. נאך וויינינ געהאוועט אויף דער וועלט? וואס? שוין אויסגעוואנדרעוועט דיא ארבע פינות העולם, גענוג! זאל א ווייב פאר מיר ארבייטען! בפרט נאך אזא קלוגע ווייב! מיין עסק איז דער בית־המדרש! דארטען איז מיין וועלט! אביסעל משניות, א ביסעל עין־יעקב, א שטיקעל שיעור אין דער גמרא — חלעבין, יענע וועלט איז אויך א וועלט! — נו? וואס וועט דאס מיך ארען, אז מיין ווייב וועט דרעהען דעם רעדעל? פאר מיר איז גענוג דער תענוג, ווען איך וועל קומען פון בית־המדרש אהיים און איך וועל געפינען א פיינעם טיש, געגרייט מיט פיינע מאכלים און אין הויז דרעהט זיך ארום א וויבעלע יונג, שעהן, פריש, געזונד, חאטש נעהם און מאך א ברכה! עך, ר׳ שמעון! דאס איז א לעבען! דאס איז א נחת־רוח! דאס איז, בנאמנות, דער גן־עדן אויף דער וועלט!

— וואס אמת איז אמת! — האט זיך שמעון אבגערופען — דאס איז טאקי דער רעכטער עיקר פון לעבען! א שעהנע און א קלוגע ווייב איז דער רעכטער יסוד! דיא וועלט קען מען אויך נישט אוועקמאכען מיט׳ן האנד. חלעבען, א מענש לעבט נישט צווייא מאל! ער לעבט נאר איינמאל און וויל ער לעבט נאר איינמאל, דארף עס זיין געלעבט און נישט געשלאפען! אבער לא כל אדם זוכה. ניט אלעמען פליעהען דיא געבראטענע טויבען אין מויל אריין. אייגער עסט זיין גאנצען לעבען פלוימען־צימעסכאך און דער אנדערער ווערגט זיך איבינ מיט קיסלובע. איינער איז א ספראווניק און דער אנדערער א שמייסער אין באד. אלץ איינגט אפ פון דער קעשענע, פון דיא ממתקים. אט זאגט טאקי דער פסוק: „ארעמאן זופ יויך!“ אבער אזא איד וויא איהר, ר׳ שבתי־טרייטעל, וואס גאט האט אייך געבענשט מיט כמה ובמה אלפים, פאר וואס זאלט איהר אייך נים פערגינען צו האבען א ווייב, טאקי וויא גאט האט געבאטען?

שבתי־טרייטעל חאט זיך ביי דיעזע ווערטער געפיהלט וויא ער וואלט געווען אין דיא עולמות עליונים. ער האט זיך מיט א געוויסען שטאלץ אויסגעצויגען אין דער לענג און אין

דער ברייט וויא א מענש וואס פיהלט זיין פוכען ווערטה, און האט מיט א רוהיגע שטימע געענטפערט:

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת, ר' שמעון, אייער שוועסטער גיטעלע געפעהלט מיר זעהר גוט. זיא איז פון יענע בתולות אויף וועלכע דיא חכמים זאגען: מצא אשה מצא טוב. וואס עס געפעהלט מיר אין איהר מעהר פון אלץ, איז דאס, דאס כאטש זיא האט געלעבט אין א גרויסע שטאדט און איז וויא מען זאגט א געבילדעטע, פון דעסטוועגען האט זיא אין דיא עניני נשואין נאר אנאנדער קוק. זיא זוכט ניט וויא דיא היינטיגע מיידלאך א יונגען פראנטעל, א פיטש-מיטש און גארנישט, זיא זוכט א מאן מיט א־יסוד. דאס איז זעהר א גרויסע מעלה. פאר דאס אליין האט זיא דיא ווערטה, אז איהר מאן זאל איהר איינוויקלען אין צעהן פאפיערעלעך און איהר ארומטראגען וויא א היילינע מזוזה.... אבער איך האב אייך שוין פריהער געזאגט, ר' שמעון, און איך זאג אייך נאך אמאל: כל זמן איך וועל ניט פטור ווערן פון מיין צרה, קען איך וועגען דעם נישט קלערען. מיר ייִנגען, וויא זאגט מען דאס, אידען און מיר מוזען אלעס טהאן כדת וכדין!

— א ודאי, א ודאי! — האט שמעון קאפאטע געענטפערט — כל זמן איהר זייט נאך ניט פריי, איז פון דעם ענין גאר נישטא וואס צו טראכטען.... הע, הע, עפעס א קליינינקייט עובר זיין דעם חרם דרבינו גרשום!.... אבער איהר ווייסט דאך, וואס שלמה המלך האט געזאגט: שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו. דערפון איז געדרונגען אז מיר מעגען זיך מכין זיין צו דעם ענין, דאס הייסט: מיר מעגען דערוויילע אברייידען אויף קלאר אלע פרטים און אז איהר וועט אם ירצה השם אין א גוטע און א מזל'דיגע שעה פרייא ווערען, קענען מיר מאכען דיא חופה כדת משה וישראל!

— אט דאס מיינט דער פסוק! אט אזוי וויל איך טאקי!.. אבער שא!.. איך הער גיטעלען קומען!

— אופפף! — האט גיטעלע אויסגערופען אריינקומענדיג מיט א פלאש קארשען-סאק אין איהרע הענד — פופצעהן טרעפ האב איך געמוזט ארונטער־געהן און אין קעלער איז פינסטער וויא אין א קבר.... אופפף! דער אטהעם האט מיר פערחאפט!

— צו וואס האט איהר אייך געדארפט מטריח זיין, גיטעלע? — האט שבתי טרייטעל אויסגערופען און האט איהר אנגעקוקט מיט דעם זעלבען בליק, מיט

וועלכען דיא קאַנץ קוקט אַן דיא זרוע — זיינען דען דיא קערשלעך אזוי נויטהיג געוועזען?

— נויטהיג, צו ניט נויטהיג, דאס איז שוין מיין זאַך, ר' שבתי! מיר זאָלט איהר ניט לערנען דיא זאַכען, וואס זיינען שייך צו עדעלקייט! אז איהר וואָלט ביי אונז נישט געוועזען קיין ליעבער גאַסט, וואָלט איך מיך אסור מטריח געוועזען!.. אבער לאָמיר אָט דיא נאַרישקייט אוועקלייגען אַן א זייט! לאָמיר ריידען וויכטי־גערע זאַכען!...... איהר ווייסט, ר' שבתי, עס איז מיר אויף אייך א גרויסער וואונדער, וואס איהר טהוט גאָר נישט. עס זיינען שוין אוועקגעגאַנגען היבש עט־ליכע וואָכען זינט איהר זייט געקומען פון אמעריקא, און איהר האט נאָך נישט אריינגעטהאַן א פינגער אין קאַלטע וואסער. איז דאס א תכלית ארומצוגעהן פוסט און פאס און צו לעבען פון גרייטען רובעל? דעם מלך'ס אוצרות קען מען דאָך אויך אויסנעהמען!.... אז מען האט געלד דאַרף מען זעהן אז דאס געלד זאָל עפּעס אריינברענגען.... אויף אייך איז דאס מיר טאַקי א וואונדער. איהר זייט דאָך א איד א חכם!

— איהר זייט גערעכט גיטעלע! — האט שבתי טרייטעל געענטפערט — איהר רעדט וויא א גרויסער בר־דעת, גאָר ניט וויא איין אשה.... אבער איך מוז אייך זאגען דעם ריינעם אמת: קיין סוחר בין איך קיין מאָל ניט געוועזען, אגב זיינען מיר דיא היגע געשעפטען זעהר פרעמד. איך ווייס ניט וואו איין וואו אויס. איך ווייס ניט צו וואס זאָל איך מיר נעהמען, אז איך זאָל זיין זיכער מיט א גוטען רווח... אדרבה, זאגט איהר מיר, צו וואס זאָל איך מיך כאפּען? אייך, גיטעלע, וועל איך געווים פאָלגען!

— אז מען זוכט, געפינט מען, ר' שבתי!.... אָט נעהמט א משל פון מיר: איך בין דאָך נישט מעהר וויא א נאַרישע מיידעל, פון דעסטוועגען וויל איך ניט אז מיין געלד זאָל ביי מיר ליעגען טויט און שטום.... איך וויל עפּעס טהאָן, עפּעס פערדיענען, מיט אימעצען שותפות מאַכען...... אָט איז איצט א צייט פון גע־טריקענטע שוועמלעך! ביים ווערען דערפון נתעשר.... קענט איהר דעם שייגעץ בערקע חאלאווע? אָט דער פּראַכוואַסט האט אין איין חודש א כאפּ געטאָן אכט הונדערט קערבליך פון געטריקענטע שוועמליך! איז ניט א קלאָג צו דיא מעשים? אזא נאַרנישט האט פערדיענט אזא מאַטגיא מיט געלד! איך האב שוין לאנג גע־וואָלט מיט אימעצען שותפות מאַכען און קויפען שוועמלעך, אבער מיין ברודער לאָזט מיך ניט!

— פאר וואס לאזט איהר ניט, ר' שמעון? — האט שבתי טרייטעל גע־פרעגט — דיא זאך איז גארניט אזוי קרום!

— ווייל איך האב מורא! — האט שמעון געענטפערט — עס איז א גרויסע ריזיקע מיט אבי וועמען שותפות צו מאכען. איהר קענט ניט אונזערע קאפוויזישא־קער בעלי בתים, ר' שבתי. דאס זיינען על פי רוב רוצחים, גזלנים. זיי זוכען נאר פרעמדעס ארייינצוכאפען. ווען עס זאל זיך מאכען רעכטער שותף, מאכטייסע, וואלט איך געוויס מסכים געווען!

שבתי טרייטיל האט זיך אויף א ווײלע פערטראכט.

— און א שטייגער מיט מיר וואלט איהר וועלען שותפות מאכען? — האט ער דאן געפרעגט זיך וועגדענדיג צו גיטעלען.

— דארפט איהר נאך פרעגען, ר' שבתי? — האט זיא געענטפערט — איך זוך דאך נור איין ארענטליכען מענשען און דאס זייט איהר געוויס לכל הדעות!.. א חוץ דעם....

זיא האט דעם זאטץ ניט געענדיגט, האט זיך מיט דיא פינגער א קלאפ גע־טהאן איבער דיא ליפען, וויא איינער וואס האט גאר ניט ווילענדיג ארויסגערעדט א פערבארגענעם געדאנקען און האט וויא פערשעהמט ארונטערגעלאזען דעם קאפ.

שבתי טרייטעל האט דערפיהלט וויא א שטראם הייסע בלוט האט איהם פלוצלונג א קלאפ געטהאן אין הארצען. איהרע צוויי ווערטער „א חוץ דעם" און איהר פערשעהמען זיך, האבען איהם מיט איינמאל קלאר געמאכט, אז דיא שעהנע גיטעלע ליעבט איהם טאקי באמת, אז דער נס מן השמים איז טאקי געשעהן, און דאס האט איהם זיין קאפ אזוי פערטשאדעט, דאס ער האט שוין מעהר ניט גע־טראכט, ניט געמאכט קיינע חשבונות און ער זיך תיכף ומיד ענטשלאסען צו דעם פארגעשלאגענעם עסק.

— און וויפיעל געלד דארף מען ארייינטהאן אין דעם עסק? — האט ער גע־פרעגט און זיין שטימע האט פאר פריידיגער אויפרעגונג געציטערט.

— איך וויים? — האט שמעון קאפאטע דיפלאמאטיש געענטפערט — עס ווענדט זיך וויא גרויס מיר זאלען אונזער געשעפט טרייבען. לפי דעתי איז וואס גרעסער, איז אלץ בעסער.... דיא סברה איז מחייב, אז ווען מיר וועלען צוזאמענ־קויפען א גרויסען סכום שוועמליך, וועט דער פערדיענסט אויך גרעסער זיין.... אדרבה, זאגט איהר, ר' שבתי, וויא איז גלייבער?

— איך ווייס גאר נישט, ר' שמעון! — האט זיך שבתי טרייטעל אפגע־רופען — איך ווייס נאר, אז איהר זייט איין עהרליכער מענש און דריבער פער־לאָז איך מיך אויף אייך. איך וועל געבען געלד וויפיעל איהר וועט זאָגען!

— גוט! — האט זיך גיטעלע אבגערופען — מיר זיינען שותפים!.... ווייזט אהער אייער קאפע, ר' שבתי!.... זאל זיין מיט מזל און מיט ברכה!

— און שפעטער דעם אמת'ן מזל טוב! — האט שמעון מיט א שמייכעלע אויסגערופען!

— געה שוין, געה! — האט גיטעלע וויא פערשעהמט געענטפערט — דוא אלץ מיט דיינע לצנות'לעך!.... אז דאס איז בעשערט פון גאָט, וועט דאס ווערן.... פון מיין זייט איז קיין מניעה ניט!....

16טעם קאפיטעל.

„דור הולך ודור בא, נאר דיא נארען בלייבען אויף אייביג!“

„וזרח השמש ובא השמש, נאר דיא שווינדלער געהען קיין מאָל ניט אונטער!“

אונגעפעהר אזעלכע געדאנקען האבען זיך אומגעדרעהט בייא אונזער שבתי טרייטלען אין קאָפּ, ווען ער איז אין א שעהנעם פריה־מאָרגען געוואָהר געוואָרען, אז שמעון קאפאָטע האט איהם מיאוס בעשווינדעלט, אז ער האט בייא איהם צו־גענומען זיין ביסעל מזומן על מנת שלא להחזיר.

נאך מעהר עגמת נפש און שברות הלב האט ער געהאט, ווען עס איז איהם קלאָר געוואָרען, אז דיא שעהנע גיטעלע איז א צווייטע אויפלאגע פון יענע דאַב־רוסקען, נאר א פערמעהרטע, א פערבעסערטע און מיט א סך מעהר תיקונים.

און ער איז שוין מיט א „גוטען עלטער“ אזוי זיכער געווען! און ער האט שוין אין זיין הארצען געפיהלט דעם נחת רוח פון דעם נאָהענטען גליק!....

א ווייבעלע א יונגינקע, א שעהנינקע, א זיסינקע, איינע אין דער וועלט! און געלד — געלד וויא מעקענע, וויא שטרוי!......

וויפיעל נאך וועט עס דויערען א חודש, צווייא! אָט פאָהרט ער ארום, זיין צוקינפטיגער שוואָגער, שמעון, אין דיא דערפער.... ער קויפט צוזאמען א הון רב שוועמלעך.... ער טראנספאָרטירט דיא סחורה נאך וויענא.. .. ער שרייבט אז דיא מקחים פון שוועמלעך האלטען אין איין שטייגען...... מען וועט א כאפ טהאָן כמה וכמה מאות.... אפשר גאָר אלפים?.... ער וועט צוריק קומען מיט א גראָבע מאַטניא!.... או־ראַ־או! עס לויפט א סקרוך איבערן לייב!....

און דאן.... דאן שיקט מען קיילע מנוחה'ן דיא „צוועלף שורות" אין מען קנאקט אָפּ א חופה מיט גיטעלען, מיט דער שעהנער און זיסער גיטעלען, אז דיא „מלאכים זאָלען זיך פרייען!"....

און מיט איינמאל גאר פּלוצלונג דער דונער פון קלאָרען הימעל!....

דער שרעקליכער בריעף פון וויענא בזה הלשון:

„אהובי ידידי וכו' מוהר"ר שבתי טרייטעל נרו יאיר!

„ראשית בין איך אייך מודיע, אז איך בין בחיים ושלום, כה יתן ה' פון אייך דאס נעמליכע צו הערן, אמן. שנית מעלד איך אייך, אז דיא מקחים פון שוועמלעך זיינען אראָבגעפאלען עד שאול תחתיה. קיינער וויל עס אין האנד ניט נעהמען. איך האב געמוזט אונזער סחורה פערקויפען כמעט פאר גארנישט, ואחרי כל החשבונות האב איך לדאבון לבי געפונען, אז מיר זיינען בדיל הדל געוואָרען. פון דעם מותר וואס עס איז מיר איבערגעבליעבען, וועט מיר קוים שטייען אין דער אכסניא צו בעצאָהלען און צו האבען אויף הוצאות הדרך צוריק צו קומען לק"ק קאפּוויזשאָק. וויא איהר זעהט, אהובי ידידי ר' שבתי טרייטעל, איז דאס א גזר דין מן השמים. אזוי איז דעם אויבערשטענס רצון און מיר מוזען דעם עונש מקבל באהבה זיין. ה' נתן וה' לקח. אבער היד ה' תקצר? ער קען אונזער שאָדען מיט זיין גוטען ווילען אונז אבגעבען כפל כפלים. לכן ניט גע'דאגה'ט, אהובי ידידי ר' שבתי טרייטעל! זייט אלעם מקבל באהבה און פערליערט ניט דעם בטחון אויף דעם חסד פון הקדוש ברוך הוא. ער וועט אייך מיט זיין גענאַד, אם ירצה השם, ממלא זיין.

„מנאי ידידך, דורש שלומך שמעון ב"ר זלמן סג"ל."

הוא האלהים!.... וויא קען דאס מעגליך זיין? האט זיך דען דיא וועלט אין צוויי טעג איבערגעקעהרט קאפּויר? ערסט מיט צוויי טעג צוריק האט ער פון איהם בעקומען א בריעף, אין וועלכען ער האט איהם מודיע געווען, אז דיא מקחים פון דיא שוועמלעך „ברענען, שרפ'ען", אז ער זאל איהם צושיקען נאך געלד!....

און ער האט איהם אוועקגעשיקט נאך פיער הונדערט רובעל...... דיא לעצטע!......

וויא א פער׳סמ׳טער איז ער ארייגגעלאָפען צו גיטעלען.

— האט איהר געהערט, גיטעלע? — האט ער במעט וויינענדיג אויסגע־שריען — ווייסט איהר שוין פון דיא בייזע בשורה?

— איך האב היינט וועגען דעם פון מיין שמעון׳ען א בריעף בעקומען; עס איז א שטראָף פון גאָט! — האט זיא איהם געענטפערט מיט אזא מיענע, מיט וועלכע מען רעדט וועגען א הוהן, וואס איז פלוצלונג גע׳פגר׳ט.

— שטאַיטס?.... וויא קען דאס זיין?

— הע, הע, איהר זייט קיינמאל קיין מוחר ניט געווען!...... געשעפט איז פונקט וויא א קאָרטענשפיעל: אָט האט מען פיער טייז און אָט — שרגה!

— וואס פאר א משל גיט איהר מיר? גיטעלע! זאָלט איהר נחת האָבען, זאָלט איהר געזונד זיין! ערסט מיט צוויי טעג פריהער זיינען דאך דיא מקחים עולה למעלה געווען?!

— איך האב אייך שוין געזאָגט, אז איהר פערשטעהט גאָרנישט, לחלוטין גאָרנישט פון מסחור!.... פונקט וויא מקחים קענען שטייגען אזוי קענען זייא אויך פאלען.... אָט זעהט איהר דאך אז עס איז טאקי אזוי געווען!

— האט קיין פאראיבעל ניט, גיטעלע... איהר רעדט וועגען אונזער אונגליק עפעס אזוי רוהיג און אזוי קאלט, פונקט וויא די גאנצע זאך וואָלט אייך גאָרנישט אנגעהן!

— וואס־זשע ווילט איהר, ר׳ שבתי? איך זאל מיך מיין קאפ צושלאָגען? איך זאל מיר א דריטע אויג אויסוויינען?

— אבער איהר האט דאך אייער נדן פערלאָרען?!

— מיין נדן?.... נוא, וועל איך מיר זוכען א מאנן, וואס וועט מיר נעהמען אָהן נדן!....... איך בין ב״ה ניט קיין קאליקע. איך האב נישט קיין הויקער און קיין בעלימס אויף מיינע אויגען.... עס וועט זיך שוין געפינען א בעלן, אבי געזונד!

שבתי טרייטעל איז א פערציטערטער געוואָרען. וואס רעדט זיא עפעס פון א שידוך מיט איין אנדער מאן? זיא איז דאך שוין כמעט זיינע! זיא האט דאך מיט איהם דיא זאך אָבגערעדט אויף קלאָר! היתכן, אז זיא האט חרטה ווייל ער האט שוין קיין געלד ניט?...... ניין, דאס קען ניט זיין, זיא קען דאך גאָר ניט זיין אזוי פערדאָרבען!

— גאָט איז מיט אייך, שומר ישראל איז מיט אייך, גיטעלע, הארץ, קרוין! האט ער מיט א ציטערדיגען קול אויסגערופען! — וואס רעדט איהר מיר עפעס

פון נדן, פון א מאנן? ביי אונז איז דאך שוין געקומען צו א גמר!..... האב איך דען געקוקט אויף אייער נדן? אייער געלד איז מיר אפילו אין פיאטע ניט גע-לעגען!.... וואס איז אין גאנצען געלד? הבל הבלים! איך וועל זאגען, וויא אייער ברודער זאגט: ה' נתן וה' לקח. גאט האט געגעבען, גאט האט צוריק צוגענומען און דער גוטער גאט וועט ווייטער געבען!.... על אמונתי, איך האב ניט געקוקט אויף אייער געלד, ווען איך האב אבגעשטעלט דעם שידוך מיט אייך! איך האב נאר געקוקט אויף דעם ק ר ן און דער קרן בלייבט קרן אהן געלד אויך!...... נישקשה! עס וועט זיך אם ירצה השם איבערדרעהען! דיא צייט איז א רעדעלע, אט דרעהט זיא זיך ארויף און אט דרעהט זיא זיך אראב..... איך האב א בטחון צו גאט, אז ער וועט אונז ניט פערלאזען.... לאם איך נאר פטור ווערן פון מיין צרה, פון מיין שלאק!.... איהר וועט זעהן, גיטעלע, איהר וועט ביי מיר זיין וויא א פויגעלע אין נעסט, עס וועט אייך ניט פעהלען אפילו פויגעלמילך!

— לאזט ר' שבתי דיא פויגעלמילך פאר פויגעלעך, מיר זיינען מענשען און מיט פויגעלמילך קענען מיר ניט לעבען! — האט גיטעלע געענטפערט און איז פון איהר פלאטץ וויא א צורייצטע אופגעשטאנען — וואס מיינט איהר, איך וועל מיר פערבינדען מיינע יאהרען מיט איין אלטען און דערצו נאך איין ארעמען מאנן? פאר וואס קומט דאס מיר אזא חלק? איך בין נאך יונג, איך וויל נאך לעבען!.. ווער קען דאס מיר צו'פסק'ענען, אז איך זאל קריכען מיט א געזונדען קאפ אין א קראנקע בעטט אריין?

ביי שבתי טרייטלען איז פון דיא דאזיגע ווערטער דאס בלוט פערגליווערט געווארען אין דיא אדערן. עטליכע מינוט לאנג האט ער דיא שפראך ניט געפונען פאר שרעק.

— נמצא, אז איהר האט חרטה, גיטעלע! האט ער ענדליך אויסגערופען — נמצא, אז ווען איך האב געהאט געלד, בין איך פאר אייך געווען א גוטער שידוך!...... נמצא, אז אייער אויסקוק איז נאר געווען מיין ביסעל מזומן!...... נמצא, אז איך אליין בין געווען נאר א תפל, דאס הייסט, א מין צוטשעפענים רחמנא לצלן!.... דער גוי איז טרפה, אבער זיין גראשען איז כשר.... אוי גיטעלע, גיטעלע! איך האב אייך געהאלטען פאר איין עהרליכע בת ישראל, איך האב אייך גערעכענט פאר איינע פון דיא אמהות, און היינט זעה איך, צו מיין ווייטאג, וואס פאר א טעות איך האב געהאט?

— יא? איהר האט אייך שוין ארומגעזעהן, ר' שבתי?.... הא! הא!.... א נס אין איך געשעהן!.... געהט און ווארפט אריין ח"י מאל ח"י אין ר' מאיר

בעל חנס פושקע פאר דעם נס, וואס נאט האט מיט אייך געטהאָן!...... וואס וואָלט איהר געביך געטהאָן, ווען איהר וואלט אייך נאך דער חופּה ארומגעזעהן וואס פאר א צרה איך בין? זעהט איהר, ר׳ שבתי? איהר זייט נאך חלילה גאָר ניט אזוי אונגליקליך! איהר האט נאך זכות אבות.... הא! הא!....

אין שבתי טרייטלען האט זיך פון דעם געלעכטער אויפגעהויבען א שטורם. זיין בלוט האט אין איהם געקאָכט וויא וואסער אין א קעסעל.

— און דוא האסט נאך דיא העזה פון מיר צו לאַכען, דוא.... דוא... דוא בת בליעל, דוא בת נעות המרדות! — האט ער אויסגעשריען מיט שוים אויף דיא ליפּען — לאַכען זאָלסטו טויטערהייד, דוא פערשאָלטענע ארורה!...... נישקשה, עס לעבט א גאָט און ער וועט דיר צושיקען פון זיין זיעבענטען הימעל נאָר דיא מכות, צרות און פורעניות!.... נא, אָט האָסטו דיר!

וויא א רוח איז ער ארויסגעפלויגען פון הויז, האט דיא טהיר אזוי שטארק הינטער זיך צוגעוואָרפען, דאס דיא שויבען האבען געקלונגען.

אין דעם קלאנג פון דיא שויבען האט ער געהערט גיטעלעס ברייטען גע־לעכטער און איהר שטימע ווען זיא האט איהם נאכגעזונגען:

„פּאשאָל קאָזיאָל וו׳אָגאָראָד,
איי ליולי, איי ליו־לי!
פּליאשעט דיעווקא וו׳חאָראָוואָד,
איי ליולי, איי ליו־לי!"

— הקול קול יעקב והידים ידי עשיו — האט ער בייא זיך געטראכט און א שווערער זיפץ האט זיך בייא איהם ארויסגעריסען פון זיין צוזאמענגעפּרעסטער ברוסט — זינגען זינגט זיא אפילו זעהר פיין, ווען זיא וואלט נאר ניט געווען אזא ליידאצקע, אזא ימח שמו׳ניצע!

באלד איז אָבער זיין קאָפּ פערנומען געוואָרען מיט גאנץ אנדערע געדאנקען. וואָס טהוט מען איצט? וואס וועט זיין ווייטער? ער האט געהאט דעם געפיהל פ׳ן א נשרף, וואס האט נאָר זיין הויכע הויט פון דיא פלאמען ארויסגעראטעוועט, און דיא ביטערע שאלה: „פון וואס וועל איך איצט לעבען?" האט זיך איהם אוועקגעזעצט וויא א שווארצער צוועק אין זיין מוח.

ענדליך האט ער געפונען א תשובה אויף דיא אלע שאלות: „שנאָררען!" און דיא תשובה האט וויא דורך כישוף מיט איינמאל צוויי דריטעל פון זיינע זאָר־גען אוועקגענומען.

— „דיא אומנת פון קלייבען נדבות איז מיר, ברוך השם, געבליעבען" — האט ער זיך טרויסטענדיג געטראכט. — און דיא אחינו בני ישראל זיינען תמיד רחמנים בני רחמנים! אבער וואו שנאָררען? אין קאפוויזישאָק? אין דער פינסטע־רער ליטא, וואו איין קבצן עסט אויף דעם צווייטען? נייןֿ, דא קען מען גאָרנישט מאכען!.. אבער דיא וועלט איז געגוג גרויס. אוך וועל שוין געפונען נייע גבירים מיט גוטע הערצער; איך דארף נאָר אויסטראכטען נייע סיבות! —

עס איז איהם איינגעפאלען, אז אין דייטשלאנד האט ער פון דיא גבירים קיין „מעשר" און קיין „תרומה" נאך נישט גענומען און ער האט זיך פעסט ענט־שלאָסען דיא דייטשע „יהודים" מיט דער דאָזיגער „מצוה" מזכה צו זיין.

— און פון דאָרטען וועל איך צוריק פאָהרען נאך אמעריקא, — האט ער זיינע געדאנקען ווייטער געשפונען, — אז עס איז ניט בעשערט פון גאָט, זאל שוין זיין קיילע־מנוחה! —

ביי דעם געדאנק האט זיך אפילו זיין הארץ א טרייסעל געטהאן, אזוי וויא ער וואָלט זיך אָנגעריהרט אין א שרץ. דאבראסקעס און גימטעלעס געשטאַלטען האבען זיך איהם אוועקגעשטעלט פאר דיא אויגען און האבען איהם מבלבל געווען זיין מוח. אבער ער האט זיך צוזאמענגענומען וויא א העלד און האט מיט גרויס כעס אויסגעשריען:

— לילית וכל כת דילה חוצה! אוועק מיט דיא מכשפות! אין דרערד אריין מיט די פושע־ישראל'טעס! וואס האב איך פון זיי, אז זיי ווילען מיר ניט, אז זיי ווילען נאָר מיין געלד? אמת, קיילע־מנוחה האט א צינגעל, אז גאָט זאל זיך מרחם ומשמר זיין. יעדע קללה, וואס זיא גיט מיר, ווערגט א פוד, אָבער דיא זכיות פון א מאן, האט זיא בייא מיר קיינמאל ניט צוגענומען. זיא איז מיר געווען א ווייב אין אלע צייטען...... זיא פלעגט אָגשרייען, אָנשילטען, אבער א פאר גוטע ווערטער פלעגען איהר ווייך מאכען וויא פוטער.

ער האט זיך פון דיעזע געדאנקען דערפיהלט עפעס וויא שטארקער, וויא זי־כערער אויף זיינע פיס און האט זיין ארונטערגעזונקענעם קאָפּ ווידער אויפגע־הויבען.

— ניש־קשה! — האט ער זיך אין באָרד אריינגעברומט — איך וועל מיך שוין וויא עס איז דורכשלאָגען... און אז שמעון קאפאטע וועט צוריק קומען פון ווילנא, וועט ער מיר דאך געוויס מיט עטליכע צעהנדליגג רובעל מפצה זיין...... ער וועט דאך נישט פערלאנגען, אז איך זאל אין גאנצען בדיל הדל ווערע'ן. ער איז אהן עין הרע, א איד א נגיד, וואס זנאצען ביי איהם עטליכע צעהנדליג רובעל?

— גוט מאָרגען אייך, ר' שבתי-טרייטעל! — האט ער פּלוצלינג דערהערט הינטער זיך, — וואס זאָגט איהר צו מענדיל קאַראַפּאַסקען? האט איהר געהערט א גליק?

ער האט זיך אָפּגעשטעלט און האט זיך ארומגעקוקט. שמשון דער חלפ'ער איז געשטאַנען הינטער איהם.

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר! — האט ער געענטפערט, — וואס איז מיט מענדלען?

— וואס זאָל מיט איהם זיין?.... עס געהט איהם, דעם ממזרוק, פון טהיר און טהויער! אנוא, אדרבה טרעפט וויעפיעל האט ער, דער גאנאַמניק, פערדיענט פון שוועמלעך?

— ער האט פערדיענט?

— א הון רב! זאָל ער דאס אוועקגעבען אויף דקטוירים, דער עוכר ישראל! היינט ביי נאַכט איז נחמיה דער באָריסאָווער געקומען פון ווילנא און דערציילט, אז מענדעלע דער גנב האט א חאַפּ געטהאָן צוויי-און-צוואַנציג הונדערט רובעל רווח פון שוועמלעך.... נחמיה האט אויך געמאַכט עטליכע הונדערטער פּרנסה און ער זאָגט, אז ער האט זיך נאָך געגאַרט. די מקחים שטייגען פון טאָג צו טאָג.... און איך, נאַר, האָב דעם עסק ניט געוואָלט! היינט געה און זיי א נביא!

ביי שבתי טרייטלען האבען אנגעהויבען ארומצוגעהן רויטע און שוואַרצע רע־דער ארום די אויגען.

— זעהט איהר, ר' שבתי טרייטעל, — האט שמשון דער חלפ'ער, וואס האט שבתי טרייטעלס צומישונג גאָר ניט בעמערקט, ווייטער אנגעהויבען, — איהר זייט שוין קליגער געווען פון מיר! איהר זייט איינגעגאַנגען אויף דעם מסחור פון שוועמ־לעך און און איהר וועט, אם ירצה השם, ווערען א נגיד......וואס אמת איז אמת: אייך פערגין איך עס פון גאַנצען האַרצען. אבער אייער שותף, שמעון קאַפּאָטע, איהם פערגין איך עס ניט! פאַר וואס קומט דאס איהם, דעם ממזרוק, דורך פרעמדע געלד רייך צו ווער'ן?.. על אמונתי, איך וואלט מיט אזא עכבּרש קיין שותפות געמאַכט, ווארום סוף כל סוף, אז עס וועט קומען צום חשבון, וועט ער אייערע א פּאָר מאות ארייַנחאַפּען און געה שריי חי וקים. ער האט שוין אזא גנבהישע נאַטור. דעם צווייטענס געלד איז ביי איהם הפקר פּעטרישקע. איך זאָג אייך, ר' שבתי טרייטעל, וויא א גוטער פריינד, איהר זאָלט זיך פאַר איהם היטען וויא פאַר פייער. דאס איז א גנב, א ווייטעל פון אויג.

בײ שבתי טרײטלען האט אנגעהויבען צו טאַנען אין קאָפּ. ער האט שוין אנגעהויבען צו פערשטעהן, אבער ער האט נאך אלץ ניט געוואלט גלויבען.

— וואס זאָגט איהר, ר' שמעון ? — האט ער געפרעגט, — מענדיל קאראַפּאסקע האט פערדיענט ?.. און דיא מקחים פון שוועמלעך שטײגען ?.. און איהר האט קײן טעות ניט ?

— צו מײנע ישונאים'ס קעפּ ! — האט זיך שמשון אנגעבײזערט. — איך רײד מיט אײך אידיש ! אויב איהר ווילט מיר נישט גלויבען, טאָ זײט מוחל אין געהט ארײן צו מענדלען. איהר וועט דאס הערען פון זײן אײגענעם מויל !

צעהן מינוט שפּעטער איז שבתי טרײטעל פון מענדיל קאראַפּאסקעס הויז וויא א האַלבער בר־מינן ארויסגעקומען. דאָרטען איז איהם שמעון קאַפּאָטעס גאַנצער שווינדעל קלאָר געוואָרען.

— איך קען אײך ניט זאָגען גענויא דעם סכום פון דעם רוח, ר' שבתי טרײטעל, — האט מענדיל קאראַפּאסקע צו איהם געזאָגט, — נאָר על כל פּנים האט אײער שותף שמעון א צוועלף—דרײצעהן הונדערט רובעל פּרנסה געוויס געמוזט מאַכען. וויא ? האט ער אײך דערפון גאר ניט געשריעבען ?

— ער האט מיר יאָ געשריעבען, אבער ער האט מיר געשריעבען, אז דיא מקחים זײנען ארונטערגעפאלען עד שאול תחתיה און מיר זײנען בדלות געוואָרען !

נאַ, נאַ, ער טרײבט לצנות ! איהר קענט דאך איהם, ר' שבתי טרײטיל ! ער האט ליעב אַ קאַטאָווױסעל. זײט רוהיג. ער וועט בודאי באַלד צוריק קומען פון ווילנא און וועט אײך בשמחה רבה אבגעבען אײער חלק.

דיא דאָזיגע ווערטער האבען שבתי טרײטלען אביסעל בערוהיגט.

— דעם רוח וואלט איך איהם שוין מוחל געוועזען, — האט ער זיך אין באָרד ארײנגעברומט. אבי איך זאל מײן קרן צוריק בעקומען.

ויהי ערב ויהי בקר און נאך אמאל איז געוועזען ערב ובקר און שמעון קאַפּאָטע איז ענדליך פון ווילנא געקומען צו פאהרען.

שבתי טרײטעל איז, נאַטירליך, זײן ערסטער „גאַסט" געוועזען.

ער האָט זיך צוזאַמענגענומען מיט אלע זײנע כחות רוהיג און פרײנדליך צו בלײבען און האט זײן שותף א ברײטען שלום עליכם דערלאַנגט.

— עליכם שלום, ר' שבתי ! וויא ? איהר זײט שוין געוויס נאָכ'ן דאַוונען ? נאַ, אויב אַזוי קענען מיר דאך נעהמען א שנעפּסעל ! גיטעלע, טראָג ארײן דיא פלעש'ל !

— יישר־כח, ר׳ שמעון! איך בין נאָך ניכטער, און ניכטערערהייד, פער־שטעהט איהר מיך, איז ניט גוט צו טרינקען.... איך האָב בעסער געוואָלט.... מיט אייך.... עפּעס.... ריידען!

— אה! איהר ווילט וויסען, וויא אזוי דאס אונגליק איז געשעהן? וויא?... האָב איך דאס אייך ניט געשריעבען? אָבער וואס פּשוט איז פּשוט. אז עס איז בעשערט איין אונגליק, קען מען זיך פון איהם נישט בעהאלטען.... איך זאָג אייך ר׳ שבתי, אויף אזא מפלה האב איך זיך אסור געריכט... איך וויים גאר ניט, צו דאס האט מיין מזל, אָדער אייער מזל גורם געווען...... וואו האָט מען דאס גע־הערט, אז מען זאָל אָפּגעברענט, אָפּגע׳שרפ׳עט ווער׳ן ביז איין פרוטה?

— איך פערשטעה אייך נישט, ר׳ שמעון!... אָדער איהר טרייבט מיט מיר קאַטאָוועס... ערסט מיט א פּאָר טעג צוריק איז מענדעל קאראפּאסקע צוריק געקומען פון ווילנא און האט מיטגעבראכט איין אוצר מיט געלד כולו רוח. פון זיין אייגענעם מויל האָב איך געהערט, אז דיא מקחים פון שוועמלעך האלטען נאָך איצט אויף אין איין שטייגען.

— הע, הע! הערסטו לייזער דיא גויה חראָפּעט! ווען איך וואָלט געהאט אזעלכע שוועמלעך וויא מענדעל קאראפּאסקע, אָדער וויא אנדערע האָבען געהאָט, וואָלטען מיר ביידע נתעשר געוואָרען!

— און וואסערע שוועמלעך האָט איהר געהאָט?

— צו־ווערימטע, צופוילטע, פארשימעלטע, אשפּה!

— און פאר וואס האט איהר געקויפט אזא סחורה בזויה?

— וואס פּשוט איז פּשוט, ווייל איך בין קיין מבין ניט!... איך האָב, הפּנים ווען עס איז אין מיין לעבען געהאנדעלט מיט שוועמלעך?... נאַ, דאס איז געווען דער ערסטער און דער לעצטער מאָל... איך וועל מיך אָן שוועמלעך אפילו נישט אנריהרען, באַדייא מען זאָל מיר זיי אפילו אוועקשיינקען!

— הערט אויף מיט אייערע לצנות, ר׳ שמעון!

— לצנות?... הא! הא!.... וואָס זאָגסטו צו איהם, ניטעלע? מיר גיסט זיך בלוט פון דיא אויגען און ער מיינט, אז איך מאך שפּאס!.... אייך איז גוט געווען, ר׳ שבתי. איהר זייט זיך געזעסען גאנץ רוהיג אין דערהיים כמלך בגדוד, און פון מיר פלעגט יעדען טאָג אָפּפאַלען צעהן פונט פלייש. עפּעס א קלייניגקייט ארומגעהן גאנצע טעג און נעכט זוכען א סוחר אויף דיא שוועמלעך, און קיינער האט דאס אין תאנס ניט געוואָלט געהמען! ביי אייך איז זיך גרינג, זעהר גרינג עטליכע הונדערט רובעל צו פארליערען; איהר קענט ווידער געהן נאָך אמעריקא

איהר קענט ווידער רייך ווערען, אָבער וואס זאל איך און מיין גיטעלע טהאָן? מיר זיינען דאך געבליעבען, וויא מען זאגט, יאק סטאי!

— צו וואס טענה'עסט דוא אזוי פיעל, שמעון? — האט זיך גיטעלע ארייגגע־מישט — דוא דארפסט זיך פאר איהם פארענטפערן? ער איז דאך פון דיא אידלעך וואס גלייבען דעם אנדערן ניט דיא שיין!.... ער גלויבט דיר ניט, טא וויא ער וויל זיך, זאל ער זיך פוטער ארייגטהאן!

שבתי טרייטעל האט געציטערט פאר כעס, אבער ער האט נאך אלץ כח געהאט זיך איינצוהאלטען. ער האט נאך געהאפט, אז מיט גוטען, וועט ער אפשר פון דער שרפה וואס עס איז ארויסראטעווען.

— וואס דארפען מיר זיך קריגען? — האט ער זיך אפגערופען — קענען מיר דען נישט בלייבען דיא בעסטע פריינד?.... אלעס, וואס איך וויל, איז נאר א חשבון! וויא זאגט מען עפעס, אז מען לעבט מיט חשבון, שטארבט מען מיט ודוי!

— וואסערע חשבונות, ר' שבתי, פארלאנגט איהר? דער חשבון ליעגט דאך אויבען־אויף אויפ'ן האנד! מיר האבען פארלארען אין גאנצען עד פרוטה אחת. מיר האבען ניט ארויסגענומען אפילו מחוט ועד שרוך נעל, נו, זיינען מיר קווית! ניט איך מאהן ביי אייך, ניט איהר האט וואס ביי מיר צו מאהנען. איך וועל אייך זא־גען דעם אמת: על פי דין און על פי יושר, האט איהר מיר געדארפט אומקעהרען א העלפט הוצאות, נאר איך מאהן ביי אייך נישט. א דאגה מיר, זאל מיינע אי־בערגעהן, נאט וועט מיר ממלא זיין!

שבתי טרייטעלס הארץ האט געקלאפט צום צערשפרינגען און אין זיינע פינגער האט ער געפיהלט א געפיהל, אזוי וויא מוראשקעס וואלטען אין זייא ארומלויפען. ער האט גרויס חשק געהאט ארייגצופאלען מיט ביידע הענד אין שמעון קאפאטעס בארד און דארט אנמאכען א תל עולם, אבער א מין בת קול פון זיין הארצען האט איהם צוגערופען: „משעפע ניט דעם שווארץ יאהר, ער האט אויך הענד און דוא האסט אויך א באָרד און פאות. אז עס וועט קומען צו א נעשלעג, שטעהסט דוא מעהר אין סכנה. דוא וועסט כאפען א גרעסערן חלק, ווייל דוא ביסט עלטער און שוואכער.

ער האט געפאלגט דעם בת קול און האט גאנץ רוהיג געפרעגט:

— און א דין תורה ווילט איהר מיט מיר האבען, ר' שמעון?

— אָך, פאר וואס ניט ? — האט שמעון קאפאָטע געענטפערט — פון א דין תורה זאג איך מיך קיין מאָל ניט אָפּ. מיר זיינען דאָך עפּעס אידען!

— וועט איהר היינט מיט מיר ארייגנעהן צום רב ?

בכל עת ובכל שעה גלייך וויא דער בית דין שמש וועט מיך רופען!

און שבתי טרייטעל האט געוואונען בייא דער דין תורה! דער רב און דיא דיינים האבען גע׳פסק׳ענט, אז שמעון קאפּאָטע מוז — — שווערען.

שבתי טרייטעל האט זיך פאר שמחה געפיהלט וויא אויף דעם זיעבענטען הימעל.

— אנו ? לאָם איך טאקי זעהן!.... ער וועט דאָך ניט פאלש שווערען!... עפּעס א קליינינקייט שווערען אין א מקום קדוש, ביי א ספר תורה, מיט שווארצע ליכט אין דיא הענד!.... ער וועט זיך דרעהען און וועט מיר „אָפּ־שטעקען" מיין געלד!

אבער שמעון קאפּאָטע האט זיך א האָאר אויך ניט געדרעהט, ער האט דאס געלד ניט אָבגעשטעקט און האט — — — געשוואָרען!

— אויך מיר א זאָך שווערען! — האט ער ביי זיך געטראכט ארויפגעהענ־דיג אויף דער בימה און נעהמענדיג דיא ספר תורה אין זיינע ארעמס — וואס איז א אידישע שבועה ? עפּעס א מין פורים שפּיעל! דער „כל נדרי" איז דאָך מבטל אלע נדרים, שבועות און חרמות. איך האב ניט אזוי פיעל האָאר אין מיין קאָפּ, וויפיעל מאָל איך האָב שוין אין מיין לעבען געשוואָרען!.... לעת עתה האט עס מיר ניט געשאדט.... הלואי ווייטער!

און ער האט געשוואָרען!

— געדיינק־זשע ממזר! — האט ער נאָך דער שבועה צו שבתי טרייטלען געזאָגט — איך האב געטאָהן אזוי וויא דיא תורה הקדושה האט געבאָטען, איך האב געשוואָרען!.... אבער מהיום והלאה זאָל איך פון דיר א פּארע ניט הערען! וועל איך פון דיר הערען איין שלעכט וואָרט, וועל איך דיר אויסזעטצען דיינע שינים!

אבער שבתי טרייטעל האט נאָר ניט געדיינקט אין ווייטערע מחלוקות זיך אריינצולאָזען. מיט דער „שבועה" איז דיא זאָך פאר איהם אבגעטהאָן געווען. ער האט יעצט גרעסערע און פיעל שווערערע דאגות געהאט.

— מיט וואס לאזט מען זיך אבער אוועק אין דער וועלט צוזאמען צו קלייבען ?

— צוזאמענקלייבען איז בדיעבד גאר ניט אזוי שווער, אבער מיט וואס ריהרט מען זיך פון ארט ? מיט היילע הענד קען מען דאס ניט !

אט דאס זיינען געווען דיא שאלות, וואס האבען איהם געמאטערט טאג און נאכט.

ענדליך האט ער אוועקגעלייגט דיא חרפה אהן א זייט (אזוי וויא ער האט דאס שוין הונדערט מאל אין זיין לעבען געטהאן), האט זיך געווענדעט צום קאפוי־זישאקער רב און האט פאר איהם אויסגעגאסען זיין ביטערע הארץ.

— רבי, איהר מוזט מיר העלפען ! ווען ניט, וועל פאלען אין גאס.

— וואס זאל איך פאר אייך טהאן, ר׳ שבתי ?

— איהר מוזט מיר פערשאפען הוצאות הדרך, רבי, אז איך זאל קענען פון דאנען אוועקפאהרען !

— יא, דאס בין איך ביכולת, ר׳ שבתי, אבער בתנאי, אז איהר זאלט פאהרען צו אייער ווייב און קינדער. עס איז כלעבען א חרפה.... איהר זייט שוין א בן שבעים און איהר מאכט נאך לייטישע געלעכטער גאר וויא א יונגער־מאנטשיק !

— הערט איהר ? דאס וויל איך דאך טאקי !.... צו וועמען דען וויל איך פאהרען, ווען ניט נאך אמעריקא צו מיין ווייב און קינדער ?

— אבער פיעל קענען מיר ניט געבען, ר׳ שבתי ! איהר ווייסט דאך, אונזער קהילה איז ארעם, און אונזערע נגידים.... נא, לאם איך בעסער שווייגען !...... איך וויל ניט מוצא שם רע זיין.... און אייער ווייב׳ס נסיעה נאך אמעריקא האט אונז אויך געקאסט !....

— קיין תרפ״ט אלפים פערלאנג איך חלילה ניט, רבי ! איך מיין נאר, איך זאל האבען אויף הוצאות ביז איבערן גרענעץ.... און דארטען.... הע הע !.. אין דייטשלאנד לעבט אויך דערזעלביגער רבונו של עולם !...... ער וועט מיר שוין אויסהעלפען !

— איהר וועט אריינקומען אין עטליכע טעג ארום צו מיר, ר׳ שבתי !...... איך וועל דערווייל וואס עס איז צוזאמענקלויבען.

— געזונד זאלט איהר זיין, רבי׳נקע ! אבער נאך איינס !.... איהר וועט מיר מיטגעבען א שטיקעל כתב !.... א יא איהר וועט געבען ?

— וואס פאר א כתב ווילט איהר ?

— פערשטעהט איהר איך, געזונד זאָלט איהר זיין, רבי!.... דיא דייטשע יהודים זיינען ניט אונזערע אידען, זיי זיינען אביסעל געכאפּט אין דער מעשה...... איהר פערשטעהט דאך וואס איך מיין?.... אונזערע אידען ווייסען, אז כל הפושט יד נותנים לו, אבער דיא דייטשוקעס ווייסען מאי דקאמרי רביצען. אז איך וועל זייא אבער וועזען א כתב פון אזא גרויסען גאון וויא איהר זייט, וועלען זייא פאר שרפ׳עט ווערן און וועלען געבען!

שבתי טרייטעלס חניפה האט אויף דעם קליינשטעטלדיגען רבי׳ל געווירקט וויא ריצינאייל אויף א נעצר. און ווען ער איז אין אבט מאג ארום צו איהם אריינגעקומען, האט ער איהם דערלאנגט א פינף־און־צוואנציגער במזומנים און א כתב.

דער „כתב" איז אנגעטאָפּטשעט געוועזן מיט שירים ותשבחות אויף שבתי טרייטעלס מעלות, מעהר וויא אויף אלע מצבות פון פראגער בית עולם צוזאמען.

....

און חאָטש דיא „דייטשוקעס", וויא דר. רילף און מעמעל, דר. באמבערגער אין קעניגסבערג און דר. הילדעסהיימער אין בערלין, זיינען, על פי נס, ניט „פאר־שרפ׳עט" געווארען פון דעם „כתב" און האבען זיך גאר ניט דערשראקען פאר דעם קאפּויזישאָקער „גאון" מיט זיינע שרעקליכע שבחים, מיט וועלכע ער האט שבתי טרייטלען אויסגעצוקערט פון אלע זייטען — פון דעסטוועגען האבען זיי פאר איהם משתדל געווען אין זייערע קהילות, אז ער זאל קריגען עסען און טרינקען ביי דיא רייכע אידען און א פעטע נדבה אויף דערצו.

— מיר שרעקען זיך דורכאוים ניט פאר אייער „גאון", ר׳ שבתי; מיר שרעקען זיך איבערהויבט ניט פאר אזעלכע צוויי־פיסיגע חיות, — האבען דיא דאָקטאָרען בפה אחד צו איהם געזאגט, — נאך מעהר, זיין נאמען און דיא הייליגע ספרים וואס ער האט, וויא איהר זאגט, מחבר געווען איבער דעם ענין פון „מציצה", זיינען אונז אונבעקאנט, — אבער מיר וועלען אייך דאך העלפען, ווייל מיר בעטראכטען דיא ליטווישע שנאָרער פאר א מין מכת־מדינה, פאר א מין פלאג, מיט וועלכער גאָט האט אונזער ארעמע דייטשלאנד געשטראפט, און ווייל מיר ווילען פון אזעלכע סוביעקטען, אדער בעסער צו זאגען פאראזיטען, וואס גיבער לויז ווערען, כדי מיר אלען נישט ווערען למשל ולשנינה בפי העמים!

שבתי טרייטעל איז חלילה נישט רויט געווארען פון אזא דורכזיכטיגען אנצוהערעניש און זיין שטאָלץ האט דערביי אויך ניט געליטען.

זיין שטאָלץ איז שוין לאנג בעגראבען געווען. מיט דיא ערסטע נדבה, וואס ער האט צום ערסטען מאל בעקומען, האט ער אויף זיין כבוד דעם לעצטען הויפען ערד ארויפגעלייגט.

און וויא א היישעריק האט ער זיך א לאָז געטהאן איבער דיא פעטע און פרוכטבארע פעלדער (קהילות, געמיינדען בלע"ז) פון דייטשלאנד און האט מאסף ממון געווען.

קיין שלאָס און קיין ריגעל איז פאר איהם צו שטארק געוועזען; קיין דיענער מיט גאָלדענע קנעפלעך, אדער אהן גאָלדענע קנעפלעך, האט איהם צוריקגעשראָקען; דער דייטשער „דאָננערוועטטער" איז פון איהם אבגעשפרונגען וויא א בלייענע קויל פון איין אייזערנעם פאנצער און דיא שטראפונקעס מיט א „שוטצמאַנן" האָבען אויף איהם אויך נישט געווירקט.

— עט! דאס זיינען נאר פוסטע שטראשונקעס. כלבים זיינען זיי טאקי גאנץ גרויסע, דיא דייטשוקעס, אבער ניט קיין מוסרים! אין גוי'עשקע הענד וועלען זיי א אידען בשום אופן נישט איבערגעבען!

און מיט דעם פעסטען בטחון אויף דיא „דייטשוקעס" האט ער זיך געוואוסט צו פערשאפען איין אריינגאנג אין יעדען הויז און אזוי לאנג דעם „דייטש" צו בעדלאָגערן, ביז יענער האט קאפיטולורט און האט זיין פרייהייט מיט א פאר מארק געקויפט.

— וואס בייזערט איהר אייך, הער גימפעלסאָהן? — פלעגט ער ענטפערן,— מיינט ניט אז איך בין פון יענע פאסקודנע שנארער, וואס קלייבען פאר זיך אליין. איך קלייב פאר דיא אונגליקליכע שבויים, וואס זיטצען ביי מיר אין שטעדטיל איבער איין עלילת דם.... צעהן אידען, עהרליכע יודען, זאל איך אזוי צעהן יאהר לעבען אין נחת און אין גדולה!.. דיא וועלט איז מיט זיי אויף!.. זיי שטעהן, נעביך, אין גרויס סכנה. ניט נאר זיי אליין, דער גאנצער כלל ישראל שטעהט אין סכנה. ניט איך אליין קלייב פאר זיי נדבות; עס זיינען ארויסגעשיקט געווארען ביז צוואנציג אידען. דורכאוים יראים ושלמים, עפעס וואס אויפצוקלייבען.... אלע גיבען בשמחה רבה. פאר וואס זאלט איהר זיך פורש זיין מן הצבור, הערר גימפעלסאָהן? אין דען ביי אייך דיא מצוה פון „פדיון שבוים" אזוי קליין, אדער זיינט איהר חלילה, קיין איד נישט?

— אבער צום דאָננערוועטטער נאך איינמאל! — האט יענער געדונערט.— פון דיעזען „עלילת דם" האב' איך נירגענדס געלעזען. איך האבע פון דיעזען קוואטש אין קיינער ציימונג קיינען שפור געפונדען!

— געזונד זאָלט איהר מיר זיין, הערר גימפעלסאָהן! איהר זאָלט דאָס זאָגען! איהר זייט דאָך אזא חכם! ווייסט איהר דען ניט, אז ביי אונז אין רוססלאַנד איז דאָ אַ צענזאָר, וואס לאָזט קיין נייעס נישט דורך? שאַ! אָט האָט איהר אַ ראיה: ווייסט איהר עפּעס פון דער קאַדאַנער שריפה? די גאַנצע שטאָדט איז אוועק מיט פייער, מיט שולען, מיט בתי מדרשים, מיט די יאַטקעס, מיט'ן הקדש מיט דעם מרחץ...... זעקס הונדערט אידישע פאַמיליעס וואַלגערן זיך אין גאַס און מען קלייבט איצט פאַר זיי נדבות אומעטום.... דער צענזאָר, דער רשע, האָט דאָס אויך ניט געלאָזט דרוקען און דערפאַר ווייס מען דאָס ביי אייך ניט!.... אָבער ווייסט איהר וואס, הערר גימפעלסאָהן? איך וועל מיט אייך מאַכען אַפּשרה: אויב איהר ווילט ניט גיבען פאַר די צעהן אידען, וואס זיטצען איבער דעם עליכת דם, טאָ גיט מיר עפּעס פאַר די קיידאַנער נשרפים!

— שאָן גוט! שאָן גוט! גענוג פּלאַפּפּלען!.. היער האבען זיא צעהן מאַרק און מאַכען זיא, דאס זיא זאָלען פאָרטקאָממען! פערברויכען זיא נור ניכט מיין געלד אויף שוויינבראַטען, אדער דייטשען קנאַלל-וואורסט!

איין אַנדערן פלעגט ער גאָר אזוי ענטפערן:

— צו מיינע שונאים'ס קעפּ!.... פון וואַנען איז עס געדרונגען, אז איך בין אַ שנאָרער? אז מען געהט זיין חבר אַרויספיהרען אויף דעם דרך הישר און איהם פאַרזאָרגען מיט אַ שטיק עולם הבא, הייסט דאָס ביי אייך אַ שנאָרער? די מצוה פון מעשר און תרומה איז בטל געוואָרען נאָך דעם חורבן בית שני. נאָר איצט האבען דאס אונזערע רוסישע גאונים ווידער מתקן געווען, כדי מיט דעם געלד ארץ ישראל ביי דעם טערק אָבצוקויפען. כמה וכמה שלוחים פאָהרען אַרום די דייטשע יהודים צו דער מצוה פון מעשר און תרומה מעורר צו זיין און אויף מיין גורל איז אייער שטאָדט אויסגעפאַלען, לכן זעהט איהר מיך ביי אייך, און איהר זאָלט זיכער זיין, הערר יאַפּפּע, אז באַלד איהר וועט מיר עפּעס געבען, קויפט איהר אייך דערמיט אַ שטיק עולם הבא!

— עולם הזה וועריע מיר שאָן ליעבער!... אבער, היער, האבען זיע צוואַנציג מאַרק אונד פערדופטען זיע!

מיט אזעלכע קונצען און מיט אזעלכע דריידלעך האָט שבתי טרייטעל אַרומגעקרייזט כמעט גאַנץ דייטשלאַנד און אין פופציג מאָל פון הונדערט האָט ער אויסגענאַרט אַ קלענערע אדער אַ גרעסערע נדבה פון די דייטשוקעס, ביז זיין ביימעל איז שטאַרק געשוואָלען געוואָרען.

— נא! איצט וועל איך שוין זיין א גוטער נאסט בייא מיין קיילע טנוחה'ן! האט ער צו זיך געזאגט און האט זיך געקויפט א בילעט פון האמבורג נאך נויארק.

דיא פּאָעטישע מוזע קיצעלט מיך אין דיא פּאדעשוועס און מיר ווילט זיך ריידען אביסעל מליצה.

מה רעש? פאר וואס זאל איך מיר מיין ווילען ניט נאכגעבען? ערשטענס, בין איך א פרייער בירגער אין דער פרייער אמעריקא און יעדער אמעריקאנער בירגער האט א רעכט צו אלעס אין דער וועלט, אפילו א פּאָעט אויך צו זיין, און צווייטענס איז דאס א בעוואוסטער פאקט, אז מיום שגלינו מארצינו, זינט מיר האבען עמיגרירט פון רוסלאנד, פון פוילען, פון גאליציען און פון רומעניען, נטלה רוח השיר ממשוררים ונתנה לבדחנים, לחייטים ולתופרי מנעלים, איז דיא פּאָעטישע מוזע נסתלק געוואָרען פון דיא געבאָרענע פּאָעטען און זיא רוהט איצט, וויא דיא שכינה, אויף דיא בדחנים, שניידער, שוסטער און גלאט אזוי אונוויסענדע פּוערים.

אז איך בין ערגער פון א בדחן, פון א שניידער, פון א שוסטער, אדער פון גלאט אזוי א פּאָער, וועט אפילו מיין גרעסטער שונא ניט וואגען צו זאָגען.

נמצא, אז דיא מוזע מעג מ י ך קיטצלען און א י ך מעג זיא אויך קיטצלען אין דיא פּיאטעס.

אלזאָ, היט זיך, מיינע לעזער, איך הויב אָן!

שם במרומי שחקים, דאָרטען אויף דעם שפּיטץ פון די „וואָירלד'ס בילדינג" שטעהט דער אמעריקאנישער געניוס, אָנקעל סעם, זיינע וויים-רויטה-בלאַ גע־שטרייפטע פלודערן פלאטטערן אין דעם מאָרגען ווינד און צוזאממען מיט זיינע פלודערן פלאטטערט אויך זיין ציגענע בערדיל. מיט נאססע אויגען קוקט ער פון זיין הויכען אָבסערוואטאריום ארונטער אויף דיא אמעריקאנישע מעטראָפּאָליע נ י ו י א ר ק. ער שאָקעלט מיט זיין אלטען, גרייז-גראָען קאָפּ. א שווערער זיפץ רייסט זיך ארויס פון זיין פערקימערטע ברוסט און וויא א פערצווייפעלטער רופט ער אוים:

איכה היתה לזונה קריה נאמנה! וועה, וואס עס איז פון דיר געוואָרען, מיין טהייערע שטאדט ניויארק! כי מספר אבניך היה מספר שנאררייך, דו האסט ניט אזוי פיעל ציעגעל אין דיינע הויכע מויערן, וויפיעל שנאָרער עס בעוועגען זיך אין

דיינע נאסען! פון האָבאָקען ביז יאָנקערס און פון בראָנזוויל ביז הוי־פּרידזש, שווי־בעלט און גריבעלט אין דיר פון שנאָרער!

ר ב נ י ם שנאָרען מיט הכשרים אויף היהנערשע אייער, אויף לאָקשענ־ברעטער, אויף ביגעל־אייזענס און אויף זאַקענ־בענדלעך, און מאכען געלד.

פ אָ ע ט ע ן פאָהרען ארום אין דער קאַנטרי מיט ביכלעך פון אָבגעדראָשענע שטרוי און פון אויסגעבלאָזענע אייער, און מאכען געלד:

צ י י ט ו נ ג - ה ע ר ו י ס ג ע ב ע ר מאכען פון פאפיער שמאטעס, דרוקען לאנגע ארטיקולען איבער א סקריפ פון א טהיר, און זיינען מאסף ממון.

ר אָ מ א נ י ס ט ע ן פיהרען צוזאמען א וואנד מיט א לאָקשענברעט, א בת מלכה מיט א שטויסעל, א ירושלמי מיט באצילען פון א סוחאָטניק, און פיללען אָן זייערע קעשענעס.

א י ב ע ר ז ע צ ע ר פיהרען איבער דעם גראף לעאָ טאָלסטאָי, עמיל זאָלאַ׳ן, אלפאָנס דאָדע׳ן און בערטהאָלד אויערבאכען פון זייער הייליגען מוזענטעמפעל אין א שמוטציגען הקדש, און מאכען דעם גראָשען.

ד ר א מ א ט ו ר ג ע ן, וואס קאָמפּאָניערען צוזאממען עפּעלקוואס מיט א אידישען פרינצ פון שכם, שנאָרען אין דיא טהעאטערע מיט זייערע פּיעסען און שנאָרען צוזאמען א היבש ביסעל קליינגעלד.

א ק ט י אָ ר ע ן שנאָרען ארויס מיט דיא דאָזיגע פּיעסען פון עפעלקוואס מיט א אידישען פרינץ פון שכם, דיא בלוטיגע דאָללארלעך פון דעם נאררישען פּובליקום

דער גייסט פון ש נ אָ ר ע ר י ז מ ו ס האט איינגעדרונגען בחורין ובסדקין פון מיין גרויסע מעטראָפּאָליע ניויארק. וואו א שפּאלט און וואו א לאָך דאָרט זעהט מען א שנאָרער. דיא מייז האבען זיך שוין איבער זיי נים וואו אהינצוטהאָן, ולפי הנשמע, ווילען דיא ארויסגעטריבענע מייז ארייַנשיקען א פּראָטעסט אין דעם אמעריקאנישען פארלאמענט.

אָט געהט ארום א קליינצינקער, א דארינקער, איין אויסגעווייקטער, מערי־דאלנער ,,תלמיד חכם״ מיט א ספר׳ל וואס ער האט אנגעשריעבען (נאטירליך פון רוח הקודש) וועגען „הלכות מיכה״. ער מיינט, אז דער תשב״ץ און דער רמ״א זיינען היינד נעגען איהם און דער ,,חיי אדם׳ דארף בייא איהם הייצען דיא פעטשערע — אָבער ער מאכט דיא אפּותיקא!

אָט טראָגט זיך ארום מיט א זשארגאָנישען ביכעל א הויכער, א דיקער, איין אויסגעפאשעטער ,,דזשענטעלמאן״ מיט א הדרת פנים און מיט א בערדיל א־לאָ־

סוקן־פין. ער האט (אזוי זאגט ער) מקנא געווען קנאת ה׳ צבאות און האט אנ־
געריבען א מארדע אלע נויארקער מיסיאנערן און אנטיסעמיטען. ער איז איין עקס־
פערט (אזוי זאגט ער ווידער!) אין דיא געריכטס־הייזער אין דיא ענינים פון רע־
ליגיאן און האט שוין (דאס זאגט ער אויך, און אז ער זאגט, איז געזאגט!) כמה
וכמה מאל מציל געווען פון סיביר. וואו זעהט מען איהם ניט, אט דעם דאזיגען
„מליץ יושר" מול מגיד פשע? אין אלע לאדזשען, חברות און סאסייעטעס, אין
אלע קיטשענס פון דיא דייטשע יהודים אפטאון און אין אלע קליינע קאונטרים
ארום ניויארק. ער איז א שנארער הכולל און רייסט געלד פון לעבעדיגע און פון
טויטע!

און אט.... אבער גענוג! (דא האט מיר דיא פאעטישע מוזע אויפגעהערט
צו קיצלען!) מי מנה עפר יעקב? ווער קען דאס איבערציילען אלע שנארער (האט
נאר קיין טעות ניט, איך מיין דיא אידישע שנארער!) פון נויארק? אמת, זיי זיינען
איינציג אין זייער מין, אמת, זיי זיינען גרויסע קינסטלער אין זייער פאך, ועל כולם
גרייכען זיי נאך ניט אפילו צו דיא קנעכלאך פון אונזער שבתי טרייטלען!

אין דעם אידישען שנארעריזמוס האט ער געכאפט דעם ערסטען פרייז און
דעריבער קרוינען מיר איהם צום אידישען שנארער!

כי לו נאה כי לו יאה!

אדיר במלוכה, תקיף כהלכה, ער איז שטארק אין זיין קעניגרייך און איז
זעהר מעכטיג אין זיין פראפעסיאן. זינט ער איז צוריק אנגעקומען אין נויארק, איז
ער שוין דורכגעגאנגען, וויא דער רוסס זאגט: פייער און וואססער און קופערנע
קוימענס. ער האט געשנארעט אויף אלע אופנים און אונטער אלערליי מאסקעס
און יעדען מאל מיט א גוטען פראפיט.

זיין ווייב קיילע מנוחה׳ן האט ער געפונען שטעהענדיג אין העסטער סטריט
מיט א קליינעם סטענד פון קארטאפעל, בוריקעס, רעטיך, און שאר ירקות.

אזוי וויא זיא איז געווען א גרויסע אשת חיל, איז אמעריקא פאר איהר געווען
אזוי וויא צוגעשניטען און וויא געמאכט צו ארדער.

מיט דיא צעהן דאלער, וועלכע זיא האט בעקומען פון דער אבטער סטריט
אלמ קבצנישען נדן, האט זיא זיך גלייך א ווארף געטהאן אין דעם עולם המסחור
און האט זיך אין איהם געפיהלט וויא א פיש אין וואססער.

נאטירליך, זיינען איהרע קארטאפעל, איהרע רעטיך און איהרע בוריקעס תמיד
דיא בעסטע און אקארשט פון נארטען געווען, און וועה איז געווען יענעם קונה,
וואס האט נאר מיט א מיענע זיין ספק אויסגעדריקט!

— שנאָרערקע, קבצנ'טע, קצבה'ניצע! — פלעגט זיא שרייען אויף דער העכסטער אקטאוועו — וואס ווייסטו, וואס גוט איז? וויא קומט א חזיר צו לאָקשען? געה ווייטער, זאָלסט געהן אויף קולעס וועסטו קריגען וועַרימדיגע צו־פוילטע, אָבער דערפאר מיט א סענט ביליגער! איך וועל דיר ניט פארקויפען מיין סחורה, ווען מען זאָל מיך אפילו מטהר זיין!

איהר געשעפט האט זיך פערבעסערט פון טאג צו טאָג און א האלב יאהר ארום איז זיא געשטאַנען אין פערבינדונג מיט דער סטייט־באַנק.

דיא קינדער האבען אויך עטוואס פערדיענט. דינה'לע, דיא עלטערע טאָכ־טער האט „געפינישט" אין א שאָפּ און שפעטער איז זיא געוואָרען א כאָריסטקע אין אידישען טהעאטער. פון דעם שידוך וואס זיא האט אמאָל געטהאָן געגען דעם רצון פון איהר טאטען, האט זיך גאָרנישט אויסגעלאָזען.

פון יענעם שידוך איז איהר נאָר איבערגעבליעבען א ז כ ר, אָדער א ז כ ר....

דיא אנדערע קינדער האבען געפעדעלט מיט צייטונגען, מיט צוקערוואַרג, מיט שיכבענדלעך און האבען אויך עפּעס פערדיענט.

דעם שלום־בית צוריק אויפצוריכטען אויף זיין אלטען פלאטץ, איז שבתי טרייטלען ניט שווער געווען. נאכדעם וויא קיילע מנוחה האט איהם מיט גרויס קונסט אנאטאָמירט, דאס הייסט: יעדען אבר זיינעם און יעדען ביינדעלע בעזונדער אויסגעשאָלטען מיט א האלבען מיליאָן קללות, האט זיא ארויסגעוויזען א גרויסע נייגונג צום שלום.

און אלס שבתי טרייטעל האט איהר געלאָזט א קוק טהאָן אויף זיינע אוצרות, וואס ער האט מיטגעבראכט פון יוראָפּ, איז דער שלום אין גאנצען גע־לאָסען געוואָרען.

— אבער מעהר וויל איך ניט האָרעווען, שבתי טרייטעל! — האט זיא צו איהם געזאָגט — איך האב מיך דאָרטען אין יוראָפּ גענוג אנגעדארט און אנגע־קווארט, און דאָ, אין דיין אַמעריקא, האב איך מיך אויך גענוג אנגעהאָרעוועט, גענוג! לאָמיר שוין ווערין שטיקלעך מענשען. לייט מאכען געשעפטען און לעבען בכבוד, פאר וואס קענען מיר דאס ניט?.... מיר געפעהלט עפּעס א מין שטוב פרנסה. אדרבה, געפין עס אוים! דיא גאס פרנסות קריכען מיר שוין פון האלז!.. עפּעס א קלייניגקייט רייסען דיא האלז א גאנצען טאָג מיט ווייבער! מהיכא־תיתא, איך וועל ניט זיין קיין פּריצ'טע. אז דוא וועסט מאכען א שטוב פרנסה, וועל איך דיר געוויס צוהעלפען!

און שבתי טרייטעלס ערפינדערישער זינן האט וועגען דעם לאנג ניט גע־דארפט טראכטען!

איינער א קצב, וואס פערקויפט פלייש מיט א הכשר פון דיא ניויארקער רבנים, האט איהם בעקאנט געמאכט מיט א קלערק, וואס דיענט אין דיא קריסט־ליכע שלאכט־הייזער, און דער דאזיגער קלערק האט איהם מבטיח געווען, איהם צו פערקויפען דיא שיריים פון שלאכטהויז בחצי חנם.

גלייך וויא ער האט דאס דערהערט, האט ער זיך ענטשלאסען אויפצועפענען א רעסטאראן „כשר למהדרים“.

און זיין געשעפט בליהט וויא דיא בלומען אין שרון! ווער עס האט נאר מורא פאר גאט, וועד עס וויל זיך נאר אויסהיילען פון א כראנישען מאגען־קאטאר און ווער עס וויל נור עסען „כשר“ — דער לאזט זיך סערווירען זיינע מאהלצייטען אין שבתי טרייטעלס רעסטאראן.

קיילע מנוחה האלט ווארט. זיא העלפט איהם אין געשעפט. זיא קאכט, זיא בראט, זיא מאכט פון דיא כשרה פלייש אזעלכע משנה׳דיגע מאכלים, דאס דיא מהדרים אויף כשרות קענען זיך גאר ניט אבלויבען. זעהר אפט ברעכען זייא אפילו ארוים דיא מעדני מלכים, אבער זייא זיינען צופריעדען, אבי זייא האבען גע־געסען כשר!....

און שבתי טרייטעל געהט ארום איבערן שטאדט, רעקלאמירט מיט פייער־דיגע ווערטער זיין רעסטאראן און ווערבעווט קונדען.

פון צייט צו צייט, על פי רוב פארנאכט, ווען דער ניויארקער יצר הרע הייבט אן אויסצושפרייטען זיינע נעטצען פאר דיא שוואכע נאטורען, באפט ער זיך אריין אין עלכען סטריט, אין א דונקעלע הייזקע און ווערט דארטען פארפאלען אויף א היבשע צייט....

אט דיא דאזיגע דונקעלע הייזקע איז דאברוסקעס רעזידענץ!

אבער דער וואס דענקט עטוואס שלעכטעס פון איהם האט א טעות גמור. מיט פרעמדע לייט האט זיא לחלוטין נישט צו טהאן. זיא שטעהט נאר אויפ׳ן גאניק פון איהר הויז און לאדעט איין נאר בעקאנטע.

מה רעש? מען לעבט דאך דא אין ניויארק אזוי עלענד!

זיא האט זיך מיט איהם איינמאל בעגעגענט און האט איהם עפעס אריינגעשושקעט אין אויער...... פון דאמאלסט אן האט ער מיט איהר שלום געשלאסען....

און פון דאמאלס אָן איז שבתי טרייטעלס שלום בית ווידער געשטערט געווארען. קיילע מנוחה איז פון די דאָזיגע פארנאכטיגע בעזוכען געוואָהר געוואָרען און קעהרט איבער די וועלט.

— פאסקודניק! טרפה'נע ביין! בעז'חרפה'ניק! וויא שעהמסטו זיך דאס גאָר ניט? וואס ביזטו? א אינגעלע? דער מלאך המות זיצט דאך שוין בייא דיר אויפ'ן נאקען! — שרייט זיא און ווארפט ארום איהרע אויסגעמאגערטע הענד וויא די פליגלען פון א ווינט-מיהל —

און דאַן — א מבול מיט קללות!

אין שילטען איז קיילע מנוחה די גרעסטע ספעציאליסטען. זיא דארף זיך גאָר ניט מאטערן און ניט קלערן. די קללות לויפען פון איהר מויל אזוי לייכט און אזוי לעבעדיג, פונקט וויא דאס וואסער פון דעם שטיין, נאכדעם וויא משה רבינו האט איהם א קלאפ געטהאָן מיט'ן שטעקען.

איינער, א נויאָרקער לץ, האט אויסגעפונען, אז קיילע מנוחה שילט שבתי טריילען יעדע וואָך מיט אנדערע קללות, דאס הייסט, נאך דער סדרה פון דער וואָך, כלומר:

ב ר א ש י ת — פריהער פאר אלץ זאָלסטו א כפרה ווערן פאר דעם גאנצען כלל ישראל!

נ ח — צרות און פורעניות זאלען דיך פערפלייצען פונקט וויא דער מבול אין נח'ס צייטען!

ל ך ל ך — געהן זאָלסטו אויף קולעס!

ו י ר א — זאלסט שוין דערזעהן דעם מלאך המות!

ח י י ש ר ה — אונזער מוטער ש ר ה זאָל זיך דאַרטען פאר מיר מיהען, אז איך זאל פון דיר אין גיכען פטור ווערן!

ת ו ל ד ו ת — א שטיין און א ביין זאָל פון דיר געבארען ווערן!

ו י צ א — דוא זאָלסט געהן פון איין דאָקטאר צום צווייטען און קיינער פון זיי זאָל דיר ניט העלפען!

ו י ש ל ח — עס זאל אויף דיר אנגעשיקט ווערן אלע פלאָג פון מצרים!

ו י ש ב — זיצען זאָלסטו אין געהאקטע וואונדען!

מ ק ץ — א סוף זאָל זיין פון דיין דוך און חוך!

ו י ג ש — דער מלאך דומה זאל דיר שוין צוטרעטען במהרה בימינו אמן!

ו י ח י — הונדערט יאָהר זאָלסטו לעבען אָהן א קאָפּ!

ש מ ו ת — דיין טרפה'ר נאמען זאל אויסגעמעקט ווערן מספר החיים!

וארא — איך זאל שוין דערלעבען צו זעהן דיין קבר !

בא — זאלסט ניט וויסען וואו דוא ועסט אהינקומען !

בשלח — מען זאל דיך אבשיקען מיט איין אמבולאנס אין האספיטאל !

יתרו — גנב, גזלן, רוצח, כל-בו'ניק, ימח-שמו'ניק, קליפה, כאלעריע; אט האסטו דיר זיעבען נעמען וויא יתרו !

משפטים — אלע נויארקער לאיערס זאלען דיר פיהרען דיינע משפטים; דאמאלס וועסטו זיך זעהן מיט נחת !

תרומה — דוא זאלסט געבען תרומה דעם דענטיסט פון דיינע צייהן, אלע וואך צוויי שטיק !

תצוה — איך זאל שוין דערלעבען דיא מינוט, ווען דוא וועסט מאכען דיין צוואה.

כי תשא — א מיתה און א כי תשא זאל אויף דיר קומען !

ויקהל — אלע מיני חולאת זאלען זיך צוזאמענקלייבען אויף דיין גוף !

פקודי — און דוא זאלסט זיי ניט קענען איבעציילען !

ויקרא — דער ניט-גוטער זאל דיך רופען צו זיך !

צו — מעהר וויא דיין דלות זאלסטו ניט האבען וואס אבצוזאגען פאר דיי מיתה !

שמיני — אכט געשווירען דיר אין הארצען !

תזריע — וואס דוא וועסט זייען, זאל ניט וואקסען !

מצורע — פארבעס און קרעטץ זאלען זיך זעצען אויף דיין לייב !

אחרי מות — נאך דיין טויט זאלסטו מגולגל ווערן אין א הונד !

קדושים — זאלסט אין גיבען ווערן א קדוש !

אמור — אז דוא וועסט אימיצען זאגען א דעה, זאל האבען פונקט וויא דער הונד בילט !

בחוקתי — דיא תוכחה פון בחוקתי זאל אויף דיר מקויים ווערן !

במדבר — דיא כת לצנים זאלען דיך פארפיהרען אין א מדבר !

נשא — מען זאל דיך ארויפהויבען אויפ'ן טהרה ברעט !

בהעלותך — ליכט זאל מען שוין אנצינדען נאך דיין קאפ

שלח — שיקען זאל איך שוין צו דיר דעם קברות מאן !

קרח — איינגעזונקען זאלסטו ווערן וויא קרח !

חקת — פאר יעדער געזעץ, וואס דוא ביזט עובר, זאלסטו קריגען פעטש מן השמים !

ב ל ק — וואס בלק האט געוואונשען דיא אידעו זאָל פאללען אויף דיין ראש!

פ נ ח ס — גאָט זאל דיר צושיקען א פנחס, וואס זאל דיר ארויפנעהמען אויף א שפּיעז, ווען ער וועט דיך טרעפען ביי דיין דאברוסקען!

מ ט ו ת — זאָלסטו געהן אויף שטעקענס!

מ ס ע י — זאָל מען דיך אויסציהען אויף טאָרטורעס!

ד ב ר י ם — ריידען זאָלסטו פון הימעל!

ו א ת ח נ ן — בייזע קריינע זאל איך פאר דיר אויסבעטען ביי גאָט!

ע ק ב — וויל דוא פאָלגסט מיר ניט, זאָלסטו פאָלגען דעם מלאך המות!

ר א ה — זעהן זאָלסטו אויף זיך פּרעה'ס צרעת!

שפטים — דוא זאלסט נאר האבען צו טהאָן מיט דיא דושאָדושעס אין קאָורט!

כי תצא — אז דוא ווערסט ארויסגעהן שנאָרען, זאָלסטו גאָרנישט קריגען!

כי תבוא — און אז דוא ווערסט קומען צוריק זאָל ביי דיר זיין דיא פיסס געשוואָלען און געדראָלען!

נ צ ב י ם — מען זאָל דיך בעגראָבען שטעהענדיגערהייד!

ו י ל ך — דיין גאנצען לעבען זאָלסטו געהן אין דיא הייזער!

ה א ז י נ ו — גאָטוניו! הער שוין אוים מיינע בכיות און מיין צובראָכענעם געמיטה, און נעהם שוין צו דעם כל-בו'ניק פון מיר!

וזאת הברכה — אָט האָסטו דיר ברכות אויף א גאַנץ יאָהר! חלואי, גאָטוניו, זאָל דאס אַלץ אויף דיר מקויים ווערן במהרה בימינו אמן!

ע נ ד ע

מעטהאָדעס און ווערטערביכער צו לערנען ענגליש.

	סענט.
ענגלישע טאבעלע, פון אלעקסאנדער הארקאווי, — —	2
ענגלישער אלף־בית, פון אלעקסאנדער הארקאווי, — —	5
ענגלישער לעהר־בוך, פון אלעקסאנדער הארקאווי, — —	15
אמעריקאנישער לעהרער, אין טאשען פארמאט, בראָשירט, —	20
אמעריקאנישער לעהרער, אין טאשען פארמאט, געבונדען, —	25
דער אמעריקאנער (פיר גאליציאנער אידען), געבונדען, — —	15
ענגליש אין אמעריקא, פון אלעקסאנדער הארקאווי, בראָשירט, —	25
ענגליש אין אמעריקא, פון אלעקסאנדער הארקאווי, געבונדען, —	35
יודיש אמעריקאנישע שוהלע, פון אלעקסאנדער הארקאווי, געבונדען,	25
ענגלישער לעהרער, פון אלעקסאנדער הארקאווי, בראָשירט, —	30
ענגלישער לעהרער, פון אלעקסאנדער הארקאווי, געבונדען, —	40
דיא נייעסטע ענגלישע מעטהאָדע, בעארבייטעט נאך דר. אהנס דאָלמעטשער, בראָשירט, — — — —	25
דיא זעלבע נייעסטע ענגלישע מעטהאָדע, געבונדען, — —	35
קראַנץ'ס ענגלישע מעטהאָדע, איינגעטהיילט אין 28 לעקציאָנען, געבונדען,	75
אָלענדאָרפ'ס מעטהאָדע מיט'ן שליסעל, איינגעטהיילט אין 78 לעקציאָנען און ענטהאלטעט 600 זייטען, פון א. הארקאווי, פיין געבונדען,	$1.00
ענגליש־רוסיש מעטהאָדע, פון אלעקסאנדער הארקאווי, געבונדען,	35
תורת לשון אנגלי, א ענגליש־העברעאיש מעטהאָדע, פון א. הארקאווי,	25
ענגליש־יודישער בריעפלנשטעלער און ספעלער, פון א. הארקאווי,	30
ענגליש־יודישער בריעפענשטעלער און ספעלער, פאָלשטענדיג, פון אלעקסאנדער הארקאווי, — — —	$1.00
פרענקעל'ס ענגליש־יודישער בריעפענשטעלער, בראָשירט, —	25
ווארן'ס ענגליש־יודישער בריעפענשטעלער, פיין געבונדען, —	75
ענגליש־יודישעס טאשען ווערטערבוך, קלאָט באנד, — —	40
ענגליש־יודישעס טאשען ווערטערבוך, לעדער באנד, — —	60
ענגליש־יודישעס האנד ווערטערבוך, געבונדען, — —	75
ענגליש־יודישעס ווערטערבוך, פאָלשטענדיג, געבונדען, — —	$2.25
יודיש־ענגלישעס ווערטערבוך, פאָלשטענדיג, געבונדען, — —	$2.00
דיטא ביידע צוזאמען, געבונדען אין 1 באנד, — — —	$4.00
העברעאיש־יודיש־דייטש־ענגלישעס ווערטערבוך, פון מ. מינץ, —	15
בוכהאלטונג און געשעפטס־פיהרונג צו לעהרנען גרינדליך דיא איינפאכע און דאָפעלע בוכהאלטונג, דאס איז א גאנץ נייע מעטהאָדע, פון אלעקסאנדער הארקאווי, — — — —	25

צו בעקומען אין אלע בוכהאנדלונגען, וויא אויך בייא

THE HEBREW PUBLISHING CO.,

122—128 Leonard Street, Brooklyn, N. Y.

אלענדארפ׳ס מעטהאדע,

פון אלכסנדר הארקאווי,

איז א ניצליכער בוך גרינדליך אויסצולערנען דיא ענגלישע שפראַכע

א בוך פון 600 זייטען.

זיין ריכטיגער פּרייז אין אללע שפּראַכען איז 3 דאָלאַר,

אין אידיש נור **1** דאָלאַר.

אָלענדאָרפ׳ס מעטהאָדע איז אנערקענט אין דער גאנצער וועלט פיר דיא בעסטע, ווייל דיא פּראַקטיק האט בעוויזען, דאס זיא איז זעהר לייכט און גוט פיר יעדען וואס וויל זיך אויסלערנען דיא ענגלישע שפּראַך אָהן א לעהרער.

◎ אלענדארפ׳ס מעטהאדע ◎

איז אויף אזא ארט, דאס דיא שפּראַך איז איינגעטהיילט אין לעקציאָנען, און יעדער לעקציאָן קומען פאר ווערטער, געשפּרעך און גראַמאַטישע רעגעלן.

פאר דיא לעקציאָנען קומט א בעזונדערע אבטהיילונג צו לערנען זיך לעזען און ספּעלען, אום דיא ווערטער און גראַמאַטישע רעגעלן זאָלען מעהר פּערשטאַרקט ווערען אין דיא געדאַנקען, ווערען אם ענדע פון יעדער לעקציאָן געגעבען שטיקער לעזע־שטאָף צום איבערזעטצען. דיא זעטצע פון דיא שטיקער לעזע־שטאָף, זיינען צוזאַמענגעשטעלט פון דיא ווערטער, וואס זיינען פריהער פאָרגעקומען. דער לערנינג וועט זייא קענען איבערזעצען. יעדע שטיק לעזע־שטאָף טראָגט א נומער.

צום לעהר־בוך קומט א בעזונדער בוך, א שליסעל, וואס ענטהאלטעט דיא ריכטיגע איבערזעצונג פון יעדען זאַץ. דיא איבערזעצונגען זיינען בעצייכענט מיט דיא זעלבע נומערן וויא דיא שטיקער לעזע־שטאָף בייא דיא לעקציאָנען. דער שילער קען אלזאָ מיטען שליסעל אָבשטימען אויב זיין איבערזעצונג איז ריכטיג אָדער ניט.

אלענדארפ׳ס מעטהאדע איז איינגעטהיילט אין

78 לעקציאנען.

דיא אבטהיילונג צו לערנען זיך לעזען, איז זעהר פּראַקטיש. דיא רעגעלן ווערען ערקלערט איינפאַך און דייטליך. אין דיא לעקציאָנען ווערען געגעבען דיא אויס־שפּראַכע פון יעדען ענגליש וואָרט מיט אידישע בוכשטאַבען.

דאס בוך ענטהאלטעט איבער 600 זייטען אין גרויסען פאָרמאַט און עלעגאַנט געבונדען.

פרייז 1 דאלאר.

צו בעקומען בייא אלע בוכהענדלער, וויא אויך בייא

THE HEBREW PUBLISHING COMPANY,

122–128 Leonard Street,

BROOKLYN, NEW YORK.

ניינציג טויזענד תלמידים

האבען זיך אויסגעלערענט ריידען און שרייבען ענגליש פון

אלכסנדר הארקאווי׳ס

ענגלישען לעהרער

וועלכער איז אנערקענט אלס דיא בעסטע מעטהאדע זיך אויסצולערנען דיא ענגלישע שפראכע.

דער ענגלישער לעהרער

איז אזוי קונסטפאל אויסגעארבייט, זא דאס יעדער איינער איז אימשטאנדע גרינדליך צו ערלערנען דיא ענגלישע שפראכע.

90 טויזענד עקזעמפלארען

זיינען שוין פערקויפט געווארען פון הארקאווים „ענגלישען לעהרער“ און דאס איז דער בעסטער בעוויז, אז אידען וויסען צו אונטערשיידען, וועלכע מעטהאדע איז דיא בעסטע. קיין מעטהאדע האט נאך ניכט געהאט אזא גרויסען ערפאלג, וויא

אלכסנדר הארקאווי׳ס „ענגלישער לעהרער“.

דער ענגלישער לעהרער פון אלכסנד הארקאווי איז איינגעטהיילט אין 6 טהיילען מיט א לעזע בוך מיט ענגלישע גראמאטיק, וועלכע ערקלערט פון א. ביז ת. דיא גאנצע ענגלישע שפראכע.

דער ענגלישער לעהרער ענטהאלטעט אויך א גאנצע אבטהיילונג זיך צו לערנען שרייבען בריעף.

דער ענגלישער לעהרער איז שעהן געדרוקט און עלעגאנט בראשירט.

דער ענגלישער לעהרער האט געקאסט 65 סענט און מיר פערקויפען איהם יעצט

בראשירט פיר בלויז 30 סענט, געבונדען 40 סענט.

צו בעקומען בייא אללע בוכהענדלער און בייא

Published by The Hebrew Publishing Co.

122-128 Leonard St., Brooklyn, N. Y.